VEGETAČNÍ PRVKY V PAMÁTKÁCH ZAHRADNÍHO UMĚNÍ V ČR

KRITICKÝ KATALOG K VÝSTAVĚ

Roman Zámečník a kolektiv

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži

Kroměříž 2026

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

Mendelova univerzita v Brně

Kritický katalog k výstavě Vegetační prvky v památkách zahradního umění v ČR vznikl v rámci výzkumného projektu Identifikace, interpretace a typologie hmotné struktury památek zahradního umění (identifikační kód projektu DH23P03OVV001), financovaného z Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 Ministerstva kultury.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Zámečník, Roman, 1985-
Vegetační prvky v památkách zahradního umění v ČR : kritický katalog k výstavě / Roman Zámečník a kolektiv. -- Vydání první. -- Kroměříž : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2026. -- 267 stran. -- (Zahradní kultura v souvislostech ; svazek III)
Anglické resumé
Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-87231-64-7 (brožováno)

* 712.3/.7 * 712.4 * 712.253 * 712.26 * (437.3) * (048.8:082) * (083.824)
– zahradní architektura
– vegetační prvky
– historické parky -- Česko
– historické zahrady -- Česko
– kolektivní monografie
– katalogy výstav

712 - Plánování krajiny. Parky. Zahrady [24]

Kritický katalog k výstavě
Vegetační prvky v památkách zahradního umění v ČR
Zahradní kultura v souvislostech, svazek III

Odborní recenzenti: Ing. Zdeněk Novák, doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc.
© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2026
© Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2026

Text © doc. Ing. Roman Zámečník, Ph.D., prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., prof. Ing. Miloš Pejchal, CSc., doc. Ing. Tatiana Kuťková, CSc. – Mendelova univerzita v Brně, Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., Ing. Jiří Olšan – Národní památkový ústav, 2026

Fotografie © Ing. Adam Baroš, Ph.D., Ing. Pavel Bulíř, Ph.D., Ing. Jana Kohlová, doc. Ing. Přemysl Krejčiřík, Ph.D., doc. Ing. Tatiana Kuťková, CSc., Ing. Michaela Letá, doc. Ing. Jiří Martinek, Ph.D., Bc. Ing. et Ing. Lenka Miksová, Ph.D., doc. Ing. Jarmila Neugebauerová, Ph.D., prof. Ing. Miloš Pejchal, CSc., prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., doc. Dr. Ing. Jiří Uher, doc. Ing. Roman Zámečník, Ph.D., 2026.

Odborná spolupráce: Ing. Jana Kohlová, doc. Dr. Ing. Jiří Uher

Motiv na obálce a předěly kapitol pocházejí z výmalby interiéru pavilonu Bellarie v českokrumlovské zámecké zahradě.

ISBN 978-80-87231-64-7

Obsah

Úvod 7

Dobový kontext použití vegetačních prvků v Evropě 11
Zahrady období středověku 11
Zahrady období renesance 15
Zahrady období baroka 24
Zahradní a parkové kompozice inspirované nespoutanou přírodou 34
Eklektické a neoromantické zahradní a parkové kompozice 65
Zahradní architektura mezi světovými válkami 75

Výběr z dobové terminologie vybraných vegetačních prvků 79

Vegetační prvky kompozičních oddělení památek zahradního umění 99
Formální partery 100
Broderiové partery 102
Květinové partery 103
Travnaté partery 104
Vodní partery 106
Sbírkové zahrady 107
Růžovna (rozárium) 107
Arboretum 109
Pinetum 109
Perenetum 110
Část památky zahradního umění řešená volně 111
Alpinum (skalní partie, skalka) 113
Zahradní úpravy inspirované Dálným východem 115

Vegetační prvky v českých památkách zahradního umění 119
Květná a Podzámecká zahrada v Kroměříži 121
Lednický park a Lednicko-valtický areál 125
Průhonický park 131
Park Mošnice a krajina kočárových koní v Kladrubech nad Labem 135

Teorie vegetačních prvků 143
Typologie vegetačních prvků 144
Dřeviny 147
Dřevinné vegetační prvky 149
Byliny 151
Bylinné vegetační prvky 156

Charakteristika jednotlivých vegetačních prvků 159
Stromy 159
Solitérní strom 160
Kytice stromů 161
Solitérní strom tvarovaný 162
Dvojice stromů 163
Skupina stromů 164
Porost stromů 166
Stromořadí 168

Keře **171**
Solitérní keř volně rostlý 171
Solitérní keř tvarovaný 172
Skupina keřů 173
Porost keřů 176
Skupina keřů pokryvných 177
Vegetační clony a předěly **179**
Živý plot volně rostlý 179
Živý plot tvarovaný 179
Růže **183**
Růže záhonové 183
Růže historické 184
Růže sadové (keřové) 185
Růže pnoucí 185
Růže pokryvné 188
Růže miniaturní 189
Růže stromkové 189
Další dřevinné vegetační prvky **191**
Ovocné dřeviny 191
Popínavé dřeviny 192
Specifické tvarované vegetační prvky 194
Nálety a nárosty dřevin 195
Květiny **197**
Květinový záhon krátkodobý 198
Květinový záhon dlouhodobý 202
Solitérní letnička 204
Solitérní trvalka 206
Skupina trvalek 206
Vodní rostliny 209
Cibuloviny (pěstované mimo záhon) 209
Popínavé květiny 210
Liniové květinové prvky 211
Květinová skupina 212
Trávníky **215**
Trávník parterový 216
Trávník parkový 217
Trávník luční 218
Trávník luční květnatý 219
Trávník sportovní 221
Trávník zpevňovaný 221
Vegetační prvky v nádobách **223**
Vegetační prvky v nádobách – krátkodobé 223
Vegetační prvky v nádobách – dlouhodobé 225
Zelenina **229**
Zeleninový záhon 229
Zelenina solitérní 230
Ostatní vegetační prvky **233**
Bylinné společenstvo 233
Ruderální porost 235
Mechy 235
Bambusy 237

Závěr **239**
Summary **245**
Prameny a literatura **261**

Úvod

Památky zahradního umění představují svébytnou kategorii kulturního dědictví, v níž se jedinečným způsobem prolínají hodnoty historické, umělecké, krajinářské, architektonické, ekologické i společenské. Na rozdíl od většiny ostatních typů kulturních památek jsou založeny na soužití hmotných stavebních struktur a živého vegetačního prostředí, jehož proměnlivost je přirozenou součástí jejich existence. Právě vegetační prvky – stromy, keře, trávníky, květinové kompozice i další rostlinné složky – vytvářejí základní prostorovou strukturu historických zahrad a parků, podílejí se na jejich estetickém působení, spoluutvářejí jejich historickou autenticitu a současně představují jejich nejdynamičtější a nejzranitelnější součást.

Vegetačním prvkem se v pojetí této knihy rozumí základní prostorotvorná složka díla zahradní či krajinářské architektury. Vegetační prvek je určen fyziognomií (vzhledem), prostorovým uspořádáním rostlin a způsobem pěstování. Oborově ustálené definice jednotlivých vegetačních prvků jsou vysvětleny v kapitole Teorie vegetačních prvků.

Vegetační složka památek zahradního umění podléhá nepřetržitému biologickému vývoji, stárnutí a přirozené obnově. Na její stav působí nejen fyziologické procesy jednotlivých rostlin, ale také dlouhodobé změny klimatických podmínek, vývoj stanovištních poměrů, antropogenní zásahy, změny způsobů hospodaření i proměny společenských nároků na využívání historických zahrad a parků. Ochrana vegetačních prvků proto představuje mimořádně komplexní úkol, který nelze řešit pouze prostřednictvím biologických nebo zahradnických postupů. Vyžaduje propojení poznatků památkové péče, krajinářské architektury, dendrologie, botaniky, ekologie, historie zahradního umění i dalších oborů, jejichž vzájemná spolupráce umožňuje porozumět hodnotám historických kompozic v jejich úplnosti.

Význam vegetačních prvků nelze redukovat na jejich biologickou nebo estetickou funkci. Jsou nositeli historické informace, dokládají vývoj zahradních kompozic, odrážejí proměny zahradnických technologií, sortimentu pěstovaných dřevin i kulturních preferencí jednotlivých historických období. Současně vytvářejí nenahraditelnou součást charakteru konkrétních lokalit a významně ovlivňují jejich prostorové, kompoziční i krajinářské působení. Zachování těchto hodnot proto předpokládá citlivé vyvažování požadavků památkové ochrany, biologických možností jednotlivých taxonů i současných nároků na provoz, bezpečnost a udržitelné využívání historických areálů.

V posledních desetiletích dochází v evropském prostředí k výraznému rozvoji metodických přístupů zaměřených na dokumentaci, hodnocení a obnovu historických zahrad. Rostoucí význam získává systematická evidence vegetačních prvků, využívání moderních metod průzkumu, mezioborová interpretace historických pramenů i aplikace poznatků přírodních věd při rozhodování o péči o kulturní dědictví. Současně se stále intenzivněji

projevují důsledky klimatické změny, šíření nových patogenů a škůdců, zvyšující se provozní zatížení historických areálů i proměny společenských očekávání vůči funkcím veřejných zahrad a parků. Tyto skutečnosti vyvolávají potřebu nového pohledu na vegetační složku památek zahradního umění, který bude respektovat nejen jejich biologickou podstatu, ale především jejich kulturněhistorickou hodnotu.

Předkládaná monografie reaguje na potřebu komplexního zpracování problematiky vegetačních prvků v památkách zahradního umění České republiky. Jejím cílem je systematicky shrnout současné poznatky o jejich historickém vývoji, typologii, hodnotách, metodách identifikace, dokumentace, hodnocení, ochrany a obnovy a vytvořit odborný rámec pro jejich interpretaci v podmínkách současné památkové péče. Publikace usiluje o propojení teoretických poznatků s praktickými zkušenostmi a současně vytváří metodickou základnu využitelnou při správě, obnově a dlouhodobé péči o historické zahrady a parky.

Je založena na mezioborovém přístupu, který propojuje poznatky památkové péče, krajinářské architektury, dendrologie, botaniky, historie zahradního umění, zahradnické tvorby i dalších příbuzných disciplín. Vychází z analýzy odborné literatury, historických pramenů, legislativních dokumentů, metodických materiálů i poznatků získaných při terénních průzkumech a výzkumných aktivitách řešitelského kolektivu. Významnou součást představuje interpretace vegetačních prvků jako nedílné součásti kulturního dědictví, jejíž ochrana vyžaduje respektování historických souvislostí, biologických zákonitostí i principů udržitelné péče.

Jednotlivé kapitoly postupně představují historický vývoj vegetačních prvků v zahradním umění, jejich klasifikaci a typologii, metodické přístupy k jejich identifikaci a hodnocení, možnosti dokumentace, interpretace a ochrany i principy jejich obnovy v podmínkách současné památkové péče. Pozornost je věnována rovněž legislativním a metodickým aspektům ochrany, významu vegetačních prvků pro autenticitu historických kompozic a aktuálním problémům spojeným s jejich dlouhodobou správou a adaptací na měnící se podmínky prostředí.

Autoři si jsou vědomi, že problematika vegetačních prvků historických zahrad představuje dynamicky se rozvíjející oblast poznání, v níž se střetávají požadavky ochrany kulturního dědictví s aktuálními poznatky biologických a environmentálních věd. Předkládaná monografie proto nepředstavuje uzavřený soubor poznatků, ale odbornou platformu pro další výzkum, metodický rozvoj i diskusi mezi specialisty různých oborů. Její ambicí je přispět k hlubšímu porozumění významu vegetačních prvků jako nositelů kulturních, historických, estetických i přírodních hodnot a podpořit jejich kvalifikovanou ochranu a obnovu jako nedílné součásti českého i evropského zahradního dědictví.

Za autorský kolektiv
Roman Zámečník

Dobový kontext použití vegetačních prvků v Evropě

Lenka Křesadlová

Zahrady období středověku

První písemné zprávy o středověkých zahradách pro potěšení ve střední Evropě pocházejí z období vlády Karla Velikého okolo roku 800. Ten ve svém výnosu o venkovských statcích (Capitulare de villis vel curtis imperii) vyjmenoval rostliny, které je nutné pěstovat na sídlech, která využíval ke svému pobytu, než si zřídil v Cáchách trvalé rezidenční místo. Ve výnosu je popsáno 73 bylin a 16 druhů ovocných stromů. Tyto zahrady měly především užitkovou funkci. V Cáchách si císař později nechal vybudovat i zahrady okrasné. Podobu klášterních zahrad středověku zachytil ideální plán benediktýnského kláštera v St. Gallenu, který byl vyhotoven okolo roku 820. Areál kláštera v sobě zahrnoval lékařskou zahradu (herbularius), zelinářskou zahradu (hortus), ovocný sad (pomarium) a samozřejmě rajský dvůr (claustrum) rozdělený na čtyři části. Největší množství rostlin, z pohledu sortimentu, bylo pěstováno především v rajských dvorech klášterů, které měly být zosobněním ráje na Zemi. Věřilo se, že zpodobnění ráje bude tím věrnější, čím větší sortiment rostlin bude na ploše dvora shromážděn. V dalších klášterních zahradách byly pěstovány květiny sloužící k výzdobě chrámů, zelenina pro potřeby kuchyně, a zvláště léčivé byliny.

O sortimentu rostlin vypovídají dobová vyobrazení, kde se objevují především rostliny nesoucí náboženskou symboliku, např. bílá lilie zosobňovala čistotu a byla symbolem Panny Marie, fialový orlíček symbolizoval její žal, stejně jako listy kosatce, konvalinka a jahodník pokoru; Kristovým symbolem byl karafiát a červená lilie.[1] Typ malé zahrady s drnovou lavičkou lze nalézt na řadě středověkých a raně renesančních vyobrazení s náboženskou tematikou. Jsou dochovány např. obrazy zobrazující pannu Marii s jezulátkem sedící na rozkvetlé louce v zahradě či na drnové lavičce. Oblíben byl především motiv uzavřené zahrady (Hortus conclusus) ohraničené nejčastěji zdí nebo plotem z proutí, kde hrála ústřední roli plocha plná

1 ROYT, Jan a ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii.* Radovan BOČEK (fotograf). Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, ISBN 80-204-0740-5.

Ideální vyobrazení středověké hradní zahrádky. *Émilie dans son jardin, Barthélémy d`Eyck v BOCCACCIO, Giovanni: Théseide, ca 1460, Österreichische Nationalbibliothek.*

kvetoucích bylin. Na obrazech lze na travnatých plochách i sedátkách identifikovat např. fialky, jahodník, rmenec sličný, rmen, jitrocel, mateřídoušku, jetel, sedmikrásku. Oblíbené byly především aromatické byliny.

V prostoru středověkých hradů byly zakládány většinou plošně malé zahrady. Část sloužila na produkci čerstvých bylin a koření pro kuchyni a lékárnu. Odpočinkovou funkci mívaly komtesiny zahrádky. Nacházela se zde volná travnatá plocha, drnová lavička, vyvýšený záhon pro květiny, strom poskytující stín a loubí pokryté druhy jako *Rosa, Vitis vinifera, Lonicera caprifolium* a bylo-li to možné, také zdroj vody. Dřeviny byly také tvarovány řezem a vplétány do důmyslných konstrukcí.

Cennější rostliny se vysazovaly do nádob. Na vyobrazeních středověkých zahrad se objevují často *Dianthus*, *Cupressus*, *Myrtus* a další pečlivě tvarované stromky s drobnými listy vysazené jak v prostých hliněných a dřevěných nádobách, tak v nádobách z kameniny bohatě zdobených malbou. Byly umísťovány nejčastěji na drnovou lavičku, na kraj vyvýšených záhonů nebo jiné významné místo. Je doloženo také pěstování rostlin v nádobách na okenních parapetech. Objevují se první zprávy o pěstování citrusů, které měly chránit proti moru a jedům, a zároveň byl symbolem čistoty.[2]

Feudálové zakládali rozsáhlé obory (vivárium, leporarium), kde uspokojovali nejen svoji loveckou vášeň. Často byla v menších oborách chována zvířata také jen pro potěšení z jejich pozorování.

Ve středověku se již také objevily plochy určené k provozování míčových her. Je těžké zjistit, kdy vznikl např. bowling, který je příbuzný s francouzskou hrou boule a italskou boccia, ale hrací dráha v podobě pravoúhlé trávníkové plochy obklopené řadami stromů či alejí byla dle dobových zpráv v Southhamptonu založena již v roce 1299.[3]

Také v prostoru opevněných měst bylo málo místa pro zakládání rozsáhlejších zahrad. Přednost měly zahrady užitkové a lékárnické.

Solitérní dřeviny, často lípy nebo ovocné stromy, se vysazovaly jak na hradních nádvořích, tak na náměstích. Nesly ochrannou symboliku a často byla tvarováním zdůrazňována jednotlivá patra větví jejich korun. Za hradbami byly kultivovány rozlehlejší užitkové i okrasné zahrady. Vysazovaly se vinice a štěpnice, nejčastěji s *Malus*, *Pyrus*, *Prunus avium*, *Corylus avellana* aj.

Objevují se první literární díla pojednávající o zahradách a jejich rostlinách. Walafrid Strabo (809–849), opat kláštera v Reichenau, vydává knihu o zahradnictví, Albertus Magnus (1193–1280) byl autorem traktátu o rostlinách a popisu okrasné zahrady. Nejvýznamnější bylo dílo Piera de Crescenzi (1233–1321) *Ruralia commoda*, ve kterém je mimo jiné popsáno uspořádání a zakládání různých typů světských zahrad platné ještě v období renesance.

Osmá kniha tohoto rozsáhlého díla pojednává o tom, jak tvořit okrasné zahrady a věci působící potěšení ze stromů, bylin a jejich plodů uměleckým způsobem. Lze zde nalézt následující popis: „*Některé zahrady lze dělat pouze z bylin, některé ze stromů a některé z obojího. Pozemek pro zahradu by měl být čtvercového tvaru. Po jeho obvodu nechť se vysázejí různé druhy vonných bylin. Mezi těmito bylinami a rovným trávníkem by se měl nacházet trávník poněkud*

Vyobrazení zahrady v Románu o růži. *Převzato z: LORRIS, Guillaume de, MEUN, Jean de. Roman de la Rose. Ca 1490-1500, British Library, Harley MS 4425, f. 12V.*

2 HOBHOUSE, Penelope. *Illustrierte Geschichte der Gartenpflanzen.* Wien: Scherz, 1999. ISBN 3-502-15315-9. s. 70–94.

3 KAUTER, Dirk. *Entwicklung der Rasenkultur in Mitteleuropa,* Rasen-Turf-Gazon, Bonn: Hortus-ZaeitschriftenCöllen+Bleeck GbR. č. 2/2002. s. 33–34.

vyvýšený a uzpůsobený jako lavička, plný květů a líbezný. Proti nadměrnému slunečnímu svitu by se rovněž na trávník měly vysázet stromy nebo by se měla vést réva, aby jejich listy trávníku skýtaly příjemný a osvěžující stín. Za trávníkem nechť roste velké množství léčivých rostlin a rozličné vonné byliny, neboť tyto nejenže svou vůní přinášejí potěšení čichu, nýbrž jejich květy svou rozličností osvěžují také zrak. Na prostředku trávníku nechť se však nenacházejí žádné stromy nýbrž nechť se tato plocha spíše těší z volného a jasného vzduchu. Je-li to však možné, nechť uprostřed vyvěrá nanejvýš čistý pramen, neboť jeho průzračnost je zdrojem hojné radosti. Nechť se tam vysází řady hrušní, jabloní, třešní, švestek a jiné ušlechtilé stromy, každý druh ve své řadě. V řadách mezi stromy je možné vysázet ušlechtilou révu různých druhů, která bude skýtat potěšení i užitek. Rovněž je dobré udělat v zahradě loubí utvářené na způsob domu či panského stanu. Králové a jiní vznešení a zámožní lidé nechť zvolí několik hektarů velký, rovný, nebažinatý pozemek, přístupný dobrým větrům, na němž se nachází pramen protékající skrze pozemky. Nechť se ohradí vhodně vysokými zdmi a nechť se na severní straně vysází lesík z různých stromů, v němž by mohla nalézt útočiště divoká nedravá zvířata, která budou v zahradě umístěna. V jižní části *nechť se udělá výše popsaná okrasná zahrada, nechť v ní je také rybník, kde se budou chovat různé druhy ryb. Na několika stromových nechť se udělá dům mající střechu a stěny z hustě spletených větví, do nějž se umístí bažanti, koroptve a zpěvní ptáci. Rovněž lze v zahradě zbudovat veliké stany ze suchého stavebního dříví nebo živých stromů. Velké potěšení dále přinese, udělají-li se na týž stromech podivuhodná a rozmanitá roubování … V takové okrasné zahradě nechť se ovšem majitel neoddává potěšení neustále, nýbrž nechť v ní odpočívá pouze občas, když učiní zadost vážným a nezbytným záležitostem a nechť přitom vzdává chválu Bohu na výsostech, který je počátkem a příčinou veškerých dobrých a dovolených druhů potěšení.“*[4]

Škála vegetačních prvků na vyobrazení středověké hradní zahrady. *Převzato z: VALERIUS MAXIMUS. Facta et dicta memorabilia. Venise: Guglielmo Anima Mia, 1491. Bibliotheque de l'Arsenal, Ms-5196, fol. 372, nr. 357v (Valerius Corvus okopává svou zahradu).*

4 ŠIMEK, Jakub. *Zahradní umění Pietra de´Crescenzi.* Uherský Brod: Florart, 2007. ISBN 978-80-254-0780-6. s. 53–59.

Zahrady období renesance

V renesanci se zahradní umění obracelo k antickým vzorům. Architekt a humanista Leon Battista Alberti uveřejnil ve Florencii kolem roku 1458 ve svém traktátu Deset knih o architektuře (De re aedificatoria libri X) první pravidla pro tvorbu zahrad. Vycházel převážně z dopisů Plinia mladšího. Podle tohoto autora měl být ideálem dům v zahradě postavený na vyvýšeném místě umožňujícím výhled do krajiny, lehce dostupný, v příjemném prostředí kvetoucích luk a čistých pramenů… tzv. locus amoenus – líbezné místo.[5]

Jednu z těchto ideálních zahrad popsal ve své díle Giovanni Boccaccio: „*Když vkročili do paláce a celý jej prošli... Všichni už dychtili po odpočinku, usadili se tedy v loggii, jež vévodila celému nádvoří a byla plná listoví a květin ... Poté si dali otevřít zahradu, jež ležela u paláce a byla obehnána zdí a vešli do ní; a protože se jim hned na první pohled zdálo, že je podivuhodně krásná, začali si ji prohlížet podrobněji. Kolem dokola zahrady a jejím prostředkem vedly široké cesty, rovné jako šípy a kryté révovým loubím,... a protože všude bylo plno květů, zahradou se nesla veliká vůně,... Cesty po stranách uzavíraly keře bílých a červených růží a jasmínu a to vše způsobovalo, že se tu mohl člověk nejen ráno, ale i když slunce stálo vysoko, procházet ve vonném a líbezném stínu, aniž na něho svitlo slunce... Uprostřed zahrady byl trávník s nizoučkou trávou a tak zelený, že vypadal jako černý, a zpestřovalo jej snad na tisíc různých květů a na jeho okrajích rostly převelice zelené a bujné pomerančovníky a citroníky... Uprostřed trávníku pak byla nádržka z bílého mramoru a obdivuhodnými řezbami... ze sochy, jež stála na sloupu uprostřed této nádhery, tryskal vzhůru k obloze velký proud vody, jež nikoli bez příjemného šumění padal zpět do průzračné nádržky... Voda byla pak odváděna kanálkem skrytým pod trávníkem, aby se pak znovu objevila a obtáčela ho velmi půvabnými umělými stružkami. Odtud potom se roztékala v podobných stružkách do všech koutů zahrady...*“

(Giovanni Boccaccio Dekameron)

V Itálii, kolébce renesance, se zahrada stala neodmyslitelnou součástí domu, bezprostředně na něj navazovala a tvořila s ním jednotně působící celek. Měřítko bylo přizpůsobeno proporcím člověka, kterému zahrada poskytovala místo k odpočinku, studiu, reprezentaci aj. V zahradě pro „odpočinek a potěšení“ nesměla chybět pečlivě udržovaná květnice (giardini) v blízkosti domu, citrusová zahrada (cedrae), louky (praterie) s vysázenými listnatými stromy (alberti, bosco) nebo i bez nich, za to s množstvím lučních květin. Nechybělo ani místo určené hrám jako kroket, kuželky nebo pro jízdu na koni (plaisance) a plocha pro konání slavností (prato). V oblastech s více srážkami byly tvořeny trávníkem, v sušších oblastech

5 Plinius Mladší (62 n. l. – cca 113 n. l.), dopis LII — Domitius Apollinaris. PLINIUS SECUNDUS, Gaius. LETTERS OF PLINY. [online]. Project Gutenberg. 2001 [cit. 1. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.gutenberg.org/files/2811/2811-h/2811-h.htm#link2H_4_0003.

mlatem. Městské palácové zahrady (villa urbana) byly většinou plošně omezené, výstavné okrasné zahrady byly zakládány především u příměstských vil určených pro krátkodobou rekreaci (villa suburbana). Kombinaci okrasných zahrad a zemědělsky obhospodařovaných pozemků bylo možné nalézt u venkovských statků (villa rustica).[6]

Část u domu členila síť pravoúhlých cest v ideálních podmínkách, na šestnáct obdélných nebo čtvercových polí. Jejich křížení bylo zdůrazňováno umístěním fontány, drobné stavby, sochy nebo jiné dominanty. Často bývalo několik záhonů opticky odděleno od zbylé části

Renesanční vila Lante se zahradami na okraji Říma. *Vyobrazení Villy Lante ve Villa Petraia, Raffaellino da Reggio, ca 1574–76.*

6 KALUSOK, Michaela. *Zahradní architektura.* Brno: Computer press, 2004. ISBN 80-251-0287-4. s. 54–61.

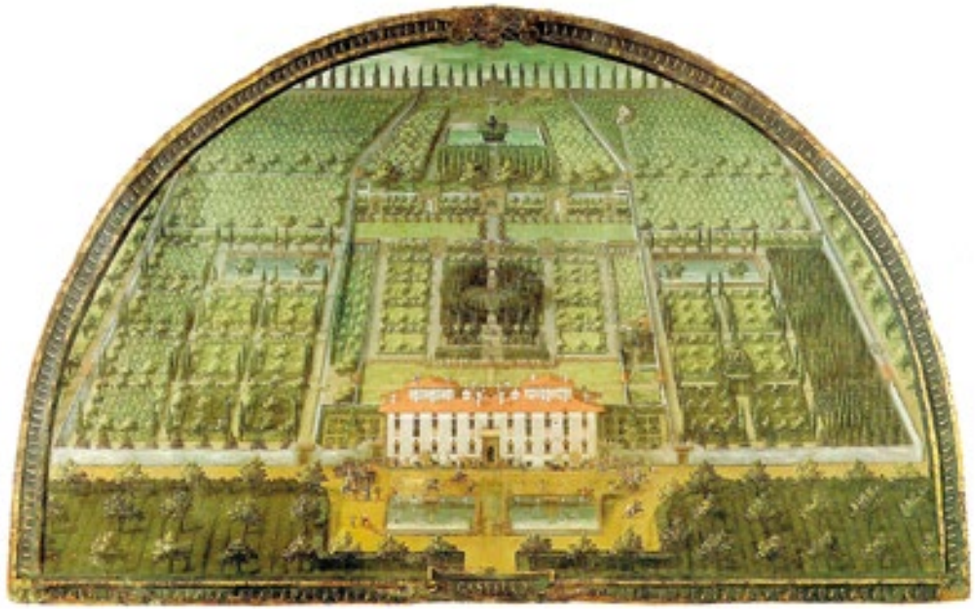

Vila suburbana rodiny Medici u Florencie. *Giusto Utens, 1599, Museo di Firenze com'era, Florence.*

zahrady, přepychověji osázeno rostlinami a vybaveno mobiliářem. Vznikla tak uzavřená zahrada (giardinetto segreto), sloužící pouze privátním potřebám svého majitele. Velmi oblíbeným se stalo sbírání různých exotických rostlin, především citrusů. V zahradnickém zázemí se stavěly budovy pro jejich přezimování a přímo v zahradě bývala vyčleněna plocha na rozestavení těchto rostlin pěstovaných v nádobách. Další část zahrady tvořil lesík (bosco) z volně rostoucích stálezelených stromů a keřů, který navozoval intimitu a přinášel stín. Nepostradatelné byly i ovocné sady (štěpnice). V zahradách se chovala zvířata, především ptáci v klecích a nedravá zvířata v malých oborách. Kompozice zahrady nemusela být přísně souměrná podle jediné osy, ale uplatňovalo se zde rytmické uspořádání jednotlivých prvků, jednoduchost a přehlednost.

Ve slunné, ale kopcovité Itálii byly zahrady zakládány na severních svazích, aby byly chráněny před poledním žárem a nabízely se z nich pohledy do okolní krajiny. Svažitý terén byl vyrovnán soustavou teras a okrasných podpůrných zdí, velmi důležitou úlohu zde hrála voda v pohybu. V ostatních částech Evropy byly nejen jiné klimatické, ale i terénní a urbanistické podmínky než v Itálii. Nové zahrady se často tísnily na malých nepravidelných plochách v areálech přestavovaných gotických hradů nebo byly pro nedostatek místa zakládány na vzdálenějším místě od budovy. Spojení s budovou obstarával většinou most. Funkci domu v zahradní kompozici potom přebíral letohrádek. Na místo lesíku byly vysazovány ovocné sady, voda v pohybu představovala technicky náročně realizovaný luxus.

V renesančních zahradách, které již bývaly plošně větší než zahrady středověku, našly široké uplatnění dřeviny. Především bylo oživeno jejich tvarování. Za zásadní v tomto ohledu lze označit vydání románu Hypnerotomachia Poliphili v roce 1499 v italštině, v roce 1546

ve francouzštině a v roce 1592 i v angličtině. Hlavní postava se postupně ocitá v různých prostředích včetně zahrad a poutavě je popisuje. Text by doplněn nezvykle vysokým počtem vyobrazení (konkrétně 168 dřevoryty), na řadě z nich se objevila celá škála tvarů a typů tzv. topiar.[7] Dále tvarované dřeviny v kompozici zahrad nahrazovaly zděné stavební prvky jako zídky, stěny, lemovaly záhony aj., byla z nich tvořena tzv. zelená architektura – zelené pavilony, loubí, kolonády. Teplé klima v Itálii dovolovalo zahradníkům využívat bohatý sortiment stálezelených stromů i keřů, jejichž vzhled a působení se během celého roku téměř neměnilo. V oblastech s chladnějším klimatem byly využívány především opadavé listnáče.

Solitérní dřeviny byly jako akcent vysazovány do rohů či po obvodu záhonů i do středu jednotlivých tabulí parteru. Většinou byly tvarovány řezem do sloupovitých, kuželovitých a kulovitých tvarů. K používaným taxonům patřily *Tilia, Ulmus, Taxus baccata*, *Carpinus betulus*. K získání drobnějších tvarovaných solitér se využíval *Juniperus a Buxus sempervirens*. Tvarované živé ploty rozdělovaly zahradu na jednotlivé části, zakrývaly nevzhledná místa, vymezovaly plochy záhonů nebo samy tvořily zajímavý ornament na jejich ploše. V Anglii se stal velmi oblíbený tzv. uzlový záhon tvořený složitě spletenými nízkými plůtky. Jednotlivé plůtky byly vysazovány z různých druhů dřevin či bylin. Vznikala tak zajímavá mozaika různých odstínů zelené barvy, působivá i v zimním období. V prostoru mezi plůtky mohla být ponechána volná půda, mohl tam být nasypán štěrk různých barev nebo vysazeny byliny. K ohraničování záhonů a k výsadbě „uzlového“ dekoru se využívalo drobnějších keřů a polokeřů jako *Buxus sempervirens*, *Hyssopus officinalis, Lavandula angustifolia, Origanum vulgare, Santolina chamaecyparissus, Thymus*, *Vinca minor* aj.[8]

Oblíbeným prvkem zahradní kompozice se staly labyrinty. Byly vysazovány z druhů, které byly v plotech obtížně prostupné, např. *Berberis vulgaris*, *Crataegus, Ilex aquifolium, Rosa*, *Prunus spinosa* i z dalších keřů jako *Cydonia*, *Ligustrum vulgare*, *Corylus avellana*, *Ribes rubrum*. V renesančních zahradách výška stěny bludiště většinou nepřesahovala výšku člověka. Stejný sortiment dřevin spolu s druhy *Taxus baccata* a *Carpinus betulus* byl používán k výsadbě tvarovaných i volně rostoucích živých plotů, které plnily i další výše zmíněné funkce.[9]

K tvorbě zelené architektury se kromě řezem tvarovaných dřevin využívaly také konstrukce s popínavými rostlinami. Za mistry v používání popínavých dřevin a „zelené architektury“ vůbec lze pokládat Nizozemce a za zlatý věk manýrismus. Na grafických listech např. Hanse Vredemana de Vries (1527–ca 1607) z díla *Hortorum viridariorumque elegantes et multiplicis formae ad architectonicae artis normam affabre delineatae* je možné najít

7 BEDŘICH, Martin. Hypnerotomachia (Francesca Colonny Hypnerotomachia Poliphili). [online]. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu.* roč. 2019, č. 3. ISSN 0862-6928. [cit. 9. 7. 2025]. Dostupné z: https://souvislosti.cz/clanek.php?id=2426.

8 HOBHOUSE, Penelope. *Illustrierte Geschichte der Gartenpflanzen*. Wien: Scherz, 1999. ISBN 3-502-15315-9. s. 108; WIMMER, Clemens Alexander. *Bäume und Sträucher in historischen Gärten.* Dresden: Verlag der Kunst, 2001. ISBN 90-5705-148-6. s. 21.

9 WIMMER, Clemens Alexander. *Bäume und Sträucher in historischen Gärten.* Dresden: Verlag der Kunst, 2001. ISBN 90-5705-148-6. s. 26.

10 VRIES, Hans Vredeman de. *Hortorum viridariorumque elegantes et multiplicis formae ad architectonicae artis normam affabre delineatae.* [online] Antverpia: Gallaeus, 1583. [cit. 1. 7. 2025]. Dostupné z: https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11346422?page=63. s. 63.

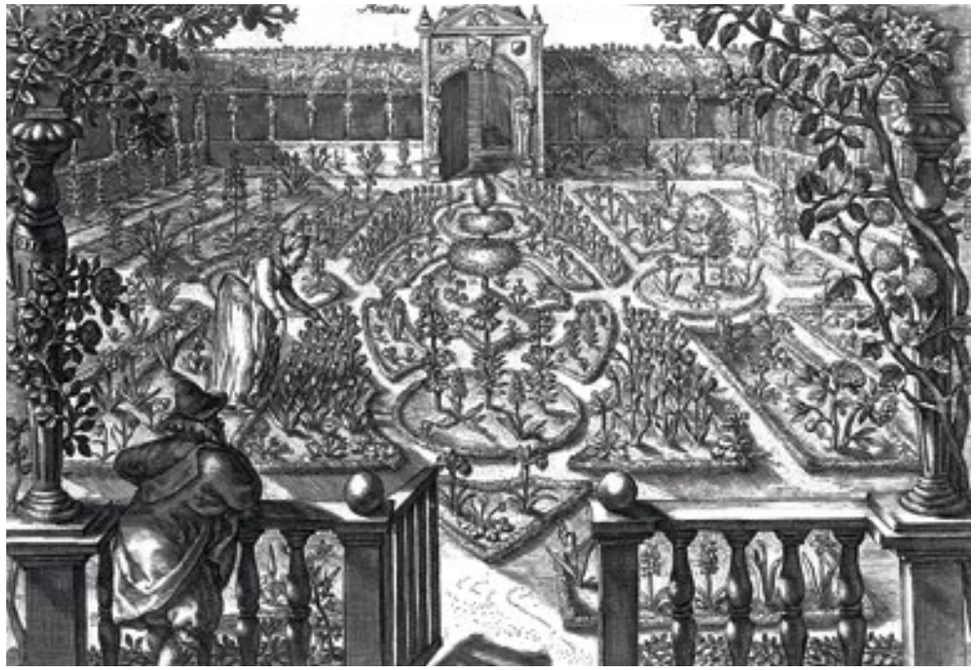

Květinová zahrada z počátku 17. století. *Převzato z: PASSE, Crispijn van de. Hortus floridus, Extant Arnhemij: Apud Ioannem Ianssonium, 1614, s. 20. Dostupné z: https://archive.org/details/hortusfloridusin00pass/page/n9/mode/1up.*

nepřeberné množství „zelených“ zahradních „zdí“, chodeb, pavilonků.[10] K používaným popínavým dřevinám patřily *Clematis vitalba, Clematis viticella*, *Hedera helix, Lonicera caprifolium*, *Lonicera periclymenum*, *Rosa, Rubus*, *Vitis vinifera*.

Specifickou část italských zahrad tvořilo tzv. alberto (lesík z volně rostoucích dřevin) a bosco (řezem netvarované stromy vysazené v pravidelném rastru, případně tvarované po obvodu skupiny), situované do nejvzdálenější části zahrady od domu. K jeho vysazení byly používány především stálezelené dřeviny jako *Quercus ilex, Pinus pinea, Abies, Picea, Laurus nobilis* aj. Mohlo být chápáno jako symbol divoké přírody, která je rukou člověka postupně kultivována až k přísně geometrickému parteru před vilou. Ve zbytku Evropy přebírala funkci bosca štěpnice. V renesanci byla známa většina dnes běžných ovocných druhů. Jejich pěstování bylo omezeno pouze klimatickými podmínkami dané lokality. Ovocné dřeviny, pravidelně tvarované řezem do přísných tvarů, především *Malus* a *Cydonia*, byly oblíbenou součástí i reprezentačních prostor zahrad, protože ztělesňovaly antický ideál harmonie užitku a krásy.[11]

Lze předpokládat, že v té době již pěstované druhy dřevin okrasných květem jako *Syringa vulgaris*, *Philadelphus coronarius*, *Laburnum anagyroides*, *Viburnum opulus* aj. byly vysazovány solitérně a nebyly výrazně tvarovány řezem. Jako solitérní keře se uplatňovaly

11 WIMMER, Clemens Alexander. *Lustwald, Beet und Rosenhügel.* Weimar: VDG, 2014. ISBN 978-89739-749-1. s. 47.

Ideální vyobrazení zahrady vytvořené pro Rudolfa II. *Převzato z: VRIES, Vredeman de. Hortorum viridariorumque elegantes et multiplicis formae ad architectonicae artis normam affabre delineatae. Antverpia: Gallaeus, 1583. Passau, Staatliche Bibliothek, dostupné z: https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11346422?page=5.*

také růže. Neoblíbenější byly jejich plnokvěté formy (*Rosa* x *alba, Rosa* x *centifolia, Rosa* x *damascena*, *Rosa hemisphaerica, Rosa moschata* aj.). Růže se používaly také k pokrytí pergol a loubí i do živých plotů v labyrintech.[12]

Byliny našly v renesančních zahradách uplatnění především na různých typech záhonů. Jednalo se nejčastěji o mírně vyvýšené záhony, ohraničené dřevěným, kovovým či nízkým živým plůtkem nebo byly kraje záhonů jen zpevněny jílovitou zeminou. Jednotlivé záhony mohly být osazovány jedním druhem rostlin nebo různorodou směsí. Do záhonů mohl být také nejdříve zaset trávník a do něho pak byly vysazeny další rostliny. Kromě evropských druhů letniček i trvalek se začaly pěstovat rostliny přivezené z Ameriky a Blízkého východu. V závěrečné fázi renesance a počátkem barokní éry získaly na oblibě cibulnaté a hlíznaté rostliny. Staly se doslova módními květinami a jejich pěstování se stalo prestižní záležitostí. Novým fenoménem, který se promítl do zahradní tvorby, se stalo sbírání rostlin. Některé části zahrad začaly být koncipovány jako živé „kunstkomory" s drobnými záhony, na kterých si bylo možné vzácné rostliny dobře prohlédnout.

„Vzácné", případně vonné byliny byly vysazovány také do nádob, jako byly hliněné hrnce, dřevěné nádoby-truhlíky a sudy, případně proutěné koše. Pro rostliny, které se v průběhu vegetace rozklesávaly, se po obvodu nádob instalovaly opěrné mřížky z proutí či kovu. V nádobách se často pěstovaly *Capsicum annuum, Celosia argentea, Dianthus caryophyllus, Ocimum basilicum, Origanum majorana* aj.

Z letniček a dvouletek se v renesančních zahradách pěstovaly např. tyto druhy[13]: *Alcea rosea* (1580 plnokvěté), *Amaranthus caudatus* (1560), *Amaranthus tricolor* (1560), *Antirrhinum majus* (1550), *Calendula officinalis* (12. stol.), *Campanula medium* (1570), *Carthamus tinctorius*, *Celosia argentea* (1550), *Delphinium ajacis* (konec 16. stol.), *Dianthus barbatus* (1550), *Dianthus caryophyllus* (1550 plnokvěté), *Erysimum cheiri* (13. stol.), *Helianthus annuus* (1580), *Iberis umbellata* (konec 16. století), *Impatiens balsamina* (konec 16. stol.), *Lunaria annua* (1550), *Lupinus albus* (1550), *Lupinus luteus* (1550), *Matthiola incana* (1570 plnokvěté), *Mirabilis jalapa (1590), Molucella laevis*, *Nigella damascena* (1540), *Papaver somniferum* (konec 16. stol. plnokvěté), *Rezeda alba* (1550), *Ricinus communis* (15. stol.), *Silene dioica* (polovina 16. stol.), *Tagetes erecta* (1550), *Tropaeolum minus (1680).*

K pěstovaným trvalkám patřily *Acanthus mollis*, *Aconitum napellus* (13. stol.), *Achillea millefolium*, *Achillea ptarmica* (konec 16. stol.), *Aquilegia vulgaris* (12. stol.), *Bellis perennis* (15. stol.), *Dictamnus albus* (1550), *Doronicum pardalianches* (1550), *Helleborus niger* (12. stol.), *Helleborus foetidus, Helleborus viridis, Hemerocallis fulva* (konec 16. stol.), *Hesperis matronalis* (14. stol.), *Iris germanica* (10. stol.), *Iris graminea* (polovina 16. stol.), *Iris pallida* (začátek 16. stol.), *Iris pumila* (konec 16. stol.), *Iris sibirica* (polovina 16. stol.), *Silene coronaria* (15. stol.), *Silene chalcedonica* (polovina 16. stol.), *Paeonia officinalis* (10. stol.), *Paeonia mascula* (10. stol.), *Primula veris* (10. stol.), *Primula elatior* (15. stol.), *Salvia officinalis* (12. stol.), *Viola odorata* (9. stol.), *Viola tricolor* (1500) aj.

12 BESLER, Basilius. *Der Garten von Eichstätt.* Köln: Taschen GmbH, 2016. ISBN 978-3-8365-5785-6.

13 Údaje v závorkách uvádějí přibližné datum, kdy došlo k většímu rozšíření druhu v zahradách středoevropského regionu.

Typická holandská renesanční zahrada. *Flora im Garten, Peeter van Avont, 30. léta 17. století, Kunsthistorisches Museum, Gemäldegalerie.*

Již ve středověkých a raně renesančních zahradách se pěstovaly tyto cibuloviny: *Allium moly*, *Allium ursinum*, *Colchicum*, *Crocus*, *Galanthus nivalis*, *Leucojum vernum*, *Lilium candidum*, *Lilium bulbiferum*, *Lilium martagon*, *Narcissus poeticus*; V druhé polovině 16. století se objevují: *Anemone coronaria*, *Canna indica*, *Fritillaria meleagris*, *Fritillaria imperialis*, *Gladiolus communis*, *Gladiolus imbricatus*, *Hyacinthus orientalis*, *Lilium chalcedonicum*, *Muscari botryoides*, *Narcissus bulbocodium*, *Narcissus jonquilla*, *Narcissus tazetta*, *Ranunculus, Tulipa* aj.[14]

Důležitou část zahrady tvořila volná travnatá plocha navazující na tradici středověké květinové louky. V blízkosti obydlí se nacházely plošně menší pečlivě udržované trávníky. Jestliže v nich nebyly přímo vysazeny rostliny, sloužily jako prostor pro odpočinek a hry. Na vzdálenějších místech od budovy se zakládaly plošně větší travní porosty přírodního charakteru s množstvím lučních květin, často osázené ovocnými stromy. Již od 16. století se objevují zprávy o oblibě tzv. „heřmánkových trávníků", tedy porostů s významným podílem *Chamaemelum nobile*, které při využívání poskytovaly i zajímavou vůni. V Anglii v 16. a 17. století měly být trávníky s C*hamaemelum nobile* a *Anthemis cotula* stejně rozšířené jako klasické zelené trávníky. Dokládají to bohaté citace z dřívějších zahradnických příruček, např. zahradní kalendář z roku 1666 uvádí válcování heřmánkového trávníku v seznamu prací na měsíc říjen.[15]

V zahradě bývala také vyhrazena místa pro hry jako golf, kroket a jiné míčové hry, a někdy i jízdu na koni. V Anglii byla i tato místa nejčastěji travnatá. Naopak v kontinentálních podmínkách, výrazně sušších, byla tato místa velmi často vydlážděna nebo kryta pískem či udusanou hlínou, protože vypěstovat tak hustý zelený porost, který by nebyl při hře výrazně poškozován a neztrácel požadovanou estetickou kvalitu, znemožňoval nedostatek srážek.

Nejprestižnější záležitostí z pohledu prezentace společenského statutu se stalo pěstování teplomilných rostlin v nádobách, především těch, které byly nositelkami symboliky založené na antických mýtech. Jednalo se především o citrusy ztotožněné z bájnými zlatými jablky nesmrtelnosti antických bohů. V období renesance se pěstovaly převážně tzv. hořké pomeranče (*Citrus aurantium*), citroníky (*Citrus limon*), cedrát (*Citrus medica*) a v menší míře se již objevují i sladké pomeranče (*Citrus sinensis*). Začínají vycházet knihy věnované citrusům a jejich pěstování. Z nich první byla práce humanisty Giovanniho Pontana, *De Hortis Hesperidum,* tiskem vydaná poprvé kolem roku 1500. Dalšími důležitými rostlinami byl vavřín pravý (*Laurus nobilis*) zasvěcený Apollonovi – bohu slunce, umění a vítězství. Marhaník granátový (*Punica granatum*) byl zasvěcen bohyním Demeter (úroda), Afroditě (láska) a Héře (bohyně matka). Za symbol plodnosti byl od starověku považován také fíkovník smokvoň (*Ficus carica*). Myrta obecná (*Myrtus communis*) byla zasvěcena bohyni lásky a manželství Afroditě. Ve Starém zákoně se stala znamením Boží přízně a větvičku si na památku odnesl Adam z ráje, aby mu připomínala ztracenou blaženost. Tyto základní druhy bývaly doplněny ještě rozmarýnou lékařskou (*Rozmarinus officinalis*), jasmínem (*Jasminum*) nebo sukulenty přivezenými z Ameriky jako agáve (*Agave americana*) a opuncie (*Opuntia ficus-indica).*[16]

Rostliny pěstované v nádobách se v letním období vystavovaly po obvodu záhonů a na vyvýšených místech, jako byly kamenná zábradlí, okraje schodů a teras nebo na dřevěných lavicích u zdí. Objevují se již předchůdci samostatných parterových polí věnované citrusům, kde byly nádoby vystavěné v pravidelném sponu. Dalším způsobem prezentace rostlin, především citrusů, bylo jejich vysazení přímo do volné půdy v zahradě. Nad rostlinami se potom musela zřizovat každý podzim rozebíratelná konstrukce, která je chránila před zimou. Z dobových vyobrazení je patrno, že v období renesance ještě není výrazně dbáno na jednotný vzhled nádob, používá se velká škála materiálů, především dřevo a keramika, tvarů i velikostí.

14 KRAUSCH, Heinz-Dieter. *Kaiserkron und Päeonien rot… Endeckung und Einführung unserer Gartenblumen.* München: Dölling und Galitz Verlag, 2003. 535 s. ISBN 3-935549-23-7, BESLER, Basilius. *Der Garten von Eichstätt.* Köln: Taschen GmbH, 2016. 541 s. ISBN 978-3-8365-5785-6.

15 KAUTER, Dirk. *Entwicklung der Rasenkultur in Mitteleuropa, Rasen-Turf-Gazon, Bonn: Hortus-ZaeitschriftenCöllen+Bleeck GbR. č. 2/2002.* s. 32–44.

16 KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Sen o zeleném ráji: historické oranžerie, sbírkové skleníky a sortimenty rostlin s těmito stavbami související na území ČR.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-902-0. s. 71–73.

Zahrady období baroka

V období baroka se zahradní umění vydalo dvěma rozdílnými směry. V kolébce baroka, v Itálii, je od konce 16. století rozvíjen dynamický směr. Kompozice zahrad, založená na výrazné gradaci terénu, zůstala zachována. Rozvinula se symetrie, prostor se prodlužoval ve směru podélné osy. Zahrady se stávaly rozmanitější a okázalejší, a to především v architektonických doplňcích. Ve způsobu použití rostlin italské baroko navázalo na základní principy renesanční zahrady a rozvíjelo především tvarovou stránku v plastickém ornamentu záhonů a členění zahrady na vizuálně oddělené celky.

Ve Francii se pod vlivem rozdílných společenských, prostorových i klimatických podmínek zrodil nový styl – klasicismus (barokní klasicismus). Nejdůležitějšími postavami nového slohu se stali Ludvík XIV. (1638–1715), jeho zahradní architekt André Le Nôtre (1613–1700).

Dobové vyobrazení paláce Versailles se zahradami. *Pierre Antoine Patel, ca 1668. Wikimedia Commons: Chateau de Versailles [online].[cit. 15. 7. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Chateau_de_Versailles_1668_Pierre_Patel.jpg&oldid=1121459414.*

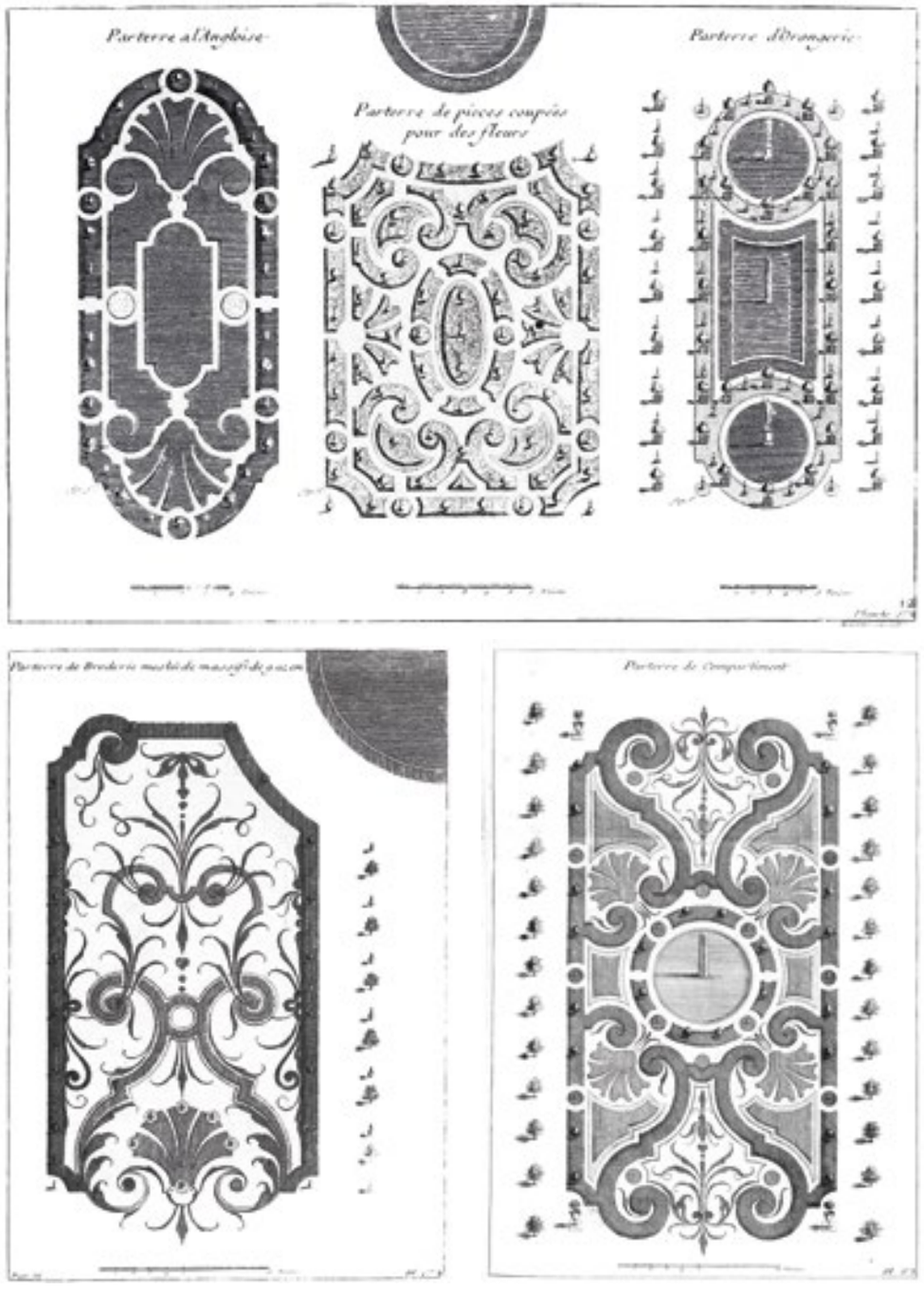

Různé typy barokních parterů. *Převzato z: DEZALLIER D'ARGENVILLE, Antoine-Joseph. La théorie et la pratique du jardinage où l'on traite à fond des beaux jardins appelés... Paris: J. Mariette, 1709. Dostupné z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8626274z/f7.image.r=.langEN.*

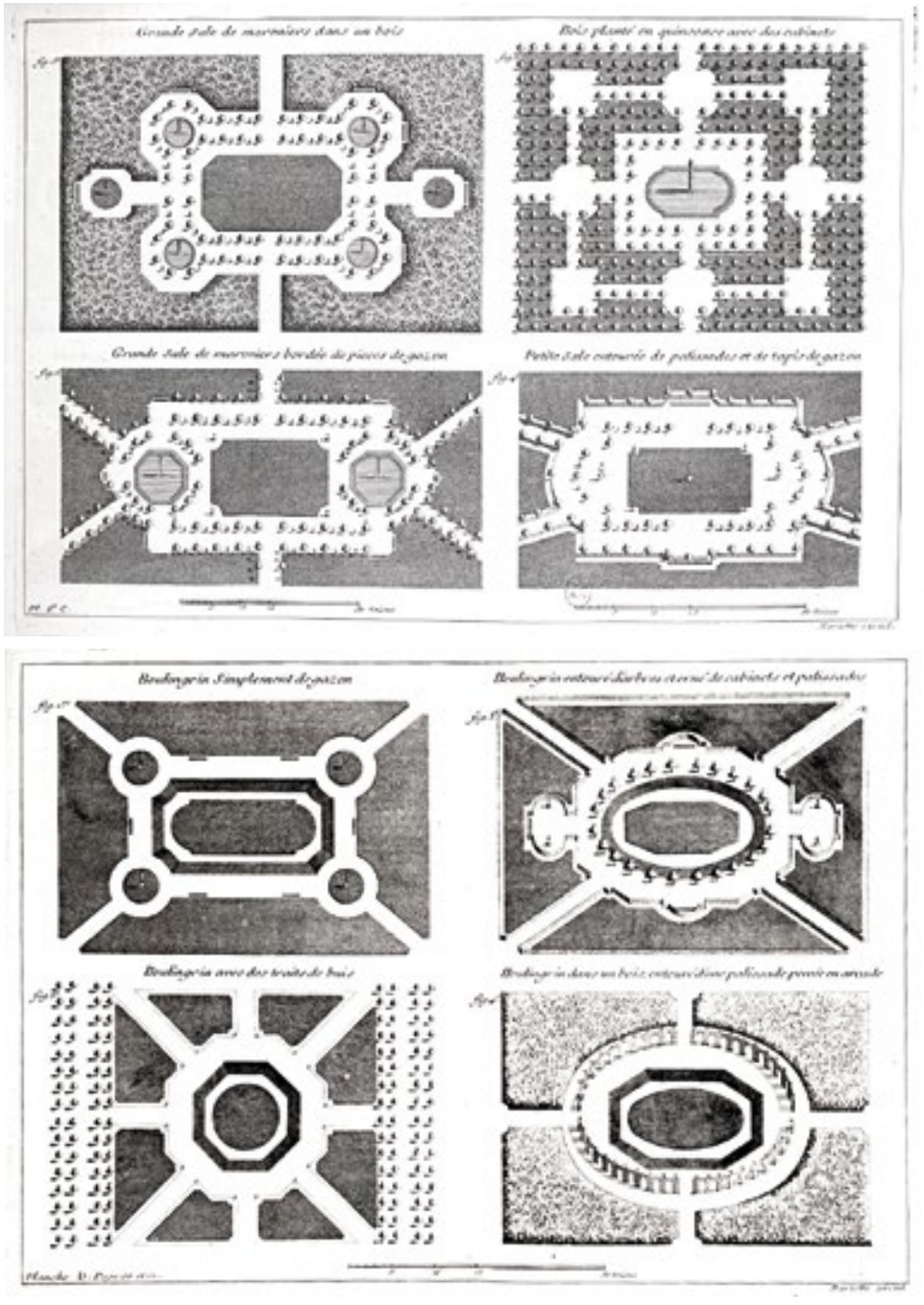

Různé typy barokních basketů. *Převzato z: DEZALLIER D'ARGENVILLE, Antoine-Joseph. La théorie et la pratique du jardinage où l'on traite à fond des beaux jardins appelés... Paris: J. Mariette, 1709. Dostupné z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8626274z/f7.image.r=.langEN.*

Jednotlivé typy zahradních prostor získaly jasnou hierarchii. Na ploše zahrady, oddělené od okolí hmotou přísně tvarované vegetace, vládla souměrnost. Vše bylo uspořádané přesně podle hlavní kompoziční osy. Tvůrci pracovali s perspektivou a optickým klamem, vedli pohledy návštěvníků na pečlivě vybrané dominanty. Úlohu významných kompozičních prvků plnily vedle obytné budovy také velké fontány, oranžerie, míčovny, jízdárny, voliéry, divadla, kolonády a jiné zahradní stavby. Zahrada ve svém celku ztratila lidské měřítko, aby jej znovu nacházela v bosketech – zahradních pokojích vymezených tvarovanými zelenými stěnami. Dbalo se na vysokou uměleckou kvalitu veškerých komponentů. Zahrada se stala jevištěm, živou kulisou, na jejímž pozadí se prezentoval majitel jako téměř božská bytost obdařená řadou výjimečných vlastností.

André Le Nôtre po sobě nezanechal vlastní teoretické dílo. Zásady jeho tvorby zachytil, mimo jiných, Dezallier d´Argenville (1680–1765) ve své knize *La Théorie et la Pratique du Jardinage* (Paris 1709). Německý překlad této knihy *Die Gärtnerey sowohl in ihrer Theorie oder Betrachtung als Praxi oder Übung* s autorstvím Jean-Baptiste Alexandra Le Blonda (1679–1719) vydaný v Augsburgu roku 1731 se stal součástí řady zámeckých knihoven ve středoevropském regionu.

Většině rostlin v barokní zahradě nebyla dána volnost přirozeného růstu. Žádaný kontrast vnášela do kompozice kombinace výrazně plošných rozlehlých parterů a navazujících bosketů. Parterre de broderie (broderiový parter) se nacházel co nejblíže budově. Pomocí plůtků ze stálezelených keřů (*Buxus sempervirens*), různobarevných písků a dalších anorganických materiálů se vytvářel složitý ornament připomínající výšivku. Byl komponován tak, aby měl v kteroukoli roční dobu maximální účinek na diváka při pohledu z prvního patra obytné budovy. Další typy parterů navazovaly na broderiový parter a vnášely do zahrad větší pestrost. Parterre de compartiment tvořily travnaté a květinové komponenty opět na podkladu barevných písků. Na Parterre de pièces coupées pour les fleurs (květinový parter) byl ornament tvořen květinovými záhony lemovanými stříhanými stálezelenými plůtky a pískovými cestami. V Parterre à l'Angloise hrál hlavní roli krátce střižený a pečlivě zařízнutý trávník protkaný křivkami cest. Okraje parterů, především Parterre de broderie a Parterre à l'Angloise, lemovaly dlouhé květinové záhony nazývané plates-bandes (rabato). Tyto pestrobarevné pásy bývaly doplněny také volně rostoucími kvetoucími keři, tvarovanými dřevinami a rostlinami v nádobách. Dle velikosti parteru bývala šířka těchto rabat 1,3–1,95 m. Pro prezentaci rostlin v nádobách byl určen tzv. Parterre de l'Orangerie. Tvořila jej travnatá plocha členěná sítí cest a ornamentem z anorganických materiálů v letním období doplněná rostlinami v nádobách v pravidelném rastru. Speciální vodní parter nazvaný Parterre d'eau vznikal seskupením několika vodních prvků a hříček.[17] Dalším typickým prvkem kompozice byly boskety, přesně vymezené porosty stromů v jejichž středu se nacházely volné prostory – zelené kabinety (cabinet de verdure).

V prostoru se jako důležitý vertikální prvek uplatnily tzv. topiary, stálezelené dřeviny umělecky tvarované do jehlanů, kuželů, koulí, ale i mnohem složitějších geometrických tvarů. Byly vysazeny přímo v půdě nebo v nádobách, lemovaly cesty, byly umísťovány mezi

17 HANSMANN, Wilfried. *Das Gartenparterre.* Worms: Wernersche Verlagsgesellschft mbH. 2009. ISBN 978-3-88462-283-4. s. 13–22.

kmeny stromů v alejích, staly se náplní bosketů, a především doplňovaly výše uvedené typy parterů. Ve Francii, ale i ve středoevropských podmínkách, se k tvarování topiary používaly především *Buxus sempervirens, Taxus baccata, Picea sp.*[18]

Živé ploty a stěny byly ve Francii označovány termínem *palissade*. Jejich funkcí bylo podpořit perspektivu os a oddělovat jednotlivé zahradní prostory. Nižší ploty doprovázely aleje a zakrývaly kamenné zídky. Středně vysoké živé tvarované stěny (1,5–3 m) již sloužily jako optická clona. K jejich výsadbě byl používán ve Francii především *Taxus baccata, Ilex aquifolium, Crataegus, Ligustrum*, *Carpinus betulus*. Vysoké palisády (nad 3 m) mohly být plné (zavětvené až k zemi) nebo „poloplné" (kmeny byly ponechány do výšky 2–3 m holé). Do plných stěn mohly být vystříhány niky pro umístění soch a zahradního mobiliáře. Nejvyšší stěny označované *charmilles* dosahovaly výšky okolo 7 m a sloužily k vymezení bosketů. Oblíbenou náplní zelených kabinetů byly labyrinty. Stěny labyrintů, na rozdíl od renesance, přesahovaly výšku člověka. K výsadbě vysokých živých stěn se používaly *Carpinus betulus, Tilia cordata*, *Tilia platyphyllos*, *Aesculus hippocastanum, Ulmus minor, Acer campestre*, *Fagus sylvatica aj.* Kromě kubických tvarů byly palisády tvarovány do podob rozmanitých okenních galerií, portálů, arkád aj. Náplní bosketů se stávala tzv. zelená architektura zahrnující zahradní chodby, loubí, pavilony aj., vytvořené z dřevin tvarovaných do žádaných tvarů pomocí dřevěných latí, kovových prutů a obručí. Konstrukce mohly být též doplněny popínavými rostlinami včetně letniček jako *Ipomoea purpurea*, *Phaseolus coccineus.*[19]

Volně rostoucí stromy našly uplatnění uvnitř bosketů a jako dlouhé jedno- i víceřadé aleje[20]. Aleje byly navrhovány jako volné (allée decouverte) nebo byly větve naproti sobě stojících stromů splétány tak, aby vytvořily zelenou klenbu (allée couverte). Jako Avenue byla označována cesta lemovaná stromy mimo zahradu, např. příjezdová cesta k zámku. K výsadbě alejí se používaly hlavně lípy a jilmy, které dobře snášely řez, ale jsou zmiňovány i jehličnany, jírovce nebo platany.[21]

Volně rostoucí nebo tvarované kvetoucí keře, např. rodu *Viburnum, Philadelphus, Syringa, Hybiscus, Rosa*, byly vysazovány do květinových záhonů.[22] Le Blond uvádí, že se růže v zahradách pěstují jako stromečky, živé ploty a používaly se i pro pokrytí loubí nebo půdy. Za nejoblíbenější druhy označoval „centifolia Rosen" (*Rosa* x *centifolia*) a „muscat Rosen" (*Rosa moschata*) pro jejich příjemnou vůni a „monat Rosen" (*Rosa* x *damascena* ´Semperflorens´) opakující kvetení.[23]

V barokní zahradě se byliny uplatňovaly především v detailu. Vnášely do kompozice barvu a rozmanitost. Byly jedním z mála prvků, který bylo možné pravidelně měnit. Jak bylo uvedeno výše, květiny tvořily nezastupitelnou součást řady typů parterů. Vysazovaly se do

18 WIMMER, Clemens Alexander. *Bäume und Sträucher in historischen Gärten.* Dresden: Verlag der Kunst, 2001. 255 s. ISBN 90-5705-148-6. s. 66–67.

19 Tamtéž, s. 43–45.

20 Alej – cesta lemovaná z obou stran dřevinami.

21 Tamtéž, s. 34–36.

22 Tamtéž, s. 67.

23 Le BLOND, Jean-Baptiste Alexandra. *Die Gärtnerey sowohl in ihrer Theorie oder Betrachtung als Praxi oder Übung.* Augsburg, 1731. s. 214.

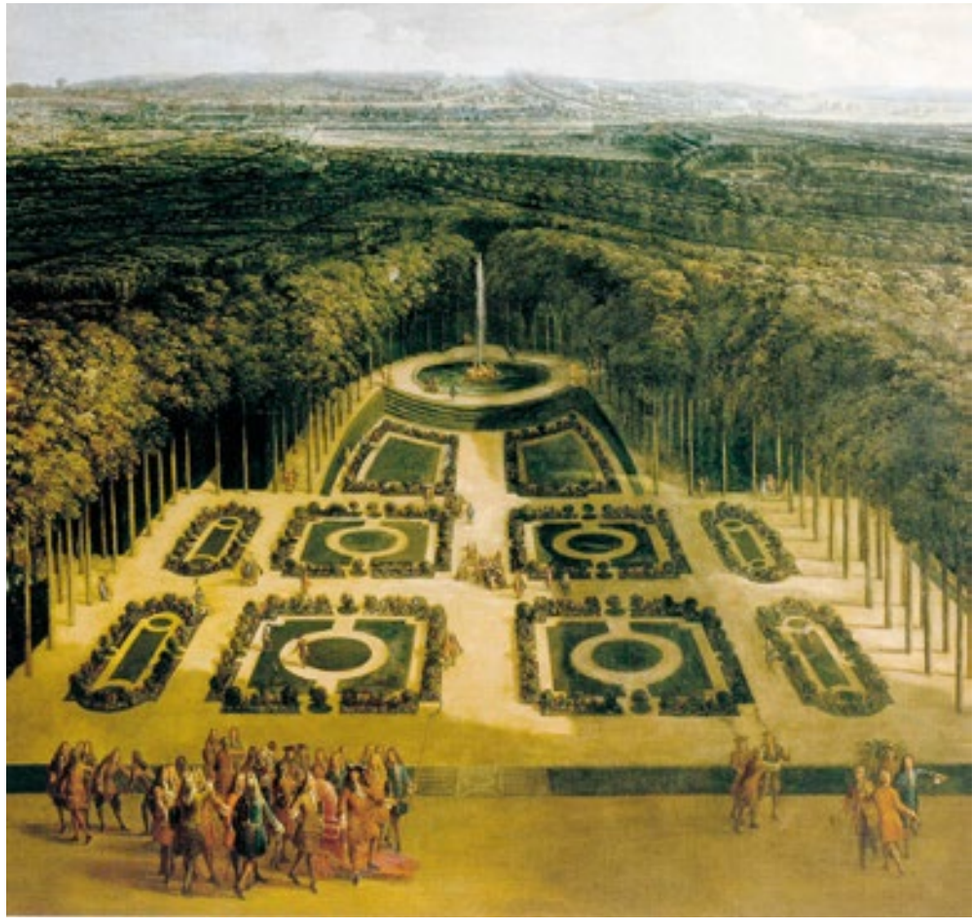

Jeden z bosketů Velkého Triannonu ve Versailles. *Charles Chatelain, Théâtre des Marronniers, 1713, Versailles, Musée national des châteaux de Versailles et de Trianon, MV 756.*

podlouhlých výškově gradujících záhonů. Výsadby měly být obměňovány minimálně třikrát do roka tak, aby byly stále maximálně působivé. V období baroka vrcholila obliba cibulovin a hlíznatých rostlin, na záhonech se objevovaly hlavně v jarním období. Dle Dezallier d´Argenville měla mít jarní kompozice hlavní účinek v březnu, dubnu a květnu. Byly vysazovány raně kvetoucí odrůdy tulipánů *Tulipa*, *Galanthus nivalis*, *Ranunculus orientalis, Hyacinthus orientalis*, na jaře kvetoucí druhy *Cyclamen a Crocus*, *Anemone coronaria, Narcissus, Iris reticulata, Fritillaria imperialis*, dále *Primula auricula*, *Hepatica nobilis*, *Viola*, *Dianthus, Convallaria majalis*, *Matthiola incana, Primula veris*, *Bellis perennis* aj.

Pro kvetení v červnu, v červenci a v srpnu to byly pozdní odrůdy tulipánů, *Fritillaria meleagris*, *Hemerocalis*, *Lilium candidum*, *Silene coronaria*, *Silene chalcedonica*, *Nigella damascena*, *Origanum majorana, Antirrhinum majus, Ocimum basilicum*, *Erysimum cheiri, Scabiosa atropurpurea*, *Papaver rhoeas fl. pl., Impatiens balsamina, Campanula medium* aj.

Příměstské paláce barokní Vídně. *Salomon Kleiner, 1731. Převzato z: Salomon Kleiner, Das Belvedere. Wien: Belvedere, 2010. ISBN 978-3-01508-82-0.*

Pro podzimní měsíce to byly na podzim kvetoucí *Cyclamen a Crocus*, *Ricinus communis*, *Calendula officinalis, Mirabilis jalapa, Amaranthus, Tagetes erecta*, *Nasturtium microphyllum*, *Tropaeolum majus, Helianthus annuus.*[24]

Dle dochovaného plánu na osázení rabata pro Velký Trianon z roku 1693 lze konstatovat, že rostliny byly v tomto typu záhonu vysazovány hustě vedle sebe do řad, ve kterých se pravidelně střídaly vybrané druhy. Zohledněna byla i výška rostlin, která se od středu záhonu k okrajům snižovala.[25]

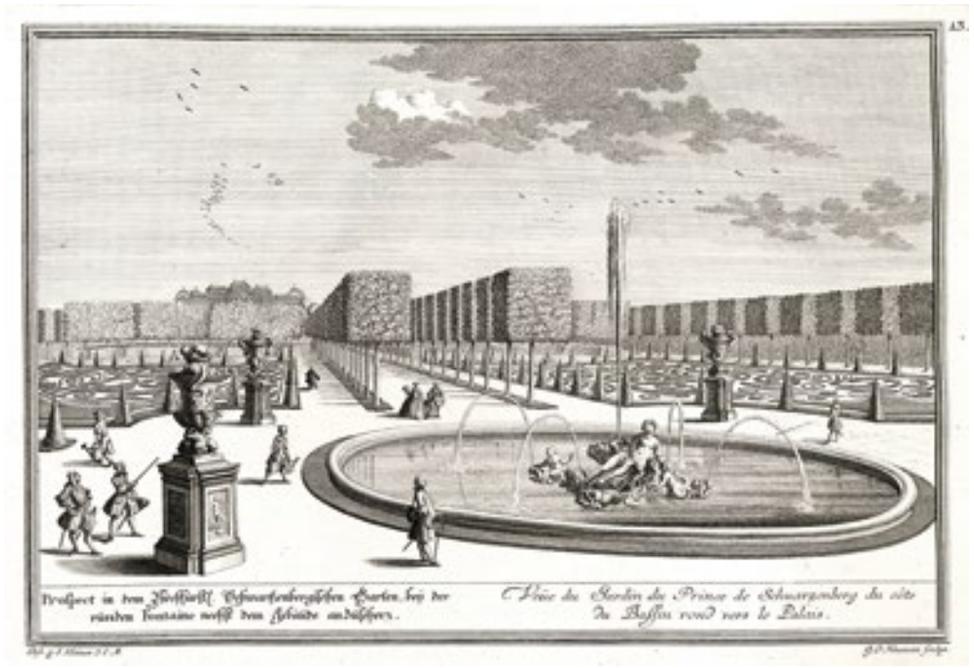

Tvarované vegetační prvky ve vídeňské Schwarzenbergské zahradě. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Salomon Kleiner. Prospect in dem Hochfürstl. Schwarzenbergischen Garten, bey der runden Fontaine nechst dem Gebäude anzusehen, 1735/37, inv. č. DW J-4-11.158.*

Důležitou součást téměř všech typů parterů tvořily travnaté plochy. Zde musel být porost udržován velmi nízký (zkracovaly se cca dvakrát za měsíc) stejně jako u „Bowling green" – zahloubené travnaté plochy, které se ponechávaly volné, aby přes ně mohly být vedeny průhledy. Zahloubený travnatý parter mohl také tvořit součástí bosketů. Zahloubení většinou nebylo výrazné. U menších ploch 1 stopu (cca 30 cm), u rozlehlejších ploch 2 stopy (60 cm). Travním drnem se pokrývaly i svažité části těchto ploch stejně jako např. okraje bazénů a vodních kanálů nebo jiné terénní zlomy. Rozsáhlejší travnaté plochy se mohly zakládat i výsevem. K nim patřily tapis Vert – travnaté pásy, doprovázející pravidelně tvarované dřeviny nebo řady soch a také vertugadin – travnatý svah zvedající se v závěru hlavní osy a dodávající zahradní kompozici dojem nekonečné rozlehlosti. V kompozici zahrad se také začaly objevovat nejrůznější kopečky (králičí, jahodové, šnečí) se zatravněnými svahy sloužící nejčastěji jako vyhlídková místa.[26]

24 Le BLOND, Jean-Baptiste Alexandra. *Die Gärtnerey sowohl in ihrer Theorie oder Betrachtung als Praxi oder Übung.* Augsburg, 1731. s. 329–331.

25 HANSMANN, Wilfried. *Parterres: Entwicklung, Typen, Elemente in Gartendenkmalpflege.* In: HENNEBO, Dieter, ed., *Gartendenkmalpflege. Grundlagen der Erhaltung historischer Gärten und Baudenkmalpflege*, Stuttgart: Ulmer Verlag, 1985. ISBN 3-8001-5046-8. s. 166.

26 KAUTER, Dirk**.** *Entwicklung der Rasenkultur in Mitteleuropa, Rasen-Turf-Gazon, Bonn: Hortus-ZaeitschriftenCöllen+Bleeck GbR. č. 2/2002.* s. 32–44.

Tvarované vegetační prvky ve vídeňské Augarten. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Salomon Kleiner. Prospect des kleinen Blumen-Gärtleins in dem Kaiserl. Au-Garten, 1735/37, inv. č. DW J-4-11.152.*

Z výše uvedených sortimentů rostlin je patrné, že v zahradách barokní Francie byly ve velké většině používané dřeviny i byliny domácí nebo běžně rozšířené a pěstovatelné i ve středoevropských podmínkách. Místní zahradníci nebyli tedy nuceni při přebírání francouzských vzorů hledat náhradní sortiment rostlin tak, jak tomu často bylo při přebírání italských předloh.

Pro prezentaci teplomilných exotických rostlin pěstovaných v nádobách byl určen Parterre de l'Orangerie. Tvořila jej zpravidla travnatá plocha členěná složitou cestní sítí a trvale vysazenými topiary, aby neztrácela svou atraktivitu ani v zimním období. V letním období se zde vystavovaly rostliny v nádobách v pravidelném rastru. Tento typ parteru se zpravidla nacházel na exponovaném místě v „hlavní části" zahrady. Nebylo podmínkou, aby navazoval přímo na oranžerii, i když v mnoha případech tomu tak bylo. Další rostliny v nádobách byly umisťovány do květinových záhonů a travnatých pásů i v jiných typech parterů a v bosketech. Důležitý byl v tomto případě jednotný vzhled rostlin, jejichž koruny byly za tímto účelem pečlivě tvarovány.

Sortiment hlavních druhů pěstovaných rostlin zůstal stejný jako v období renesance. Zásadní bylo pěstování citrusů, a to jak pro dekoraci, tak pro produkci plodů. Velmi vzrůstala obliba sukulentů (*Aloe*, *Agave*, *Cereus*, *Opuntia*, *Euphorbia* aj.). Mezi další oblíbené druhy patřily *Musa*, *Coffea*, *Pistacia vera*, *Passiflora caerulea*, *Vitex agnus-castus*, *Dracaena*, *Yucca*,

Parterre de l'Orangerie Liechtensteinského paláce ve Vídni. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Salomon Kleiner. View of the Orange Garden in the Rossau Quarter, 1731/32, inv. č. DW J-4-11.166.*

Phoenix dactylifera, *Brugmansia arborea*, *Ananas comosus* aj. Z Kapska byl dovezen mimo jiné *Agapanthus*. Rozšiřovalo se pěstování muškátů (*Pelargonium*).[27]

Ve Francii a později i v ostatních zemích se rostliny začínaly pěstovat a prezentovat v dřevěných nádobách čtyřhranného tvaru (caisse de Versailles), které se daly rozebrat, což bylo výhodné při přesazování větších exemplářů. Dále se uplatňovaly i dřevěné květináče okrouhlého tvaru. Keramické a další druhy nádob byly pro svoji vyšší váhu používány pro kultivaci a prezentaci spíše menších rostlin. U rostlin vystavených na parteru a v dalších významných částech kompozice zahrady bylo důsledně dbáno na jednotný vzhled nádob. Důležitá se stala i barevnost nádob. Nádoby bývaly opatřeny kontrastním, většinou dvoubarevným nátěrem. Často se používaly rodové (erbovní) barvy příslušných majitelů zahrad.[28]

Okrasná hodnota byla přiznána také zahradám užitkovým, které byly komponovány v pravidelném rastru, a kromě záhonů pro zeleninu se zde pěstovaly i ovocné stromy tvarované řezem do přísných tvarů.

27 KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Sen o zeleném ráji: historické oranžerie, sbírkové skleníky a sortimenty rostlin s těmito stavbami související na území ČR*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-902-0. s. 143–146.

28 Tamtéž, s. 154–159.

Zahradní a parkové kompozice inspirované nespoutanou přírodou

V Anglii mělo barokní umění v důsledku občanské války (1642–1649), která vyvrcholila popravou krále Karla I. a vznikem republiky, pouze omezený prostor a čas se rozvinout. Jedním z důsledků války bylo též přesídlení většiny zástupců vyšší společnosti na venkov, kde bylo více klidu a bezpečí. Věnovali se zvelebování svých venkovských statků nejen jako zdroji příjmu, ale i jako místu k odpočinku, studiu a setkání s přáteli. Nastupující osvícenství nacházelo ve volné přírodě zdroj nového poznání a krásy. Společnost se nechala okouzlit i exotikou nově objevovaných krajin a dávnou minulostí vlastní země. V tomto společenském klimatu se utváří i nové pojetí zahrady. Především pro nově nastolené anglické krále byly sice budovány rozlehlé barokní zahrady, ale paralelně se rodilo něco zcela nového. Dnes jsou nazývány anglickými, krajinářskými, přírodně-krajinářskými, romantickými… zahradami a parky. Měly se nově podobat krajině s nejrůznějšími záměrně komponovanými scenériemi, ale neměl v nich být na první pohled patrný zásah lidských rukou. Novým fenoménem zahradního umění se stalo vyprávění příběhů působících na city i rozum pozorovatele prostřednictvím specifického uspořádání rostlin, vody, terénu, architektury či sochařských děl. Všechny součásti kompozice měly přispívat k naplňování tří základních pravidel: kontrast, moment překvapení a skrytí hranic. Vývoj tohoto stylu lze v zemi jeho vzniku vymezit zhruba roky 1710–1820. V kontinentální Evropě byly tyto vzory reflektovány až cca do poloviny 19. století.

Za předzvěst vzniku vlastní krajinářské zahrady lze označit rozsáhlé úpravy krajiny, výsadby alejí, zřizování pravidelných průseků v lesních porostech a obecně kultivaci širšího okolí panských sídel, prosazující se již v období baroka. Odpůrci formálního stylu a první tvůrci krajinářských zahrad nalezli svoji inspiraci v antické arkadské krajině popsané v dílech antických básníků a filozofů, v dílech malířů krajinářů, v již „pustnoucích" italských formálních zahradách i v principech francouzské barokní zahrady, transformovaných dle potřeb anglické společnosti. Anglická krajinářská zahrada prošla několika vývojovými fázemi od „Lesní zahrady" (Forest style) přes zahrady doby Augustovy (Augustan style), serpentinu Lancelota Browna (Serpentine style), malebný styl Williama Chamberse (Picturesque style) až k tzv. krajinářskému stylu Humphry Reptona (Landscape style).[29]

Během tohoto vývoje se postupně měnil přístup k záměrnému vysazování dřevin jako k jednomu ze základních kamenů zahradní, parkové i krajinné kompozice. Dobové názory teoretiků i zkušenosti aktivních tvůrců lze porovnávat díky vydaným spisům a dochovaným archiváliím, případně je lze odvodit z dochovaných dobových vyobrazení. Především u tvůrců děl z 19. století lze uplatněné zásady definovat také na základě terénních průzkumů.

29 TURNER, Tom. *Garden History.* London: Spon Press, 2005. ISBN 0-415-31748-7. s. 214–224.

Plán zahrady v Chiswicku z počátku vývoje krajinářských zahrad. *Jacques Rocque, Plan du Jardin et Vuë des Maisons de Chiswick. Převzato z: CAMPBELL, Colen. Vitruvius Britannicus. volume 4, 1739. Plate 82–83.*

Názory a počiny prvních tvůrců a teoretiků krajinářské školy, působících v Anglii na přelomu 17. a 18. století, ještě zahradní umění v kontinentální Evropě příliš neovlivnily. Nové principy tvorby zahrad se začínaly na kontinentě prosazovat až v druhé polovině 18. století. Nicméně aristokraté v roli zadavatelů a zahradní tvůrci měli v té době možnost při návštěvě Anglie spatřit již realizovaná díla Williama Kenta (1685–1748), Lancelota Browna (1716–1783) nebo Williama Chamberse (1722–1796) a Humphryho Reptona (1752–1818). Tato osobní zkušenost, spolu s řadou teoretických spisů a popisů nejproslulejších krajinářských zahrad, byla impulsem a podkladem pro tvorbu krajinářských zahrad v kontinentální Evropě. Zde se teorie oboru dále precizovala a upravovala dle vývoje estetických názorů i klimatických podmínek jednotlivých zemí.

Obecně lze říci, že se dřeviny v neformální krajinářské zahradě uplatňovaly obvykle v podobě lesních porostů, hájů, skupin dřevin různé velikosti, solitér a alejí.[30] Všichni tvůrci

30 Les (Wald, wood), Háj (Hain, groves), Skupiny (Gruppe, clump, groups), Solitéry (Einzelbäume, single tree), Aleje (Alleen, alley).

Krajinné úpravy okolí harrachovského zámku v Pruggu, 1877.
Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, státní zámek Žleby, inv. č. ZL09686.

vycházeli z přirozených společenstev rostlin daného území, ale různou měrou kompozici doplňovali o druhy nepůvodní, barevně či tvarově výjimečné. Stejně jako ostatní prvky kompozice měly přispívat k naplňování tří základních pravidel: kontrast, moment překvapení, skrytí hranic.

V teoretických spisech různých autorů z různých období se postupně měnil a posouval význam jednotlivých kategorií vegetačních prvků. Je někdy obtížné pro ně najít správný český ekvivalent. Nejproblémovější se z tohoto pohledu jeví pojem háj (Hain, groves), definovaný v současných glosářích jako malý les pro okrasu.[31] V období 17. století se tento pojem používal jako synonymum pro pojem bosket, v období rokoka se jeho význam posunul do polohy přirozeného nebo uměle vysazeného lesíka s větším podílem keřů a květin protkaného nepravidelně vedenými cestičkami (Lustwäld). Angličan Philip Miller (1754) jej již popisuje jako větší skupinu stromů, která může být buď otevřená, tedy bez podrostu keřů, nebo uzavřená s keři. T. Whately (1770) jej již definuje pouze jako velkou skupinu stromů bez podrostu stejně jako z něho vycházející Hirschfeld (1780). Tento pohled se udržel i v 19. století, kdy jej sdílel například Loundon (1928).[32]

Dosti rozdílná byla také terminologie v případě použití keřů. Například pojem houština (thicket) je v některých případech vykládán jako výsadba stromů s podrostem keřů. Je možné ji ztotožnit s Braunovými *belts* – pásy dřevin, kterými vymezoval hranice svých úprav, případně s podobným vegetačním prvkem, který doprovázel cesty a hranice v okrasných statcích. Zde byly skupiny nebo pásy keřů spíše předsazeny před vzrostlé stromy, protože se zde používaly především kvetoucí druhy vyžadující více světla. Hirschfeld již popisuje tuto kategorii pouze jako keře tvořící lem vzrostlých stromů.[33]

Pro vývoj krajinářských parků na kontinentě měla v druhé polovině 18. století zásadní vliv především dvě teoretická díla: **Thomas Whately** (1726–1771) *Observations on Modern Gardening* z roku 1770, které o rok později vyšlo i v německém a francouzském překladu a spisy Christiana Cay Lorenze Hirschfelda (1742–1792) tzv. „malá“ *Theorie der Gartenkunst* z roku 1775 a na ní navazující pětisvazková *Theorie der Gartenkunst* z let 1779–1785. Vedle těchto publikací vycházelo velké množství esejů, básní i praktických spisů aktivních tvůrců, ve kterých autoři prezentovali své názory na soudobou zahradní tvorbu. Většina z nich z tvorby výše jmenovaných teoretiků vycházela, případně je rozvíjela, proto jsou zde uvedeny definice běžně používaných pojmů právě od Whatelyho a Hirschfelda.

Thomas Whately své zásadní dílo *Observations on Modern Gardening* napsal již v roce 1762, ale vydáno bylo až o osm let později. V kapitole o dřevinách se o jednotlivých typech výsadby dřevin vyjadřuje takto:

31 WHATELY, Thomas a SYMES, Michael. *Observations on Modern Gardening: An Eighteenth-Century Study of the English Landscape Garden.* Woodbridge: The Boydell Press, 2016. ISBN 978-1-78327-102-3. s. 61.

32 O´MALLEY, Therese. *Keywords in American landscape desing.* Washington: 2010. ISBN 978-0-300-10174-4. s. 333–340.

33 Tamtéž, s. 625–628.

Les – Wood

Stromy a podrost pokrývají velkou plochu. Působí nepřirozeně, když je tvořen dřevinami podobných vlastností (barva, struktura) a stáří.

Stávající jednolitý les lze upravit správnou péčí – probírkami a dosadbami. Jako celek však musí působit celistvě (masa bez silných kontrastů), ne jako skupiny dřevin velmi kontrastních vlastností stojící vedle sebe. Proto je potřeba vedle sebe umisťovat druhy se slabšími kontrasty a vysadit je ve větším množství.

Obvodovou linii lesa je třeba rozčlenit, neměla by být uniformní. Musí být dodrženo pravidlo: rozčlenit ale nenarušit celek. Lze toho docílit předsazením skupinami stromů nebo solitér. Tyto dřeviny musí na pohled vypadat jako součást lesa, ale ve skutečnosti stojí před ním. Několik málo úseků na okraji lze vysadit z dřevin s kontrastními vlastnostmi. Přitáhnou oko pozorovatele, ale nezničí jednotu porostu. Je to lepší než vytvořit hodně slabých kontrastů.

Výsadbou dřevin s kontrastními vlastnostmi lze také zesílit účinek zajímavých míst uvnitř lesa. Výrazné terénní nerovnosti, např. údolí, lze vysadit tmavými dřevinami, korunu prudkého zářezu nebo ostrý hřbet zdůraznit rovnými vysokými dřevinami s úzkou korunou (jedle) aj.

Les je nejvhodnější pro dálkové pohledy a ukončení horizontu. Měl by se zakládat raději v dynamickém terénu než na rovině.

Háj – Grove

Je větší masa stromů bez podrostu, má být složený z jednotlivých kvalitních stromů. Tyto stromy by měly být krásné a fungovat jako krásná individua i harmonický celek.

Větší rozdíly ve vlastnostech dřevin (tvaru a barvě) jsou spíše nežádoucí, v háji je vhodné používat malé kontrasty (harmonie). Při použití silných kontrastů mezi řídce vysazenými dřevinami (velký spon) by přestal být háj hájem a staly by se z něho samostatně stojící stromy v ploše. Silné kontrasty lze využít uprostřed háje, okraj by měl působit jednotně.

Háj by měl být především krásné místo, je celý určen k procházení a posezení, proto musí být výběr druhů velmi pečlivý. Důležitý je charakter větvení a výška nasazení koruny, větve sklánějící se k zemi nejsou vhodné, protože háj ztrácí přehlednost. Lepší je pravidelné schéma výsadby, i když je nudné, než velký chaos. Mezi stromy by měly být nejlépe různé vzdálenosti. Uvnitř háje lze tvořit skupiny s rozdílnou hustotou a strukturou dřevin a tím dosáhnout střídání světlých a tmavých míst.

Skupiny – Clumps

Od háje se liší velikostí. Dřeviny, minimálně dvě, by měly být vysazeny u sebe tak daleko, aby jejich koruny srostly a vytvořily kompaktní celek.

Dle struktury se rozeznávají dva typy, jeden bez podrostu keřů (skupina), druhý s podrostem keřů, kterému se také říká Thicket (houština).

Dle uplatnění v kompozici se rozeznávají také dva typy skupin. „Samostatné“ skupiny mají funkci hlavního pohledového bodu v daném místě, poutají na sebe pozornost. Používají se pro přerušení trávníku nebo nežádoucí linie. „Závislé“ skupiny jsou součástí různorodější kompozice, bývá jich více vedle sebe. Nesmí být všechny ani úplně stejné, ani silně kontrastní. Měl by je ale spojovat alespoň jeden společný znak.

Jsou krásné i jednotlivě, nebo může být několik skupin umístěno vedle sebe, ale v různých vzdálenostech, aby působily přirozeně. Nesmí být umístěny příliš blízko sebe, aby se v dospělosti nepropojily.

Jsou vhodné pro umístění do travnaté plochy, na její okraj, je možné jimi propojit různé části kompozice, přerušit jimi přímé pohledové nebo výsadbové linie, umístit je k vodnímu toku nebo na vyvýšeninu. Hodí se i k výsadbě do svahu, ale neměly by korunovat holý kopec. V takovém případě je nutné tuto vyvýšeninu zároveň rozčlenit dalšími výsadbami. Všude budou přitahovat pozornost návštěvníků.

Mohou být vysazeny z jednoho druhu i více druhů. Při kombinaci více druhů je obtížnější dosáhnout pěkného vzhledu. Ale i skupiny pouze z jedlí, i když se často vysazují, jsou málokdy příjemné. Netvoří harmonickou provázanou skupinu, ale shluk jednotlivých „tyček“. Tomuto stavu se dá vyhnout, když se pracuje s rostlinami různého druhu, věku a v různém sponu.

Tři stromy lze vysadit do linky nebo trojúhelníku, vždy musí mít mezi sebou výrazně různé vzdálenosti, aby výsledek vypadal přirozeně. Je dobré použít i různé dřeviny, co se týká vzhledových vlastností.

Nejvhodnější půdorys pro skupinu je přibližně ovál. Nesmí vypadat uměle, přirozený vzhled je zde důležitější než u hájů a lesů. Jsou relativně malé, proto není třeba řešit úpravu okraje např. výsadbou keřů.

Všechny skupiny v kompozici by neměly být, co se týká druhového složení a velikosti stejné. Návštěvníci je mohou snadno porovnat mezi sebou.

Solitéry (single tree)

Jejich použití v kompozici je podobné jako u skupin, mají podobný účinek, záleží na proporcích a rozloze daného prostoru.

Když lze požadovaného efektu dosáhnout výsadbou solitéry, tak by měla být upřednostněna před skupinou, protože je nositelkou jednoduchosti. Při kombinaci skupin a solitér se zvýší pestrost obrazu. Při použití více solitér musí být od sebe vysazeny v rozdílných vzdálenostech, a nesmí se nacházet v jedné lince.

Solitérní dřevina vysazená před okrajem lesa by neměla mít výrazné kontrastní vlastnosti oproti mase stromů za ní, aby působila jako součást lesa. Měla by jej pouze rozčlenit, ale nepoutat na sebe velkou pozornost. Naopak, když má fungovat jako pohledová dominanta, je nutné vybrat kontrastní druh k danému okolí.

Trvá dlouho, než solitéra začne po výsadbě v kompozici působit, v tom mají skupiny výhodu, působí rychleji. Proto je vhodné využívat pro získání solitér již stávající dřeviny, i když nemají všechny ideálně požadované vlastnosti.

Houština (Thicket)

Malá „houština“ je velmi příjemná, když je dobře zkombinovaná. S její pomocí lze sjednotit (propojit) výsadby v celé zahradě. Když jich je větší počet, měly by být podobně utvářené bez využití velkých kontrastů. Okraj větší houštiny lze rozčlenit na dvě části pomocí použití dřevin různých vlastností.

Používání dřevin dle individuálních vlastností

Whately jako jeden z prvních popsal důležitost vzhledových vlastností jednotlivých dřevin pro vyvolání nejrůznějších pocitů pozorovatele a účinku kompozice. Rozděloval dřeviny podle estetických vlastností – barvy listů, hustoty olistění, síly větví, způsobu jejich růstu, hustoty větvení, tvaru koruny, proporcí kmene. Při kombinování dřevin považoval za nejdůležitější tvar, barvu a vzrůst. Uváděl praktické příklady působení a kombinací:

Když se kombinované dřeviny liší od sebe v jedné charakteristice, vzniká slabý kontrast, což je většinou dobré.

Když se liší ve dvou nebo třech, je už kontrast dobře patrný, je nutné postupovat obezřetněji. Lze kombinovat i dřeviny s více rozdílnými vlastnostmi, ale již je velmi obtížné vytvořit dobře vypadající skupinu.

Když se liší výrazně ve všech vlastnostech, vzniká velký kontrast, takové dřeviny by se neměly kombinovat. Chceme-li ve skupině např. použít mandloň se vzpřímeně rostoucími větvemi a vrbu s větvemi převislými, je nutné mezi ně vložit dřeviny jiného růstu, aby tento velký kontrast utlumily. Harmonicky působí např. kombinace buku a břízy, akátu a modřínu. Je nutné respektovat i malé rozdíly v postavení větví ve tvaru velikosti a hustotě olistění, ohebnosti a lesku listů.

Silné větve a husté listy navozují pocit mohutnosti a spolehlivosti – buk, jilm, šeřík působí „solidně“ a jsou vhodné jako solitéry. Jemné a vzdušné větvení nabízí topol osika, tamaryšek, bříza, topol bílý. Dle postavení větví lze dřeviny dělit takto: horizontální – dub; směřují vzhůru – mandloně, některé vrby, janovce; sklání se dolů – lípa; malebně prohnuté – jedle; visí dolů – smuteční vrba. Důležitá je i šířka báze kmene a tvar koruny – cedr a cypřiš, oba jehličnany, i když jsou zavětvené až k zemi, vyvolávají úplně jiný dojem.

Různé odstíny zelené nevyvolávají takové kontrasty jako různé tvary korun: tmavé – jírovec, tis; světlá – lípa; hnědé odstíny – jalovec; bílé – topol bílý, žlutozelený – javor jasanolistý. U velkých porostů se skládají vedle sebe větší plochy různých odstínů. Neměly by se vkládat jednotlivé dřeviny nebo malé skupiny s výrazně kontrastní barvou do plochy jiné barvy. Pro podpoření perspektivy a hloubky obrazu je možné před tmavé houští umístit světlou solitéru.

Jako jeden z mála si všímal účinku změny barvy listů během roku: Při kombinování je potřebné počítat i s podzimní barvou olistění, která na jedné straně může podpořit soulad skupiny, nebo jej výrazně narušit. Velmi efektní je červená barva, která u listů není častá, mají ji některé květy a plody. Kvetení dřevin naopak věnoval minimální pozornost, protože mělo pouze krátkodobý účinek.[34]

Krajinářská zahrada ve West Wycombe v polovině 18. století. *William Hannan, A View of the Walton Bridge, Venus's Temple, etc. in the Garden of Sir Francis Dashwood Bart at West Wycombe, 1757, Government Art Collection, London, GAC no 10143.*

Z tohoto díla později vycházeli a citovali jej téměř všichni autoři dalších spisů o zahradní architektuře a jejich knihy mívaly i obdobnou strukturu textu. Byl jím i **Christian Cay Lorenz Hirschfeld (1742–1792)**, který ve druhém svazku své „*Theorie der Gartenkunst*“ (1780) uvádí, že uspořádání dřevin by mělo vždy vycházet z přírodních modelů. Rozeznává a charakterizuje následující kategorie použití dřevin:

Solitérní stromy a keře (Einzelner Baum und Strauch, single tree)

Samostatně stojící strom musí být velmi pečlivě vybrán, čím opuštěněji stojí, tím více poutá pozornost a každá jeho specifická vlastnost je více vnímána. Je proto potřebné používat tímto způsobem pouze stromy, které si tuto pozornost zaslouží, disponují nějakou výjimečnou vlastností. Větší význam než pomíjivá krása květů má tvar kmene, větví a charakter olistění.

Vedle charakteru je důležité i umístění, např. umírající dub sklánějící se nad poustevnou přináší požadovanou náladu.

Solitéra může propojovat jednotlivé části zahrady, narušovat přímé linie, upravovat perspektivu, nebo vést pohled návštěvníka k dalšímu prvku.

34 WHATELY, Thomas a SYMES, Michael. *Observations on Modern Gardening: An Eighteenth-Century Study of the English Landscape Garden*. Woodbridge: The Boydell Press, 2016. ISBN 978-1-78327-102-3. s. 46–69.

Vhodné je jejich použití na otevřených travnatých plochách.

Při výsadbě většího množství solitér je třeba se vyvarovat pravidelnosti, která je v rozporu s přírodou. Přímé linie lze použít i v případě solitér, nesmí ale být příliš dlouhé. Vhodnější je použít křivku a nepravidelné rozestupy.

U keřů výše popsané zásady nefungují, protože nejsou dostatečně vysoké a vyniknou spíše v detailu nebo ve skupině.

Skupiny (Baumgruppe, groups, clumps)

Jsou tvořeny 2–30 stromy. Mohou být vysazeny z více druhů dřevin jako háje či lesy, ale pestrost by neměla být příliš velká. Není možné použít druhy, které svým habitem, olistěním jsou ve velkých kontrastech, jako třeba kombinace jedle s převislou vrbou, tis s bílým topolem nebo platan se škumpou.

Do této kategorie řadí Hirschfeld také clumps, jejichž popis přebírá od Whatelyho a popisuje je jako skupiny minimálně dvou stromů, které by se ve výsledku měly jevit jako jeden. Většinou se jich umisťuje více vedle sebe, nejsou tak velké a návštěvník je mezi sebou může snadno porovnat. Je třeba dbát na jejich rozmanitost, aby se nezdály umělé, ale jako dílo přírody.

Háje (Hein, groves)

Svými rozměry se nachází mezi skupinou a lesem. Když se spojí několik skupin, tak vznikne háj. Od lesa se odlišuje menší rozlohou a větším estetickým účinkem. Nenachází se zde keřové patro.

Jednotlivé stromy nesmí být vysazeny moc daleko od sebe, aby tvořily jeden celek ne kolekci solitér. Uvnitř háje by se dřeviny měly kombinovat tak, aby vznikly části s různou intenzitou zastínění – od hlubokého stínu po prosluněnější části. Je nutné pečlivě vybírat druhy k výsadbě, měly by mít vysoký estetický účinek.

Je určen především pro procházky, tedy musí být plně průchozí. Ideální je použít zelené cesty (pravděpodobně vysekané v bylinném podrostu) spíše než pečlivě udržované pískové.

Ideální je vysadit háj do členitého terénu a použitím jednotlivých druhů dřevin navodit pocit melancholie.

Les (Wald, woods)

Je větší než předchozí kategorie a na rozdíl od háje nevyžaduje tak pečlivý výběr „noblesních“ dřevin. Dřeviny vyžadují menší intenzitu péče a může se zde nacházet podrost keřů. Vysazují se zde běžné dřeviny daného místa, nikoli zvláštnosti jako v háji.

Dřeviny lemují pohled do krajiny, vytvářejí kontrast k otevřeným loukám i pozadí pro skupiny a solitéry, které opticky rozbíjejí celistvou obvodovou linii lesa.

Díky své rozloze mohou nabízet řadu různých scén (oproti menšímu háji). Může zde být umístěno množství staveb od ruinozní poustevny po okázalý chrám.

„Houštiny“ (Gebüsch, thicket)

Houština je skupina keřů, která může zatraktivnit stromy stojící samostatně vedle ní.

Jsou ideální pro pokrytí malých kopečků nebo přerušení dlouhých linií.

Mohou se z nich vytvářet malebná zákoutí, pokud jsou použité druhy správně uspořádány dle výšky, olistění a květů.

Lákají ptáky více než solitérní stromy.

„Divočina“ (Wildniss, wilderness)

Divočina je také složena z keřů, ovšem oproti předcházející kategorii je méně uspořádaná. Tvoří ji masa různých keřů a nízkého podrostu, někdy doplněná několika stromy. Vše je neudržované a ponechané bez řádu přírodě.

I když tudy procházejí cesty, tak není primárně určena k procházkám, spíše vytváří kontrast mezi kultivovanou plochou a nekultivovanou divočinou. Patří mezi romantické části zahrady.

Nesmí být zaměňována s pustinou (Wüste, wasteland), což je neplodná krajina s pískem a kameny, „která je plná monster a lidský hlas nenaruší věčné ticho“.

Lesní krajina (Waldung, woodland)

Tento výraz je použit pro soubor lesů, skupin, solitér i keřů. Odlišuje se od divočiny tím, že je z převážné části tvořena stromy a ne keři. Od lesa se odlišuje charakterem výsadeb, které mají v lese určitý řád a jsou složeny z vysokých „kvalitních“ stromů, zatímco „woodland“ tvoří pokroucené nepravidelné kmeny dřevin a husté houštiny promíchané s „kvalitními“ stromy či příjemnými skupinami keřů.

Nachází se v ní méně otevřeného prostoru. Pěšky je hůře průchodná. Je rozšířené budovat zde cesty často v přímých liniích, které se stýkají ve středu (hvězdice). To ovšem působí nuceně a strnule. Je nesmyslné vnášet pravidelnost do nespoutaného díla přírody. Na první pohled jsou tyto linie zajímavé, neboť v prostoru překvapí, rychle ale omrzí a vy toužíte vstoupit do keřů podél cesty.

Je vhodná pro svahy a terénní deprese.

Je atraktivní pro ptáky a zvěř, jejichž přítomnost zmírňuje melancholii těchto porostů.[35]

35 HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz. *Theory of Garden Art*, ed. Linda B. Parshall. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. Penn Studies in Landscape Architecture. ISBN 0-8122-3584-3. s. 208–226.

Hirschfeld byl zastáncem tvorby jednotlivých scenérií, navozujících určité nálady a atmosféru (smutná, svěží, melancholická). Podrobně se zabýval vzhledovými vlastnostmi dřevin. Podle nálad, které dokázaly navodit, je rozdělil do 10 skupin a k nim uváděl řadu příkladů. Zde jsou u jednotlivých kategorií uváděny jako příklad především některé v Evropě nepůvodní dřeviny:

a) s rovným pravidelným růstem, hladkou kůrou (vznešené) – *Acer rubrum*, *Acer negundo*, *Picea glauca*, *Pinus strobus*, *Platanus occidentalis, Quercus rubra*;
b) s větvemi postavenými tak, že vyvolávají melancholický pocit a smutek:
– vzpřímeně rostoucí jako mnohé vrby a mandloň;
– uzavřené jako *Thuja occidentalis*, *Cedrus libani*;
– převislé jako *Salix babylonica*, *Larix decidua*, *Betula pendula*;
c) s velkými listy a hustým olistěním (letní scény, chlad, místo k odpočinku) – *Quercus rubra*, *Liriodendron tulipifera*, *Aesculus hippocastanum*, *Platanus occidentalis*, *Acer negundo*;
d) jemné olistění (veselí a volnost) – *Robinia hispida*, *Betula pendula*, *Larix decidua*;
e) tmavé listy (melancholie) – *Populus balsamifera*, *Taxus baccata*, *Morus nigra*, *Fagus sylvatica purpurea*;
f) lesklé, světlé listy (radost) – *Acer pensylvanicum, Acer negundo*, *Quercus rubra*;
g) panašované a na podzim barevné listy (romantické, neobyčejné) – *Acer rubrum*, *Quercus rubra*, *Liquidambar styraciflua*;
h) stálezelené (zimní partie zahrady);
i) nápadně kvetoucí (veselí, jarní partie);
j) nápadně plodící.

Ve svém díle uvádí seznamy rostlin vhodných k umocnění působivosti jednotlivých zahradních staveb a neživých prvků (skály, vodní plochy), k vytvoření scenérií působivých v různých ročních obdobích a různých částech dne, navozující atmosféru různých klimatických oblastí či nesoucích specifickou náladu. Například pro inscenaci radostných scén považoval za nejvhodnější mírně zvlněný terén a střídání různých typů skupin dle hustoty. V „ranní zahradě" měly být vysazeny dřeviny s jemnými, tenkými, zpeřenými, světlými listy jako *Sorbus aucuparia*, *Styphnolobium japonicum*, *Robinia pseudoacacia*, *Populus tremula*. V „letní zahradě" nebo poledním zákoutí měly růst dřeviny s velkými, stín poskytujícími listy, ve „večerní zahradě" intenzivně vonící rostliny.

Při výběru dřevin se nezabýval původem jednotlivých druhů. Domácí i cizí dřeviny považoval v kompozici za rovnocenné. Vítal pěstování nových dřevin z amerického kontinentu jako zpestření. „*Cílem zahradního umění je podpořit to, co je v přírodě milé a zajímavé.*"[36]

V prvním vývojovém období krajinářské zahrady bylo teoretiky upozorňováno na estetické kvality volné krajiny a záměrně neupravovaných dřevin. Na druhé straně se objevují tendence kultivovat nejen přísně vymezenou plochu zahrad, ale i navazující krajinu a ve výsledku celé panství. K této kultivaci docházelo nejprve prostřednictvím alejí a živých plotů, jak to

36 HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz. *Theorie der Gartenkunst Band IV.* Leipzig, 1782. s. 158–159.

prosazoval např. Stephen Switzer (1682–1745). Byl vnímán kontrast aleje či plotu a přirozené dynamiky terénu. Zásadnější změny do koncepce zahradních úprav přinesl např. královský zahradník Charles Bridgeman (1690–1738), který začal více uplatňovat princip ha-ha příkopů k tomu, aby umožnil pohledové rozšíření zahrady do krajiny. Po její hranici vedl aleje, které změnily oproti baroku svoji hlavní funkci. V barokní zahradě měly aleje vybíhající do prostoru za zdí především vyvolat pocit nekonečnosti. Aleje v prvních krajinářských zahradách umístěné po obvodu záměrné kompozice se v kombinaci s příkopy ha-ha staly místy skutečného kontaktu návštěvníka s okolní krajinou. Přestože Bridgeman stále uplatňoval přímé pohledové i komunikační linie, doplnil je již nepravidelně vedenými cestami pro pěší i pro kočáry. Jeho současník Horace Walpole popisoval vzhled zahrad svého kolegy v eseji *On Modern Gardening* takto: „*Ačkoli stále ještě udržoval hodně úzké chodníky se stříhanými vysokými živými ploty, byly zde jen jako hlavní linie, zbytek zpestřil přirozenou divokostí a rozlehlými háji dubů, ovšem stále obklopenými keři.*"[37]

V tomto období se v nových kompozicích pracovalo především s drobnou architekturou, která bývala vkládána do stávající vzrostlé vegetace. Byla snaha „divočinu" respektovat a „krášlit". Individuální vzhledové vlastnosti jednotlivých dřevin nebyly ještě předmětem obecného zájmu. Jako příklad lze uvést příběh dnes již ikonického Ray Wood v *Castle Howard*.

Za zakladatele anglické krajinářské školy je považován **William Kent** (1685–1748). Jako malíř dal mimo jiné prostřednictvím záměrné kombinace vybraných dřevin zahradnímu prostoru hloubku, světlo, stín a perspektivu. Jeho heslem bylo: „*Příroda se hrozí přímých linií.*" Touha po co nejdokonalejším napodobení divoké přírody i ideální krajiny zachycené na obrazech ho vedla až k návrhům „vysazovat" torza mrtvých stromů. Použitím určitých druhů dřevin se snažil vyvolat patřičné nálady, např. pokroucené kmeny porostlé břečťanem, dřeviny s tmavým olistěním nebo stálezelené dřeviny vytvářely vhodnou náladu pro meditaci. Divoká (neupravená) vegetace bez usměrňování měla navozovat pocit melancholie. Intenzivně pracoval se světlem, snažil se i do parkových scén zakomponovat šerosvit.

Stromy ve formě malých skupin na kopci rámující výhled, roztroušené na okraji říčky nebo v polokruhovitém uspořádání, zvaném „wooded theatre", se staly jedním z Kentových základních tvůrčích prostředků. Na jeho plánech téměř chybí solitéry, plocha je vyplněna loukou, háji a skupinami hustě vedle sebe nasázených vysokokmenných dřevin bez podrostu. Skupiny byly většinou poměrně malé, tvořené 3–4 stromy. V návrzích nerozlišoval jednotlivé druhy listnáčů a jehličnanů (s habitem smrku). Jehličnany umisťoval v jednodruhových skupinách nebo je v malém procentu přimíchával k listnáčům. Jejich kombinaci umocňoval kontrast světla a stínu. Někdy byly jeho návrhy trochu šablonovité. Vedle skupiny ze 3–4 buků umístil skupinu několika modřínů a třetí skupinu cypřišů. Poté tuto kombinaci znovu zopakoval ve stejném pořadí. Tvořil i skupiny dřevin plné silných kontrastů. Druhy s velkými listy nebo světlou barvou kombinoval s tmavými štíhlými jehličnany. Nebránil se používání nepůvodních druhů dřevin, pokud disponovaly jím požadovanými vizuálními

37 ADÁMKOVÁ, Barbara. *Odraz anglické krajinářské školy v zahradním umění v Českých zemích.* Brno, 2002. Doktorská disertační práce. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zahradnická fakulta v Lednici.

Úprava zahrady v Roushamu s Venušinou grottou od W. Kenta, 1739. *Převzato z: HUNT, John D.* ***Der malerische Garten****, Stuttgart: Ulmer, 2002. ISBN 3-8001-4494-8. obr. 26.*

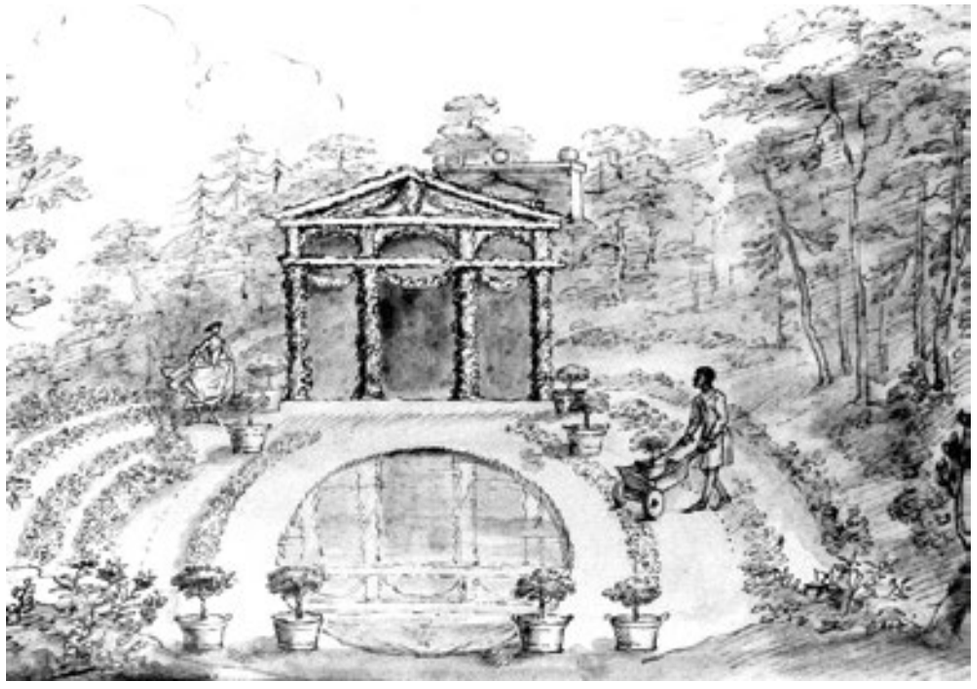

Kresba květinové zahrady v Chiswick od W. Kenta. *30. léta 18. století. Devonshire archives, Chatsworth.*

vlastnostmi. Podle dopisu Roushamu z roku 1750 zde do hájů vysazoval duby, jilmy, buky, olše, platany a jírovce v kombinaci se stálezelenými nebo opadavými kvetoucími keři.

Pro zvýšení účinku perspektivy používal dva typy skupin, skupiny stromů bez podrostu s holými kmeny a skupiny s podrostem stálezelených keřů (cesmína, vavřín, tis), oživené na okraji kvetoucími keři jako růže, pustoryl, šeřík, zimolez. Ze stejného důvodu umisťoval výrazně tmavé dřeviny do popředí a dřeviny se světlým olistěním do závěru pohledových os. Na jeho kresbách se často objevuje architektura umístěná na pozadí kompaktních skupin z jehličnanů. V popředí pak stojí několik malých skupin listnáčů s holými kmeny a bez keřů. Stejné řídké skupiny nebo nepravidelné linie listnáčů s vyvětvenými korunami používal k navození předělu mezi jednotlivými částmi kompozice. Návštěvník přes ně viděl následující scénu, ale ne ostře. I těmito prostředky získávala kompozice větší hloubku jednotlivých scenérií. Někdy byl kritizován, že jeho zahradám chybí velkolepost.

Jeho žáci v 60. letech 18. století začali ještě ve větší míře využívat kvetoucí keře jako předsadbu před stromy podél cest a k doplnění pleasure grounds. Charles Hamilton (1738–1773) v Painshill využil pěnišníků a severoamerických dřevin v kombinaci s domácími dřevinami. Již se nesnažil je prezentovat jen jako rarity solitérně vysazené blízko domu.[38]

Dle tvorby anglického architekta **Lancelota Browna** (1716–1783) byl nazván samostatný směr krajinářské školy „serpentine style", tedy styl křivky. Tato křivka je patrná v linii Brownových výsadeb dřevin, trávníků, cest i břehů vodních ploch. Jeho kompozice byly velkolepé, vyzařovala z nich jednota a klid. Zatímco jeho učitel W. Kent stále ještě spíše dotvářel daný prostor, Brown byl svébytným tvůrcem zcela nových scenérií. Vybrané území nejdříve pásy dřevin (belts) vymezil a oddělil od okolí a pomocí skupin (clumps) a solitér (dots) v travnaté ploše požadovaným způsobem zdůraznil dynamiku terénu a rozčlenil prostor.

V belts byla ukryta nejen hranice parku, ale také okružní cesta (*belt-walk*) sloužící projížďkám v kočáře, či pěší procházce. Její četné zákruty navozovaly dojem větší rozlehlosti parku i celého panství. Brown svými pásy park téměř dokonale uzavíral, výhledů do okolí využíval pouze v omezené míře. Uzavřením prostoru parku pásy dřevin zlepšoval také mikroklima pro trávníky a další rostliny. Svými odpůrci býval kritizován, že tyto pásy bývaly pouze úzké a cesta jejich středem monotónní. Obhájce jeho díla H. Repton konstatoval, že tento stav nevznikl často vinou chybného záměru, ale velmi často snahou majitele ušetřit peníze za výsadby. Brown vždy přednostně používal listnaté stromy typické pro oblast, ve které tvořil. Jako cílové dřeviny preferoval především duby, kaštanovníky a jilmy. Pro pásy využíval stávající dřeviny rostoucí na upravované ploše. V případě nové výsadby doplňoval mladé kosterní dřeviny hustým lemem krátkověkých bříz, lísek, modřínů a borovic lesních, které je měly chránit. Některé pásy byly určeny také k produkci dřeva. Nacházeli zde úkryt mnozí ptáci a byly tedy využívány i jako místo lovu. V Brownových návrzích se objevuje tzv. divočina (*wilderness*), hustý porost stromů a keřů protkaný cestičkami a doplněný architekturou poskytující intimitu v rozsáhlém komplexu parku.

38 ADÁMKOVÁ, Barbara, 2002, s. 25–26; WIMMER, Clemens Alexander. *Bäume und Sträucher in historischen Gärten*. Dresden: Verlag der Kunst, 2001. ISBN 90-5705-148-6. s. 105; WIMMER, Clemens Alexander. *Lustwald, Beet und Rosenhügel.* Weimar: VDG, 2014. ISBN: 978-89739-749-1. s. 195.

Plán L. Browna s typickými komponenty jeho kompozice: belts, clumps a dots. *Wimpole Estate [online].[cit. 1. 7. 2026] Dostupné z: https://competitions.landscapeinstitute.org/capability-brown/garden/wimpole-estate/index.html.*

Zajímavý byl Brownův přístup ke skupinám a solitérám. Při jejich nových výsadbách trvalo dlouho, než začaly plně působit. Aby jeho úpravy získaly brzy nádech starobylosti, inicioval přesazování již vzrostlých stromů dle vlastní metody. Ve větších skupinách doplňoval cílové listnaté dřeviny hustými výsadbami jehličnanů, především smrků, jedlí a modřínů v pravidelném sponu. Ty měly listnáče chránit před zvěří a vytvořit vhodné mikroklima. Později měly být odstraněny, což se často nestalo a Brown byl za tyto nevzhledné husté skupiny opět kritizován.

Menší skupiny, které většinou chránil pomocí dřevěných plůtků, bývaly nejčastěji jednodruhové, tím působily kontrastně k pásům a větším skupinám smíšeného pestrého složení. S oblibou do nich vysazoval buky, ze stromů drobnějšího vzrůstu hloh. Ve středu větších skupin se jako dominantní často objevují stálezelené borovice lesní a platany. Kontrastu dosahoval Brown kombinací různých velikostí stromů a barev listů (odstínů zelené). Neměl rád červenolisté buky a obecně dřeviny s červenou barvou listů, případně výrazně světle panašované taxony.

Preferoval domácí listnaté dřeviny. Jehličnany využíval pouze v omezené míře. Pro výjimečný tvar koruny a červenou barvu kůry ve stáří si oblíbil borovici lesní. Spolu s dalšími evropskými druhy ji v malém množství vtrouseně vysazoval v porostech pro zimní efekt jejich stálé zeleně a pro kontrastní habitus k listnáčům. Dále je využíval jako ochranu nejen

jednotlivých cílových stromů, ale smrkové pásy vysazoval i při budování parků na mořském pobřeží, aby chránily kompozici před slaným větrem. Tis využíval pouze v okolí domu mimo dosah volně se pasoucích zvířat. Výjimečné postavení mezi jehličnany měl v Brownově tvorbě cedr libanonský (přivezený do Anglie okolo roku 1670). Díky svému neobvyklému habitu byl vysazován jako solitéra a do menších rozvolněných skupin často v okolí domů a jiných významných staveb. Nezříkal se vysazování ani dalších exotů, ale využíval je střídmě, a proto více vynikly. Z dřevin nepůvodních pro Anglii se v jeho návrzích objevují *Platanus*, *Aesculus hippocastanum*, *Populus balsamifera*, *Acer saccharinum, Quercus rubra, Quercus ilex*, *Liriodendron tulipifera*, *Cedrus*, *Robinia pseudoacacia.* Akáty, liliovníky a platany vyhledával pro jejich světle zelené listy. Platany v kombinaci se stálezelenými dřevinami rámoval pohledy a zdůrazňoval stavby. Vysazoval je u mostů a vodních ploch. Rád je také kombinoval s duby. V jeho době patřily mezi novinky také převislé vrby, které pro dosažení silného kontrastu vysazoval na břehy řek spolu s cypřiši.

Běžně pracoval také s keři, bohužel se o tom dochovalo málo zpráv, a ještě méně fyzických dokladů. Keře s atraktivními květy a plody byly vysazovány především v okolí cest, v tzv. divočině (wilderness) a také v bezprostředním okolí domu v tzv. pleasure grounds – náročně rostlinami i mobiliářem vybavená část kompozice oddělená příkopem od zbytku parku. Zde využíval zčásti stejné druhy jako v navazujícím parku (často platany a cedry), aby celek působil jednotně. Jinak zde byl kladen velký důraz na detail a pestrost. Střídaly se zde opadavé a stálezelené druhy. Jako pozadí květinových záhonů a skupin kvetoucích keřů zde našel uplatnění i jedovatý tis. Zachovaly se záznamy o několika Brownových oblíbených kombinacích. Pro hlavní efekt v období dubna až června kombinoval štědřence, šeřík a kalinu obecnou se sterilními květy, do skupin s celoročním kvetením nechal vysazovat lýkovec, mandloň, hlohy, bobkovišeň, kalinu modroplodou, růže, zimolez, kručinku, akát, trubač nebo katalpu. V Petworth byly v roce 1750 vysazovány škumpa orobincová, ostružiník vonný, ruj vlasatá, trubač, tamaryšek, z amerických druhů akát, katalpa několik druhů javorů, platan západní a zerav.[39]

Brownovým současníkem a oponentem byl sir **William Chambers** (1723–1796), který v mládí navštívil Čínu i italské zahrady. Získané zkušenosti a své názory na nové směrování zahradního umění publikoval v několika dílech: *Designs of Chinese Buildings, Furniture, Dresses, Machines, and Utensils. To which is annexed, a Description of their Temples, Houses, Gardens* (1757), *Dissertation on Oriental Gardening* (1772). Tyto knihy se staly v kontinentální Evropě populárnější než v samotné Anglii a posloužily jako vzorník pro zahrady z období tzv. chinoiserie.

Chambers byl zastáncem používání různorodých forem, textury, množství barevných odstínů, kombinace stromů, keřů a květin. Návštěvník zahrady měl být stále něčím překvapován. S oblibou používal tvarově a barevně výrazné jedince – pyramidální, převislé a pestrolisté taxony.

39 ADÁMKOVÁ, 2002, s. 107; RUTHERFORD, Sarah. *Capability Brown. And His Landscape Gardens.* London: National Trust, 2016. 192 s. ISBN 978-1-909881-54-9. s. 121–137; WIMMER, Clemens Alexander. Bäume und Sträucher in historischen Gärten. Dresden: Verlag der Kunst, 2001. 255 s. ISBN 90-5705-148-6. s. 107; WIMMER, Clemens Alexander. *Lustwald, Beet und Rosenhügel.* Weimar: VDG, 2014. ISBN 978-89739-749-1. s. 196.

Upřednostňoval kombinování menšího počtu druhů a vytváření spíše středně silných kontrastů. Nedoporučoval např. kombinovat jehličnany s vodorovně postavenými větvemi nebo pyramidálního tvaru (zeravy, cypřišky) s převisle rostoucími vrbami, břízami a štědřenci, velkolisté katalpy s jemně olistěnými akáty, tmavé tisy a světlé vrby, platan se škumpou. Stromy s okrouhlou korunou jako jírovec nebo lípu označoval jako harmonizující (tlumící kontrasty) a doporučoval jejich výsadbu spíše do porostů a alejí než jako solitéry. Skupiny stromů používal jen málo. Pro dosažení větší hloubky obrazu sázel do vzdálenějších míst kompozice méně vzrůstné dřeviny a dřeviny se světlejší barvou. Rád pracoval s menšími kvetoucími stromky višní, jeřábem, plnokvětým hlohem. Nebránil se výsadbám „užitkových" rostlin, například hájům z ovocných dřevin, skupinám z růží, rybízu, angreštu, maliníku, ostružiníku, levandule. Zajímal se o vodní rostliny a obecně o kvetoucí byliny.

Seskupoval dřeviny dle nálad, které měly vyvolávat, např. romanticko-melancholické nálady navozovaly vrba a vavřín, příjemné až smyslné naladění jasmín, vinná réva, citrusy, myrta, plamének, růže. Pro zesílení účinku v „děsivých" scénách ponechával i poškozené a mrtvé stromy porostlé mechem a břečťanem.

Doporučoval vytvářet kompozice zajímavé v určitou denní a roční dobu, např. zimní kompozice ze stálezelených dřevin jako smrk, jedle, cedr, jalovec, cesmína, tis a neopadavé duby; jarní kompozice z kvetoucích dřevin jako šeřík, třešeň ptačí, broskvoň, čimišník, lípa, modřín, plnokvětý hloh, mandloň, růže, zimolez. K létu dle jeho doporučení patřily stromy jako dub, buk, jírovec, jilm, jasan, platan, javor, topol a v tomto období kvetoucí keře. Do podzimních partií doporučoval výrazně barvící listnáče, především americké provenience, později opadávající duby a buky, druhy s výraznými plody, stále ještě kvetoucí nebo i stálezelené dřeviny.

Rád používal množství kvetoucích keřů jako jasmín, tavolník, ibišek syrský, růže, šeříky, bez černý, kalinu obecnou, janovec, třezalku, hloh, ostružiník vonný nebo pustoryl. Plochu pod stromy pokrýval břečťanem. Neodmítal řez dřevin především u plotů a všude tam, kde to bylo užitečné, např. pnoucí zimolez visící ze stromu upravoval tak, aby vytvořil nad cestou zelený deštník.[40]

Obdobně jako knihy Williama Chamberse ovlivnilo ranou krajinářskou tvorbu na kontinentě dílo Jean-Jacques Rousseaua a jeho žáka René-Louis de Girardina.

Francouzský šlechtic **René-Louis de Girardin** (1735–1808) byl obdivovatelem filozofa Jeana-Jacquese Rousseaua (1712–1778) a dle vizí popsaných v jeho románu *Julie; nebo The New Heloise* (1761) začal od roku 1762 v Ermenonville zakládat novou zahradu. Kompozice byla koncipována tak, aby ukazovala idealizovanou přírodu, krášlenou symbolickými prvky architektury, jako byl například chrám filozofie, který zůstal rozestavěn, aby připomínal, že hledání znalostí není nikdy úplné. Girardin realizoval své představy za pomoci anglických a skotských zahradníků. Podstatná část zahrady byla dokončena do roku 1776. Nacházela se zde i malá chata s doškovou střechou obklopená skálami, kde Rousseau strávil poslední měsíce života. Následně mu byla na ostrově uprostřed rybníka postavena hrobka lemovaná sloupovitě rostoucími topoly. Tento motiv se poté objevil v řadě raných krajinářských zahrad v Evropě, stejně jako další scenérie: údolí se skupinami stromů a kvetoucími keři u potoka;

40 ADÁMKOVÁ, 2002, s. 46; WIMMER, 2001, s. 111; WIMMER, 2014, s. 198–199.

Topolový ostrov v zahradě Ermenonville. *F. D. Née, Vue de l'Isle des peupliers à Ermenonville, 1780. Domaine de Sceaux: collections du musée de l'Île-de-France, nr. 72.32.5.*

skupina starých dubů s templem; holé skály u velkého jezera s jedlemi, smrky a znetvořenými jalovci jako symboly nešťastného života; stinné údolí se stromy porostlými zimolezem a chmelem, jako místo pro rozjímání; skupiny olší, vrb a topolů u řeky navozující pocit pokoje a harmonie, myrty a vavříny zarůstající oltář a ruiny antického chrámu; ploty z vrb, rybízu a malin u hospodářského dvora.[41]

Získané zkušenosti ze zakládání Ermenonville shrnul v knize *De la composition des paysages* (O kompozici krajiny) vydané roku 1777. Jednou z hlavních myšlenek knihy je konstatování: „Příroda ví, co je pro ni dobré." Je tedy důležité ji dobře pozorovat a napodobovat, např. vysazovat topol, olše, vrby nedaleko vody, jilmy a jedle do travnatých ploch, duby a buky v lese, borovice a cedry na skalách a neplodné půdě, ovocné dřeviny na živné půdy. Pouze takto koncipované scény jsou pravdivé a mají dlouhodobý účinek." Dřeviny členil do tří základních skupin dle použití na lesní (duby, buky, jilmy, kaštanovníky), vodní (topoly, olše) a horské (bříza, borovice, cedr, jalovec). Kromě perspektivy lze pomocí dřevin zahradní scény rámovat, zvýraznit terén a vnést výškovou gradaci i do rovného terénu, zakrýt nevzhledná místa, zdůraznit atmosféru místa i působení stavebních prvků, zdůraznit křivky. Za nejpůsobivější část kompozice považoval les. O pěstování cizokrajných dřevin se vyjádřil v tom smyslu, že je náročné a velmi drahé tyto dřeviny získat a obtížně se kombinují

41 WIMMER, 2014, s. 200–201.

Návrh úprav krajinářské zahrady Endsleigh Cottage od H. Reptona – před. *REPTON, Humphry. Fragments on the Theory and Practice of Landscape Gardening. London: Printed by T. Bensley and Son... for J. Taylor, 1816, https://www.biodiversitylibrary.org/page/31068590, fragment XXXIV.*

s domácími. Pro vytváření zajímavých scén považoval za důležitější hru světla a stínů než kombinování rostlin s kontrastními vlastnostmi.[42]

Tvorbu zahrad v první polovině 19. století pak výrazně ovlivňují knihy a zahrady dalších tvůrců, kromě Angličana Humphry Reptona (1752–1818) to byli Němci Friedrich Ludwig Sckell (1750–1818), Hermann von Pückler-Muskau (1785–1871) a Petr Joseph Lenné (1789–1866).

Humphry Repton (1752–1818) dokázal najít cestu, jak propojit různé názorové proudy v soudobém zahradním umění. V závěru 18. století vytvořil styl, který vyhověl vkusu většiny tehdejších objednavatelů. Na ostrovech zůstal aktuální v první čtvrtině 19. století, v kontinentální Evropě ještě déle. Dokázal vytvořit majestátně působící krajinářské kompozice, které respektovaly původní přírodní podmínky daného místa a zároveň je vkusně doplňoval

42 GIRARDIN, 1777.

i oblíbenými výsadbami kvetoucích rostlin a spíše střídmou architekturou. To vše v zájmu rozmanitosti a kontrastu. Razil heslo „Příroda je jediný model, který je vhodné následovat“. Obdivoval práci Lancelota Browna a snažil se ve svých dílech používat některé jeho principy. Nebyl však zastáncem jen jednoduché velkoleposti svého předchůdce. V kompozici zahrad navrhoval rozsáhlé výsadby kvetoucích keřů a bylin, nebránil se používání barevných a tvarových kultivarů dřevin. Do zahradní kompozice vkládal menší opticky oddělené prostory, určené pro sbírky rostlin nebo různé tematické zahrady – vodní, růžová, skalkové partie, květinové zahrady aj. S ostatními partiemi v parkově upraveném areálu je spojoval tzv. shrubbery walk. Vnesl do zahradního umění dělení prostoru na zóny se specifickými vlastnostmi a přístupem v použití rostlin. U domu dal prostor náročnějším zahradním úpravám pestrosti, barevnosti, sbírkám. Čím dále od domu, tím byla kompozice jednodušší až přirozeně přecházela do okolní krajiny.

Proslavil se tvorbou tzv. Červených knih, ve kterých zákazníkovi na barevných kresbách představil své záměry tím, že položil vedle sebe pohled na daný prostor zahrady před a po zamýšlené úpravě. Ve svých teoretických spisech se většinou podrobněji nezabýval způsobem použití a vzhledovými vlastnostmi jednotlivých druhů dřevin. Představoval spíše konkrétní

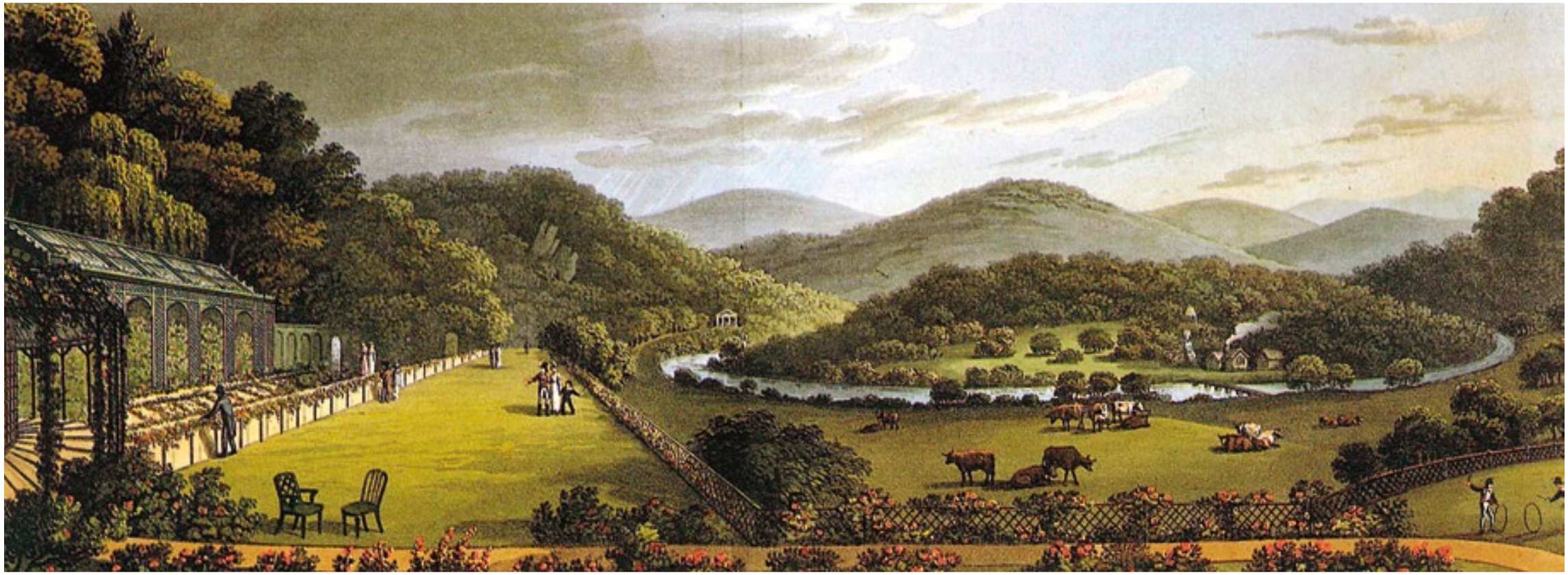

Návrh úprav krajinářské zahrady Endsleigh Cottage od H. Reptona – po. *REPTON, Humphry. Fragments on the Theory and Practice of Landscape Gardening. London: Printed by T. Bensley and Son... for J. Taylor, 1816, https://www.biodiversitylibrary.org/page/31068590, fragment XXXIV.*

řešení realizovaná v jednotlivých zahradách prostřednictví podrobného popisu jejich vyobrazení. Jeho cílem bylo „podpořit přirozené krásy místa a skrýt její nedostatky".

Nebyl velkým zastáncem solitérních stromů. Pro tento způsob výsadby nedoporučoval dřeviny kónického tvaru, které vyvětvením do pohledné výšky ztrácí podstatnou část své kvality, a když se nevyvětví, zabraňují průhledům. Varoval obecně před zbytečným tříštěním travnatých ploch výsadbou příliš velkého počtu solitér či skupin.

Mnohem více prostoru ve svých spisech věnoval právě práci se skupinami. Za výrazně důležitější než počet stromů ve skupině (lichý, sudý) považoval dodržení různých vzdáleností mezi jednotlivými dřevinami. Alespoň dvě nebo tři dřeviny měly být vysazeny těsně vedle sebe do jedné výsadbové jámy, tím mělo být docíleno přirozeného vzhledu skupiny. Tento účinek se ještě zesílil použitím různých druhů. Nebyl zastáncem velmi silných kontrastů bez patřičných přechodů a velké pestrosti bez sjednocujícího atributu. Za chybné považoval, když se ve všech skupinách stále opakovaly stejné druhy, to raději doporučoval kombinovat v kompozici více jednodruhových skupin. Ty v některých svých úvahách označoval za nejpřirozenější. Také považoval za velmi vhodné, aby každá část parku měla svůj typický dominantní druh stromu, který ostatní druhy dřevin doplňovaly. Solitéry a skupiny stromů doporučoval přednostně umisťovat na svažité pozemky, což návštěvníkům umožnilo vnímat také jejich stíny.

Intenzivně se zabýval interakcí dřevin a zvířat, především dobytka a vysoké zvěře, která vnášela do kompozice požadovaný pohyb, ale značně ohrožovala především mladé výsadby. Dospěl k názoru, že není nutné vždy okusu bránit, protože zvířata jsou schopná zbavit především starší dřeviny spodních větví velmi přirozeně, což člověk vždy nedokáže. Zavedl tak pojem browsing line – hranice okusu, která se dle druhu pasoucích se zvířat pohybovala okolo 180 cm a dávala kompozici určité měřítko. Kompozici složenou pouze z „vyvětvených" stromů však považoval za nudnou a také bylo nutné nějakým způsobem ochránit před okusem mladé dřeviny, kterým hrozilo úplné zničení. Ve snaze vyhnout se oplocování nových výsadeb, které snižovaly estetickou kvalitu kompozic jeho předchůdců, začal intenzivně pracovat s trnitými dřevinami, především keři. Jejich hustou výsadbou okolo mladých stromů vytvořil pro zvěř neprostupnou bariéru a zároveň vnesl do kompozice nový zajímavý prvek houštiny. V důsledku narůstání cílových stromů část keřů odumřela, nebo mohla být i odstraněna. Část byla ponechána jako trvalé zpestření a zdroj rozmanitosti. Ke každému novému stromu doporučil vysadit 5–6 trnitých keřů. Pro tento účel se mu nejvíce osvědčilo

použití hlohů a cesmíny. Zatímco Brown chránil mladé cílové stromy plošnými výsadbami jedlí a oplocením, Repton volil pro Anglii přirozenější kombinaci cílových dubů a kaštanovníků obklopených hlohy a břízami.

Intenzivně se věnoval také práci s alejemi. Obecně zavrhoval v kompozici prvky, které porušovaly její jednotu a dělily ji na jednotlivé části. Proto nepodporoval jejich novou výsadbu. Připouštěl, že především ve zvlněném terénu působí staré aleje velmi atraktivně a poskytují stín, ale vždy doporučoval jejich linku na řadě míst výrazně porušit a umožnit tak nerušené pohledy do jejich okolí.

Při řešení bezprostředního okolí cest považoval za důležité, aby nebylo jednotvárné. Dříve aplikované vedení dlouhých úseků cesty stejně širokými a strukturovanými pásy vegetace nahradil střídajícími se stinnými hustými partiemi, světlými háji a otevřenými výhledy. Stromy doplňoval skupinami keřů, které měly navodit dojem „pralesních houštin". Vše muselo být malebně modelováno.

Velký prostor ve svém teoretickém díle věnoval stavbám. U těch, které byly inspirovány antikou, doporučoval vysazovat stromy se špičatým nebo kónickým tvarem (cypřiše, jedle). Sledoval tím jak vytvoření kontrastu, tak přiblížení se běžné vegetaci na obrazech italské krajiny. Dřeviny kónického tvaru (smrk, jedli) také více doporučoval k výsadbě do hor a severských států, kam přirozeně patří.[43]

Friedrich Ludwig von Sckell (1750–1818) byl nejvýznamnějším německým zahradním tvůrcem činným na přelomu 18. a 19. století. Studoval v Anglii a rozvíjel dílo Browna a W. Chamberse, ovlivnil ho i profesor Hirschfeld. Všechny je zmiňuje v publikaci *Beiträge zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler* (Příspěvek k umělecké zahradní tvorbě…), ve které shrnul své tvůrčí zásady. Poprvé byla vydána v roce 1818. Jednotlivé kapitoly knihy jsou jako obvykle věnovány zásadám tvorby základních komponent jako lesů, hájů, skupin a solitér. Výrazně větší prostor než jeho předchůdci věnoval v knize praktickým radám o používání dřevin z nejrůznějších úhlů. Ve speciálních kapitolách řešil osazování okolí cest, vodních prvků, okolí skal a vodopádů, venkovských domů, paláců. Další kapitoly jsou věnovány speciálním typům úprav, jako seminární zahrady, nemocniční zahrady, botanické zahrady, okolí kostelů, veřejné zahrady a parky, soukromé okrasné zahrady. Závěr knihy obsahuje praktické pěstitelské rady. Především je zde uvedeno téměř 850 různých taxonů dřevin rozdělených dle velikosti, a to včetně tehdejších používaných synonym vědeckých názvů. Jsou zde uvedeny evropské i exotické taxony včetně středomořských. Také 64 příkladů vhodných kombinací stromů a keřů ukazuje, že se nevyhýbal použití cizokrajných druhů. Naopak nedoporučoval jehličnany, kromě borovice lesní a borovice vejmutovky, mísit s listnáči. Považoval je za příliš smutné a melancholické. V knize uvádí i samostatný výčet více než 80 taxonů popínavých dřevin a dřevin s dlouhými výhony vhodných mimo jiné k tomu, aby se malebně pnuly po kmenech a větvích starých stromů. Obecně preferoval používání skupin dřevin různé velikosti, tvořených převážně z jednoho druhu dřeviny. V blízkosti cest, v tzv. přechodné zóně, doporučoval vysazovat i smíšené skupiny, ve kterých kombinoval tmavé a světlé druhy. Dále doporučoval seskupovat dřeviny podobného habitu a tvaru listů.

43 DANIELS, Stephen. *Humphry Repton: landscape gardening and the geography of Georgian England*. New Haven, CT,: Yale University Press, 1999. ISBN 978-030-0079-647; WIMMER, 2001, s. 16; WIMMER 2014, s. 272–274.

Kontrastů mělo být používáno jen v omezeném množství. Sckell se zabýval také symbolikou jednotlivých druhů stromů, keřů i květin a jejich vhodností k použití u různých typů architektury v zahradě.[44]

Dalším počinem, který se na dlouhá desetiletí stal vzorem pro zakládání krajinářských zahrad a parků v Evropě, byla úprava okolí města Mužákov (Muskau). Tu realizoval kníže **Hermann von Pückler-Muskau** (1785–1871). Zkušenosti pro svoji tvorbu čerpal studiem děl krajinářských architektů přímo v Anglii i při dalších cestách směřujících i mimo Evropu. Nejvíce jej oslovil přístup Humphry Reptona (1752–1818). Byl v kontaktu s jeho nejstarším synem a spolupracovníkem Johnem Adey Reptonem, který v roce 1822 Muskau osobně navštívil. U zámecké budovy se zaměřil na prezentaci detailu v podobě bohatých květinových záhonů, navazovala přechodná pleasure ground a cca 250 ha park. Zkušenosti s budováním parku v Muskau popsal kníže v díle Poznámky k tvorbě parků (Andeutungen über Landschaftgarterei), které vyšlo poprvé v roce 1833. U veřejnosti se dílo setkalo s příznivým přijetím. Pro zbytek století se tato kniha stala praktickou učebnicí zahradní tvorby a park v Muskau byl hojně navštěvován jak laickou, tak odbornou veřejností.

Pro naplnění svých vizí neváhal provádět rozsáhlé změny modelace terénu a přesazovat již vzrostlé stromy. Jako ostatní tvůrci si vážil starých stromů a nabádal vždy k velmi pečlivé úvaze před jejich odstraněním. Také aleje zcela nezavrhoval. Přestože u svého zámku nechal starou příjezdovou alej zrušit, cesty v krajině považoval za vhodné pro výsadbu stromořadí. Neměly však zahrnovat dlouhé rovné úseky. Při výsadbě doporučoval použít hustší spon a za několik let každý druhý strom odstranit. Takto založené stromořadí dříve plnilo svou funkci, a to poskytovat stín. Přednost při výsadbě měly dostat dlouhověké dřeviny s hustou korunou.

Typická byla jeho práce se skupinami a solitérními dřevinami. U hlavní budovy umisťoval větší množství solitérních stromů s cílem nechat vyniknout jejich individuální vlastnosti. Také zde vysazované skupiny bývaly menší (2–3 stromy), většinou jednodruhové, s dřevinami umístěnými těsně vedle sebe. Vznikaly tak „supersolitéry" s rychlejším kompozičním účinkem. Ve stáří (dnes) mají štíhlý uzavřený vzhled.

V rozlehlejších travnatých plochách vytvářel nejdříve tzv. zelené ostrovy – velké skupiny, které cca po deseti letech prokácel a udělal z nich několik menších samostatných skupin a solitér. Takto založené výsadby měly rychlejší účinek a jednotlivé dřeviny prospívaly lépe než ty vysazené přímo do menších skupin.

Skupiny neměly mít kruhový půdorys, neměly být od sebe příliš daleko a jejich rozestupy měly být různě velké. Používal také středně velké skupiny s maximálním počtem 7 kusů stromů i ještě početnější velké skupiny. Ty již byly vysazeny z více druhů stromů, ale i zde volil poměrně malé rozestupy mezi jednotlivými stromy (do 12 m) a dřeviny ve skupině rozmisťoval různě daleko od sebe. Základ skupin tvořily duby nebo buky doplněné ještě dvěma nebo třemi dalšími druhy. Větší jednodruhové skupiny považoval za příliš jednotvárné. Vzrůstem nejvyšší dřevina se neměla nacházet ve středu skupiny. I on pracoval s výplňovými dřevinami, jako byly rychle rostoucí topoly, olše a akáty, které používal i jako dočasnou výplň a ochranu cílových stromů. Z domácích druhů nejčastěji používal buk dub, lípu, habr,

44 WIMMER, 2001, s. 137–139; SCKELL, Friedrich Ludwig von. *Beträge zur Bilden den Gartenkunst*. München: 1825, repr. WORMS: 1998. 282 s. ISBN 3-88462-150-5. s. 23–32.

kaštanovník a kombinoval je s dobře aklimatizovanými exoty jako akát, modřín, borovice vejmutovka, platan, dřezovec. Nevyhýbal se ani výrazným kontrastům, kdy blízko vedle sebe vysadil např. břízu a olši, nebo vrbu a dub. S oblibou využíval dřeviny s výraznou barvou listů, jako jsou červenolisté buky, nebo bílé topoly, ke zdůraznění důležitých staveb, mostů nebo průhledů. Šedivou barvu obecně považoval za smutnou až depresivní. Nevysazoval tedy mnoho topolů. Pro jejich strnulost je nikdy nepoužíval jako solitéry.

Návod na uspořádání dřevin od Hermanna von Pückler-Muskau z 30. let 19. století.
PÜCKLER-MUSKAU, Hermann. Andeutungen über Landschaftsgärtnerei. Stuttgart: Hallberger, 1834, tafel IV.

Monotónnost holých kmenů narušoval výsadbou keřů, např. růží. Keře s výraznými květy a plody nedoporučoval vysazovat ve velkém množství, jejich místo bylo na okrajích skupin blízko cest, aby je bylo dobře vidět. Nebránil se ani vysazování solitérních keřů do trávníků, který však bylo nutné pravidelně sekat, aby dřeviny mohly vyniknout. Skupiny stromů, někdy i solitéry v kompozici, vysazoval na přímkách. Většinou tři prvky umisťoval za sebou ve vzdálenostech odpovídajících zlatému řezu. Tím dosahoval dynamiky a hloubky vzniklé scenérie.[45]

Často bylo Pücklerovo dílo srovnáváno s přístupem jeho současníka **Petera Josepha Lenné** (1789–1866). Lenné studoval ve Francii a v Rakousku, kde vytvořil svůj první větší plán na úpravy parku Laxenburg. Následně začal realizovat velkorysé projekty vedoucí k vytvoření rozsáhlé, parkově upravené příměstské krajiny v okolí měst Berlín a Postupim. Zde, za podpory pruského krále Fridricha Viléma IV., vytvořil sérii krajinářských parků propojující celé území v jednu velkou krajinářskou zahradu. Díky stipendiu mohl navštívit také Anglii, kde jej velmi oslovila díla Williama Kenta. Byl znám svou zálibou ve velkých masách stromů a keřů. Na druhé straně byly jeho úpravy často přeplněny solitérními stromy i keři, které v prvních letech po výsadbě nevypadaly příliš vzhledně, ale v dospělosti se staly velmi působivými. V úpravách kombinoval velké množství druhů dřevin. Navrhoval velké skupiny kvetoucích keřů např. *Ptelea trifoliata*, *Laburnum anagyroides*, *Syringa x chinensis*, *Syringa vulgaris*, *Crataegus*, a *Colutea orientalis*. Skupiny byly vysázeny z jednoho druhu, vzájemně na sebe navazovaly a tvořily tak spolu se skupinami stromů větší harmonické celky. V jeho pozdních dílech se již objevují i rozsáhlejší formálně řešené zahradní partie.[46] Jeho žákem a nástupcem se stal Gustav Meyer (1816-1877). Okruh jejich následovníků se označuje termínem *Lenne-Meyer-school*, což byly zahradní představitelé tzv. smíšeného stylu zakládání zahrad, založeného na kombinaci krajinářských a formálních prvků kompozice viz dále.

Teoretici včetně T. Whatelyho se o významu květin nebo i kvetoucích keřů v krajinářských kompozicích ve svých teoretických dílech téměř nezmiňují, a to z důvodu jejich krátkodobého vizuálního účinku. Obecně lze říci, že v 18. století byl kladen důraz na maximální přirozené působení úprav. Mezi kvetoucími keři byly stále nejpopulárnější růže. V klasických krajinářských kompozicích 18. století se uplatňovaly především plané druhy růží. F. Sckell ve své knize „Beitrage zur bildenden Gartenkunst“ růže, spolu s jasmínem a šeříkem, nazývá nejkrásnějšími dětmi bohyně Flóry a ve výčtu rostlin doporučených k výsadbě uvádí 32 různých druhů a odrůd. Pro výrazné květy a plody měly růže lemovat především cesty. Druhy *Rosa spinosissima* a *Rosa villosa* byly doporučovány na pokrytí skalisek. Skupiny planých růží a dřišťálů měly nejlépe vyniknout v kombinaci s hladkými kmeny *Carpinus betulus*, *Rosa villosa*, *Rosa canina*, *Rosa spinosissima* a podobné druhy měly být vhodné pro výsadbu do skupin na břehy rybníků. Spolu s ostatními kvetoucími keři a květinami se měly růže vysazovat do kruhových nebo oválných záhonů u chrámů zasvěcených Flóře, Venuši nebo Amorovi.[47] Od počátku 19. století se objevují samostatné partie věnované speciálně růžím.

45 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Hints on Landscape Gardening.* Basel: Birkhäuser Verlag GmbH., 2014. ISBN 978-3-03821-469-4. s. 51–62.

46 WIMMER, Clemens Alexander. *Bäume und Sträucher in historischen Gärten.* Dresden: Verlag der Kunst, 2001. 255 s. ISBN 90-5705-148-6. s. 182–185.

47 SCHKELL, Friedrich Ludwig, *Beitraege zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Gartenliebhaber.* München: Lindauer, 1825. s. 253.

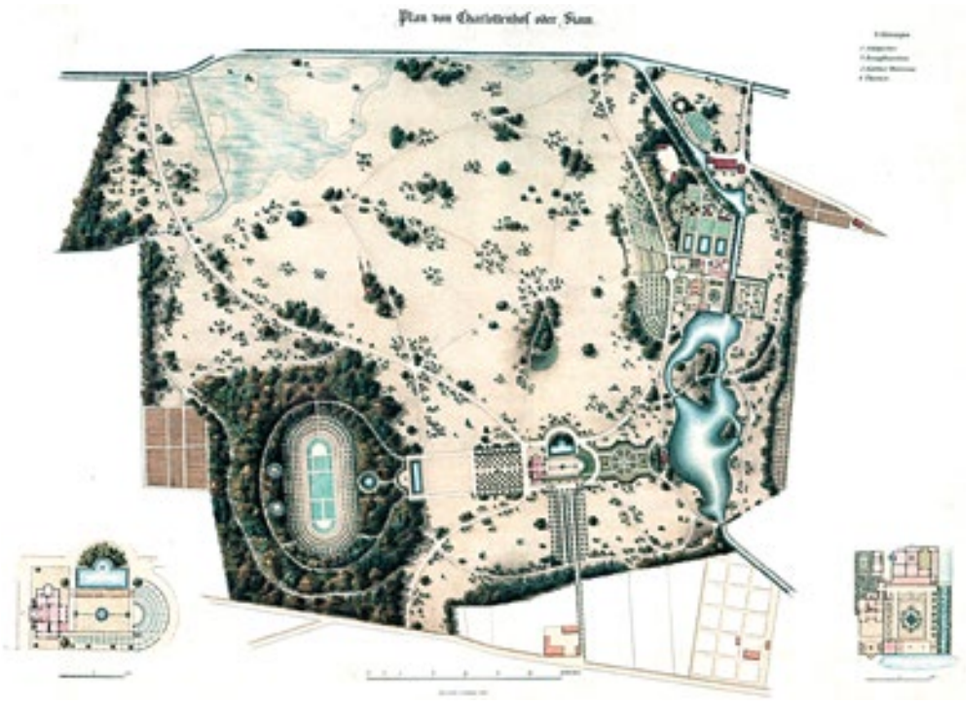

Park zámku Charlottenhof v Postupimi navrhl P. J. Lenné. *G. Koeber, 1839.*

Uplatnění bylin v krajinářských kompozicích a zahradních úpravách 18. a počátku 19. století mělo neobyčejnou dynamiku. Výsadní postavení zde získaly travnaté plochy jako plato pro prezentaci a zdůraznění účinku téměř všech dalších složek kompozice. Byla řešena jejich barevnost, výška porostu, rozloha i tvar. Pravidelně udržovaný trávník se dostal až před vstup do obytné budovy a přecházel v rozlehlé květnaté louky spásané hospodářskými zvířaty a lesní zvěří. Travnaté plochy sloužily především k navozování kontrastů a integrovaly v sobě příkopy tvořící „neviditelnou" hranici mezi vlastní zahradou, navazujícím parkem a okolní krajinou.

Christian C. Hirschfeld uváděl, že zahrada potřebuje volné a otevřené prostory nejen pro zdraví a pohodlí, ale také pro zvláštní kouzlo a krásu, které nabízejí. *Působí svou rozlehlostí a mírným pohybem. Navozují klidnou a podmanivou atmosféru, a tím podtrhují charakter okolní krajiny. Krása luk spočívala především na měkkých liniích po obvodu. Všechny pravé úhly a ostrosti byly v tomto prvku nepatřičné. Jejich krása spočívala také v proměnách během roku i dne a příjemné zeleni. Bylo-li v parku více rozlehlých travnatých ploch, měly se od sebe lišit odstínem zeleně a výškou porostu. Tmavé odstíny zelené pro trávník měly být voleny pouze výjimečně, např. na příjezdové cestě k poustevně, protože vyvolávají pocit melancholie. Holá, drsná strmá skála tvořila s loukou výrazný kontrast. Divoké nekultivované dřeviny, které lemují louku, zvyšují svým stínem pocit osamělosti a klidu.*[48]

48 HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz. *Theorie der Gartenkunst Band II.* Leipzig, 1780, s. 81–83.

Zahradníci i zahradní architekti na základě obecných znalostí o nárocích jednotlivých druhů i regionálních rozmanitostech vytvářeli specifické travní směsi. Typickým znakem směsí v 19. století bylo velmi pestré složení. Travní druhy do směsí byly vybírány tak, aby bylo dosaženo čtyř nejžádanějších parametrů:

– rovnoměrný hustý trávník;
– vyloučení trávy s trsy;
– čerstvá zelená barva;
– co nejdelší vytrvalosti trávníku.

K dosažení těchto cílů byla často ve směsi požívána kombinace *Lolium perenne* a *Agrostis stolonifera*, nebo v určité oblasti směs *Lolium perenne* a *Festuca ovina, Festuca rubra* a *Poa pratensis*. Neobyčejně ceněným travním druhem se v první polovině 19. století stal jílek vytrvalý (*Lolium perenne*) – tráva krásné zelené barvy s pozdní dobou rozkvětu, odolná proti vytrhnutí od dobytka a divoké zvěře, produkující velké množství semen. Kritizovány byly jeho nedostatečné pícní vlastnosti a náročnost na půdní podmínky a vysoká potřeba vody a problematická mrazuvzdornost. Od druhé poloviny 19. století se začaly upřednostňovat *Poa pratensis* a *Agrostis stolonifera*. Oba tyto druhy dodávají nejen velmi jemný, stejnoměrný a hustý porost, ale vyhovují hlavně díky jejich odolnosti vůči mrazu. Vždy byla velká poptávka po směsích, které dobře snášejí náročné podmínky, jako byly stín, vlhko a konkurence kořenů v okolí starých stromů. Minimálně od začátku 19. století se pro takové účely používala lipnice hajní (*Poa nemoralis).* Na těch místech v parcích, kde kvůli extrémním podmínkám nerostla tráva, bylo doporučováno holá místa osázet jinými rostlinami. Často byl za tímto účelem využíván břečťan a jiné stále zelené dřeviny a byliny jako *Alchemilla xanthochlora, Lamium amplexicaule, Glechoma hederacea, Asarum europaeum, Convallaria majalis,* dále také kapradiny, příměs brusinek, borůvek, mech a jiné.[49]

V kompozici bylo tedy možné nalézt především domácí druhy květin dle daného přirozeného společenstva, volně rostoucí v travnatých plochách. Případně mohly výsadby vytrvalých bylin navazovat na skupiny keřů. Výsadba výrazně kvetoucích bylin do záhonů byla řadou tvůrců i teoretiků odmítána. Přesto květinové záhony zcela nezmizely. Již v první polovině 18. století se objevují v anglických krajinářských zahradách jednak opticky oddělené květinové zahrady, jednak jednotlivé záhony kruhového, oválného nebo ledvinovitého půdorysu, situovaných v udržovaném trávníku mezi keři a stromy, ve kterých byly květiny (letničky, trvalky, cibuloviny) vysazeny spolu s kvetoucími keři do výškově členěných pestrých záhonů. Byly situovány hlavně do blízkosti domů a zahradních staveb, kde působily jako „barevné ostrovy" v záplavě zeleně.[50]

Květiny se dále cíleně vysazovaly v areálech tzv. okrasných statků. Cesty zde bývaly lemovány živými ploty nebo skupinami keřů předsazenými bylinným lemem. Lem výškově

49 KROSIGK Klaus Wiesen-, Rasen- und Blumenflächen in landschaftlichen Anlagen, In: HENNEBO, Dieter, ed., *Gartendenkmalpflege. Grundlagen der Erhaltung historischer Gärten und Baudenkmalpflege*, Stuttgart: Ulmer Verlag, 1985 ISBN 3-8001-5046-8. s. 205–251. (s. 209–220)

50 WIMMER, 2014, s. 182–185.

Chrám Flóry v květinové zahradě v Nuneham Courtenay. *William Watts, 1777. The British Museum, nr. J,11.38.*

gradoval od nizoučkého okraje s *Crocus*, *Galanthus nivalis*, *Primula*, *Viola*, *Silene*, *Dianthus, Adonis*, *Thymus*, následoval *Narcissus jonquilla*, *Lilium*, *Solidago*, *Aquilegia vulgaris, Helianthus x multiflorus*, *Fritillaria imperialis* aj.[51]

Velkou měrou přispěl k znovuoživení zájmu o květiny William Chambers. Ve svých dílech doporučoval jejich hojné používání. Byl zastáncem různorodých forem, textury, množství barevných odstínů. Měl v oblibě rody jako *Campanula, Convolvulus, Delphinium, Dianthus*, *Iberis*, *Lupinus*, *Lychnis*, *Malva, Papaver, Tropaeolum* aj., ze kterých tvořil v úpravách barevné nepravidelné plochy. V podrostech pod dřevinami používal k pokrytí půdy nejen břečťan (*Hedera*), ale také stínomilné trvalky.[52]

C. Hirschfeld si u květin cenil krásy a proměnlivosti barev květů a vůně. Doporučoval jejich výsadbu přirozeně v menších shlucích do udržovaného trávníku v okolí cest, obytných budov i nejrůznějších pavilonů, tak aby je bylo možné pozorovat zblízka. Považoval je za nositelky optimismu a radosti. Květiny se zářivější barvou květů se měly umisťovat dále od pozorovatele než květy tlumených barev. Při popisu různých zahradních scenérií (zahrad) Hirschfeld použití květin zmiňuje především v kapitole o osázení „jarní" zahrady,

51 ADÁMKOVÁ, 2002, s. 42.

52 LAIRD Mark. *The Flowering of the Landscape Garden English Pleasure Grounds 1720–1800.* Philadelphia: University of Pensylvania Press, 1999. 446 s. ISBN 0-8122-3457-X. s. 341.

Vegetace v okolí chrámu přátelství u zámku Lütetsburg. *Schlosspark Lütetsburg, In the year 1790 [online]. [cit. 1. 7. 2026] Dostupné z: https://www.schlosspark-luetetsburg.com/en/location/history.*

kde nacházely své místo skupiny cibulovin a trvalek. Je zmíněno několik druhů a odrůd *Anemone*, *Crocus*, *Fritillaria*, *Hyacinthus*, *Narcissus*, *Primula*, *Ranunculus*, *Scilla*, *Viola*, *Saxifraga* aj.[53] V podzimní zahradě měly být vysazovány především trvalky: *Achillea*, *Aster* (uvedeno 20 taxonů), *Eupatorium*, *Helenium*, *Phlox*, *Rudbeckia* aj. z cibulovin *Sternbergia lutea* a *Colchicum autumnale*.[54]

Humphry Repton vrátil před obytné budovy prvek ozdobně řešené terasy plné květin. V jeho návrzích navazovala často na panské sídlo okrasná zahrada s keři a květinami, tzv. pleasure-ground. Součástí okrasné zahrady u budovy mohla být skalková partie, vodní zahrada i pravidelně řešená úprava, ale v tom případě musela být opticky oddělena od okolní krajinářské úpravy. Kromě pleasure-ground se květiny hojně vysazovaly u chrámků a pavilonů (např. u chrámku bohyně Flóry) a podél cest v kombinaci s kvetoucími keři.[55]

Nové uplatnění získaly teplomilné rostliny pěstované v nádobách. Oproti baroknímu období již oranžerie nezastávaly tak prestižní postavení v kompozici zahrad. Staly se jednou z řady typů „drobné zahradní architektury" tvořící dominantu dílčích kompozičních částí. Pro prezentaci se již většinou nepoužívá klasický ranžírunk umístěný před stavbou

53 HIRSCHFELD, 1782, s. 143–145.

54 HIRSCHFELD, 1782, s. 158–159; HIRSCHFELD, 1780, s. 76–78.

55 KROSIGK, 1985, s. 232.

Zahrada zámku Malmaison s množstvím kvetoucích keřů. *Auguste Garneray, Le Temple de l'Amour, 19. století, Musée des châteaux de Malmaison, M.M.40.47.7155.*

pro zimování. V návaznosti na příběhy antické mytologie se vybrané druhy uplatňovaly u chrámků zasvěcených jednotlivým božstvům, především Apollonovi (vavřín, citrusy), Venuši a Flóře (především bohatě kvetoucí druhy). Podobně také zimované rostliny ztratily význam symbolu vysokého společenského postavení, stávají se ale předmětem sběratelství a touhy po objevování nových exotických věcí. Z původních barokních sortimentů se dále pěstovaly především druhy poskytující plody (citrusy, fíkovníky, marhaníky, ananasovníky), a to ve velkých počtech především v užitkových částech zahrad. Nově jsou budovány sbírky rostlin z jednotlivých zeměpisných oblastí. K tradičním destinacím, ze kterých se rostliny dovážely, jako byla severní Afrika a Jižní Amerika, se postupně přidaly Jižní Afrika, země Orientu i Austrálie (Nové Holandsko). V první polovině 19. století se budovaly speciální stavby i pro prezentaci jediného rostlinného druhu – *Camellia japonica*. Byla žádanou díky velké variabilitě v barvě a tvaru květů a netradiční době květu v zimním období.

Eklektické a neoromantické zahradní a parkové kompozice

Celé 19. století bylo dobou velkých společenských změn, které se dotkly výrazně i zahradního umění. Uměleckou produkci začal intenzivně ovlivňovat vkus a zájmy rychle se rozvíjející střední vrstvy podnikatelů a úředníků. Do měst přicházelo z venkova stále více lidí, kterým scházel dřívější každodenní kontakt s přírodou i zdravé místo pro odpočinek a společenský život. Objevila se tedy potřeba zakládat veřejné zahrady a parky určené k rekreaci obyvatelstva, především rychle se rozrůstajících průmyslových center. Na druhé straně se hledal způsob, jak nejlépe uspořádat relativně drobné zahrady u vil a rodinných domů jako nového ideálu bydlení. K tomu se přidružily zahrady vznikajících vědeckých a vzdělávacích institucí, veřejné promenády, výstavní areály aj. Pro tyto nové výzvy bylo nutné hledat nové formy. Stejně jako v architektuře jde o dobu „návratů" nazývanou nejčastěji jako historismus nebo eklektismus kombinující různé styly a přístupy čerpající z historických vzorů. Intenzivně se to projevilo v anglické tzv. viktoriánské zahradě, která znamenala návrat k zakládání pravidelných zahradních kompozic, k tvarování rostlin a k používání většího množství květin. Za vlády královny Viktorie (1837–1901) zažila Anglie velký kulturní a hospodářský rozmach. V zahradničení se otiskla touha prezentovat novinky a exotické unikáty přivážené nejen ze zámořských kolonií. Zahradní kompozice se často skládaly z řady samostatných zahrad inspirovaných jednotlivými historickými slohy. Samostatný prostor v zahradách byl věnován sbírkám rostlin, oblíbená rozária a květinové zahrady doplnily dendrologické sbírky, skalky pro horské rostliny nebo vřesovitě a skleníky speciálně konstruované pro různé skupiny rostlin – kapradiny, palmy, vodní rostliny aj. Některé zahrady se staly doslova galeriemi rostlin.

Velkou autoritou v zahradním umění se stal John Claudius Loudon (1783–1843). Jeho návrhy zahrad ve formálním stylu byly určeny spíše pro vlastníky předměstských vil, u kterých se nenacházely rozlehlé pozemky a nebylo tedy účelné zde zakládat krajinářské kompozice. Předměstské zahrady rozdělil podle velikosti do čtyř kategorií a pro každou stanovil pravidla jejich úprav. V roce 1822 vyšlo první vydání jeho knihy *Encyklopedia of Gardening*, které shrnovalo informace ze všech témat týkajících se zahradničení a stalo se nesmírně populárním. V tomto období se naplno uplatnilo dělení zahradních kompozic na jednotlivé zóny představené již Reptonem. Bezprostředně u obytné budovy byla preferována formální úprava, na níž mohla dle rozlehlosti pozemku navazovat úprava krajinářská. Kromě zakládání jednotlivých parků se dále objevily snahy o úpravy celých rozlehlých území především v blízkosti měst na „parkovou krajinu".

Protikladem snah o pěstování širokého sortimentu cizokrajných rostlin bez ohledu na náklady se stalo vyhledávání rostlin, které by byly v zahradě s danými klimatickými a půdními podmínkami schopné dobře růst i bez stálých zásahů člověka. Zvýšil se zájem o rostliny

Eklekticky upravená terasa zámku Bowood. *BROOK, E. Adveno. The Gardens of England. London: T. McLean. 1858.*

Zahrada neogotického sídla Elvaston v polovině 19. století. *BROOK, E. Adveno. The Gardens of England. London: T. McLean. 1858.*

domácí v příslušném regionu, stejná důležitost jako stromům a keřům byla dána také bylinám, jejichž sortiment se neobyčejně zvětšil. Vůdčí osobností tohoto směru se stal William Robinson (1838–1935) se svou knihou Divoká zahrada (The Wild Garden) z roku 1870. Robinson cestoval po Evropě a Americe, sbíral rostliny a studoval jejich původní životní prostředí. Na základě těchto znalostí pak představil návod, jak založit zahradu blízkou přírodě s co nejnižšími nároky na údržbu. Tento přístup doporučoval především pro venkovské a příměstské zahrady.

John Claudius Loudon (1783–1843) při návrzích výsadeb stromů a keřů vycházel z obecných zásad využívaných v krajinářských zahradách. Zdůrazňoval inspiraci v přírodě, respektování klimatických a půdních podmínek. Doporučoval střídmé využívání solitérních stromů. Krásu skupin stromů spatřoval v „nepravidelnosti" ve výškách, objemu korun tvaru kmenů i obrysu celé skupiny. Doporučoval výsadbu více stromů jednoho druhu do jedné výsadbové jámy. U dřevin rozlišoval 22 různých znaků jejich vzhledu a doporučoval kombinovat pouze dřeviny, které se neliší ve více než dvou znacích. Výjimkou byla barva, kde se nezříkal i výrazných kontrastů. Inovátorem se stal v oblasti práce s keři a s květinami, a to především v menších zahradách. Keře navrhoval vysazovat do větších jednodruhových skupin, aby se posílily jejich typické vlastnosti. Rostliny se stejnou barvou květů, vůní nebo typem růstu se měly také vysazovat společně. Dále se mohly seskupovat rostliny ze stejného přirozeného prostředí. Jako jeden z prvních vytvořil tabulky vlastností dřevin, kde se zabýval také barvou a dobou květu. Uvědomoval si velký nárůst pěstovaných druhů a odrůd

Terasa v Alton Towers v polovině 19. století. *BROOK, E. Adveno. The Gardens of England. London: T. McLean. 1858.*

rostlin, což ho vedlo až k úvaze, že tvorba některých typů především sbírkových zahrad by již neměla být považována za umění, protože se více přibližuje buď přímému napodobování přírody při tvorbě geograficky věrných kreací, nebo je upřednostněna botanická systematika. V „moderních" uměleckých zahradách naopak měla být jasně patrná ruka člověka a umělost. Neměly se používat domácí přírodní druhy, ale exotické a šlechtěné rostliny, tvarované dřeviny, to vše formálně uspořádané.[56] Jeho styl tvorby byl označen jako gardenesque.

Loundon měl mnoho obdivovatelů, ale na kontinentě se jeho myšlenky prosadily pouze zčásti. Dlouho zde rezonovaly spíše myšlenky H. Reptona a jeho předchůdců. Na ně navázal okruh následovníků P. J. Lenného označovaný jako *Lenne-Meyer-school*. Tito zahradní architekti prosazovali používání tzv. smíšeného stylu, založeného na kombinaci krajinářských a formálních prvků kompozice.

Pro zahradní architekty druhé poloviny 19. století se stal standardem výběr rostlin dle klimatických a půdních podmínek místa, dále seskupování rostlin dle geografických oblastí a tradičně kombinace dle vizuálního působení. **Eduard Petzold** (1815–1891) si dřeviny rozdělil na dvě základní skupiny – lehké a těžké a stanovil pravidla pro jejich vzájemné kombinování. Kromě barvy a charakteru olistění, a to i v jednotlivých ročních obdobích, nebo tvaru koruny se při hledání vhodných kombinací zaměřoval také na působení barvy a struktury kmenů a větví. Tvrdil, že není nutné si brát přírodu jako model, protože krajinář usiluje o větší rozmanitost. V rozsáhlejších porostech stromů měl převládat jeden dominantní druh a ostatní jej pouze doplňují, což doporučoval především u jehličnanů. Listnáče bylo možné vysazovat i v pestřejších směsích. Dřeviny nějak pohledově výjimečné doporučoval vysazovat jako solitéry, nebo naopak ve větších stejnorodých skupinách. Sloupovité kultivary se měly sázet pouze ve skupinách a nejlépe z rostlin různého stáří, případně společně s převislými kultivary pro vytvoření silného kontrastu. Dřeviny s tmavým olistěním umisťoval do pozadí, se světlými listy do popředí, aby vytvořily pozvolnější barevný přechod mezi dřevinami a trávníkem. Rád pracoval s novými kultivary a nevyhýbal se výrazným barevným kombinacím, např. buk s červenými listy kombinoval s keři se stříbřitým nebo žlutým zbarvením listů. Doporučoval ale, aby se tyto kombinace používaly pouze v omezeném počtu. Také byl zastáncem výsadby několika stromů do jedné výsadbové jámy a realizace hustých výsadeb, které se měly postupně prořeďovat do konečné hustoty. Opět používal výrazně diferencovaný přístup k jednotlivým funkčně rozdílným typům ploch. Plochy určené k rekreaci a prezentaci většinou v blízkosti domu měly mít maximální pestrost, maximální péči a snesly i silnější kontrasty v kombinacích rostlin. V Mužákově založil jedno z největších evropských arboret.[57]

K neúspěšnějším zahradním architektům druhé poloviny 19. století patřil také **Edouard André** (1840–1911). Vybudoval velkou projekční kancelář, která přijímala zakázky po celé Evropě i v Severní Americe. Ve svých návrzích pracoval především se dřevinami ve třech základních formách – menší skupiny stromů, velké skupiny stromů bez podrostu a velké skupiny stromů s podrostem. Preferoval použití domácích druhů dřevin s podrostem přirozených

56 WIMMER 2014, s. 274–278; ADÁMKOVÁ 2002 s. 61–62.

57 ROHDE, Michael. *Von Muskau bis Konstantinopel – Eduard Petzold ein europäischer Gartenkünstler 1815–1891.* Dresden: Verl .der Kunst, 1998. s. 101–113.

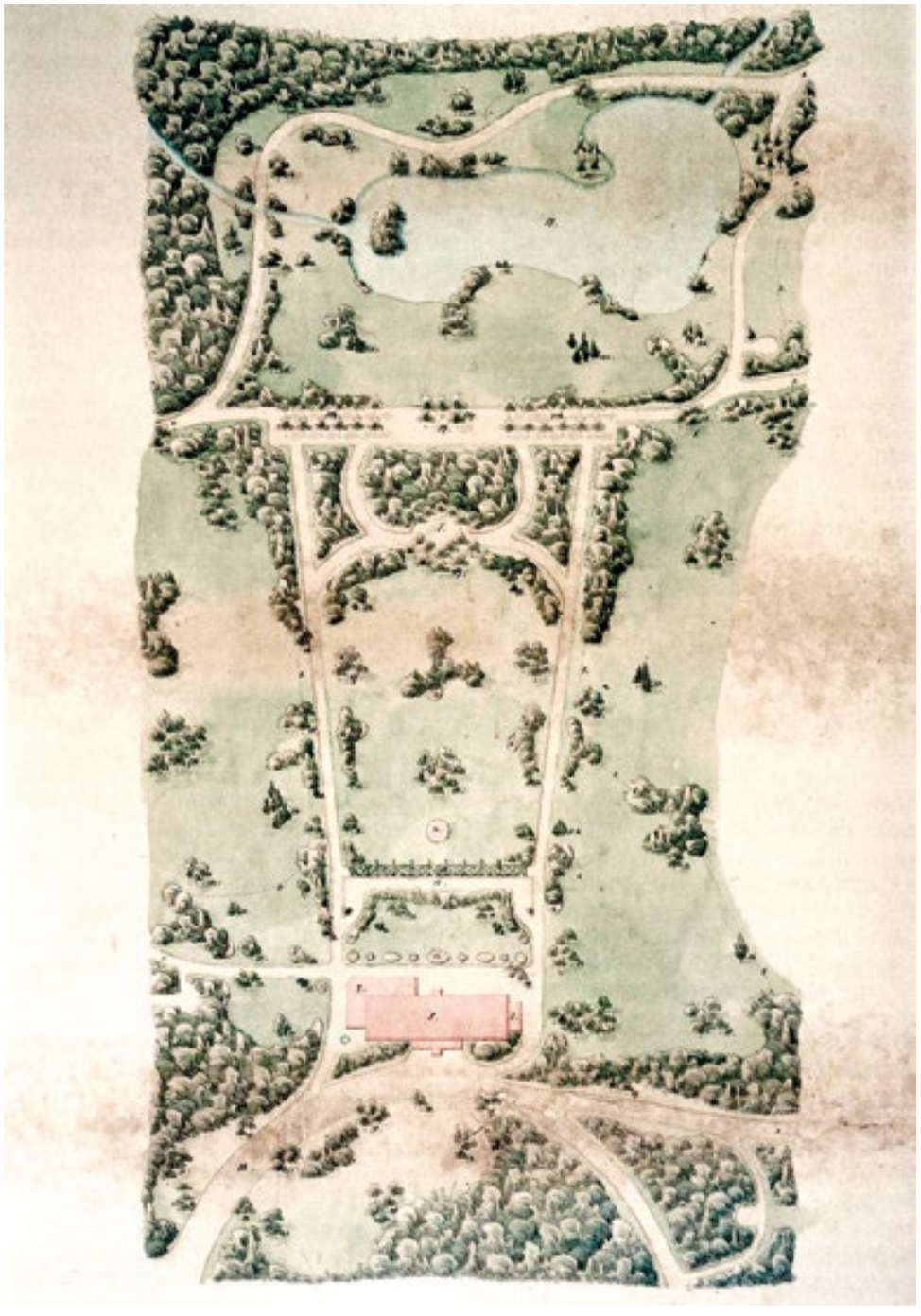

Plán zahrady zámku Langenstein od E. Petzolda, 1858. *Gleimhaus – Museum der deutschen Aufklärung in Halberstadt, Sig. C-6535.*

společenstev bylin, a to především v rozsáhlejších kompozicích. Exotické dřeviny používal v menší míře většinou na okraji výše uvedených skupin. Ve skupině se neměly kombinovat více než tři druhy dřevin různých vzhledových vlastností, pestrost měla být zvyšována použitím rostlin různého stáří nebo předsadbou keřů. Stálezelené keře, především rododendrony, doporučoval vysazovat do jednodruhových skupin. Pranýřoval používání mnoha druhů dřevin na malém prostoru. Toto pravidlo neuplatňoval pouze v partiích v blízkosti obytných budov, kde připouštěl větší pestrost.[58]

Jak je uvedeno výše, doba 19. století je dobou vytváření sbírek rostlin. Mělo to hned několik příčin. Jednak se do Evropy nikdy v historii nedostávalo tolik nových rostlin, jednak díky prvním objevům na poli genetiky se výrazně rozvíjí šlechtění nových odrůd a zvyšoval se i zájem o vědecké zkoumání rostlin. Pro tyto rostlinné sbírky jak dřevin, tak bylin začala být v zahradních a parkových kompozicích vytvářena speciální oddělení. Pro dřeviny to byly kromě klasických arboret např. pineta určená přednostně pro sbírky jehličnanů, případně oddělení pro pěnišníky a podobné stálezelené keře vyžadující kyselou půdu, vřesoviště. Nejrozšířenější bylo sbírání růží. Od počátku 19. století se objevují samostatné partie věnované speciálně růžím. Rostliny mohly být vysazeny přímo v krajinářské kompozici v záhonech organických tvarů, výrazně častěji byly ale budovány formálně členěné růžové zahrady. Na pravidelných záhonech byly pěstovány nejen růže v podobě keřů, ale oblíbené byly především stromkové růže a růžové pyramidy. Popínavé růže byly vysazovány k loubím a sloupům, naroubováním na kmínek byly získávány tzv. smuteční růže.[59]

Okolo poloviny 19. století se na pultech obchodů objevily první jednoduché komerční travní směsi. Byly určeny především pro výsevy luk, na kterých se měl pást dobytek nebo zvěř. Kromě klasických travních směsí byly již v devatenáctém století nabízeny také směsi cíleně obohacené o semena nejrůznějších kvetoucích dvouděložných bylin. Z důvodu užívání stále ještě divokých druhů byla valná většina trvalek v květu bílá, žlutá nebo modrá. K nejoblíbenějším druhům patřily *Aquilegia vulgaris*, *Gladiolus communis*, *Hieracium*, *Lotus corniculatus*, *Hippocrepis comosa*, *Medicago*, *Campanula glomerata*, *Ornithogalum umbellatum*, *Dianthus*, *Achillea millefolium*, *Thymus*, *Astragalus*, *Papaver orientale,* Coronilla, *Geranium pratense*.

Dále bylo podporováno rozšiřování typických kvetoucích bylin z podrostu stromů i do okrajů luk. Tyto lemy byly působivé především v jarním období, kdy zde rozkvétaly druhy jako *Actaea spicata, Hepatica nobilis, Galium odoratum, Anchusa officinalis, Borago officinalis, Convallaria majalis, Corydalis solida, Maianthemum bifolium, Oxalis acetosella, Pulmonaria officinalis, Ranunculus ficaria, Scilla bifolia, Allium paradoxum, Anemone nemorosa, Gagea lutea, Galanthus, Ornithogalum nutans*.[60]

V závěru 19. století bylo doporučováno pěstování řady květin, především cibulovin, také přímo v travnatých plochách, nikoli na záhonech. Sekání trávy jednou za 14 dní, jak bylo tehdy obvyklé, začalo být považováno za drahou chybu. Mnohem větší estetický efekt nabízela louka sečená dvakrát do roka. Pro výsadby kvetoucích bylin (trvalky, cibuloviny) se

58 WIMMER, 2014, s. 348–350.

59 WIMMER, 2001, s. 158–159.

60 KROSIGK, 1985, s. 217.

Květinová zahrada u zámku Rosenau v polovině 19. století. *Heinrich Brückner, Blick vom Garten des Schweizerhauses auf die Rosenau, ca 1845. Převzato z: REMINGTON, Vanessa a GOODSIR. Ein Bild Paradies: Gärten und Kunst. Hildesheim: Gerstenberg, 2018. s. 209.*

doporučovaly především přechody mezi travnatou plochou a porosty dřevin. Vytvářely se tzv. bylinné lemy, z nichž se rostliny (trvalky, cibuloviny) přirozeně rozšiřovaly (zplaňovaly) dále do travnaté plochy i do podrostů dřevin. Pro prezentaci drobných cibulovin se považovaly trávník za vhodnější než záhony. K výsadbě do travnatých ploch se doporučovaly *Anemone, Ornithogalum umbellatum, Crocus, Eranthis, Galanthus, Hyacinthoides, Muscari, Leucojum, Fritillaria, Chionodoxa, Narcissus, Scilla,* botanické *Tulipa* především *Tulipa sylvestris*. Tyto cibuloviny rád doplňoval *Anemone apennina, Viola canina*. Louka měla být posekána až po zatažení všech nadzemních částí cibulovin.[61]

Prakticky po celé 19. století si svou oblibu udržují výškově gradované oválné či kruhovité záhony, osázené pestrou směsí kvetoucích keřů, trvalek i letniček. London je označoval za tradiční a jejich hlavní funkci spatřuje v oživení kompozice barvami, které by mělo trvat od února do října. V záhonu měly dle jeho doporučení vždy kvést 3–4 druhy rostlin různých barev. Za účelem správných kombinací publikoval tabulky, které rozdělovaly květiny dle výšky, doby a barvy květu. Jednotlivá oddělení nebo záhony mohly být věnovány i samostatným druhům

61 ROBINSON, W. *The Wild Garden.* Expanded ed. Portland: Timber Press, 2009. ISBN 978-088-1929-553. s. 109–106.

Návrh typického kobercového záhonu konce 19. století. *Mårten Gustaf Stenius, 1902. University of Copenhagen, Plant beds [online]. [cit. 1. 7. 2026] Dostupné z: https://kub.ku.dk/english/libraries/frederiksberg/cultural-heritage/web_exhibitions/haver-landskaber-og-bygninger/taeppebede-tidligere-havetegninger.*

nebo skupinám bylin jako cibuloviny nebo vlhkomilné rostliny. V případě, že byl na záhoně vysazen jeden druh, měly se využít odrůdy s různou barvou či odstínem květů.[62]

V bezprostřední blízkosti budov získaly výsadní postavení kobercové ornamentální záhony. V jejich počátcích byl jednoduchý ornament na ploše jednotlivých záhonů geometrických tvarů tvořen jednou dominantní rostlinou a lemem z jedné nebo dvou dalších barevně odlišných rostlin. Okolo roku 1830 se objevují skupiny kobercových záhonů nejrůznějších tvarů, vytvářející ornament v trávníkové ploše. Byly situovány hlavně do blízkosti budov, protože skupina nejlépe vynikla při pohledu z výšky. V plošně větších záhonech byl ornament vytvářen již přímo z rostlin. Záhony bývaly ohraničené dřevěnými, kovovými či porcelánovými obrubníky. Pomocí výrazných obrubníků se vytvářely tzv. květinové koše. Po roce 1850 se v záhonech začíná s květinami kombinovat tvarovaný buxus a barevné písky. Z ornamentů se objevují jednoduché spirály, hvězdy, rozety. V letech 1860–1900 se již ornament v kobercových záhonech stává velmi složitým, používají se drobnější druhy rostlin kompaktního růstu nebo rostliny, které bylo možné během vegetace tvarovat. Velkou oblibu získaly výškově modelované záhony. Do středů záhonů byly umísťovány vyšší, velkolisté, často teplomilné

62 WIMMER, 2014, s. 274–278.

rostliny jako palmy, banánovníky, dracény aj. Byly zakládány celé kobercové partery, z květin byly vytvářeny květinové sochy, ciferníky hodin aj. Sesazovány byly nejen rostliny s výraznými květy, ale i se zajímavou strukturou a texturou listů.[63]

Zatímco bezprostřední okolí domu ovládly květinové záhony, rozlehlejší pozemky bývaly dále komponovány v krajinářském duchu. Většina architektů v těchto partiích doporučovala používání domácích rostlin, případně exotických rostlin dobře prosperujících na daném území. Trvalky, především ty s velkými listy jako bolševník, dosna nebo rebarbora, byly s oblibou vysazovány u vodních ploch a vodotečí. Poměrně podrobně se použití a kombinacím jednotlivých druhů bylin věnoval ve svém díle Hermann Jäger (1815–1890). Do krajinářských kompozic nedoporučoval umisťovat květiny v záhonech. Zde preferoval bohaté květnaté louky a výsadby trvalek v trsech a skupinách volně v travnaté ploše nebo v návaznosti na výsadby keřů. Do luk neváhal vysévat či vysazovat i cizokrajné kvetoucí druhy a doporučovat jednobarevné ladění určitých částí luk, nejlépe podél cest např. do modra s použitím šalvěje, kakostu, orlíčku a dalších květin. Na druhé straně zakládal tzv. květinové parky, kde mohly růst květiny a kvetoucí keře jak v záhonech, tak volně v travnatých plochách nebo pod keři. Preferoval vytváření bohatých směsí a upřednostňoval používání rostlin se sytými a zářivými barvami.[64]

Výsadní postavení, co se týká sbírání rostlin, získaly květiny z hor. Jejich oblibu odstartovalo „nové objevení krásy“ horských oblastí v 18. století. Vzhledem k tomu, že pěstování horských rostlin bylo obtížné, nejprve se kultivovaly v květináčích a vystavovaly na viditelných místech pouze v době květu. S tím, jak se v 19. století začaly v zahradách vytvářet samostatná oddělení pro specifické skupiny rostlin, začaly být činěny pokusy také s vytvářením umělých horských zahrad, kde se kombinovaly příslušné rostliny a kameny. Obdobně vznikaly i stepní partie, partie pro vodní rostliny, nebo přímo pro velmi populární kapradiny aj. Většinou nebylo cílem vytvořit autentický obraz konkrétního místa v přírodě, ale vytvořit esteticky hodnotnou kompozici z rostlin s podobnými, často specifickými nároky. Autoritou na tomto poli se stal **William Robinson** (1838–1935), který věnoval řadu let studiu nároků jednotlivých rostlin a jejich vhodným kombinacím. Netrval na používání pouze domácích druhů, naopak exotické druhy nebo nové odrůdy hojně využíval pro zvýšení atraktivity scenérií, ale musely na vybraném místě dobře prosperovat. Preferoval spíše menší kontrasty mezi tvarem a olistěním dřevin i bylin, výrazné, ale krátkodobé kontrasty měly přinášet především květy. Keře doporučoval pěstovat buď solitérně, nebo v řídkých skupinách, aby měly dostatek prostoru k růstu. Podsazoval je menšími keři nebo trvalkami. Nechával jimi prorůstat popínavky. Nezavrhoval ani pěstování rostlin v záhonech. Měly být ale smíšené z co největšího množství typů rostlin (trvalky, cibuloviny, keře, růže, popínavky) tak, aby v každou roční dobu zde dominoval alespoň jeden výrazný druh. Neměla se v nich uplatňovat pravidelnost v podobě postupné výškové gradace. Co se týká barevnosti, upřednostňoval použití více odstínů tlumených barev než několika málo zářivých. Snažil se o uplatnění bylin i na problematických místech zahrad, např. ve svazích, v podrostu dřevin, na okraji travnatých ploch.[65]

63 WIMMER, Clemens Alexander. Die Kunst der Teppichgärtnerei. *Der Gartenkunst 1991*, roč. 2., č. 3., s. 1–15. ISSN 0935-0519.

64 WIMMER, 2014, s. 342.

65 ROBINSON, W. *The Wild Garden.* Expanded ed. Portland: Timber Press, 2009. ISBN 978-088-1929-553.

Květinový záhon u venkovského domu na počátku 20. století. *Beatrice Emma Parsons, Juli-Rabatten, Stonecourt, Slaplefield, ca 1910–1920. Převzato z: REMINGTON, Vanessa a GOODSIR. Ein Bild Paradies: Gärten und Kunst. Hildesheim: Gerstenberg, 2018. s. 223.*

Okolo poloviny 19. století se vedle oranžerií objevují stavby skleníků, které rozšířily spektrum používaných staveb pro pěstování rostlin. Jsou budovány sbírky rostlin z jednotlivých zeměpisných oblastí. K nejoblíbenějším destinacím patřil Dálný východ i Austrálie (Nové Holandsko). Paralelně vznikají sbírky speciálních skupin rostlin, jako palmy, sukulenty, orchideje, kapradiny i rodů např. muškátů nebo teplomilných pěnišníků. Opět se velmi rychle rozšiřoval sortiment pěstovaných rostlin v nádobách a tím i možnosti jejich uplatnění v kompozici.

U odpočívadel a u frekventovaných cest byly instalovány květinové pyramidy složené z rostlin v menších květináčích postavených na konstrukci. Větší nádoby byly seskupovány dle velikosti tak, aby vytvořily kompaktní výškově gradovanou skupinu. Kromě kompaktních skupin byly rostliny umisťovány i jednotlivě a v menších rozvolněných skupinách do travnatých ploch. Květináče se v tomto případě zapouštěly do země, aby se pohledově neuplatňovaly. Nejčastěji však bylo možné skupiny rostlin v nádobách nalézt v bezprostřední blízkosti hlavní budovy na terasách a ve formálně řešených parterech. Stály pravidelně rozmístěné kolem cest, na zídkách a rampách, nebo jako dominanta květinových záhonů. V zimním období byly pak tyto rostliny uspořádány v oranžerii do esteticky hodnotné kompozice a stavba se sbírkou byla využívána jako zimní zahrada. Rostliny v nádobách se v 19. století také staly celoroční součástí obytných interiérů šlechty i měšťanstva.[66]

66 KŘESADLOVÁ, Lenka et. al. *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění.* Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-032-0. s. 19–23.

Zahradní architektura mezi světovými válkami

Již na konci 19. století se začala objevovat kritika přehnaného dekoratismu, sbírkaření i napodobování přírody. Začal být hledán nový přístup, který byl tehdy nazván jako „moderní“ nebo modernistická, dnes by jej šlo podle základního principu nazvat *abstraktním*.

Abstrakci byly podrobeny všechny směry předešlé éry. Abstrakce nacionalismu (vyprávění příběhů z historie národa) vedla např. k používání domácích planých rostlin; abstrakce kompozičních principů historických zahrad renesance a baroka přinesla do kompozice pravidelné členění prostoru křížem cest a pergolami nebo loubím; abstrakce základních principů přírody inspirovala k používání organických tvarů dokonale přizpůsobených funkci a základních barev apod.[67]

Hlavním cílem se stala jednoduchost a funkčnost, z nichž vyplývaly i hlavní zásady tvorby:
- použitá forma a materiál musí být podřízeny funkci;
- vyhýbat se vyprávění příběhů a sentimentalitě (kreacím napodobujícím přírodu);
- vyhýbat se dekoracím, protože méně je více;
- rostlina je jen jednou z mnoha komponent bez dominantního postavení v kompozici.[68]

Nové trendy našly živnou půdu především v Německu a ve Skandinávii. Ve Francii a Anglii, ale i u nás se prosazovaly jen pozvolna.

Vedle soukromých zahrad vyšší třídy byl rozvíjen model zahrad pro střední a nižší třídu, úpravy veřejných prostor i větších krajinných celků. Každý z těchto úkolů měl svůj vlastní jazyk a vývoj.

V prostoru soukromých zahrad byl kladen důraz na těsné propojení domu se zahradou, jednoduchost a funkčnost prosazované již v závěru 19. století hnutím Arts and Crafts. Zahrada se měla stát dalším pokojem domu, měla být obytnou zahradou. Flexibilitu v jejím užívání mělo zajistit jednoduché přehledné formální členění. Uspořádání i architektonické prvky měly vycházet z architektury přilehlého domu. Stále byl oblíbený styl venkovských zahrad známý z Anglie, který byl brán jako ideál pro majitele, který si je schopný zahradu sám navrhnout, vybudovat a udržovat. Začal být kladen důraz také na užitkovost. Zahrady již neplnily pouze reprezentační funkci, ale většinou zahrnovaly také užitkovou část se zeleninovými záhony, ovocným sadem a skleníkem. Přednost před pestrostí a organickými tvary dostávaly záhony a vodní plochy geometrických půdorysů, tvarované živé ploty, drobná zahradní architektura natřená na bílo jako symbol elegance a čistoty.[69]

67 TURNER, Tom. *Garden History.* London: Spon Press, 2005. ISBN 0-415-31748-7. s. 255–257.

68 WIMMER, 2014, s. 370.

69 TURNER, 2005, s. 260–263.

Návrhy zahrad z roku 1920 ukazují rozdílný přístup tvůrců „staré doby“ a nastupující moderny.
Převzato z: HANSMANN, Wilfried. Das Gartenparterre. Gestaltung und Sinngehalt nach Ansichten, Plänen und Schriften aus sechs Jahrhunderten. Worms: Wernersche Verlagsgesellschaft, 2009. 395 s. ISBN 978-3-88462-283-4.

Na poli literatury se zásadním dílem, které ovlivnilo pohled na ideální soukromou zahradu ve střední Evropě, stala třídílná kniha německého architekta a teoretika Hermanna Muthesiuse (1861–1927) Das englische Haus vydaná v letech 1904–1905.[70]

Odlišnou cestou se vydal nový architektonický styl označený jako Bauhaus, jehož tvůrci zahradu u domu zcela zavrhly a své stavby zasazovaly přímo do nekultivované krajiny.

Ve spojitosti s veřejným prostorem se řešila především témata spojená se zlepšením hygienických a zdravotních podmínek chudších obyvatel měst. Veřejné městské parky měly být především rozsáhlými travnatými plochami využitelnými pro sportovní vyžití. Byl kladen důraz na snadnost péče, a proto byly preferovány nenáročné rostliny. Dále byl podporován vznik malých užitkových zahrad sloužících k samozásobení i odpočinku, a to jak přímo v obytných komplexech, tak samostatných zahrádkářských koloniích. Zlepšení hygienických podmínek mělo přinést také zakládání tzv. zahradních měst s vysokým podílem soukromé i veřejné zeleně. V této souvislosti se začala zaměřovat pozornost také na kultivaci širší krajiny v okolí sídel.

V roce 1929 byla na vysoké zemědělské škole v Berlíně zřízena katedra zahradní architektury a zahradní a krajinná architektura se začala intenzivně emancipovat. K internacionalizaci trendů zahradní tvorby výrazně přispívaly nejen dobový tisk a literatura, ale také konání četných výstav zaměřených na nové styly bydlení, designu i zahradní architekturu jako takovou.[71]

Obecně lze říct, že kompozice zahrad a parků této „moderní“ doby se vyznačovaly funkčností, čistými liniemi osvobozenými od ornamentu, geometrickými nebo jednoduchými organickými tvary a plochami čistých barev.

Postavení rostliny v tvorbě abstraktních zahrad se oproti předcházejícímu období výrazně změnilo. Použití rostlin mělo být zcela podřízeno uměleckému záměru a osobnímu stylu umělce. Rostlina neměla být ozdobou kompozice, ale její funkční složkou. Zahradní kreace

70 MUTHESIUS, Hermann. *Das englische Haus: Entwicklung, Bedingungen Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum: in 3 Bänden.* Berlin: Ernst Wasmuth, 1904.

71 KALUSOK, Michaela. *Zahradní architektura.* Brno: Computer press, 2004. ISBN 80-251-0287-4. s. 141–147.

měly být k přírodě spíše v opozici, na významu znovu získalo tvarování do přísně omezovaných především kubických tvarů, záhony geometrických tvarů. U dřevin získalo prioritní význam hmotové působení v prostoru před barvou a strukturou. U bylin byla preferována nenáročnost a bohatost a délka kvetení. Zavrhovalo se pěstování a používání širokého sortimentu rostlin. Používaly se jednodruhové plošné výsadby.

Nejdůležitější součástí jak soukromých zahrad, tak veřejných prostranství se staly travnaté plochy. Bylo požadováno jejich volné zpřístupnění bez cest a jiných bariér, které by bránily údržbě nejlépe pomocí strojních sekaček. Poprvé se objevuje požadavek, aby byly složené pouze z trávy. Vytvářely se speciální směsi pro odolné trávníky, které snesou zatížení sportem a pravidelné nízké sekání.

V kompozicích byly preferovány solitérní stromy a keře. Na rozčlenění plochy se používaly volně rostoucí nebo tvarované živé ploty. Skupiny nebo porosty dřevin byly navrhovány pouze v rozlehlejších objektech na jejich okrajích, případně i k vnitřnímu členění. K ozelenění svažitých míst se začaly používat půdopokryvné druhy.

Byly vyhledávány kultivary stromů s výjimečným tvarem koruny (sloupovité, kulovité, převislé) nebo výjimečnou barvou. Doporučovalo se nekombinovat listnáče s jehličnany. Jehličnany se používaly jako solitéry nebo v jednodruhových skupinách. Případně se kombinovaly druhy podobného habitu. U keřů se cenilo výrazné kvetení. Vedle solitér se vysazovaly také především jednodruhové skupiny, případně skupiny výrazně barevně kontrastující. Růže byla jednou z mála rostlin, u které se připouštělo vytváření sbírek – rozárií, i tak se doporučovalo vysazovat spíše záhony z jedné odrůdy.

Princip zjednodušování znamenal odklon od ornamentálních kobercových záhonů k přísně geometrickým jednoduchým tvarům nejlépe osazen jedním druhem a jednou barvou rostliny. Případně se používalo jednoduché přísně geometrické vnitřní členění např. v podobě šachovnice. Především ve veřejném prostoru začaly být preferovány letničky před trvalkami, protože dokázaly intenzivně kvést delší dobu. Začaly se používat masové výsadby cibulovin v kombinaci s dvouletkami. Ve veřejném prostoru bylo dbáno na jednoduchost péče. Trvalky se využívaly především jako solitéry, ideální druhy měly být vysoké s robustními listy, jako např. *Heracleum*, *Gunnera*, *Macleya*, *Rheum* a jin. V soukromých zahradách byl dále používán tehdy na trhu dostupný široký sortiment trvalek. Dále bylo preferováno používání domácích divokých rostlin.

Nádoba ať prázdná, nebo osázená rostlinami se zařadila mezi důležité umělecké a uměleckořemeslné součásti zahradní kompozice. Rozšířilo se používání sezonních, respektive letních výsadeb. Z rostlin vyžadujících bezmrazé přezimování byly preferovány méně náročné druhy jako *Agave* a další sukulenty, *Pelargonium*, *Nerium*, *Laurus*, *Viburnum* apod.[72]

72 WIMMER, 2014. s. 381–385.

Výběr z dobové terminologie vybraných vegetačních prvků

Jiří Olšan

Englische Allee de (cs anglická alej)

Specifická forma nepravidelných alejí v krajinářských parcích a zahradách, tj. alejí, jež nebyly vysazovány v pravidelném rastru.

V pojetí Hermanna von Pückler-Muskau se mělo jednat o výsadby dřevin lemující parkové cesty, asymetrického až nepravidelného rozvržení, často nezapojené a působící přirozeně. Anglické aleje byly zakládány z větších nebo menších skupin stromů různých druhů a rozdílných velikostí a v nepravidelném půdorysném rozvrhu, tak aby v celkovém dojmu působily výsadby nepravidelně.[73]

Pückler na svých panstvích zakládal aleje podle vzoru alejí, jež viděl při své návštěvě v Cheltenhamu v hrabství Gloucestershire v Anglii. Po obou stranách cesty nechal zrigolovat různě široké pásy půdy a dal je hustě osázet po lesnickém způsobu mladými sazenicemi dřevin. Mezi nimi byly rozptýleny vyšší skupiny, které tvoří jakousi souvislou nepravidelnou alej nad nízkým keřovím. Mladé dřeviny se udržovaly jako podrost a každých šest až deset let byly ošetřeny pařezením (en *coppicing*), zatímco větší stromy se nechávaly volně růst. Pückler tvrdil, že *„pomocí různých pěstebních zásahů, jako jsou ponechání větších porostů volnému vývoji, uvolnění jednotlivých starších stromů, omezování růstu jiných atd., lze dosáhnout celé řady rozmanitých efektů a nakonec lze rušivé prvky v okolní krajině … zakrýt hustým listnatým baldachýnem.“*[74]

Naopak v úsecích cesty, kde měl být ponechán výhled do krajiny, byly na okraji cesty vysazovány průhledné skupiny dřevin.[75]

73 DGGL, Arbeitskreis Historische Gärten und Forschungsgesellschaft Landschaftsentwicklung-Landschaftsbau (FLL), FLL Historische Gärten, Teil 1:2006, Pflege historischer Gärten: Teil 1: Pflanzen und Vegetationsflächen, 2006, s. 13.

74 PÜCKLER-MUSKAU von, Hermann. *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau.* (Text) — Stuttgart, 1834, s. 110–113, dostupné na: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/pueckler1834a/0123/image,info,thumb

75 PETZOLD, Eduard. *Die landschafts-Gärtnerei.* Leipzig, 1888, s. 206.

Allée blanche fr (de weisse Allee)

Typ aleje využívaný v barokních zahradách, kdy plochu aleje v celém příčném profilu tvořila mlatová konstrukce a povrch středové cesty byl posypán pískem.[76]

Allée couverte fr (de geschlossene Allee, bedeckte Allee, en covered allee)

Typ aleje záměrně zapěstované tak, aby se koruny stromů v linii osy aleje vzájemně dotýkaly a jejich větvoví vytvářelo klenutý prostor. Pravidelným tvarováním se udržovaly proporce klenby aleje v podobě připomínající loubí v půlkruhovém profilu nebo v podobě chrámové klenby v profilu převýšeného lomeného oblouku.[77]

Allée couverte v zahradě Ludvíka XIV. v Marly. *Foto Michaela Letá.*

Allée decouverte fr (de offene Allee)

Typ aleje zapěstované tak, aby se koruny stromů v linii osy aleje vzájemně nedotýkaly a mezi korunami byl udržován souvislý pás oblohy (de Himmelsstrich).[78]

Allée verte fr (de grüne Allee)

Typ aleje, ve které je povrch středové cesty pokryt travním porostem.[79]

76 DGGL, 2026, s. 14.

77 DGGL, 2026, s. 13; UERSCHELN, Gabriele, KALUSOK, Michaela. *Wörterbuch der europäischen Gartenkunst.* Stuttgart, 2009, s. 48.

78 DGGL, 2026, s. 13.

79 DGGL, 2026, s. 14.

En éventail fr (de fächer Allee)

Koruny stromů v aleji jsou tvarovány paralelně k ose aleje v plochém tvaru a jejich kosterní větve jsou zapěstovány na způsob palmety. Případně označení typu řezu alejových stromů a stromových špalírů (případně živých plotů), používaný v barokních zahradách. Větve dřevin byly tvarovány a stříhány tak, že se rozprostíraly do svislé plochy jako vějíře (fr éventail).[80]

Feston Allee de

Speciální typ historické aleje, jejíž stromy (nejčastěji lípy) jsou tvarované tak, že jejich větve jsou propletené nebo vyvázané do tvaru dekorativních závěsů neboli festonů. Koruny stromů jsou redukovány na dvě silné kosterní větve, jež jsou paralelně k ose aleje spojeny ve formě girlandy. Stromořadí vyžadují pravidelný zpětný řez prováděný v předjaří. V Evropě je vzácnou a obdivovanou památkou tohoto typu 270 metrů dlouhá festonová alej z holandských lip u zámku Bothmer u severoněmeckého města Klütz.[81]

Festonová alej u zámku Bothmer. *Wikimedia Commons. Klütz Festonallee, 2026 [online]. [cit. 2. 7. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Kl%C3%BCtz_Festonallee.jpg&oldid=1206641828.*

80 UERSCHELN, 2026, s. 14.

81 SCHUTZGEMEINSCHAFT DEUTSCHER WALD BUNDESVERBAND E.V. [online] Festonallee Schloss Bothmer. [1. 7. 2026] Dostupné z: https://www.alleen-fan.de/Kampagne/Lieblingsalleen/Allee_53.html.

Tvarované stěny v zahradě zámku Sceaux. *Foto Lenka Křesadlová.*

Haie pleachée fr (de Kasten-Allee, Hecke auf Stamm, Stelzenhecke, Spalierbaumreihe, en pleached tree alley, hedge on stilts, cs stromořadí z tvarovaných stěn)

Alej, v níž jsou koruny stromů přísně formovány řezem do tvaru kvádru (ve čtyřúhelném profilu) a vytvářejí uzavřený, lineární pás ve tvaru úzké a vysoké stěny, zatímco kmeny zůstávají volné. Báze korun stromů je obvykle v podchodné výšce 2 metry nebo vyšší. Jako architektonický kompoziční prvek byl tento typ stromořadí využíván v barokních zahradách. Nejčastěji byly vysazovány z habrů nebo lip, ve Francii také z platanů. Stromořadí z tvarovaných stěn vyžadovala pravidelný zpětný řez v předjaří a druhý řez za vegetace v pozdním létě, aby se až do příchodu zimy udržel přesný prostorový tvar stromořadí.[82]

Allée d'arbres taillés fr (de formgeschnittene Allee)

Alej, v níž jsou koruny jednotlivých stromů s holými kmeny formovány řezem do tvaru koulí, kuželů, čtyřbokých jehlanů (pyramid) nebo krychlí.[83]

82 DGGL, 2026, s. 14.

83 DGGL, 2026, s. 14.

84 CONAN, Michel. *Dictionnaire historique del´art des jardins.* Paris, 1997, s. 60, 167; DGGL, 2026, s. 31.

Alej lip s korunami tvarovanými do tvaru kužele v zahradě zámku Schwetzingen.
Foto Michaela Letá.

Palissade fr (de Heckenwände, cs tvarovaná živá stěna)

Francouzský výraz *palissade* označoval zelenou stěnu nebo živý plot vytvořený ze stříhaných dřevin. P. byly důležitou součástí barokních zahrad 17. a 18. století. Byly vysazovány nejčastěji z habrů, ale také z tisů, jilmů, lip a dalších dřevin dobře snášejících pravidelné tvarování.

Francouzský výraz *charmille*, odvozený od pojmenování habru (*charm*), používaný běžně v období 17. a 18. století, označoval vysoké tvarované stěny cca nad 3 m.[84]

Arcade fr (fr charmille en arcade, de Heckenbögen, en arcade)

Je francouzský výraz označující vysoké tvarované stěny (fr charmille) s otvory ve formě otevřených arkád. Jednalo se o typický vegetační prvek barokních zahrad. Funkcí arkád bylo docílení prostorové gradace uvnitř kompozičních částí zahrady, orámování pohledů nebo vytvoření přechodového prvku mezi interiérem zahrady a jejím okolím. Poměr výšky k šířce obloukovitě zaklenutého otvoru ve tvarované stěně byl obvykle 2:1 až 2,5:1[85]. Arkády byly nejčastěji vysazované z habrů (fr charm), ale také z lip.[86]

85 BLONDEL, Jacques-François. *De la distribution des maisons de plaisance, et de la decoration des edifices en general*, Paris 1737–38.

86 CONAN, Michel. *Dictionnaire historique del´art des jardins.* Paris, 1997, s. 25n; BLONDEL, Jacques-François. *Cours d'architecture, ou Traité de la Décoration, Distribution, & Construction des Bâtiments.* 1771–1777 Paris.

Tvarované stěny v zahradě zámku Český Krumlov. *Foto Jiří Olšan.*

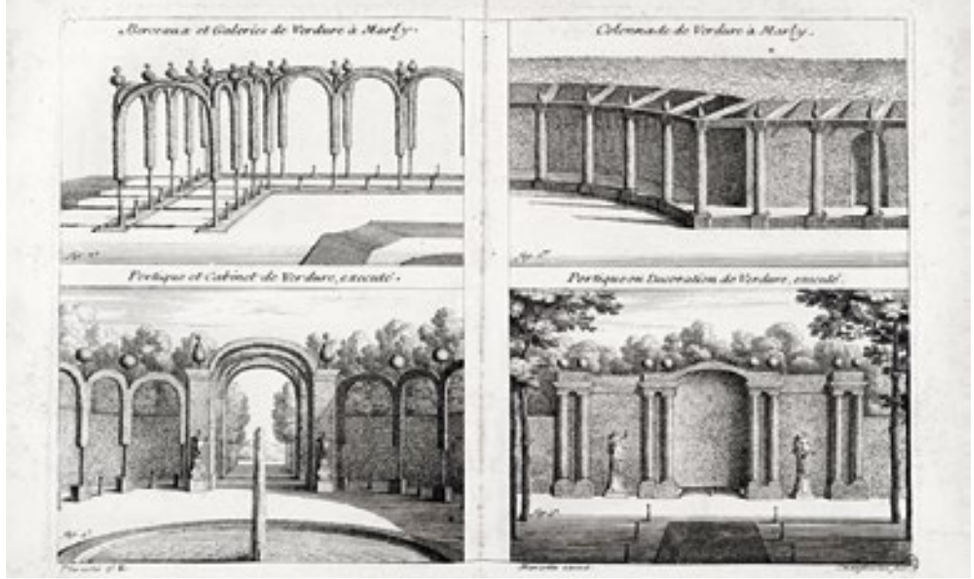

Různé typy arkád. *Převzato z: DEZALLIER D'ARGENVILLE, Antoine-Joseph. La théorie et la pratique du jardinage où l'on traite à fond des beaux jardins appelés... Paris: J. Mariette, 1713. Dostupné z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8626701s.r=La%20th%C3%A9orie%20et%20la%20pratique%20du%20jardinage?rk=21459;2*

Arkáda v zahradě zámku Schwetzingen. *Foto Michaela Letá.*

Berceaux fr (de Laubengang, cs loubí)

Termín berceaux poprvé použil Charles Estienne v roce 1536 pro konstrukce z treláží, jež měly vytvářet stín nad zahradními cestami. Rozlišují se:

a) Berceaux artificiels fr (cs umělé loubí)
V architektonickém účinku umělého loubí se výrazně uplatňovala opěrná trelážová konstrukce ve tvaru oblouku nebo sledu oblouků, které vytvářely chodbové loubí, portály kabinetů nebo zahradních nik. Konstrukce loubí byla částečně porostlá pnoucími rostlinami (růže, jasmín, zimolez, loubinec) nebo šeříky či štědřenci.

b) Berceaux naturels fr (cs umělé loubí)
Přírodní loubí bylo zakládáno bez trvalé opěrné konstrukce, případně s dočasnou opěrnou konstrukcí ze dřeva nebo z kovu, využívanou pouze v období zapěstování loubí do definitivního tvaru. Horní část konstrukce mohla být tvarována do oblouku, lomeného oblouku nebo s vodorovnými opěrnými prvky. Přírodní loubí byla vysazována nejčastěji z habrů, případně z jilmů nebo lip, tedy z dřevin snášejících pravidelné tvarování.[87]

87 DGGL, 2026, s. 32; ESTIENNE, Charles. *De re hortensi libellus.* Paris 1536, s. 22 a 26), dostupné na: https://viewer.onb.ac.at/1088C136/; CONAN, 1997, s. 38n.

Loubí (berceaux artificiels) v zahradě Schwetzingen. *Foto Lenka Křesadlová.*

Loubí (berceaux naturels) v zahradě Sansouci v Postupimi. *Foto Michaela Letá.*

Bordure fr (de Einfassung, en hedge border, cs lem)

Lem z rostlin, obvykle ve formě nízkých tvarovaných plůtků, jenž vymezoval okraj parterových polí (kompartimentů) vůči plochám zahradních cest. Předchůdci bordur byla v renesančních zahradách ozdobná dřevěná zábradlí, osázená dřevinami. Bordury byly vysazovány obvykle v jedné linii, méně často jako dva paralelní plůtky. Výška bordury měla činit přibližně jeden a půl stopy (necelých 50 cm) a šířka jednu stopu (cca 32 cm)[88]. D´Aviler doporučoval pro obruby záhonů tymián, levanduli nebo nahradit obruby pásy trávníku. V dalším období byly b. na parterech nahrazeny obvodovými rabaty (fr plate-bande). V zahradách v druhé polovině 19. století se uplatňovaly nižší bordury, jejichž výška nepřesahovala 10 cm.[89]

Clump en (fr bouquet d´arbres)

Jednalo se o uzavřený (zapojený) masiv dřevin, vysazený osamoceně ve volné ploše zahrady a mající více méně jednoduchý půdorysný tvar. Co se týče proporcí, platilo pravidlo, že šířka clumpu bývala obecně větší než jeho výška.[90] Clump byl vegetačním prvkem příznačným pro krajinářské zahrady a parky, z počátku především v Anglii. Jako první je ve své tvorbě uplatňoval architekt William Kent (1685–1748).[91]

Skupina platanů vysazená v polovině 19. století v Podzámecké zahradě v Kroměříži. *Foto Michaela Letá.*

88 SERRES, Olivier de. *Le Theatre d´Agriculture et Mesnage des Champs.* Paris 1600, s. 58.

89 CONAN, s. 42n.; D´AVILER, Augustin-Charles. Cours d'architecture..., Paris, Nicolas Langlois, 1691); WIMMER, Clemens Maria. *Lustwald, Beet und Rosenhügel (Geschichte der Pflanzenverwendung in der Gartenkunst).* 2018, s. 121.

90 DGGL, 2006, s. 18.

91 CONAN, 1997, s. 45n.

Francouzské označení vychází z francouzského výrazu *bouquet* ve významu kytice. Původně se jím označovaly skupiny květin, jež byly od 16. století vysazovány v zahradách a později se začal používat i pro malé skupiny stromů, vysazené osamoceně ve volné ploše zahrady.

V tvorbě anglických architektů, jako byli Kent nebo Brown, obvykle sestávaly clumpy z většího počtu stromů jednoho druhu, vysázených na ploše ve tvaru kruhu.[92]

Feston fr (de Feston, Rosenfestons, en Festoon)

Výzdobný motiv segmentového (obloukového) tvaru, polověnec.[93] V zahradním umění se jedná o vegetační prvek, jenž formu festonu vytváří zapěstováním pnoucích dřevin. V období osvícenství byly v zahradách běžné festony z pnoucího zimolezu, jehož závěsy byly vyvazovány mezi stromy ve stromořadích. V druhé polovině 19. století se oblíbeným motivem rozárií staly festony z pnoucích růží, spojující jako girlandy řady stromkových růží.

Feston v Lucemburské zahradě v Paříži. *Foto Lenka Křesadlová.*

92 WIMMER, 2018, s. 189.

93 BLAŽÍČEK, Oldřich J., KROPÁČEK, Jiří. *Slovník pojmů z dějin umění: Názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malířství a užitého umění.* Praha, 1991, s. 64.

V československé zahradní tvorbě meziválečného období se motiv festonů uplatňoval v návrzích vilových zahrad. Jednalo se o propojení dvou sousedících stromků popínavou dřevinou, vedenou např. po řetízku upevněném na jejich kotvících kůlech. Uprostřed mezi stromky, kde vodicí řetízek dosahoval nejníže k zemi, byla vysazena rostlina (např. Rosa), která se následně pnula ke korunce dřeviny a vytvářela dojem girlandy.[94]

Büschelpflanzung de

Původně lesnická metoda výsadeb stromů, kdy se do jedné výsadbové jámy vysazovalo několik semenáčů se společným zemním balem. V 19. století se tento způsob výsadby stromů využíval i v zahradním umění. Počáteční hustá výsadba přispívala k rychlému výškovému růstu dřevin. Konkurence těsně sousedících sazenic stromů vedla ke vzniku silnějšího středového kmene a růstu postranních kmenů ve směru šikmo ven, takže výsledkem byl strom s více kmeny.

Espalier fr (de Spalier, cs špalír)

Výsadba ovocných/okrasných dřevin nebo révy na nízkém kmínku upevněná na opěrné konstrukci. Konstrukce z drátu, dřeva nebo jiného materiálu může být nástěnná nebo volně stojící (fr *Contre-espalier, de Gegenspalier*). Špalíry se vyvinuly ze středověkého typu zahradního laťového oplocení porostlého růžemi. V období renesance špalíry vymezovaly obvod jednotlivých částí zahrad (de Quartiere). Opěrnou konstrukci špalírů tvořily dřevěné sloupky, na něž byly z obou stran přitlučeny latě. Do vzniklé mezery mezi latěmi se vysazovaly především růže, ale i černé rybízy, angrešty a dřišťály. Sloupky mohly být ozdobeny glazovanými keramickými špicemi nebo na nich byly stavěny květináče s květinami (např. karafiáty). Od druhé poloviny 17. století se špalíry vysazovaly hlavně z okrasných keřových dřevin, snášejících pravidelné stříhání, jako byly ptačí zob, dřín, hloh, šeřík a další. Ve stejném období bylo módou zdobit horní okraj špalíru motivy různých figur, písmen a symbolů, zapěstovaných technikou topiary. V Německu byly označovány jako *bindewerk* a jejich použití je doloženo i z českých zemí. V dalším období byly špalíry pěstované ve volném prostoru (fr *Contre-espalier*) postupně nahrazovány tvarovanými živými ploty bez opěrné konstrukce, jež byly méně nákladné při výsadbě i při následné udržovací péči. Od 17. století postupně získaly na významu nástěnné špalíry, a to především pro pěstování peckového ovoce a hrušní nebo pro zakrytí terasových zdí. Pro tento účel se používaly jak okrasné dřeviny a pnoucí letničky, tak dřeviny ovocné (višně, broskvoně, vinná réva).[95] Jako inovace pěstebního tvaru

94 DGGL, 2026, s. 36. ZÁMEČNÍK, Roman, ŠIMEK, Pavel. *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky.* 2017, s. 41.

95 ZVOLSKÝ, Zdeněk, HELLEBRANT. Ludvík. *Zahradnický slovník, Gartenbau-Wörterbuch*, 2011, s. 310. WIMMER, 2018, s. 134.

klasického špalíru vznikly na přelomu 16. a 17. století ve Francii tzv. palmeta (fr *palmette*) a později tzv. kordon (fr *cordon*).

Ve středoevropském, převážně německo-jazyčném prostředí označoval výraz špalír (de *hohe Spalier)* rovněž vysoké tvarované stěny bez opěrné konstrukce. V počeštěné formě špalír a ve stejném významu byl tento výraz živý v zahradnickém argotu až donedávna.

Palmette fr (de Palmette, cs palmeta)

Palmeta je tvarovaná ovocná dřevina vedená v plochém, resp. rovinném tvaru a v omezeném vzrůstu, často na opěrné konstrukci. Palmeta vznikla v polovině 18. století ve francouzském městě Montreuil jako varianta pěstebního tvaru klasického špalíru, uzpůsobená pro pěstování nízkých tvarů broskvoní (fr *palmette à la Montreuil*). Při zapěstování palmety byl odstraněn terminální výhon a ponechány dvě kosterní větve vyrůstající z nízkého kmínku v úhlu 45°, z nichž se větve 2. řádu větvily přibližně svisle (vzhůru) a vodorovně (směrem dolů).[96]

Od 19. století byly v zahradách pěstovány ovocné dřeviny v různých variantách palmet, jako např. kruhová palmeta, Müllerova palmeta, lyrová palmeta. Poté, co na konci 19. století dosáhly palmety vrcholu své obliby a řemeslné dokonalosti tvarovacího řezu, se v dalším období jejich umělé formy staly terčem kritiky a převládlo přesvědčení o nutnosti návratu k jednodušším základním tvarům ovocných dřevin.[97]

Palmeta v rokokové zahradě Veitshöchheim. *Foto Lenka Křesadlová.*

96 WIMMER, 2018, s. 146.

97 DGGL, 2026, s. 40. ZVOLSKÝ, Zdeněk, HELLEBRANT, Ludvík. *Zahradnický slovník, Gartenbau-Wörterbuch.* 2011, s. 310; WIMMER, 2014, s. 197.

Cordon fr (de Kordon, Schnurbaum, cs kordon)

Kordon vznikl jako vývojově pokročilejší varianta pěstebního tvaru klasického špalíru. Ovocná dřevina (nebo vinná réva) je zapěstována řezem do přísně pravidelného lineárního tvaru na obvykle jedno nebo dvě ramena (víceramenné kordony byly méně časté), jež jsou vyvazována k opěrné konstrukci buď svisle, nebo vodorovně, případně šikmo v úhlu 30 až 45°.[98] Zatímco je řezem zamezováno tvorbě rozvětvujících větví, je naopak pravidelným zimním a letním řezem cíleně podporován vznik krátkého plodonosného obrostu, vyrůstajícího přímo z ramen kordonu. V podstatě lineární vzhled ramen s krátkým obrostem dal vzniknout francouzskému výrazu *cordon,* odvozeného z lat. slova *chorda*, označujícího strunu nebo šňůru (viz též de *Schnurbaum*).[99]

Pěstování vinné révy ve tvaru kordonu je známo od začátku 19. století. V tomto období byly u zdí do mezer mezi jednotlivými špalíry ovocných dřevin často vysazovány právě vysokokmenné kordony révy s vodorovně vedenými rameny v jedné nebo více etážích. Vysoké zdi tak mohly být zcela pokryty a mezery mezi ovocnými dřevinami byly vyplněny. Vodorovné kordony s nízkými kmeny, vedené v jedné nebo více etážích, se uplatňovaly jednak u stěn a rovněž pěstované ve volném prostoru, obvykle vysazované podél zahradních cest jako zábradlí nebo jako prostorové předěly od sebe oddělovaly části zahrad. V měšťanských

Kordon v rokokové zahradě Veitshöchheim. *Foto Lenka Křesadlová.*

98 ZVOLSKÝ, HELLEBRANT, 2011, s. 310.

99 WIMMER, 2018, s. 117.

zahradách byla oblíbená chodbová loubí nebo ozdobné brány zapěstované z kordonů.[100] V československé zahradní tvorbě meziválečného období se kordonové vedení ovocných dřevin uplatňovalo v návrzích vilových zahrad, především v tvorbě architekta Josefa Vaňka. „*Tyto pěstitelské formy ovocných dřevin měly v zahradě neopomenutelný kompoziční a estetický význam, … k oddělování zahradních ploch se velmi často používaly špalíry vysazené ze svislých ovocných kordonů, … záhony nebo cesty v zahradách mohly být doprovázeny vodorovnými kordony ovocných dřevin.*“[101]

Topiary en (fr art topiaire, de Formschnitt, Topiari)

Topiary je starobylá speciální zahradnická praktika vyvinutá již v období antiky. V topiary se spojuje zahradnický a tvůrčí princip, když jsou dřeviny pečlivě tvarovány stříháním, pravidelným zaštipováním nebo vyvazováním do dekorativních forem, představujících geometrická tělesa, živočichy, lidské figury aj.[102] Označení vzniklo z lat. *ars topiaria* (umění tvarování a stříhání okrasných dřevin). Pro topiary jsou vhodné především stále zelené dřeviny snášející opakované tvarování.

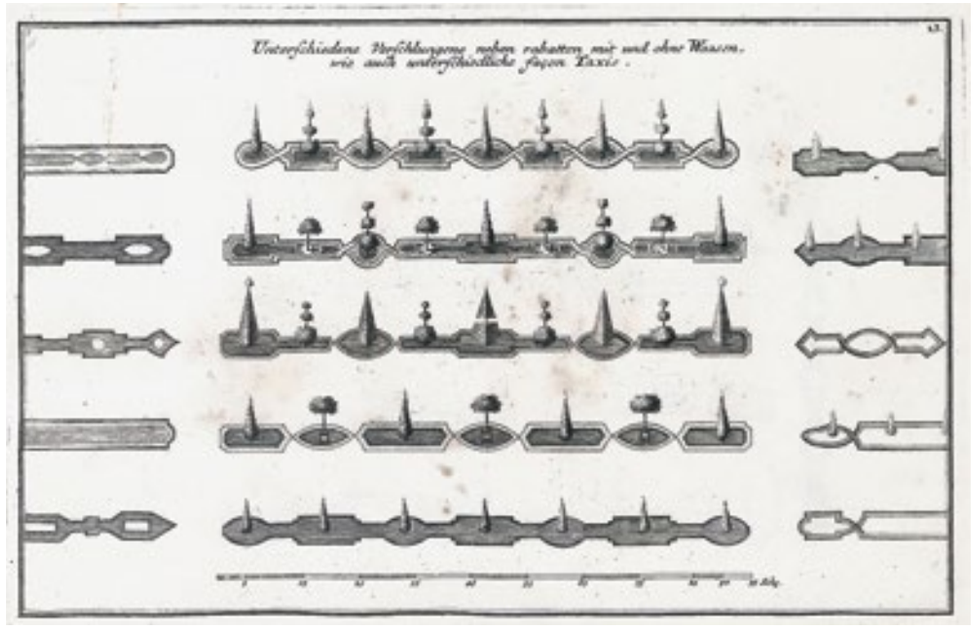

Vzorník topiar z první poloviny 18. století. *Převzato z: FÜLCK, Johann David. Neue Garten Lust, oder Völliges Ornament. Augsburg: Pfeffel, ca 1720. Tafel 13.*

100 WIMMER, 2018, s. 117.

101 ZÁMEČNÍK, ŠIMEK, 2017, s. 41

102 PETRŮ, Jaroslav, In: PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín Marián. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha, 1999, s. 469.

Různé typy tvarovaných dřevin v zahradě zámku Sceaux. *Foto Lenka Křesadlová.*

V oblasti středoevropského klimatu jsou to především zimostráz (*Buxus sempervirens*), tis (*Taxus baccata*), zerav (*Thuja*) a ptačí zob (*Ligustrum vulgare*).

V období novověku se topiary staly jedním z důležitých vegetačních prvků renesančních zahrad.

Známý je vzorník topiary v deníku italského architekta Leona Battisty Albertiho z roku 1459, v němž jsou zakresleny návrhy topiary různých geometrických tvarů, ale také zvířat a lidských figur.[103] Velmi oblíbené se staly topiary v anglických renesančních zahradách. V období baroka se tvarované dřeviny staly jedním z prvků zdobících obvodová rabata zahradních parterů. Z té doby pocházejí zahradnické traktáty, jejichž součástí byly vzorníky různých variant tvarů topiary.[104]

S nástupem krajinářských zahrad topiary jako příliš umělý vegetační prvek ztratily oblibu, nejdříve již okolo roku 1700 v Anglii a později i v kontinentální Evropě. V druhé polovině 19. století se topiary nově uplatnily v Anglii v zahradách vznikajících pod vlivem myšlenek hnutí Arts-and-Crafts. Topiary v těchto zahradách představovaly symbol tradičních anglických zahrad.[105]

103 GOTTHEIN, Marie Luise. *History of Garden Art. London.* 1928, s. 209–211.

104 Např. FÜLCK, Johann. Neue Garten-Lust. Augsburg, 1720.

105 WIMMER, 2018, s. 339.

Corbeille fr (fr Corbeille de terre, corbeille de fleurs, de Blumenkorb, en basket-edged bed, baskets of plants, cs květinový koš)

Květinový záhon, jenž byl po obvodu vymezen nízkými plůtky a měl připomínat květinový koš. Ve svém charakteristickém prostorovém řešení tento typ záhonu vycházel jednak z tzv. květinových divadel (de Blumentheater), tj. částí zahrad, kde na půlkruhovitě uspořádaných stupních byla sestavována aranžmá kvetoucích hrnkových rostlin, jednak z obdobných stupňovitých květinových dekorací v interiérech.

Ve Francii přišly květinové k. do módy po roce 1740. V druhé polovině 18. století se už běžně uplatňovaly jako prostorový akcent ve středech parterových ploch pravidelných zahrad. Kromě zahradních parterů byly květinové k. zakládány v blízkosti budov nebo v bosketech. Květinové koše mohly být ploché nebo stupňovité se zvýšeným středem, připomínající pyramidu. Jejich tvar byl obvykle kruhový nebo eliptický. V 18. století byly vytvářeny k. koše nejrůznějších a často složitých tvarů a jejich vyvýšený střed mohl být zdůrazněn květinovou vázou, fontánkami s vodotryskem nebo sochou.[106]

V Diderotově Encyklopedii vypracoval heslo „corbeille" botanik André Thouin. Květinové k. popsal jako záhony zakládané obvykle na kruhovém nebo eliptickém půdoryse, méně často ve tvaru čtyřlistu. Okraj záhonu měl být vrouben trelážovými plůtky, případně keramickými nebo kamennými obrubami. Střed záhonu měl být obloukovitě vyklenutý nad úroveň okolní plochy. Od jara do podzimu byly záhony osázeny sezonními květinami. Záhony měly v zahradě vytvářet dojem neustále kvetoucí kytice, a proto byly během sezony odkvetlé rostliny vyměňovány za jiné nakvétající. Mimo vegetační období byly do ploch záhonů zapouštěny nízké keříky, pěstované v nádobách.[107]

Z Francie se obliba *corbeille* rozšířila do Anglie a do střední Evropy.

Květinové k. (basket-edged bed) byly od devadesátých let 18. století oblíbeným motivem v návrzích zahrad anglického architekta Humphryho Reptona. Navrhoval je ve tvaru kruhu, elipsy nebo i šestiúhelníku a po obvodu vymezené litinovými obrubami, imitujícími motiv proplétaného proutí. Osázeny byly obvykle jen jedním druhem květin, nejčastěji muškáty s květy jedné barvy.[108]

Hermann von Pückler-Muskau navrhoval květinové koše obvykle v jednoduchých tvarech kruhu nebo elipsy. Okraj záhonu mohl být vymezen lemem ze zimostrázu, routy anebo obrubou z litiny, dřeva nebo keramiky. Záhony bývaly osázeny sezonními květinami, jež se po odkvětu vyměňovaly. Co se týče barevného komponování květinového záhonu, Pückler doporučoval sesazení různých druhů květin ve dvou až čtyřech kontrastních barvách.[109]

106 LAUTERBACH, Iris. *Der französische Garten am Ende des Ancien Régime. „Schöne Ordnung" und „geschmackvolles Ebenmaß".* Diss., Univ. Mainz 1985, s. 198.

107 THOUIN, André. *Encyclopédie Méthodique ou par ordre de matières, VII. Dictionnaire universel et rais. d' Agriculture.* Paris 1782, s. 498.

108 LAIRD, Mark . Humphry Repton at Woburn Abbey, Bedfordshire: before and after the Red book, *Garden History* 48: 1, s. 53.

109 WIMMER, 2018, s. 253.

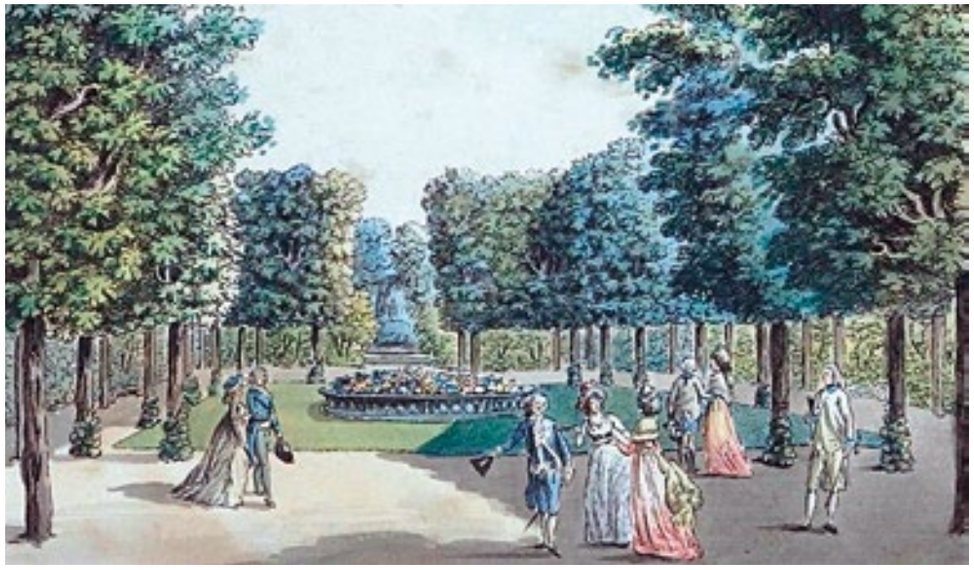

Květinový koš v Lobkovické zahradě. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní hrad Nové Hrady, inv. č. CK 04345.*

Záhony typu květinový koš byly oblíbené po celé 19. století. Ve Francii v druhé polovině 19. století se výraz *corbeille* stal obecným označením solitérního květinového záhonu, aniž by musel mít okraj vymezený obrubou. Podle Edouarda Andrého byl preferovaným tvarem záhonu ovál. Povrch záhonu měl být obloukovitě vyklenutý (fr *bombée*, de *bombiert*). Pokud byl záhon zakládán na zpevněných plochách (např. na křižovatkách zahradních cest), André doporučoval založit po obvodu záhonu travnatý lem minimálně 0,5 metru a lépe 1,0 m široký. Záhony byly osazovány sezonními květinami. V podzimních výsadbách macešky, pomněnky, chejry, z cibulovin především tulipány, ale byly využívány i trvalky jako např. tařice, huseníky a silenky. V letních výsadbách se kromě letniček a hlíznatých květin uplatnily i skleníkové rostliny, jako např. muškáty, ibišky, dračinky a juky.[110]

Massif fr (de Massenpflanzung, en Massing)

Výraz massif označoval vegetační prvky (květinové záhony, skupiny keřů a stromů), jež byly záměrně zakládány jako vzhledově homogenní – vysazované z jednoho druhu rostlin. V případě květinových záhonů lze v posledních desetiletích 18. století zaznamenat ústup druhově a barevně smíšených výsadeb, typických pro rabata barokních parterů (viz mixing) a rostoucí oblibu jednodušších jednodruhových výsadeb, často jedné barvy.[111]

110 ANDRÉ, Edouard. *L'art des jardins: traité général de la composition des parcs et jardins.* Paris, 1879, s. 719.

111 CONAN, 1997, s. 150n.; UERSCHELN, Gabriele, KALUSOK, Stuttgart 2009, s. 202.

Mixing en (de gemischte Pflanzung)

Princip komponování květinového záhonu, jež spočívá v sesazení různých druhů květin v různých barvách. Smíšení druhů a barev v záhonu se uplatňovalo v osázení obvodových rabat (plate-bande) barokních zahradních parterů od 17. století.[112]

Plate-bande fr (de Blumenrabatte, cs rabato)

Francouzský výraz *plate-bande (de fleurs)* označoval květinové záhony, jež vroubily obvod polí (kompartimentů) barokních parterů. V 17. a 18. století byla rabata osazována květinami a také tvarovanými keři a stromky (de Lustbäumchen, Formbäumchen).[113]

Pestré záhony v zahradě zámku Friedenstein v Gotha. *Foto Michaela Letá.*

Rabatte de (cs rabato)

Rabato je historická forma ozdobného, nejčastěji květinového nebo trávníkem krytého záhonu. Název byl odvozen pravděpodobně z francouzského výrazu *rabattre* = srovnat, zarovnat. V období pozdní renesance a baroka rámovala parterová rabata (fr *Plate-bande*, de *Blumenrabatte*) partery, resp. jejich jednotlivá parterová pole (kompartimenty).[114] Rabata byla původně

112 UERSCHELN, Gabriele, KALUSOK, Michaela. *Wörterbuch der europäischen Gartenkunst.* Stuttgart 2009, s. 207.

113 Tamtéž, s. 238.

114 Tamtéž, s. 238.

Parterové rabato s pestrou výsadbou letniček u zámku Belvedere ve Vídni. *Foto Lenka Křesadlová.*

zakládána jako plochá. Později v období baroka se stalo zvykem, že byl jejich profil v ose hřebenovitě zvýšen ve tvaru oslího hřbetu. Rabata měla v kompozici zahrad funkci ohraničujícího prvku, když zamezovala nežádoucímu vstupu do plochy parterového pole. V případě broderiových parterů měla květinová rabata také významnou roli kompoziční, neboť vytvářela pestrý a barevný lem abstraktního dezénu broderie.[115] Šířka rabata byla v proporčním vztahu vůči velikosti plochy parterového pole a dosahovala obvykle 1 až 2,5 metru.[116]

V klasickém pojetí rabato představovalo dlouhý záhon v celé délce zachovávající stejnou šířku. Rabata byla zakládána v půdorysném tvaru protáhlého čtyřúhelníku nebo také jako obloukovitě prohnuté.[117] „Jako rabata se označovaly i záhony pokryté pískem a lemované trávníkem nebo nízce střiženými živými plůtky, kam se přes léto umisťovaly skupiny skleníkových rostlin (oranžovníky, vavříny, fuchsie, kamélie aj.).[118] V období 19. století se rabato stalo označením pro záhony volně umístěné v plochách trávníků a majících různé tvary (kruhy, elipsy, spirály). V novodobém zahradnickém názvosloví ustoupil pojem rabata do pozadí.

115 KUŤKOVÁ (ed.), *Květiny a květinový záhon*. MENDELU v Brně, 2022, s. 131.

116 WIMMER, 2018, s. 97.

117 JÄGER, Hermann, Die Verwendung der Pflanzen *in der Gartenkunst, oder Gehölz, Blumen und Rasen.* Hugo Scheube, Gotha 1858, s. 430.

118 KAVINA, Karel (ed.). *Zahradnický a ovocnářský slovník naučný. Díl III, N– Ž s dodatky.* Praha 1942, s. 304.

Vegetační prvky kompozičních oddělení památek zahradního umění

Roman Zámečník

Identifikace, interpretace a typologie hmotné struktury památek zahradního umění je realizována na úrovni strukturálních prvků, které je tvoří. Strukturální (též skladební) prvky se nejčastěji rozlišují na technické a vegetační, popř. výtvarné (umělecko-řemeslné) a ostatní.[119] Technickým prvkům byla podrobná pozornost věnována v jiných výstupech výzkumného projektu.[120] Následující kapitoly katalogu i výstavní panely se proto soustředí výhradně na použití vegetačních prvků v českých památkách zahradního umění.

Jedním z charakteristických vizuálních projevů památek zahradního umění je jejich plošný rozsah. Plocha památky zahradního umění se ve vazbě na její konkrétní typ (formální, neformální a smíšená dispozice) rozpadá na jednotlivé typické části, které jsou nejčastěji označovány termínem kompoziční oddělení. Kompoziční oddělení je část řešeného objektu, která je homogenní v základních atributech důležitých pro plnění funkce objektu s respektováním jeho historického vývoje. Za základní atributy kompozičního oddělení se považují reliéf terénu, historie, převažující (dominantní) funkce, význam v kompozici celého objektu, typické zastoupení skupin vegetačních a technických prvků.[121] Ve vazbě na náročnost zahradnické úpravy kompozičního oddělení ho lze dále hierarchicky členit na kompoziční jednotky a kompoziční detaily. Kompoziční jednotka je část kompozičního oddělení daná svou polohou a specifická zastoupením konkrétních vegetačních, případně technických a výtvarných prvků. Kompoziční detail představuje drobný, ale klíčový prvek, který dotváří celkový záměr krajinářského architekta, podléhá dobovému stylu a dává prostoru měřítko, rytmus či symbolický význam.

119 Podrobný výčet skladebních prvků kompozice, provedený na příkladu prvorepublikové vilové zahrady, přináší např. metodika certifikovaná Ministerstvem kultury ZÁMEČNÍK, Roman; ŠIMEK, Pavel. *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky.* Lednice 2017.

120 KŘESADLOVÁ, Lenka; LETÁ, Michaela. 2025. *Stavby inspirované antickou a staroegyptskou kulturou v památkách zahradního umění v ČR: kritický katalog k výstavě.* Kroměříž: Národní památkový ústav. ISBN 978-80-87231-62-3; KŘESADLOVÁ, Lenka. 2024. Grafická díla jako doklad vývoje a prezentace památek zahradního umění na našem území. *Zprávy památkové péče.* 84(2), 139–153. ISSN 1210-5538.

121 ŠIMEK, Pavel. Projektování a realizace. In: *Praha 2001 – historické zahrady, parky a sady: seminář „Pražské zahrady a parky" pořádaný v říjnu 2001.* Hrdějovice: Agentura Bonus, 2001, 75 s. ISBN 80-902690-4-4.

Formální parter před severním průčelím zámku Žleby (Středočeský kraj).
S hojným použitím konifer na historické fotografii z počátku 20. století. UDU AV ČR, inv. č. 001000, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.

Kompoziční oddělení je část památky zahradního umění charakteristická svým reliéfem terénu, historií, dominující funkcí, významem v kompozici celého objektu a typickým zastoupením skupin vegetačních a technických prvků.

Specifikem památek zahradního umění je relativně složité používání okrasných rostlin a s tím související náročná péče o ně. Pro typická kompoziční oddělení (formálně, či neformálně řešené), bylo charakteristické zastoupení konkrétních vegetačních prvků (květinový záhon, skupina stromů, solitéry, supersolitery, tvarované vegetační prvky aj.). Proto je v prvé řadě pozornost věnována typickým kompozičním oddělením památek zahradního umění s ukázkami určujících vegetačních prvků.

V památkách zahradního umění se tedy osvědčilo provádět identifikaci a interpretaci typologie vegetačních prvků ve vazbě na jejich jednotlivá kompoziční oddělení.

Formální partery

Formální parter je pravidelně uspořádaná část památky zahradního umění, která slouží především k reprezentaci a estetickému působení. Založen je na geometrické půdoryse. Objevuje se ve všech základních typech památek zahradního umění (italské, francouzské, anglické a v jiných). V nich se liší hlavně svým rozsahem, okázalostí a použitými výrazovými prostředky

Formální parter před severovýchodním průčelím zámku Buchlovice (Zlínský kraj) s hojným zastoupením tvarovaných vegetačních prvků. *Foto Roman Zámečník.*

zahradní a krajinářské tvorby, tedy určujícími vegetačními, technickými a výtvarnými prvky. Největšího rozvoje dosáhl formální parter v období baroka, zejména ve francouzských zahradách, kde se stal symbolem moci, řádu a kontroly člověka nad přírodou.

Typickými vegetačními prvky formálního parteru jsou tvarované živé ploty, stěny, obruby a topiary. Na plošně rozsáhlejších formálních parterech je možné se setkat i s alejemi a stromořadími. Ty často mívají tvarované koruny. Symetrické výsadby solitérních, nejčastěji tvarovaných dřevin bývají jejich běžnou součástí. Samozřejmostí jsou květinové záhony, které ale mohou být nahrazovány dekorativními písky a štěrky. Mezi další typické prvky formálních parterů patří technické prvky prezentované symetrickou a nejčastěji pravoúhle vedenou sítí cest, opěrnými konstrukcemi, schodišti, balustrádami, vodními prvky, popř. lehkými zahradními konstrukcemi, jako jsou pergoly, treláže nebo zahradní besídky. Mezi výtvarné prvky formálních parterů běžně patří sochy a vázy. Obohacovány jsou často dekorativními a symetricky rozmístěnými nádobami určenými k sezonnímu pěstování okrasných rostlin. Přímá návaznost formálních parterů nejen na zámecké budovy je mnohdy předurčuje k tomu, aby byly využívány jako ranžírunk.[122]

122 Ranžírunk pocházející z německého Rangierung neboli řazení, uspořádání. V historických zahradách jde o místo (prostranství) určené k letnímu vystavování teplomilných a subtropických rostlin v nádobách, které jsou v době nepříznivého počasí přezimovány v oranžeriích.

Formální partery jsou charakteristické osovostí a symetrií. V památkách zahradního umění jsou zpravidla situovány v bezprostřední návaznosti na zámeckou budovu. Projektovány byly v přímé vazbě na ně a jejich interiéry. Formální partery byly zakládány na více či méně znatelných zahradních terasách. V prostoru byly vymezeny terénními modelacemi, opěrnými konstrukcemi, zahradními stavbami a vegetačními prvky. Formální partery byly často určeny k pozorování z vyvýšeného místa – z teras, schodišť a oken zámku.

Formální partery je možné členit na několik typů, které se liší hlavně převažujícím použitím vegetačních prvků. Formální partery jsou nejčastěji členěny na parter broderiový, květinový, trávníkový a vodní. Mezi formální partery jsou pro potřeby této výstavy a katalogu řazeny také sbírkové zahrady, mezi které patří růžovny, arboreta, pineta a pereneta.

Broderiové partery

Název broderiový parter je odvozen z francouzských slov *parterre de broderie*. Je to typ formálního parteru, který je charakteristický složitými ornamentálními vzory připomínajícími výšivku (broderii). Patří k nejreprezentativnějším projevům zahradní a krajinářské tvorby v historických zahradách a parcích. Broderiové partery se rozšířily zejména v 17. a 18. století ve francouzských zahradách, jejichž vrcholným příkladem jsou zahrady u zámku ve Versailles. Kořeny broderiových parterů sahají do renesanční Itálie 16. století, kde se u vil začaly objevovat geometricky členěné partery. Francouzští zahradní architekti tyto principy převzali a dále rozvinuli. Odtud se tento styl šířil do celé Evropy. Broderiové

Část broderiového parteru před jihozápadním průčelím zámku Jaroměřice nad Rokytnou (Kraj Vysočina). Broderiový vzor je vytvořen z tvarovaných zimostrázů (projekt Břetislav Štorm, 1956). *Foto Roman Zámečník.*

partery se svými ornamentálními motivy (arabesky, spirály, monogramy, erby) byly vytvářeny z nízkých tvarovaných živých plotů nebo z parterových trávníků. Vzniklé ornamentální obrazce byly vyplňovány barevnými štěrky, písky, drcenou cihlou, méně často i květinami. Přísně symetrické uspořádání ornamentů, navázání broderiového parteru na budovu zámku a hlavní osu zahrady společně s pozorováním z vyvýšeného místa (terasy, balkonu, schodiště, oken) jsou jedněmi z jejich charakteristických projevů.[123] Příklady z českého prostředí jsou broderiové partery u zámku Dobříš, v Květné zahradě v Kroměříži nebo v Jaroměřicích nad Rokytnou.

Květinové partery

Květinový parter je typ formálního parteru, v němž jsou hlavním dekorativním prvkem květiny vysazované do pravidelně uspořádaných záhonů. Na rozdíl od broderiového parteru, kde ornament vytváří především nízký střihaný zimostráz, štěrk, trávník a geometrická kresba, u květinového parteru hraje hlavní roli barevný efekt kvetoucích rostlin.

Květinové partery se vyvinuly z formálních partů italských a francouzských zahrad. Původně šlo o jednoduché geometrické záhony lemované nízkými obrubami, osázené aromatickými a okrasnými rostlinami situovanými v reprezentativních částech zahrady v bezprostřední blízkosti sídla. Ve formálních parterech francouzských zahrad byly květiny často používány pouze jako doplněk broderiových ornamentů, protože jejich kvetení bylo časově omezené. V nejreprezentativnějších zahradách se květiny často pěstovaly v přenosných nádobách a podle potřeby se umisťovaly do parterů ke zvýšení jejich efektu a reprezentativnosti.

Hlavní období rozvoje typického květinového parteru je až v 19. století během viktoriánské éry. Tehdejší rozvoj zahradnictví umožnil pěstování velkého množství rostlin. Vznikly tzv. kobercové výsadby (*carpet bedding*), kdy

Květinový parter před východním průčelím zámku Brodek u Prostějova (Olomoucký kraj). Ornamentální květinové záhony jsou založeny na příjezdním parteru před vstupním průčelím zámku. *Dobová fotografie z počátku 20. století. UDU AV ČR, inv. č. 022358, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

123 K broderiovým parterům podrobně např. v WIMMER, Clemens, Alexander. *Die Broderie der Gärten.* In: *Barockberichte*, č. 46/47, 2007, s. 61–78.

Květinový parter ležící východně od zámku Lednice (Jihomoravský kraj). *Foto Roman Zámečník.*

byly záhony komponovány jako barevné ornamentální obrazce z rostlin různých barev listů a květů. Parter se tehdy začal chápat především jako soubor květinových záhonů uspořádaných do symetrického celku.

Typickým příkladem květinového parteru vrcholného období (19. století) je formální parter italizující části zámecké zahrady v Lednici nebo květinový parter městského parku Michalov v Přerově.

Travnaté partery

Travnatý parter je typem formálního parteru, jehož určujícím vegetačním prvkem je trávník parterového typu. Obdobně jako v předešlých případech formálních parterů také tento bývá situován v bezprostřední blízkosti budovy. Je to otevřený zahradní prostor, který budovu propojuje se zahradou. Bývá dotvořen symetrickými výsadbami dřevin, často tvarovanými.

Travnaté partery se začaly objevovat v 17. století vedle složitých broderiových parterů francouzských zahrad. Zatímco ve francouzských zahradách dominovaly ornamentální broderie, v anglických zahradách se rozvinul specifický typ parteru založený na kvalitním trávníku. Francouzští autoři jej dokonce označovali jako „parterre à l'anglaise" (anglický parter), protože hustý zelený trávník bylo díky vlhčímu klimatu snazší udržovat právě v Anglii. S travnatými partery je možné se setkat v řadě našich památek zahradního umění. Méně tradičním příkladem je rozsáhlý travnatý parter na Slovanském náměstí v Brně.

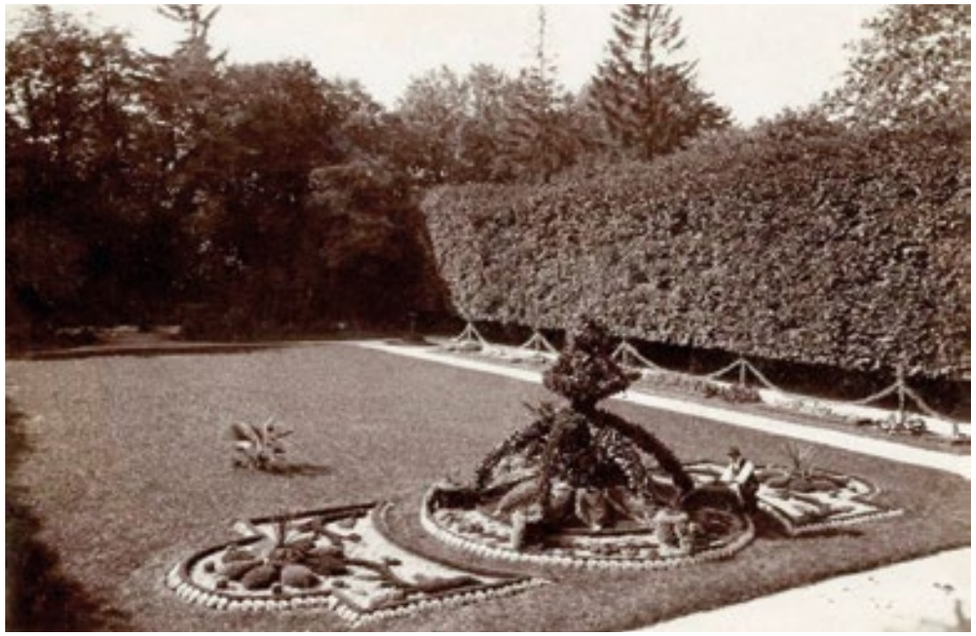

Travnatý parter před jihozápadním průčelím zámku Červené Pečky (Středočeský kraj). Travnatý parter je po stranách uzavřen tvarovanou živou stěnou a v ose zámku obohacen grandiózní květinovou výzdobou v podobě ornamentálního květinového záhonu. *Dobová fotografie z počátku 20. století. UDU AV ČR, inv. č. 003309, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Formální travnatý parter v parku na Slovanském náměstí v Brně (Jihomoravský kraj). Parter vymezuje pravoúhle vedená síť cest a obvodová alej s tvarovanými korunami (projekt Leberecht Migge, 1913). *Foto Roman Zámečník.*

Vodní partery

Vodní parter je formálně komponovaná část historické zahrady, v níž je hlavním výtvarným prvkem voda. Tvoří jej soustava mělkých bazénů, nádrží, zrcadlících ploch, kanálů nebo fontán, které jsou uspořádány do pravidelného geometrického vzoru obdobně jako předešlé typy formálních parterů. Mezi jejich typické znaky patří pravidelná, symetrická kompozice, mělké formální bazény se zrcadlícím efektem, propojení s architekturou zámku nebo paláce, mnohdy bohatá výzdoba prostřednictvím fontán se stříky a sochami.

První pravidelně komponované vodní plochy vznikaly v italských renesančních zahradách. Voda v nich sloužila především jako dekorativní prvek ve formě bazénů, kašen, popř. kaskád. Ve Francii se začala voda využívat jako plnohodnotný kompoziční prvek zahrady v 17. století. Geometricky tvarované bazény a kanály postupně nahrazovaly jiné typy formálních parterů. Jejich úkolem bylo zvýraznit hlavní osu zahrady, odrážet průčelí zámku a vytvářet působivé perspektivy. Období vrcholného baroka představuje zlatý věk vodních parterů. Nejznámější realizace vznikly ve francouzských zahradách navržených zahradním architektem André Le Nôtre pro Ludvíka XIV. V této době se vodní partery staly reprezentativním symbolem panovnické moci a technické vyspělosti. Velké zrcadlící bazény, vodotrysky a kanály byly propojeny složitými hydraulickými systémy.[124]

Formální vodní parter před severovýchodním průčelím zámku Holešov (Zlínský kraj). *Dobová fotografie z počátku 20. století, osobní archiv.*

Část formálního vodního parteru před východním průčelím zámku Slavkov (Jihomoravský kraj). Při jeho rekonstrukci bylo vycházeno ze vzorníků typických vodních parterů francouzské zahrady (projektovali Dušan Riedl a Zdena Zabrodská, 1975–1978). *Foto Roman Zámečník.*

Charakteristickými ukázkami vodních parterů jsou v našich památkách zahradního umění například ty u zámků Holešov a Slavkov u Brna.

Sbírkové zahrady

Sbírková zahrada (případně sbírkový objekt či genofondová sbírka) je specializovaný zahradní prostor určený ke shromažďování, pěstování, evidenci a vědeckému či praktickému studiu ucelených skupin rostlin, tzv. sbírek. Na rozdíl od okrasných formálních parterů, v nichž je prvořadé kompoziční působení rostlin, je u sbírkové zahrady hlavním cílem odborná správa rostlinného sortimentu a zachování jeho rozmanitosti. Typickými příklady sbírkových zahrad jsou v českých památkách zahradního umění rozária, arboreta, pereneta a pineta.

Růžovna (rozárium)

Specifickou skupinou rostlin, které byly používány ve všech obdobích historie zahradního umění a které zaujímaly mezi okrasnými rostlinami přední místo, byly růže. Již v 17. století bylo známo mnoho odrůd růží, v polovině 19. století jich někteří pěstitelé uváděli až 2 000. Později, ve 30. letech 20. století, se množství jejich druhů a odrůd odhadovalo na 20 000.[125]

Růžovna je specifickým typem sbírkové zahrady, která je určena výhradně pro pěstování a prezentaci růží. Mnohdy se jedná o intimněji řešené kompoziční oddělení. Je to kompoziční celek, v nichž mají růže výrazně vyšší zastoupení oproti jiným pěstitelským skupinám rostlin nebo byla vytvořena výhradně z růží, pomineme-li nezbytné technické a konstrukční prvky. Rozária sloužila pro reprezentativní umístění stále se rozšiřujícího sortimentu růží. Tyto plochy měly být *„sdruženou sbírkou růží na jednom místě jako okrasný útvar zahradní a také jako druh jakéhosi musea* růží za účelem studia“.[126] Růže v nich byly pěstovány ve všech pěstitelských tvarech, tedy růže keřové, růže na kmínku (vysokokmeny, polokmeny) a růže pnoucí, pro něž byly v prostoru rozária využívány různé typy konstrukcí. Použitím různých růstových forem bylo možné vytvářet prostor nejen výrazně kvetoucí, ale také prostorově rozmanitý s různou výškovou gradací. Prostřednictvím růžovny byly často vytvářeny i hlavní květinové partery osově navazující na průčelí zámku.

124 K této problematice podrobně např. v JANÁL, Jiří et al. *Formální vodní prvky v památkách zahradního umění.* 1. vydání. Praha: Národní památkový ústav, 2016. 151 stran. Odborné a metodické publikace; svazek 87. ISBN 978-80-7480-073-3.

125 MIKEŠ, Josef: O vývoji a ušlechťování růže. *Zahrada (dříve „Zahrada domácí a školní“),* 1926, XX., I., s. 2–4.

126 SMRŽ, Oskar. *Dějiny květin. Díl 1–4, Rostlinstvo a člověk – Dějiny růže – Dějiny květin.* Chrudim 1924. s. 116.

Růžový parter na terase formálního parteru před zahradním průčelím zámku Milotice (Jihomoravský kraj). Její obnova proběhla v roce 2010. *Foto Roman Zámečník.*

Vůči svému okolí bývalo rozárium často prostorově vymezeno pomocí obvodové stěny z vyšších volně rostlých dřevin nebo tvarovaných živých plotů. Tím byl vytvořen samostatný intimní prostor a také tmavá kulisa, díky níž mohly barevné květy růží dobře vyniknout. Rozárium mohlo být vymezeno i obloukovými konstrukcemi, které navíc umožňovaly inscenovat průhledy do jiných částí zahrady. Jeho součástí bývaly často zahradní stavby určené k posezení, jako zahradní besídka, pavilon, pergola, nechyběl odpovídající zahradní nábytek. Celkově byl prostor rozária založen buď na schématu pravidelného křížení cest, nebo na kruhové čí obloukové dispozici. Prostoru dominoval centrální prvek, od něhož se odvíjelo celé kompoziční uspořádání. Tímto prvkem mohla být kašna, bazén, socha, centrální záhon či solitérní dřevina. V záhonech byly často umisťovány i tvarované dřeviny, rytmizující prostor. Všechny kompoziční prvky rozária byly uspořádány pravidelně a symetricky.[127]

Růžovny najdeme v řadě našich památek zahradního umění. Poutavými příklady z nich jsou např. růžovny v Průhonickém zámeckém parku, u zámku v Miloticích nebo růžovna v Památníku Lidice.

127 ZÁMEČNÍK, Roman: *Postupy a specifika obnovy vilové zahrady meziválečného období.* Disertační práce. Lednice: Ústav biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně 2016. s. 52; ŠNAJDÁRKOVÁ, Romana – KUŤKOVÁ, Tatiana. Použití růží (Rosa sp.) v zahradní a krajinářské architektuře v období 1. Československé republiky. *Prameny a studie.* 2014. č. 54, s. 7–40.; ŠNAJDÁRKOVÁ, Romana. *Rukopis, nepublikováno.* 2015.

Arboretum

Arboretum je specializovaným typem sbírkové zahrady zaměřené na výhradní shromažďování a pěstování stromů, popř. keřů. Název je odvozen z latinského slova *arbor*, což je strom. Jedná se o zastřešující termín pro dendrologické sbírky, pod který spadají i užší specializace, jako je pinetum (sbírka jehličnanů) nebo salicetum (sbírka vrb).

Počátky arboret sahají do období renesance, kdy se v botanických zahradách začaly shromažďovat domácí i cizokrajné dřeviny. Samostatná arboreta se však rozvíjela především od konce 18. století v souvislosti s rozvojem botaniky, lesnictví a zájmem o introdukci exotických druhů dřevin. V 19. století se stala významnou součástí mnoha zámeckých parků a botanických zahrad, kde sloužila jako „živé sbírky" stromů a keřů pro vědecké, vzdělávací i reprezentační účely.

Vznik nejstarších arboret v českých zemích souvisí s obdobím romantismu a krajinářských parků v 19. a na začátku 20. století. Šlechta v této éře financovala zámořské expedice do Severní Ameriky a Asie. Dovezené exotické stromy (např. sekvojovce, jinany, liliovníky či rododendrony) pak zahradníci vysazovali ve svých zámeckých parcích jako symbol prestiže a vědeckého pokroku.

V obecné rovině lze vysledovat, že arboreta byla navrhována podle taxonomického hlediska, kdy bylo jejich rozvržení podřízeno zejména prezentaci systému rostlin, dále mohly být sestavovány do geografických celků nebo do ucelených skupin podle jiných hledisek (řády, čeledi, rody atp.). Jiným řešením bylo uspořádání podle estetických hledisek, kde byl celek určitou formou dekorativní zahrady nebo parku komponovanou podle zásad zahradní a krajinářské architektury. V takovém případě jsou rostliny sestavovány do dekorativních skupin podle jejich estetické působivosti (habitus, textura, barva, kvetení a jejich vzájemné kombinace).

Jedno z nejstarších českých arboret, jehož počátky sahají do první poloviny 19. století, je Arboretum Bílá Lhota.

Pinetum

Pinetum je specializovaným typem sbírkové zahrady, která se zaměřuje výhradně na pěstování, studium a prezentaci jehličnatých dřevin (konifer). Slovo je odvozeno z latinského *pinus* (borovice). Ačkoliv název odkazuje na borovice, pineta v praxi shromažďují zástupce všech čeledí jehličnanů – kromě borovic také jedle, smrky, modříny, cypřiše, sekvoje či tisy.

Rozmach zakládání pinet souvisel s vlnou zájmu o dendrologii v 19. a na začátku 20. století, kdy evropská šlechta masivně financovala botanické expedice. Z nich se dovážely tehdy nevídané taxony, jako byly sekvoje, douglasky nebo exotické druhy jedlí.

V českých památkách zahradního umění se pineta stala symbolem prestiže a vysokého bohatství majitele, protože nákup a pěstování zámořských jehličnanů byly nákladné.

Pineta se zakládala z vědeckých, genofondových (sbírkových) a estetických důvodů. Výsadba byla koncipována tak, aby vynikly rozdílné textury, tvary korun (převislé, sloupovité), tvary šišek a barevné odstíny jehličí (od jasně zelené po stříbřitě modrou). Vzhledem k dlouhověkosti konifer se z pinet do současnosti zachovaly v řadě památek zahradního umění

minimálně jejich fragmenty. Ojedinělým příkladem pineta je jeden z formálních parterů italizující zahrady Lednického zámeckého parku, který je ztvárněn jako zelený kabinet.

Perenetum

Perenetum je květinový parter s převažujícím kompozičním působením vytrvalých okrasných rostlin – trvalek (peren). Trvalky byly součástí evropských zahrad již ve středověku, zejména v klášterních a léčivých zahradách. Samostatná pereneta však vznikala až od konce 19. století, kdy se rozvinulo moderní zahradní umění a šlechtění okrasných trvalek.

Významný rozvoj nastal na přelomu 19. a 20. století díky německému zahradnímu architektovi a šlechtiteli Karlu Foersterovi a britské zahradní návrhářce Gertrude Jekyllové. Jejich práce ukázala, že trvalky lze komponovat podle výšky, barvy, doby kvetení i ekologických nároků tak, aby zahrada byla atraktivní po celé vegetační období.[128] V českých památkách zahradního umění mají pereneta hlubokou tradici spojenou s rozvojem botaniky, šlechtitelství a proměnou krajinářské tvorby na přelomu 19. a 20. století. Tehdy se začala zakládat první specializovaná pereneta, která plnila dvě hlavní funkce, a to vědecko-sbírkovou (aklimatizace nově introdukovaných trvalek hlavně z Asie a Severní Ameriky) a estetickou. Pereneta zatraktivnila zahradní prostor, který získal na pestrosti vhodnou volbou trvalek

Formální parter ztvárněný na způsob pereneta před východním průčelím vily Stiassni v Brně (Jihomoravský kraj). Záhony jsou členěny zimostrázovými živými ploty (projektoval Albert Esch, 30. léta 20. století). *Fotoarchiv Muzea města Brna.*

128 KUŤKOVÁ, Tatiana a kol. *Květiny a květinový záhon.* 1. vydání. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. 207 s. ISBN 978-80-7509-864-1.

Perenetum v Jubilejním parku ve Znojmě (Jihomoravský kraj). Formální struktura záhonů je založena na půdoryse půlkruhu (projektoval Josef Kumpán, 1928). *Foto Roman Zámečník.*

kvetoucích od jara do pozdního podzimu. Pereneta byla nejčastěji zakládána na formálním půdoryse obdobně jako rozária. V českých památkách zahradního umění se pereny objevují hlavně jako jednotlivé záhony, a to až v období první republiky. Takovým příkladem je např. perenový záhon na formálním parteru před východním průčelí lednického zámku. Pereneta byla velmi oblíbená za první republiky. Setkáváme se s nimi proto hlavně v památkách zahradního umění z tohoto období. V nedávné historii byl obnoven perenový parter v zahradě brněnské vily Stiassni, trvalkové záhony najdeme také v zahradě vily Tugendhat.

Část památky zahradního umění řešená volně

Příznačným znakem většiny českých památek zahradního umění je existence dvou a vícero, více či méně znatelně rozlišitelných kompozičních oddělení. Kromě formálně pojatých, kterým byla pozornost věnována v předešlém textu, jsou to nepravidelně řešená kompoziční oddělení, v nichž převažují volné úpravy. Většinou byla zakládána dále od domu, v ploše navazující na formální části zahrady. Běžné bylo ale také jejich založení v bezprostřední návaznosti na průčelí zámku na místech po zrušených formálních parterech rušených v souvislosti se změnou dobového vkusu. Vyznačovala se výsadbami netvarovaných skupin stromů a keřů, hojným zastoupením solitér v travnatých plochách protkaných cestní sítí malebných křivek. Mohla v sobě pojímat charakteristické kompoziční jednotky – alpinum

Volně řešený travnatý parter s květinovými detaily v zámeckém parku Doksy. (Liberecký kraj).
Dobová fotografie z počátku 20. století. UDU AV ČR, inv. č. 021178, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.

Volně řešený travnatý parter před jižním průčelím zámku Velké Březno (Ústecký kraj).
Foto Roman Zámečník.

(skalní partie), romanticky laděné vodní plochy a jiné vodní prvky, celé porostní skupiny, popř. morfologické útvary. Mnohdy bývaly jejich součástí japonské zahrádky či obdobné stylizace inspirované kulturou Dálného východu.

Alpinum (skalní partie, skalka)

Alpinum je dnes chápáno jako přírodní, avšak uměle dotvořený či přetvořený skalní útvar, určený pro pěstování náročných arkto-alpínských rostlin. Skalní partie pak představuje termín širšího významu, tedy prostor určený i pro pěstování méně náročných druhů pocházejících z nižších poloh, avšak vyžadujících přítomnost minerálního podkladu. V českých zemích se během let rovněž vžil volnější termín skalka, který v sobě zahrnuje nejen skalní partie, ale i alpina. V návaznosti na skalky byl také vytvořen pojem skalnička,[129] který zahrnuje nejen rostliny skalních partií, ale i zmíněné alpinky, tedy rostliny alpského nebo severského původu.

Alpina, skalky, skalní partie či společenstva skalních rostlin jsou tedy vegetační úpravy s významným zastoupením kamene, které od konce 19. století patřily mezi velmi žádané součásti nejen historických zahrad a parků. Byly velmi oblíbenými v rodinných zahradách, kde se kromě tzv. alpina, uplatnily různé skalní partie, samostatné suché květinové zídky nebo zídky sestavené do jednotlivých teras, případně ozeleněné spáry zpevněných ploch, tvořené dlažbou nebo plochými kameny.[130]

Pěstování rostlin pocházejících ze skalnatých stanovišť nebylo v evropském kontextu novou či neznámou záležitostí. První skalnatou partii s vysokohorskými rostlinami vybudoval[131] již v polovině 19. století innsbrucký botanik Anton Kerner von Marilaun (1831–1898), jenž v roce 1864

Část alpina v Průhonickém parku na dobové fotografii z počátku 20. století (Středočeský kraj).
Archiv Botanického ústavu AV ČR.

129 Původcem slov „skalnička" i „trvalka" je Antonín Vejtasa starší, významný pěstitel těchto rostlin v Jaroměřicích nad Rokytnou. NAUMAN, Jaroslav: *Skalky a skalničky. Hrst pokynů a rad pro pěstitele alpinek.* Praha 1946, s. 27.

130 K tomu blíže v STEINOVÁ, Šárka; ZÁMEČNÍK, Roman; OTTOMANSKÁ, Stanislava. 2017. *Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci.* 1. vyd. Praha: Národní zemědělské muzeum, 501 s. ISBN 978-80-86874-79-1.

131 MAŠÍN, Emil: *Skalky a skalničky.* Praha 1969.

Alpinum v zahradě Hany a Edvarda Benešových v Sezimově Ústí (Jihočeský kraj). *Foto Roman Zámečník.*

vydal první spis[132] o pěstování alpských rostlin v uměle vytvářeném prostředí. Již dříve však byly tyto rostliny pěstovány v klášterních i soukromých zahradách.

Dalším významným ohniskem jejich pěstování se stala Anglie, ve které se v druhé polovině 19. století rozvíjela myšlenka přírodní zahrady.[133] Tento „nový směr" pracoval s různými typy stanovišť (např. podrosty, okraji vodních toků, loukami aj.), které do té doby zůstávaly bez povšimnutí a téměř na okraji zahradnického zájmu.[134] Patřičný důraz byl věnován i rostlinám skalnatých stanovišť či rostlinám vysokohorským.[135]

Skalní partie a alpina obvykle tvořily tematicky jasně vymezenou část zahrady nebo parku, která byla charakteristická svou záměrnou koncentrací převážně zakrsle rostoucích dřevin a výběrových trvalek seskupených v neformální úpravě s hojným použitím hornin. Často se v nich uplatnil element tekoucí nebo stojaté vody.

Nejvýznamnější příklad alpina v českých památkách zahradního umění je v Průhonickém parku, kde bylo alpinum založeno kolem roku 1895 z iniciativy Arnošta Emanuela Silva-Tarouca. Rozkládá se na téměř 6 ha a zahrnuje přibližně 1500 druhů a kultivarů trvalek a dřevin. Součástí jsou skalky, vřesoviště, stepní partie, mokřadní stanoviště i kamenné terasy kolem zámku. Je nejrozsáhlejším historickým alpinem v Evropě. Velké oblibě se alpina těšila také v rodinných a vilových zahradách. Takovým příkladem je např. alpinum při vile manželů Hany a Edvarda Benešových v Sezimově Ústí.

132 MARILAUN, KERNER VON, Anton: *Die Kultur der Alpenflanzen.* Innsbruck 1864.

133 ROBINSON, William: *The Wild Garden*. London 1870.

134 NOVÁK, Zdeněk; ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta; ZÁMEČNÍK, Roman. 2025. *Principy tvorby A. E. Silva-Taroucy a malířsko-krajinářská kompozice: Kritická edice.* Praha 2025, s. 40–42.

135 ROBINSON, William. *Alpine flowers for gardens: rock, wall, marsh plants, and mountain shrub.* London 1903.

Zahradní úpravy inspirované Dálným východem

Anglo-čínské zahrady

Anglo-čínská zahrada je typem anglické zahrady, který vznikl v 18. století spojením principů anglické krajinářské zahrady s evropskou představou o čínském zahradním umění. Vyznačuje se nepravidelnou kompozicí, malebnými scenériemi a romantickými stavbami inspirovanými Dálným východem. Ve skutečnosti nešlo o přesnou kopii čínských zahrad, ale o evropskou interpretaci jejich estetiky.

Průkopníkem tvorby těchto zahrad byl William Chambers, který byl současně kritikem anglické zahrady.[136] Jeho kritika byla ve skutečnosti účelově promyšlenou přípravou na oslavu a propagaci smyšleného čínského zahradního umění. Jeho postup slavil úspěch a „čínské" (to jest Chambersem vykonstruované) zahradní umění bylo hojně napodobováno zejména poté, co svou metodou vytvořil novou královskou zahradu v Kew u Londýna. Na podnět

Partie ze zámeckého parku Vlašim s čínským pavilonem na dobové kresbě z počátku 19. století (Středočeský kraj). *Archiv města Vlašim.*

136 CHAMBERS, William. *A Dissertation on Oriental Gardening*, Dublin 1772.

Partie z vrchnostenské zahrady pod hradem Pernštejn s čínským pavilonem a dalšími prvky odkazujícími na oblibu kultury Dálného východu v 1. polovině 19. století (Jihomoravský kraj).
Foto Roman Zámečník.

Augusty Sasko-Gothajské, princezny z Walesu, měl pro účely vzdělání následníka trůnu, prince George (pozdějšího krále Jiřího III.), vytvořit v Kew zahradu, do které by pro prince, podobně jako Číňané pro bohatou urozenou dámu, „snesl svět", totiž ukázky přírody, kultury a obyvatel kolonií Britské říše. Tak vznikl soubor 25 staveb (skladba drobné architektury oblíbená v anglické zahradě vycházející z inspirace středověkem a antikou, popř. její renesancí, byla rozšířena o exotičtější stavby,[137] jako byly mešita s minarety, Pagoda a Konfuciův dům, synagoga, repliky a imitace ruin egyptských a mezopotamských staveb, ukázka indické architektury aj.) doplněných exotickou vegetací jako příkladů různých kultur, které tvořily spektrum britských kolonií nebo etapy britských dějin.[138] Skladba sortimentu se pomalu rozšiřovala importy zejména z východní části Severní Ameriky. Tím byl vytvořen vzor pro zahradu anglo-čínskou, jež se po evropském kontinentu šířila mnohem více než vlastní původní zahrada anglická.[139]

Světově jedinečným příkladem anglo-čínské zahradní tvorby je Lednicko-valtický areál. Z jednotlivých památek zahradního umění např. Krásný Dvůr u Podbořan nebo zámecký komplex ve Veltrusích.

137 Vzory pro své projekty v Kew čerpal William Chambers většinou z díla FISCHER VON ERLACH, Johann, Bernard, *Entwurff Einer Historischen Architectur*, Leipzig 1725.

138 CHAMBERS, William, *Plans. Elevations. Sections and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surrey*, London 1763.

139 NOVÁK, Zdeněk; ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta; ZÁMEČNÍK, Roman. 2025. *Principy tvorby A. E. Silva-Taroucy a malířsko-krajinářská kompozice: Kritická edice.* Praha 2025, s. 40–42.

Obliba čínské kultury se v českých památkách zahradního umění projevovala také obohacováním zahrad zahradními úpravami inspirovanými čínskou kulturou. Typickou ukázkou takové úpravy je vrchnostenská okrasná zahrada ležící pod hradem Pernštejn. V ní bylo v roce 2020 mj. obnoveno kompoziční oddělení s čínským pavilonem a dalšími typickými prvky (vodní systém, mostky, vegetační prvky) upomínajícími na oblibu zahrad inspirovaných Dálným východem na počátku 19. století.[140]

Japonské zahrady

Japonské zahrady představují jednu z nejvýznamnějších zahradních tradic světa. Jejich principy – harmonie s přírodou, minimalismus, symbolika a promyšlená kompozice – ovlivnily od konce 19. století také evropskou zahradní architekturu. V historických zahradách mimo Japonsko se proto často objevují jejich interpretace, které kombinují tradiční japonské prvky s místními klimatickými a kulturními podmínkami.

Japonská zahrada v lázeňském parku v Luhačovicích (Zlínský kraj). *Dobová fotografie ze 30. let 20. stol. Fond Akciová společnost lázní Luhačovických, Luhačovice, Karton 136, Moravský zemský archiv v Brně.*

Japonské zahrady začaly výrazně ovlivňovat evropské zahradní umění ve druhé polovině 19. století, kdy se po otevření Japonska světu v roce 1854 rozvinul intenzivní kulturní a obchodní kontakt mezi Japonskem a Evropou. Tento zájem o japonské umění, architekturu a zahrady je označován jako japonismus. Z počátku byly japonské motivy vnímány především jako exotická inspirace, postupně však vedly k hlubšímu studiu japonské zahradní filozofie a kompozičních principů.

Účast Japonska na světových výstavách (například v Exposition Universelle a dalších mezinárodních výstavách) vzbudila v Evropě mimořádný zájem o japonskou kulturu. Evropští architekti, botanici a zahradníci začali přivážet nejen umělecké předměty, ale i rostliny, jako jsou javory, azalky, rododendrony či bambusy.

Zahradní úpravy inspirované japonskými předlohami se začaly v českých památkách zahradního umění objevovat od konce 19. století. Velmi populární byly hlavně v rodinných zahradách vznikajících v meziválečném období.

140 K tomu blíže např. v KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Stavby s orientální tematikou v památkách zahradního umění v ČR.* Vydání první. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2021. 283 stran. Zahradní kultura v souvislostech; svazek I. ISBN 978-80-87231-57-9.

Vegetační prvky v českých památkách zahradního umění

Roman Zámečník

Analýza vegetačních prvků byla provedena v 54 modelových objektech, památkách zahradního umění.[141] Původní předpoklad[142] počítal s tím, že analýza bude provedena v minimálně 35 modelových objektech. Tento počet byl řešitelským týmem rozšířen na konečný stav (navýšeno o 54 %). Důvodem zvýšení počtu objektů byla především šíře a pestrost identifikovaných vegetačních prvků a záměr řešitelů pokrýt celou škálu možných prostorových kombinací. Cílem bylo také postihnout pestrou škálu typů památek zahradního umění napříč Českou republikou. Mezi modelovými objekty mají proto své místo památky zahradního umění s bohatou i velmi bohatou historií, což jsou často objekty více vrstevnaté s několika identifikovanými fázemi vývoje (Lednický park, park Lužánky) i objekty poměrně mladé, dokumentující jednu etapu krajinářské architektury konkrétního období (Městský park Michalov v Přerově). Současně výběr pokrývá velmi pestrou funkční množinu památek zahradního umění. Bohatý přehled historických zahrad a parků někdejších šlechtických sídel, doplňují historické městské parky (Jubilejní park ve Znojmě), vilové zahrady (zahrada letní vily manželů Benešových v Sezimově Ústí) nebo pietní území (Památník Lidice). Mezi modelovými objekty výzkumu nemohou chybět ty nejcennější z našich památek zahradního umění, které obstály ve světovém srovnání. V České republice totiž najdeme několik památek zahradního umění, jejichž vegetační kompozice, tzn. výběr a použití vegetačních prvků, jsou natolik významné, že byly pro své výjimečné světové hodnoty zapsány do Seznamu světového dědictví.[143] Jsou jimi typické památky zahradního umění, jako jsou Lednický park,[144] Květná a Podzámecká zahrada v Kroměříži a Průhonický park.[145] Mezi jedinečná

141 Modelové objekty výzkumu požívají ochrany jako kulturní a národní kulturní památka, podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Památkové ochrany pozbyl pouze jeden z modelových objektů, a to Jubilejní park ve Znojmě, který byl za kulturní památku považován až do roku 2020.

142 V návrhu výzkumného projektu z roku 2022.

143 Podle mezinárodní Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví.

144 Zapsán v Seznamu světového dědictví jako součást světového statku Lednicko-valtická kulturní krajina.

145 Zapsán v Seznamu světového dědictví jako komponenta 2 statku světového dědictví Historické centrum Prahy.

díla zahradního umění, při jejichž zakládání byly prostředky zahradní a krajinářské tvorby přetvořeny rozsáhlé krajinné celky, patří Lednicko-valtický areál a Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem.

V České republice existují památky zahradního umění, jež jsou průřezem dějin zahradní a krajinářské kompozice. Předmětem výzkumu nebylo studium, či dokonce hodnocení nejstarších forem zahradního umění, protože o nich příliš málo víme. Zásadní rozvoj zahradního umění souvisí s jistotou s velkou modernizací šlechtického bydlení v 16. století. Tehdy se nedílnou a povinnou součástí aristokratického sídla stává zahrada. Zahrada začíná být vnímána jako nezbytná součást domu, resp. jeho pokračováním.[146] Zahrady se zpravidla členily na zahradu ozdobnou (někdy zvanou libosad), užitkovou – kuchyňskou, ovocnou, chmelnici, vinohrad, chřestovnu atd. Vůbec není vyloučeno, že i v libosadu byly vysázeny ovocné stromy. Toto období se z hlediska obecných dějin nazývá renesancí. V případě kategorizace dějin zahradního umění je určujícím typem zahradní tvorby tohoto období zahrada italská. O použití vegetačních prvků na našem území v italských zahradách, toho mnoho nevíme, víme ale s jistotu, že existovaly, spravují nás o tom dobové zprávy.[147] V několika málo případech (zámecká zahrada v Českém Krumlově, Královská zahrada na Pražském hradě) se dochovaly i seznamy pěstovaných rostlin.[148]

Budeme-li postupovat blíže současnosti, je situace pro badatele v dějinách zahradního umění mnohem příznivější. Stoupá množství dochovaného obrazového materiálu i jiných pramenných dokladů. Zaměříme-li se na příklady takto doložených historických zahrad z modelových objektů výzkumu, za zmínku jistě stojí precizně dobově dokumentovaná Podzámecká a Květná zahrada v Kroměříži, a to péčí olomouckého biskupa Karla II. hraběte z Lichtensteinu-Castelcorna[149] nebo Lednická zámecká zahrada, kterou zachytil mědirytec a kreslíř Johann Adam Delsenbach pro Antonína Floriána knížete z Lichtenštejnu. Obě grafická díla mají zásadní význam pro interpretaci kompozičních principů a použitých vegetačních prvků v zásadních dílech zahradního umění na Moravě.

Nejvíce informací o sortimentech a jejich použití je k dispozici k vrstvám památek zahradního umění z 19. století a k mladším.

Každý z modelových objektů výzkumu by si zasluhoval, aby mu byla ve výstavě i v katalogu k ní věnována alespoň krátká pozornost. S ohledem na stanovený rozsah výstavy a katalogu jsou blíže představeny alespoň ty nejvýznamnější z nich, které požívají ochrany jako světové památky a současně dokumentují dějiny zahradního umění na našem území od 17. století do prvních desetiletí 20. století.

146 ALBERTI, Leo, *Battista. I Dieci Libri de l´Architettura, 1546, česky Deset knih o stavitelství*, SNKLHU – Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.

147 K tomu blíže v DOBALOVÁ, Sylva. *Zahrady Rudolfa II.: jejich vznik a vývoj.* Praha: Artefactum, 2009. ISBN 978-80-86890-25-8.

148 KUBÍKOVÁ, Anna. *Zaniklá českokrumlovská knížecí zahrada na Novém Městě. Památky a příroda*, 1986, s. 593–594. DRHOVSKÝ, Karel *Královská zahrada.* Diplomová práce MZLU v Brně, Lednice 1969. nepublikováno.

149 Vydáno v GRAUBNER, Jan, ZATLOUKAL, Ondřej (ed.). *Kroměříž – Květná zahrada 1691.* Kroměříž: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-254-9957-3.

Květná a Podzámecká zahrada v Kroměříži

Květná zahrada byla založena v letech 1665–1675 z iniciativy olomouckého biskupa Karla z Liechtensteinu-Castelcorna, který chtěl Kroměříž proměnit v reprezentativní rezidenční sídlo. Návrh nové zahrady vytvořil italský architekt a císařský inženýr Filiberto Lucchese. Po jeho smrti v roce 1666 pokračoval v díle jeho nástupce Giovanni Pietro Tencalla, který zahradu dokončil v roce 1675. Vznikla velkoryse komponovaná pozdně italská zahrada s přísnou geometrickou osnovou, centrální rotundou, kolonádou, partery, boskety a důmyslným systémem vodních prvků.

Nizozemský rytec Justus van den Nypoort vytvořil pro olomouckého biskupa Karla II. hraběte z Lichtensteinu-Castelcorna soubor 33 vedut Kroměříže na základě kresebných předloh rakouského topografa a kněze Georga Matthäuse Vischera. Tento výjimečný komplet nese název *Die fürst-bischofliche Olmucische Residentz-Stadt Cremsier sambt … Lust-Blum- und Thier-Garten* a vznikl na objednávku olomouckého biskupa k oslavě dokončení Květné zahrady. Georg Matthäus Vischer, známý především svými mapami a topografiemi Rakouska či Štýrska, precizně zakreslil architektonickou podobu biskupské rezidence, nově

Nízké tvarované plůtky s výsadbou letniček v Květné zahradě v Kroměříži.
Foto Roman Zámečník.

Kroměřížský zámek s dendrologicky pestrou výsadbou u domu zahradníka.
Foto Roman Zámečník.

založené Květné zahrady (tehdy *Lust- und Blumengarten*) a Podzámecké zahrady. Nypoort, zkušený umělec působící na Moravě, tyto detailní kresby převedl do techniky leptu a mědirytiny. Dodal jim dynamiku, barokní stafáž (postavy lidí, kočáry) a postaráno bylo i o bohatou figurální a alegorickou výzdobu. V souvislosti s tématem výzkumu jsou tyto rytiny zásadní. Zachycují totiž ještě italskou zahradu před zahradním průčelím zámku Kroměříž členěnou formální strukturou cest, která prostor člení na jednotlivá pole. Ta jsou vymezena tvarovanými živými plůtky. V polích jsou dobře patrné bohatě provedené broderie. Okázalost provedení a další skutečnosti již v sobě nezapřou nastupující módu zahrad francouzských. Květná zahrada je zachycena na řadě listů, které nás spravují o použitých vegetačních prvcích a jejich pestrosti. Kompozice pozdně italské zahrady je založena na geometrizovaném půdorysu, osové souměrnosti, hierarchizaci prostorů a důsledném uplatnění pohledových os. Celý areál byl koncipován na obdélném půdorysu přibližně 485×300 m a byl rozdělen na dvě hlavní kompoziční části – Květnici a Štěpnici. Základním kompozičním principem je ortogonální geometrická kostra, do níž jsou vkládány čtvercové a obdélné zahradní prostory. Dominantní je podélná hlavní osa, která propojuje jednotlivé architektonické a vegetační prvky a vytváří kontinuální systém průhledů. Významným prvkem je transverzální členění, které hlavní osu kříží a vytváří hierarchizovanou síť parterů, bosketů, kabinetů a dalších zahradních prostorů. Kompozice tak není založena pouze na jednotlivém pohledu, ale na

Podzámecká zahrada v Kroměříži s rozlehlými loukami lemovanými porosty dřevin.
Foto Michaela Letá.

sekvenci prostorových scén, které se návštěvníkovi postupně odhalují. Prostor zahrady je na rytinách výrazně formován tvarovanou vegetací. Vysoké tvarované stěny představují jeden z nejvýznamnějších prvků historické substance zahrady a současně působí jako vegetabilní architektura. Vegetační prvky jsou podřízeny architektonickému řádu. Vymezují jednotlivé zahradní kabinety, vytváří pohledové koridory, podporují osovou souměrnost, zakrývá a následně odhaluje jednotlivé kompoziční dominanty, vytváří kontrast mezi uzavřenými a otevřenými prostory. Mezi další vegetační prvky, které současně dokumentují typické principy pozdně italských či raně francouzských zahrad, patří nízké tvarované plůtky, které plochy dále člení. Nejhojněji jsou jimi ztvárněny broderie v jednotlivých kompozičních jednotkách. Zachyceny jsou také jako bludiště nebo doplňují vyhlídkové kopce (Jahodové kopečky) s pavilony. V okolí vyhlídkových kopců se rozkládají štěpnice, tedy pravidelné výsadby ovocných dřevin. Ty jsou zastoupeny i v intimnějších částech zahrady v okolí Králičího kopečku. Specifickým kompozičním oddělením je Holandská zahrada, v níž byly mj. shromážděny tehdy módní a vzácné cibulnaté a hlíznaté rostliny. Na ni navazuje další zahradní prostor s hojným zastoupením ovocných dřevin vysazených v pravidelných sponech. V zahradě nechybí rostliny, převážně dřeviny, pěstované na kmínku v ozdobných nádobách.

Zahrada tím vším kombinuje dobově charakteristické funkce – reprezentační zahradu, a produkční (pěstitelskou). Jsou v ní zastoupeny také specializované zahradní prostory pro

vzácné rostliny a chov zvířat. Tato funkční diferenciace je přitom podřízena jednotnému geometrickému řádu s vůdčí dominancí vysokých tvarovaných stěn.

Významnou součástí historické vegetační kultury byly exotické rostliny. Květná zahrada měla od počátku oranžerie a později skleníky; pěstovaly se zde citrusy a další středomořské a exotické druhy. V 19. století se zde rozvíjely například kamélie, azalky, orchideje a celá řada palem.

Nejmladší historickou vrstvou Květné zahrady je formální parter před kolonádou. Po převzetí Květné zahrady státem v roce 1949 byl k její obnově přizván architekt Pavel Janák (1882–1956). Jeho úkolem bylo navrhnout obnovu zahrady, která v předchozích desetiletích značně utrpěla zejména v souvislosti s výstavami a změnami užívání. Janák se snažil obnovit její historický charakter, přičemž vycházel z dochovaných historických struktur a dokumentace, zejména z rytin z roku 1691.

Prostor před kolonádou však nebyl jednoduše rekonstruován do podoby z barokní éry. Janák vytvořil vlastní návrh květinového parteru – dnes označovaný jako Janákův parter. Jde tedy o vrstvu z počátku 2. poloviny 20. století, která je dnes sama součástí historie zahrady a dokumentuje tehdejší přístup památkové péče k historickým zahradám.

Janákův parter je založen na přísné symetrii a geometrickém řádu, což dobře odpovídá celkovému charakteru Květné zahrady. Formální parter je vnitřně členěn nízkými tvarovanými plůtky s bohatou květinovou výsadbou – brodéri. Květinové záhony jsou komponovány jako ornamentální plocha – koberec před monumentální kolonádou a jejich kresba je podřízena hlavním osám prostoru. Důležitý je především vztah mezi nízkou květinovou výzdobou a monumentální architekturou kolonády. Parter vytváří v předpolí kolonády horizontální, dekorativně řešenou plochu, zatímco kolonáda působí jako její prostorové a architektonické pozadí. Současná podoba je navíc založena na intenzivním sezonním účinku. Květinové obrazce ve složitých tvarech výšivky lemované nízkými zimostrázovými plůtky jsou každoročně osazovány tisíci letničkami z předpěstované sadby.

Historie Podzámecké zahrady sahá do první poloviny 16. století, kdy vznikla při biskupském sídle jako užitková a okrasná zahrada s vodními prvky a oborou. Po třicetileté válce byla za biskupa Karla II. z Lichtensteinu-Castelcorna (1664–1695) přebudována v raně francouzskou zahradu. Koncem 18. století, za arcibiskupa Antonína Theodora Colloredo-Waldsee (1777–1811), byla rozšířena a proměněna pod vlivem osvícenství a nastupujícího romantismu. Obohacena byla řadou drobných zahradních staveb, vodními prvky a novými zahradními scenériemi. Od roku 1832 začala její zásadní proměna v krajinářský park. Za arcibiskupů Ferdinanda Maria Chotka a Maxmiliána Sommerau-Beckha a podle návrhů architekta Antona Archeho získala velkorysou krajinářskou kompozici, která se stala základem její dnešní podoby. Park byl rozšířen na více než 60 hektarů, doplněn rybníky, vodními cestami, skupinami vzrostlých dřevin a romantickými i klasicistními stavbami.

Zahrada věrně dokumentuje tvůrčí spojení středoevropského zahradního umění s širšími evropskými trendy ve vývoji krajinářských parků.

Kroměřížské zahrady demonstrují dva zásadní způsoby evropského zahradního myšlení: Květná zahrada představuje pozdně italskou zahradu, zatímco Podzámecká zahrada dokumentuje pozdější přechod ke krajinářskému parku.

Lednický park a Lednicko-valtický areál

Zámecká zahrada v Lednici byla podrobně zdokumentována za vlády Antonína Floriána knížete z Lichtenštejnu (1656–1721). Johann Adam Delsenbach pro něj vytvořil kolem let 1720–1721 mimořádně cenné grafické listy zachycující ranou podobu zámku Lednice. Dílo vzniklo v rámci alba *Unterschiedl. Prospecten, Gebäude und anderer curiosen Sachen* (Norimberk, cca 1719–1721). Jedna z nich zachycuje severní zahradní průčelí zámku s výškově a také vnitřně bohatě členěným a velmi zdobným parterem italské zahrady. Ten je doplněn schodišti, rampami a četnými jinými ozdobnými stavebními prvky. V legendě jsou popsány také čtyři budovy: velké stáje, zimní ustájení, oranžerie/skleníky a míčovna. Na dalších listech je zobrazena jižní fasáda lednických koníren, jejich vnitřní dvůr a pohled do stájí.[150] Pro analýzu vegetačních prvků je zásadní pohled na severní průčelí zámku s italskou zahradou klesající jednotlivými terasami k řece Dyji. Před zámkem leží široké „spatium" k procházkám ve stínu budovy. Terén zahrady pak klesá amfiteátrem k první terase s kašnou. Patrná je i chodba do grotty. První terasa se za kašnou s pravoúhle členěnými čtverci ztrojnásobí do

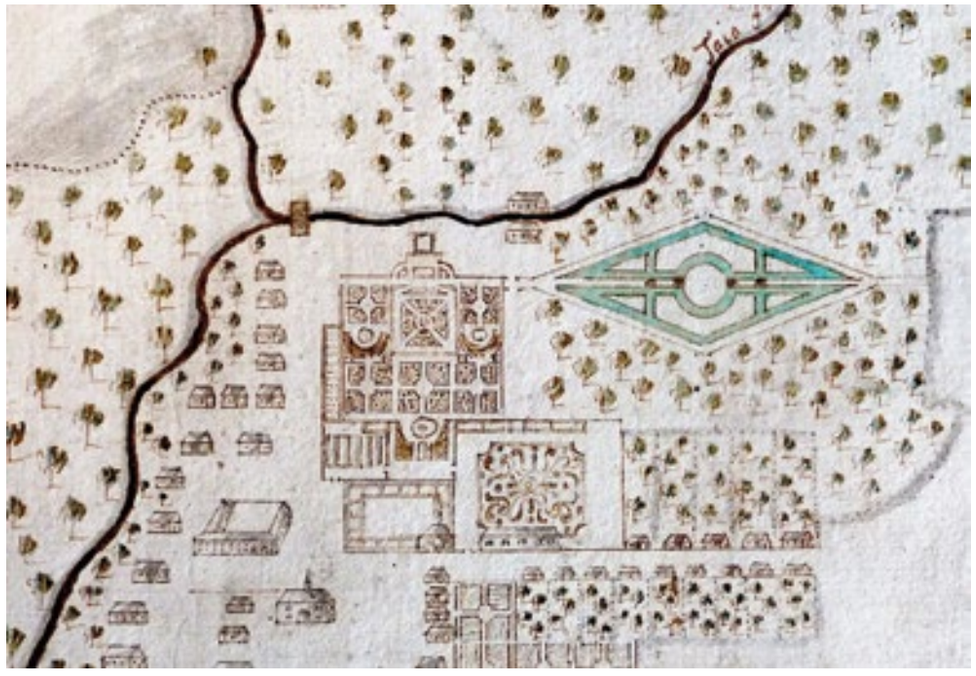

Nejstarší známé vyobrazení (výřez) Lednické zahrady. Před severním průčelím zámku, směrem k řece Dyji, leží italská zahrada. Naznačená nekonečná osa, zdůrazněná čtyřřadou alejí, která ji od severu k jihu protíná, vodní zahrada vpravo i bohatý broderiový parter před východním průčelím zámku již naznačují nástup francouzské zahradní tvorby (pravděpodobně 1647).
Zdroj: Moravský zemský archiv, F 18 HRD.

150 Vázaná sbírka rytin byla dle údajů ze Sammlungen der Fürsten von und zu Liechtenstein Vaduz (SFLV) publikována až v roce 1733. Uložena je tamtéž.

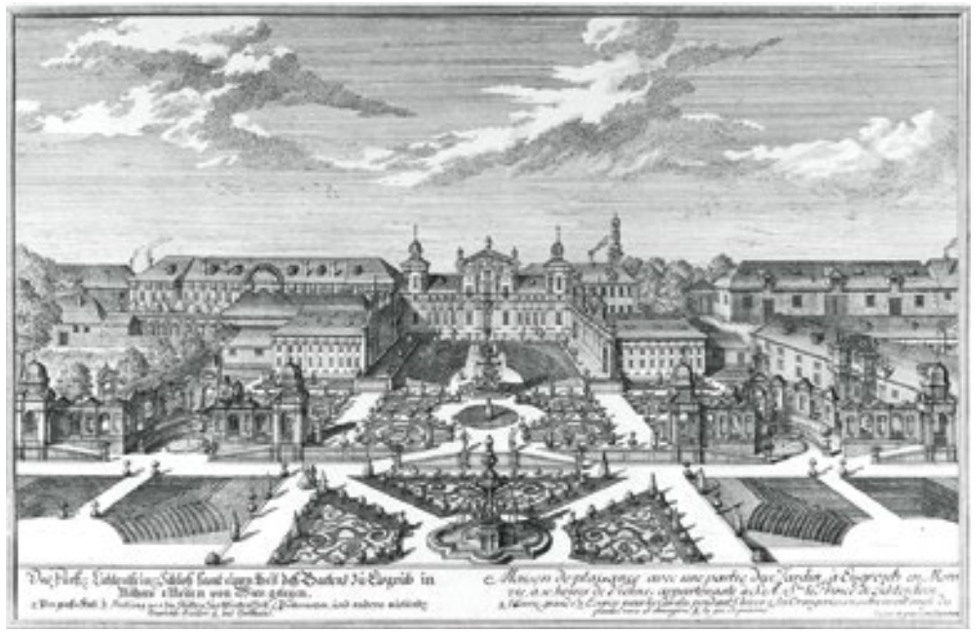

Johann Adam Delsenbach (1722). Pohled na severní průčelí zámku s Italskou zahradou, která klesající terén k řece Dyji překonává několika zahradními terasami. Jednotlivá pole parteru jsou doplněna broderiemi. Cesty doprovází typické topiary.
LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 781.

šířky a dalším úhlopříčně členěným čtvercem vybíhá k řece Dyji. Vedle jsou symetricky položeny další dva amfiteátry a na ně navazující pravoúhle členěné čtverce druhé terasy. Na ni sestupují rampy z úhlopříčně členěného čtverce první terasy s kašnou na křížení cest. Rampami klesá i druhá terasa na nejnižší terasu u řeky. Z hlediska použitých vegetačních prvků prostoru zahrady dominují plochy s bohatými broderiemi ve štěrkových polích vymezené po stranách parterovými trávníky, v nich zaujmou četné topiary a další rytmicky rozmístěné bodové dřeviny pěstované na kmínčích nebo tvarované do kuželů. Okázalá výzdoba parterů již předznamenává nástup francouzské zahradní tvorby.

Lednicko-valtický areál je unikátní tím, jak v něm byly po staletí formovány architektonické, biologické a krajinné složky. Jednou ze zásadních světových hodnot Lednicko-valtického areálu je také to, že se v této krajině uplatnila odjinud neznámá fáze anglo-čínské zahradní tvorby. Typ anglo-čínské zahrady byl nejdříve využit při přeměně zámecké zahrady v Lednici na konci 18. století. Tedy výhradně v hranicích cca 200ha zahrady. Na území komponované krajiny Lednicko-valtického areálu je ovšem možné jednoznačně identifikovat i druhou velkorysou fázi anglo-čínské zahradní tvorby. Ta spočívá v tom, že byl typický zahradní program (zejména drobné zahradní stavby) z větší části[151] z Lednické zahrady

151 V současné podobě Lednického parku zůstaly zakomponovány některé pozůstatky anglo-čínského stavebního programu – Minaret, Akvadukt, Čínský most, Maurská vodárna).

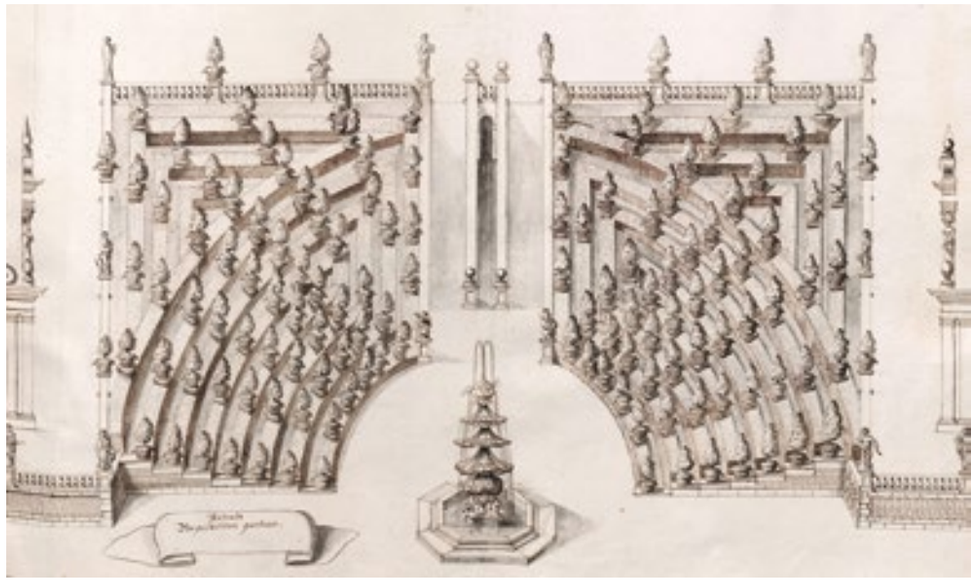

Wolfgang Wilhelm Prämer (1647). Dobové vyobrazení amfiteátru s rostlinami pěstovanými v nádobách v dotyku severního průčelí zámku Lednice (1676). *Bildarchiv, ÖNB Wien.*

postupně odstraňován, aby se posléze uplatnil v celé tamní krajině v proporcích a formách jinde ve světě neznámých. S umísťováním typických staveb z instrumentária anglo-čínské zahrady v krajině souvisely také její rozsáhlé úpravy, a to hlavně v okolí rybníků Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský, kde byly rozmístěny. Ojedinělý soubor těchto solitérních staveb (zámek Belveder, obelisk, Nový Dvůr, Lovecký zámeček, zámek Janův hrad, Dianin chrám, Kolonáda, zámek Pohansko, zámeček Lány, Rybniční zámeček, Apollonův chrám, letohrádek Chrám Tří Grácií, Hraniční zámeček, Obelisk, Katzelsdorfský zámeček, kaple sv. Huberta) z konce 18. a první poloviny 19. století, sofistikovaně situovaných v krajině, tvoří společně se zámeckými rezidencemi v Lednici a ve Valticích její nejvýraznější součást. Doplňuje starší kulturní struktury (rybníky z konce středověku, soustavu alejí a lesních průseků ze 17. a 18. století) o dominanty, jež jsou ohnisky krajinných kompozic, nezřídka vytvářených pomocí introdukovaných cizokrajných dřevin. V osvícenském přístupu ke krajině tak rozvíjejí program okrášleného statku. Řada z nich má proto vedle výtvarného působení v krajině i ryze účelovou funkci (chov ovcí, krav a bažantů, ubytování hajných a revírníků, rozhledny).[152]

Tamní knížecí zahrady proslavily kraj ovšem mnohem dříve, již v 17. století, kdy byla dobudována zahrada v Lednici. Sláva zahrad vzrostla postavením lednické oranžerie na počátku 18. století, podle současníků největší ve Svaté říši římské. Výstavba Minaretu, založení krajinářského parku s umělým jezerem nevídané rozlohy (29 ha) a nejrozsáhlejšími výsadbami dřevin z Nového světa v monarchii a posléze dotvoření zemědělské krajiny do podoby

152 Ke světovým hodnotám Lednicko-valtického areálu podrobně např. v ZÁMEČNÍK, Roman. *Lednický park a Lednicko-valtický areál – současný stav / Lednice Park and Lednice-Valtice Cultural Landscape – current status. In: Průhonický park v proměnách času / Průhonice Park in the Passage of Time.* Praha-Průhonice: Botanický ústav AV ČR, Národní zemědělské muzeum, s. 73–118. ISBN 978-80-88270-53-9.

umělecky ztvárněné kulturní krajiny s půvabnými stavbami přispěly k dalšímu věhlasu. V 19. století se „*Lednice a její zahrady*“, jak je areál jmenován v turistických příručkách,[153] označovaly za „*Zahradu Evropy*“[154] a rychle se stávaly jedním z evropských center zahradnictví a krajinářské tvorby.

Formální parter před Palmovým skleníkem v Lednickém parku. Kompozice využívá kontrastního působení tvarovaných živých plůtků se zapojenými skupinami pěnišníků, hojně jsou zastoupeny konifery (30. léta 20. století).
Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Brně.

Z hlediska použití vegetačních prvků byla jejich nejpestřejší skladba identifikována v Lednickém parku.[155] Ten je charakteristický kombinací formálních a neformálních principů zahradní a krajinářské tvorby. Starší část Lednického parku s bohatou historií, rozkládající se před severním průčelím zámku, které dominuje Minaret, je z hlediska dějin zahradního umění malířsko-krajinářským parkem se zakomponovanými prvky anglo-čínského stavebního programu. Malířsko-krajinářský park je specifický typ přírodně krajinářského parku, který cíleně využívá principy malířské perspektivy, kompozice a práce s barvami k vytváření dokonalých prostorových iluzí. Namísto pouhého napodobování volné přírody krajináři architekti „malují“ v prostoru pomocí živých rostlin, dřevin a terénu a dalších prostředků kompozice. Tento styl dosáhl svého vrcholu v 19. a na začátku 20. století, kdy zahradníci získali přístup k obrovskému množství nově introdukovaných cizokrajných dřevin, zejména konifer ze Severní Ameriky. Mezi její hlavní znaky a principy patří hlavně práce s optickou iluzí prostřednictvím využívání vzdušné a lineární perspektivy k umělému prohloubení nebo zkrácení pohledů, barevné tónování díky výsadbě tmavších jehličnanů do pozadí a světlejších listnáčů do popředí, což opticky oddaluje horizont, park je navržen jako sled promyšlených statických i dynamických obrazů (scenérií), které se návštěvníkovi otevírají při průchodu a využití exotických dřevin, které kompozici dodávají netradiční textury, tvary a podzimní vybarvení.[156]

153 HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph. *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17. Ansichten*, Wien 1840.

154 K tomu podrobně v NOVÁK, Zdeněk. *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století.* Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2017. ISBN 978-80-86874-91-3. s. 231–237.

155 Dobové zprávy hovoří o srovnatelné dendrologické skladbě také na severním břehu Hlohoveckého rybníka. Dnes bohužel zachováno pouze v torzu.

156 K tomu podrobně v NOVÁK, Zdeněk, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, ZÁMEČNÍK, Roman. *Principy tvorby A. E. Silva-Taroucy a malířsko-krajinářská kompozice: kritická edice.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 2025. ISBN 978-80-88270-54-6.

Scenérie z Lednického parku s imitací ruiny akvaduktu. *Foto Roman Zámečník.*

V jeho kompozici se díky velmi pestré dendrologické skladbě a výjimečným způsobům použití vegetačních prvků výrazně projevují principy malířské perspektivy při tvorbě zahradních scenérií.

Kombinace dřevin jsou v Lednickém parku jedinečné a v jiných památkách zahradního umění neznámé, jsou založeny někdy na kontrastu (platan + akát, platan + vejmutovka, platan + pajasan, vejmutovka + červený buk aj.), jindy na harmonii (ořešák černý + dřezovec, ořešák černý + jerlín japonský, dub letní + jeřáb širokolistý). Proměnlivost v roce u některých kombinací zajišťuje stále kontrastní vztah (platan + akát), jindy vztah během roku kolísá od harmonie ke kontrastu (vejmutovka + dřezovec, vejmutovka + modřín + jalovec viržinský aj.). Tím, jak se zmnožuje počet kombinovaných dřevin, stává se jejich vzájemný vztah díky proměnlivosti během roku rozmanitější (akát + platan + habr, pajasan + platan + lípa stříbrná, platan + buk + jeřáb širokolistý, ořešák černý + akát + topol šedý, vejmutovka + platan + liliovník aj.). Tyto kompozice organicky navázaly na starší neméně kvalitní základ (osa zámek-Minaret, půdorys rybníka a ostrovů v něm, terénní modelace, výsadby platanů, vejmutovek, jalovců viržinských, liliovníků, dřezovců aj.), vycizelovaly a akcentovaly jeho estetické hodnoty. Více než padesátiletá soustavná práce knížete Jana II. z Liechtensteinu a Wilhelma Laucheho[157] zanechala v parku dílo, které záměrně reaguje snad na každou situaci

157 Působil jako ředitel knížecích liechtensteinských statků v Lednici, ředitel Vyšší ovocnicko-zahradnické školy tamtéž v letech 1895–1945 a 16 let byl také starostou obce Lednice.

Kontrastní působení tvarovaných a netvarovaných vegetačních prvků ve východní části italizující zahrady v Lednici. Z tvarovaných vysokých stěn (Taxus baccata) vyrůstají solitérní duby (Quercus robur). *Foto Roman Zámečník.*

vytvořenou během roku a dne výškou slunce nad obzorem, oblačností a dalšími klimatickými faktory. Odlišný průběh počasí někdy akcentuje kompozice (zejména v době rašení, květu a podzimního vybarvení), které řadu let jakoby „spí" a najednou překvapí.[158]

Jihovýchodně od zámku Lednice leží mladší (z 2. pol. 19. stol.) část Lednického parku ztvárněná formálním způsobem. Z hlediska dějin zahradního umění jde o zahradu italizující využívající ojedinělé kombinace s prvky volného stylu. Centrální parter, jemuž v hlavní ose vévodí Benátská kašna, je přísně formální, co se členění zahradních ploch i použití vegetačních prvků týče. Dva ze čtyř postranních parterů, ztvárněných jako boskety, již přísnou formálnost při použití vegetačních prvků postrádají. Kompozice v nich je založena na kontrastní kombinaci použitých vegetačních prvků. Prostor je v nich dán prezentaci taxonů netvarovaných, která ale kontrastuje s přísnými geometrickými formami skupinových, liniových vegetačních prvků (stěny, ploty, plůtky).

158 NOVÁK, Zdeněk. *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 2017, s. 232–234.

Z hlediska použitých vegetačních prvků, prostoru jihovýchodně od zámku dominují živé tvarované lemy a plůtky geometrických obrazců, a to hlavně před Palmovým skleníkem a ploty a stěny členící zahradu na jednotlivé partery a boskety. Zásadní pro celkový kompoziční účinek jsou kompoziční detaily prezentované krátkodobými květinovými záhony. Osa vycházející z východního bočního vstupu do skleníku je hlavní osou italizující zahrady. Je zdůrazněna pásy květinového koberce lemovanými dvěma rovnoběžnými cestami. Cesty mezi skleníkem a dvěma zeravy obrovskými (*Thuya plicata*) jsou užší než cesty za zeravy. Tím je uplatněn princip perspective ralentie.[159] Postranním bosketům položeným nejdále od Palmového skleníku dominují rozvolněné a zapojené skupiny stromů, postranní boskety ležící blíže skleníku, ukrývají minimalistickou formální úpravu. Tyto čtyři boční boskety upomínaly na někdejší členění italských botanických zahrad (Padova) prezentující flóru čtyř tehdy známých kontinentů (Evropa, Asie, Afrika, Amerika) a umožnily soustředit v zelených kabinetech zahradnický sortiment (trvalek, růží, jehličnanů a listnáčů), aniž by to bylo na škodu celkovému architektonickému výrazu.[160]

Lednický park je zásadním hodnotovým atributem[161] památky světového kulturního dědictví Lednicko-valtický areál. Na výjimečných světových hodnotách Lednického parku se zásadním způsobem podílejí vegetační prvky a jejich bohatá sortimentální skladba, která čerpá z introdukčních a pěstitelských úspěchů 19. století, na nichž se výrazně zasloužil rod Liechtenštejnů.

Průhonický park

Použití vegetačních prvků v českých památkách zahradního umění bylo v průběhu jejich bohaté historie velmi pestré a ovlivněné děním v okolních zemích. Toto ovlivnění ale zcela neplatí pro svébytné dílo krajinářské architektury z přelomu 19. a 20. století, kterým je Průhonický park. Jeho tvůrce Arnošta Emanuela hraběte Silva-Taroucy (1860–1936) v Průhonickém parku dosáhl dosud nepřekonaného vrcholu rozvíjení zahradní kompozice specifického typu krajinářské zahrady. Na rozdíl od knížete Hermanna von Pückler-Muskau záměrně (nikoli z nedostatku peněz) rezignoval na umělecké akcenty a architektonické dominanty v zahradě (s výjimkou průhonického zámku a jeho věže) a soustředil se na rozvíjení kompozice založené pouze na uměleckém uchopení vegetačních prvků, terénu, skalisek, vodních ploch a toků se všemi jejich viditelnými, slyšitelnými nebo čichem či hmatem vnímatelnými vlastnostmi. Na rozdíl od dávných zahradních umělců nepostupoval metodou stylizace (ti stylizovali kupříkladu přírodní peřeje do skvostných kaskád, jako např. v horském parku

159 Perspective ralentie (zpomalená perspektiva) je architektonický a umělecký klam, který vyvolává optickou iluzi, že pozorovaný prostor je mnohem méně hluboký, než je tomu ve skutečnosti. Dosahuje se jí záměrným zpomalením přirozeného ubývání velikosti objektů směrem k horizontu, což opticky přibližuje vzdálené pozadí k divákovi (typický princip uplatňovaný ve francouzských zahradách).

160 NOVÁK, Zdeněk. *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století.* Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2017. ISBN 978-80-86874-91-3, s. 229.

161 Atributy jsou takové jevy, které vyjadřují a demonstrují výjimečnou světovou hodnotu statku světového dědictví.

Hlavní průhled Průhonickým parkem, tzv. Hlavní vyhlídka, v pozadí zámek Průhonice (40. léta 20. stol.). *Archiv Výzkumného ústavu pro krajinu.*

Wilhelmshöhe nebo v zahradě zámku Caserta u Neapole), ale použil metodu „Capability" Browna, totiž Improvement (zdokonalení). Od roku 1885 tvořil zámek a park v Průhonicích. Jeho motivace částečně vycházela z hledání národního slohu v zahradním umění odpovídajícího duchu národního obrození.[162] Řekl k tomu: *„Mojí myšlenkou bylo vytvořit park odpovídající rázu krajiny; vodítkem při práci byla mi pouze příroda, při čemž zároveň využíval jsem vždy i vlastností terénu. Snažil jsem se docílit mnohotvárných obrazů zapadajících do rámce středočeského kraje."*[163] Nakonec v parku vytvořil vysokohorská údolí, která odrážejí skaliska plná květin, a se stinnými porosty stromů s podrosty stálezelených rostlin, jež se v Čechách nikde nevyskytují. Porosty těchto vysokohorských údolí zdokonalil (*improved*) výsadbami rostlin, které se spolu v přirozených společenstvech nevyskytují. Přitom vycházel z inspirace staršími zahradami (Lednice, Čechy pod Kosířem, vídeňské zahrady) a dílem holandských mistrů, které jej inspirovalo při práci se světlem v kompozici zahradní scenérie a při úvahách nad proporcemi světlých (vodní a travnaté plochy) a tmavých (porosty, terénní vyvýšeniny) prvků s využitím principů malířské (vzdušné) perspektivy v kompozici scenérií. Jeho popsané úvahy a praktické pokusy manipulovat s prostorem pomocí světlých a tmavých prvků jsou vlastně analogií k manipulativní geometrické perspektivě (*anamorphosis*

162 NOVÁK, Zdeněk, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, ZÁMEČNÍK, Roman. *Principy tvorby A.E. Silva-Taroucy a malířsko-krajinářská kompozice: kritická edice.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 2025. ISBN 978-80-88270-54-6, s. 12–17.

163 SILVA-TAROUCA, Arnošt, Průhonický park – přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926, Praha 1926, s. 5–6.

Scenérie z Průhonického parku s hojným zastoupením konifer a s rozvolněnou skupinou pěnišníků (40. léta 20. stol.). *Archiv Výzkumného ústavu pro krajinu.*

abscondita), využívané Andrém Le Nôtrem a dalšími umělci ve francouzských zahradách, i když to hrabě výslovně nikde neuvádí. Výsledný efekt je však stejný. Způsoby použití vegetačních prvků uchopil z tolika různých úhlů pohledu, že je velmi těžké je jednoduše charakterizovat. Během 19. století se totiž dále rozšířil sortiment pěstovaných rostlin jak introdukcí ze západního pobřeží Severní Ameriky a Dálného východu, tak kypícím šlechtěním nových odrůd. Nesmírné bohatství druhů a odrůd rostlin, které jiným zahradám spíše ubližovalo,[164] uchopil hrabě Arnošt Silva-Tarouca tvůrčím způsobem a každé rostlině stanovil místo, kde vynikala. Aplikoval principy malířské (vzdušné) perspektivy k manipulaci s prostorem zahrady, což popsal slovy: *„Tím vším má být dosaženo rozlišení splývajícího pozadí od středu a popředí, a tím hloubky obrazu. Tento trik, malíři ostatně často používaný, hodí se i při řešení dálkových pohledů v parku. Po obou stranách popředí masivní skupiny tmavých, kompaktních stromů (např. červených buků nebo starých dubů), uprostřed lehké koruny vrb nebo ještě lépe bělolisté nebo žlutolisté stromy (stříbrné topoly, vrby, žlutolisté topoly, jilmy nebo duby), pozadí mezi zelenými křovinami, mizejícími trávníky nebo plochy vodní. Také lze vyřešiti popředí tmavými jedlemi a smrky a střed stříbrobílými, modrými nebo žlutými koniferami."*[165]

164 WIRTH, Zdeněk. Pražské zahrady. Umělecké památky. Řada II. Praha: Václav Poláček, 1943: „… je novodobý veřejný park od poloviny 19. století jen kompromisním útvarem, o němž rozhoduje praktický zahradník bez vedení architektova, a proto závislým na hotových vzorech starších, z nichž postupně přejímá renesanční a barokní motivy, hlavně ovšem květinový parter a květinový koberec a vodní bazén, slučuje je mechanicky se zakořeněným pojmem zahrady jako zušlechtěné přírody a s nově oživenými zálibami botanickými."

165 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel. Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, *Styl*, 1933–1934, XIII. (XVIII.), s. 163.

Pohled z nádvoří Průhonického zámku (Hlavní vyhlídka) jihovýchodním směrem.
Foto Roman Zámečník.

V Průhonickém parku dosáhl zdánlivě nedosažitelného – vybudoval obrovskou a nesmírně cennou botanickou sbírku a její vědeckou hodnotu podtrhl použitím rostlin v přirozeně působících scenériích. Nebál se ani ostrých, ani jemných kombinací barev, struktur a textur. Od kosterních porostů dřevin po detailní výsadby trvalek v alpinech je patrná snaha nejen o největší estetický efekt, ale i o pokorné respektování požadavků rostlin. Vznikají tak „ideálně krásné" scenérie ze stabilních společenstev rostlin s podobnými nároky, ale rostlin pocházejících z nejrůznějších koutů světa. Hrabě Silva-Tarouca je nazývá „Pflanzengeographische Szenerien".[166] V roce 1908 začal spolupracovat s Camillem Schneiderem (1876–1951), německým zahradním architektem, který objevil pro německé publikum do té doby naprosto neznámý Průhonický park a zejména jeho trvalkové výsadby.[167] Schneider absolvoval v rámci své práce pro Rakousko-uherskou dendrologickou společnost (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn) botanickou expedici na Kavkaz, kde jej fascinovaly porosty pěnišníků a bobkovišní. Na jeho podnět se v Průhonicích začaly tyto dřeviny vysazovat. Proto dnes Průhonický park mj. oplývá poutavými podrosty pěnišníků.[168]

Ve světle nejnovějších výsledků vědy a výzkumu dnes Průhonický park a jiné jím inspirované vyčleňujeme z velké rodiny krajinářských parků anglických a přírodně-krajinářských parků německých a zařazujeme ho do skupiny označované jako malířsko-krajinářská zahrada (styl, či park). Je to styl vlastní zemím střední Evropy, které ovládala podunajská monarchie a na němž působila Dendrologická společnost. Protože se v zemích proslavených svou zahradní naturalistickou tvorbou (Anglie, Německo), z nichž se principy anglické, anglo-čínské a krajinářské zahrady (Anglie) a přírodně-krajinářské zahrady (Německo) šířily do jiných částí světa, nevyskytuje, nebyl dosud vnímám jako svébytný zahradní styl.[169]

Své zkušenosti, znalosti a dovednosti hrabě Arnošt Silva-Tarouca poutavě popsal, a tak šířil principy malířsko-krajinářské zahrady širokému publiku v publikacích,[170] většinou vázaných na Rakousko uherskou dendrologickou společnost.

Malířsko-krajinářské zahrady, podle jejichž zásad je založen Průhonický park a které formuloval hrabě Arnošt Silva-Tarouca, se tak staly specifickým projevem zahradního umění. Jeví se ale, že byly vázány pouze na území podunajské monarchie. Její aristokracie se totiž zajímala o zahradní umění mnohem více než aristokracie německá.

Park Mošnice a krajina kočárových koní v Kladrubech nad Labem

Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem je vzácnou syntézou dvou kategorií kulturní krajiny, a sice živé, do dnešních dnů organicky se vyvíjející krajiny s dominantním funkčním určením, a krajiny záměrně komponované člověkem představující výjimečný příklad specializovaného okrášleného statku, zaměřeného na chov a výcvik ceremoniálních koní. Obsahuje zřetelné a funkční prvky krajinné kompozice (osy, cesty, aleje, stromořadí, vodoteče, symetrické stavby, vazby mezi prvky), které jsou příkladem aplikace kompozičních principů francouzské zahrady. Současně je tato památka zahradního umění také příkladem aplikace principů anglické krajinářské tvorby.[171]

166 Tento cíl byl a stále je základem zahradní tvorby a projevuje se i v současné tvorbě zahrad a krajiny.

167 SCHNEIDER, Camillo Karl. Über die landschaftliche Gartengestaltung von heute, *Die Gartenkunst*, 1902, XI, 6, s. 102–105.

168 NOVÁK, Zdeněk, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, ZÁMEČNÍK, Roman. *Principy tvorby A.E. Silva-Taroucy a malířsko-krajinářská kompozice: kritická edice.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 2025. ISBN 978-80-88270-54-6, s. 12–17.

169 NOVÁK, Zdeněk. Průhonický park v kontextu dějin zahradního umění a světového kulturního dědictví, s. 29–50. *In: Průhonický park v proměnách času:* mezinárodní konference ke 140. výročí založení Průhonického parku a 15. výročí potvrzení jeho zápisu na Seznam světového dědictví, 21.–22. 5. 2025, Průhonice.

170 Hrabě byl spoluautorem Příruček pro přátele zahrad (Kulturhandbücher für Gartenfreude). Postupně vyšly kniha o trvalkách (Unsere Freiland-Stauden, 1910, 1913, 1922, 1927, 1934), o listnatých dřevinách (Unsere Freiland-Laubgehölze, 1913, 1922, 1931) a o jehličnanech (Unsere Freiland-Nadelhölzer, 1913, 1923).

171 K historii a hodnotám krajiny podrobně např. v ZÁMEČNÍK, Roman (ed.) 2022. *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem, kritický katalog výstavy = Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem, critical Catalogue of the Exhibition = Die Landschaft für die Zucht und Dressur von zeremoniellen Wagenpferden in Kladruby nad Labem, Kritischer Ausstellungskatalog.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 250 s. ISBN 978-80-88-270-33-1.

Hlavní budova stájového dvora Kladruby nad Labem v Národním hřebčíně Kladruby nad Labem s popínavými dřevinami na fasádě a stromořadím před ní (30. léta 20. stol.).
Archiv Národního hřebčína Kladruby nad Labem.

Již na počátku 18. století v ní bylo díky vhodným přírodním podmínkám vyšlechtěno a stabilizováno plemeno starokladrubských koní typu galacarrosier. Chovu a výcviku byla prostředky zahradní a krajinářské tvorby postupně uzpůsobována.

Mimořádný respekt k účelu krajiny je vyjádřen krajinářskými kompozičními prostředky – společným výchozím bodem hlavních kompozičních os formální části krajiny je hlavní vchod do stájového dvora v Kladrubech nad Labem.[172] Účel krajiny je vyjádřen také kompozicí hmot budov ve dvoře Kladruby nad Labem, kde je hmota císařského zámku potlačena nejen vizuálně (skrytím za řadou stromů), ale též absolutně – jeho hmota je mnohem nižší než vstupní stájové křídlo, podobně ani výška lodi kostela sv. Václava a Leopolda tamtéž nepřesahuje výškovou hladinu hlavních budov vlastního stájového dvora. Takováto akcentace ryze hospodářské funkce krajiny prostředky krajinářské a architektonické kompozice je velmi neobvyklá, je-li v krajině sídlo příslušníka společenské elity. Formální struktura krajiny tak kompozičními prostředky jasně vyjadřuje svůj chovatelský účel i významovou hierarchii prvků v krajině včetně stavebních a uměleckých objektů. Osy vybíhající do krajiny jsou zdůrazněny výsadbami alejí, které propojují další dva stájové dvory (Františkov a Josefov). Základem formální části krajiny jsou plochy s travními porosty, zejména louky a pastviny s charakteristickou vegetací. Jimi protékají přirozené vodoteče (Strašovský potok a jeho přítoky) a rovnocenně významné uměle vybudované zavodňovací a odvodňovací kanály (z nichž páteřní je Kladrubský náhon z doby baroka). Pro vzhled krajiny je z nich nejdůležitější Strašovský potok, napřímený po roce 1821 do podoby kanálu protínajícího Selmickou alej v úhlu cca 45°, typickém pro hvězdy (étoile) francouzských zahradních a krajinných úprav. Soustavu vodotečí doprovází liniová vegetace. Do bylinného porostu jsou situovány dva typy výsadeb dřevin: přímá stromořadí (v duchu klasicistního přístupu ke krajině) a v kontrastu k nim malebné skupiny zapojených stromů a malebně rozmístěné solitéry (v duchu romantického přístupu ke krajině). Struktura liniových výsadeb v krajině je hierarchizována. Na monumentální lipové aleje (struktura prvního řádu) navazují liniové výsadby stromů, které v uspořádání krajiny vytvářejí organizační a kompoziční strukturu nižšího řádu: jsou to jednak stromořadí ohraničující téměř pravoúhlé pozemky pastvin podél Selmické aleje, což je hlavní osa krajiny propojující stájové dvory Kladruby a Františkov, a dále jabloňové aleje lemující cesty v okolí dvora Josefov. Všechny typy liniových výsadeb naplňují záměr vybudovat ferme ornée, přičemž plní jak kompoziční, tak ryze účelovou funkci. Aleje a stromořadí jižně od stájového dvora Kladruby vytvářejí šestipaprskovou hvězdu (étoile) se středem u sochy sv. Jana Nepomuckého, díky níž se v území vyskytuje výrazná struktura trojúhelníkových (ostroúhlých) pastvin. Průhledy alejemi, vytvářejícími tuto hvězdu, nejsou zaměřeny na žádné architektonické nebo umělecké dominanty, končí v „nekonečnu“. Liniové výsadby stromů mezi pastvinami navozují dojem cabinetů (cabinet de verdure) v bosquetech francouzské zahrady. Tyto cabinety nemají, na rozdíl od francouzských zahrad, účel pouze estetický, popř. zábavní. Slouží jako pastviny v promyšleném, funkčně určeném souboru. Pohled do cabinetů s malebnými skupinami stromů (clumps) v jejich interiéru a pasoucími se koňmi připomíná pohled do anglického parku. Clumps jsou tvořeny skupinami autochtonních dřevin. Základním smyslem liniových výsadeb je uspořádání krajiny na pastevní dílce odpovídající proměnným potřebám stáda.

Výjimečnou součástí krajiny je malířsko-krajinářský park Mošnice založený na přelomu 19. a 20. století. Základem jeho kompozice jsou původní porosty lužního lesa a dochované meandry neregulovaného Labe. Jediná zpevněná cesta parkem je vedena ve velkoryse jednoduché a přitom elegantní esovce skládající se z pouhých dvou oblouků, přičemž ten pravotočivý má poloměr asi 300 m. Poloměr byl určen účelem cesty, jež nesloužila procházkám, ale byla určena pro jízdu kočárem. Pro rychlost jízdy kočáru byl park také komponován. Kolem cesty se vějířově otevírají působivé scenérie, jejichž rozmístění využívá principů malířské perspektivy v kompozici krajinářského parku.[173] Malířskou perspektivu využíval poprvé hrabě Arnošt Emanuel Silva-Tarouca při zakládání Průhonického parku. Doporučení

172 Nikoli do zámku, jako je tomu v krajinách při jiných hřebčínech.

173 Použití principů malířské kompozice v krajinářské tvorbě spočívá v záměrných výsadbách barevných dřevin v průhledech tak, aby byla vytvořena iluze většího (hlubšího) či menšího (kratšího) prostoru podle konkrétního kompozičního úkolu. Např. výsadby namodralých jehličin v závěru průhledu vyvolávají pocit větší hloubky prostoru, výsadby temných jehličnanů se zdají být také vzdálenější. Promyšleným sesazením dřevin lze vytvořit iluzi kopce či údolí, jehož účinek se zvýší zrcadlením výsadeb na vodní hladině správně umístěné vodní plochy atd.

Zahradní úprava před císařským zámkem v Kladrubech nad Labem. Cour d´honneur je od drobné zámecké zahrady oddělen tvarovaným živým plotem a tvarovaným lipovým stromořadím. *Foto Roman Zámečník.*

Silva-Taroucy byla v parku Mošnice tvůrčím způsobem rozvinuta a realizována v ojediněle výjimečné podobě.[174]

Cestu parkem Mošnice lemují solitéry vzácných dřevin *(Ginkgo biloba, Picea breweriana, Juniperus virginiana, Platanus acerifolia)*, malebné solitéry akátů (*Robinia pseudoacacia*), a *Robinia pseudoacacia* ´Tortuosa´, smutečního jasanu (*Fraxinus excelsior* ´Pendula´) a pozoruhodné kombinace dřevin v malých skupinách s vysokou rozmanitostí kombinací. Ty začínají u jednoduché kombinace zelených a červených buků (*Fagus sylvatica* a *Fagus sylvatica* ´Atropunicea´) a končí kontrastními kombinacemi smrku ztepilého (*Picea abies*), habru obecného *(Carpinus betulus)* a jírovce maďalu *(Aesculus hippocastanum)*. Z cesty se otevírají vyhlídky nahoře otevřené nebo vyhlídky zarámované vodorovnými větvemi dubů, které míří na další zajímavé solitéry nebo skupiny.[175]

174 NOVÁK, Zdeněk. Proměny krajiny v kontextu zahradního umění ve vztahu ke krajině pro chov kočárových koní v Kladrubech nad Labem, 2017, s. 53–104. *In: Sborník z mezinárodní konference Ochrana kulturní krajiny, Organizace kulturní krajiny se zvláštním zřetelem k chovu koním,* 25.–26. května 2017, Kladruby nad Labem. ADAMEC, Zdeněk; EBEL, Martin; EBELOVÁ, Ivana; HÖBELT, Lothar; JIRÁNEK, Tomáš et al. *Ochrana kulturní krajiny: organizace kulturní krajiny se zvláštním zřetelem k chovu koní = Cultural Landscape Conservation: the organisation of cultural landscapes with special regard to horse breeding: sborník z mezinárodní konference:* 25.–26. května 2017, Kladruby nad Labem, Česká republika. Kladruby nad Labem: Národní hřebčín, 2018. ISBN 978-80-907015-0-2.

Pastviny v okolí stájového dvora Františkov, které jsou částečně vymezeny liniovými vegetačními prvky. Pastvinám dominují zapojené skupiny stromů (clumps). *Foto Roman Zámečník.*

Po vzoru Průhonického parku využívá kompozice parku Mošnice všech nástrojů malířské perspektivy a prosvětluje scenérie parku různými valéry od žlutozelených kvetoucích lip nebo světle zelených vrb, přes bělavé koruny rozkvetlých kaštanovníků setých *(Castanea sativa)* až po bílé koruny rozkvetlých jírovců *(Aesculus hippocastanum)*, katalp *(Catalpa bignonioides)*, vzácné hrušně Tatarovy nebo lip stříbrných (*Tilia argentea*) a topolů bílých *(Populus alba)* v kontrastu s temnými skupinami smrků ztepilých *(Picea abies)*, javorů (*Acer platanoides* ´Schwedleri´) a buků (*Fagus sylvatica* a *Fagus sylvatica* ´Atropunicea´). Důležitou roli hrají v kompozici parku slepá říční ramena řeky Labe zajišťující zrcadlení promyšleně uspořádané barevnosti zeleně. Kompozice počítá s proměnlivostí vegetace během dne a během roku. Tvůrce parku (Anton Umlauft) sesadil dřeviny tak, aby kontrastně působily po celý rok, což lze demonstrovat na uvedené skupině smrk ztepilý + habr obecný + jírovec maďal, nebo aby vytvářely rozdílné obrazy ráno, v poledne nebo večer při pohledu na stejnou scenérii. Zcela mimořádné je použití javoru klenu, jeho pestrolisté odrůdy *Acer pseudoplatanus* ´Leopoldii´. V parku se vyskytuje v několika solitérách, pokaždé zasazených do jiných

175 NOVÁK, Zdeněk; MACHEK, Jiří; ZÁMEČNÍK, Roman. *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem.* Praha: FOIBOS BOOKS. Světové památky UNESCO, 2021. ISBN 978-80-88258-30-8, s. 84–87.

Malířsko-krajinářský park Mošnice se zapojenou skupinou stromů, v níž jsou kombinovány buky lesní a buky červené. *Foto Roman Zámečník.*

scenérií tak, aby krása stromu vynikla někdy před kontrastním pozadím (např. načervenale temnolistý javor *Acer platanoides* ´Schwedleri´), jindy izolovaně, aby slunce mohlo rozzářit jeho korunu. Ani v anglických parcích nebo v parcích na kontinentu ve Wörlitz, Postupimi nebo Muskau se stejná kompoziční situace nevyskytuje.

Jižně od cesty parkem se otevírají pohledy do luk osázených vcelku pravidelně rozmístěnými solitérami (styl gardenesque) zajímavých, zhruba stejně vysokých stromů (*Picea pungens*, *Acer pseudoplatanus* ´Leopoldii´, *Fraxinus angustifolia*, *Quercus robur*, *Quercus rubra*), vytvářejících proměnlivé barevné spektrum, jehož barvy se podle ročního období mění a při pohybu návštěvníka po cestě se díky vzdálenostem mezi stromy také mění vztahy mezi jejich barvami a texturami od kontrastu k harmonii. Na opačné straně je situována scenérie dalšího parkového jezírka zrcadlícího okolní porosty.[176]

176 NOVÁK, Zdeněk, MACHEK, Jiří, ZÁMEČNÍK, Roman. *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem.* Praha: FOIBOS BOOKS. Světové památky UNESCO, 2021. ISBN 978-80-88258-30-8. s. 84–87.

Malířsko-krajinářský park Mošnice se solitérní výsadbou Acer pseudoplatanus ´Leopoldii´ (vlevo) a zapojenou skupinou temnolistých javorů (Acer platanoides ´Schwedleri´). *Foto Roman Zámečník.*

V jihozápadní části parku se vyskytují nejstarší duby pocházející z původních břehových porostů řeky Labe. Východ z parku uzavírá pohled do korun dvojice červených buků (*Fagus sylvatica* ´Atropunicea´), jež se promítají před jabloňovou alejí, reminiscencí na uspořádání krajiny ve východní části statku. Za ní už je vidět Selmická alej, která v tomto kolmém pohledu tvoří pozadí scenérie.[177]

V parku Mošnice se, na rozdíl od dobových paralel krajinářských parků, nevyskytuje žádná drobná architektura nebo socha, jeho krása je založena na promyšleném uplatnění vlastností dřevin a práci se světlem. Celá Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem je příkladem na kompozičním kontrastu komponovaného okrasného statku (ferme ornée) založeného ve dvou fázích – ve 20. letech 19. století (1. fáze) a o téměř 100 let později, na počátku 20. století (2. fáze), v němž je jeho hospodářsky plnohodnotný účel dokonale respektován a vyjádřen prostředky krajinářské architektury.

177 Některé z hodnot souvisejících s použitím výše popsaných vegetačních prvků nebyly bohužel při poslední obnově parku (2020) respektovány (např. použití Picea pungens v kompozici) a v současnosti (2026) nejsou v místě identifikovány.

Teorie vegetačních prvků

Pavel Šimek, Miloš Pejchal, Tatiana Kuťková

Teorie vegetačních prvků (VP) obsahuje komplexní klasifikaci a terminologii pěstitelských skupin rostlin používaných v krajinářské architektuře (KA) tedy i v památkách zahradního umění. Tato teorie vznikala postupně[178, 179] a byla dále rozvíjena[180] především na základě potřeby vyjádřit typologicky jasné principy pro použití rostlin v KA, které by akcentovaly především prostorové uspořádání rostlin v kompozici objektů KA. Klasifikační systém vegetačních prvků je primárně založen na kombinaci životní formy (fyziognomie) a prostorového uspořádání rostlin. Dále se do této klasifikace promítá způsob pěstování, a to vymezením konkrétních VP (např. tvarovaný strom, tvarovaný živý plot, záhonové růže).

Termín *vegetační prvek* se stal postupně zaužívaným termínem, který pro svoji jednoznačnost našel všestranné využití v KA, a to v širokém spektru praktikovaných témat – např. při popisu kompozice nebo specifikaci technologií, v památkové péči a v běžné praxi správců zeleně aj.

Definice: Vegetační prvek je základní prostorotvorná složka díla zahradní či krajinářské architektury. Vegetační prvek je určen fyziognomií (vzhledem), prostorovým uspořádáním rostlin a způsobem pěstování.

Základní používané termíny:

- jednoduché VP – tvořené pouze jedním jedincem,
- složené VP – soubor několika jedinců stejné životní formy (stromy, keře, pereny, letničky),
- jedinci tvořící složený VP jsou označováni jako sekundární VP – vysvětlení viz Schéma č. 1: Klasifikace dřevinných vegetačních prvků,
- kombinované VP – soubor několika různých VP (např. porost stromů s podrostem keřů, trvalkami aj.).

178 Šimek, Pavel. Vymezení pojmu „vegetační prvek" a jeho praktické uplatnění. In: *Konference k 20. výročí trvání samostatného studijního oboru pro zahradní a krajinářskou tvorbu*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 1998, s. 87–96.

179 ŠIMEK, Pavel. Městská zeleň. In: ŠRYTR, Petr et al. *Městské inženýrství. 2 díl*. Praha: Academia, 2001, s. 183–225. ISBN 80-200-0440-8.

180 PEJCHAL, Miloš a ŠIMEK, Pavel. *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče*. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2015.

Termínem „skupinový vegetační prvek“ označujeme vegetační prvky podobných vlastností. Např. „růže“ jsou termínem, který označuje skupinový vegetační prvek, v rámci kterého vylišujeme růže záhonové, keřové, popínavé atd.

Vegetační prvky jsou tvořeny konkrétními taxony dřevin a bylin, které zásadním způsobem determinují vlastnosti VP.

Nomenklatura uvedených taxonů je sjednocena podle https://powo.science.kew.org/.

Tab. č. 1 Odvození struktury vegetačních prvků podle životní formy, fyziognomie a podle prostorového uspořádání rostlin

oborové označení (životní forma)	**prostorové uspořádání – oborově používané označení**		
	bod	**linie**	**plocha (objekt)**
letničky (terofyty)	solitérní letnička	popínavá letnička liniová výsadba l.	letničkový záhon
trvalky (chamaefyty) (hemikryptofyty)	solitérní trvalka	popínavá trvalka liniová výsadba t.	trvalkový záhon trávník bylinné společenstvo
keře (fanerofyty)	solitérní keř	živý plot	skupina nebo porost keřů záhony růží
liány (fanerofyty)	popínavá dřevina (solitérní)	popínavé dřeviny (rozprostřené lineárně)	popínavé dřeviny (rozprostřené plošně)
stromy (fanerofyty)	solitérní strom	stromořadí	skupina stromů porost stromů
mechy		spáry	plochy
	jednoduché VP	**složené (nebo kombinované) VP**	

Typologie vegetačních prvků

Navržená typologie vegetačních prvků vychází z dlouhodobého praktikování teorie vegetačních prvků a získaných zkušeností při výuce na Zahradnické fakultě MENDELU a obsahuje i vegetační prvky, které se mohou potenciálně vyskytovat v našich památkách zahradního umění.. Použité třídění vegetačních prvků, uplatnění principu vymezování primárních a sekundárních VP a jejich příslušnost do skupinových vegetačních prvků bylo vedeno snahou o maximálně možné zjednodušení použité metody. Popsané principy vycházejí z poznání společných nebo podobných znaků konkrétních vegetačních prvků, které jsou rozhodující především při jejich uplatnění v kompozici. Tento přehled nemůže a nemá ambici postihnout všechny možné odchylky, které vznikají při používání vegetačních prvků v objektech krajinářské architektury. Typickým příkladem může být pojetí námi definované „květinové skupiny“, u které nelze jednoznačně stanovit nejdůležitější (nosnou) pěstitelskou skupinu, a základním principem pro typologii se stalo použití výrazně kvetoucích rostlin bez ohledu na příslušnost do různých pěstitelských skupin.

Dalším příkladem může být v praxi používaná, částečně zjednodušená klasifikace dřevin pro typologii bodových i plošných vegetačních prvků:

Skupina dřevin	**zahrnuje dřeviny**
jehličnatá	jehličnaté opadavé i stálezelené
listnatá	listnaté opadavé*1)
stálezelená	listnaté stálezelené

**1 Včetně taxonů s významným podílem odumřelého, neopadaného (marcescentního) listí.*[181]

Oddíl	**Kapitola**	**Vegetační prvek**
STROMY	Solitérní strom	solitérní strom
	Kytice stromů	kytice stromů
	Solitérní strom tvarovaný	solitérní strom tvarovaný
	Dvojice stromů	dvojice stromů
	Skupina stromů	skupina stromů rozvolněná
		skupina stromů zapojená
	Porost stromů	porost stromů
	Stromořadí	stromořadí volně rostlé stromořadí tvarované
KEŘE	Solitérní keř volně rostlý	solitérní keř volně rostlý solitérní keř na kmínku
	Solitérní keř tvarovaný	solitérní keř tvarovaný
	Skupina keřů	skupina keřů rozvolněná skupina keřů zapojená skupina keřů tvarovaná
	Porost keřů	porost keřů
	Skupina keřů pokryvných	skupina keřů pokryvných
VEGETAČNÍ CLONY A PŘEDĚLY	Živý plot volně rostlý	živý plot volně rostlý
	Živý plot tvarovaný	lemy a plůtky ploty stěny
RŮŽE	Růže	růže záhonové růže historické růže sadové (keřové) růže pnoucí růže pokryvné růže miniaturní růže stromkové

181 MUDRÁK, Ondřej. Marcescence – přehlížený fenomén neopadaného listí. *Botanika*. 2024, 12(2), s. 16–17. ISSN 2336-2243.

Oddíl	Kapitola	Vegetační prvek
DALŠÍ DŘEVINNÉ VEGETAČNÍ PRVKY	Ovocné dřeviny	ovocné dřeviny volně rostlé ovocné dřeviny tvarované
	Popínavé dřeviny	popínavé dřeviny
	Specifické tvarované VP	solitérní tvarované prvky loubí zelená architektura makrobonsaje
	Nálety a nárosty dřevin	nálety a nárosty dřevin
KVĚTINY	Květinový záhon krátkodobý	záhon letničkový ze sadby záhon letničkový z přímého výsevu záhon dvouletkový záhon cibulnatých (hlíznatých) rostlin záhon (krátkodobý) smíšený
	Květinový záhon dlouhodobý	klasický (tradiční) trvalkový záhon smíšený (štěrkový) trvalkový záhon záhon cibulnatých (hlíznatých) rostlin záhon (dlouhodobý) smíšený:
	Solitérní letnička	solitérní letnička
	Solitérní trvalka	solitérní trvalka
	Skupina trvalek	skupina trvalek
	Vodní rostliny	vodní rostliny
	Cibuloviny (pěstované mimo záhon)	cibuloviny (pěstované mimo záhon)
	Popínavé květiny	popínavé květiny
	Liniové květinové prvky	liniové květinové prvky
	Květinová skupina	květinová skupina
TRÁVNÍKY	Trávník parterový	trávník parterový
	Trávník parkový	trávník parkový
	Trávník luční	trávník luční
	Trávník luční květnatý	trávník luční květnatý
	Trávník sportovní	trávník sportovní
	Trávník zpevňovaný	trávník zpevňovaný

Oddíl	Kapitola	Vegetační prvek
VP V NÁDOBÁCH	VP v nádobách – krátkodobé	nádoby s letničkami nádoby s dvouletkami nádoby s cibulovinami nádoby – smíšené výsadby
	VP v nádobách – dlouhodobé	nádoby s trvalkami nádoby s dřevinami nádoby – smíšené dlouhodobé nádoby s teplomilnými rostlinami (přenosné) nádoby s kombinací sortimentů
ZELENINA	Zeleninový záhon	zeleninový záhon na rostlém terénu zeleninový záhon vyvýšený
	Zelenina solitérní	zelenina solitérní
OSTATNÍ BYLINNÉ VP	Bylinné společenstvo	bylinné společenstvo
	Ruderální porost	ruderální porost
OSTATNÍ VP	Mechy	mechy
	Bambusy	bambusy

Dřeviny

Pojem dřevina

Dřeviny jsou zvláštní typy rostlin, které se od ostatních odlišují především tím, že vytvářejí vytrvalé dřevnaté stonky s obnovovacími pupeny, které v nepříznivých ročních obdobích (zima, sucho) neodumírají.

Velká většina dřevin použitelných u nás v trvalé venkovní kultuře se dále vyznačuje druhotným tloustnutím stonku, projevujícím se vznikem letokruhů ve dřevě a tvorbou (druhotné) kůry, respektive borky. Výjimkou jsou v tomto směru druhotně netloustnoucí jednoděložné dřeviny (u nás zčásti pěstovatelné bambusy a juky či palmy) a některé rostliny nahosemenné (např. pouze v interiérech využitelná třída cykasy). Vzhledem k tomu, že mezi dřevinami a bylinami není ostrá hranice, neexistuje ani definice, která by měla – zvláště z celosvětového pohledu – univerzální platnost.

Růstové formy dřevin[182]

Dle dosahované velikosti (především výšky) dřevin, způsobu organizace a vlastností jejich nadzemních os můžeme vymezit kategorie *strom*, *keř* a *liána*, patřící v Raunkiærově systému životních forem (Schroeder[183], 1998) mezi *fanerofyty*, tedy rostliny, jejichž obnovovací pupeny se nacházejí výše než (přibližně) 0,5 m nad povrchem země. Dalšími formami jsou

182 PEJCHAL, Miloš. *Arboristika I: obecná dendrologie.* Mělník: Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola Mělník, 2008.

183 SCHROEDER, Fred-Günter. *Lehrbuch der Pflanzengeographie.* Wiesbaden: Quelle & Meyer Verlag, 1998. ISBN 3-8252-8143-4.

keřík, *polokeř*, případně i *polštářovitá dřevina* a *kobercovitá dřevina*, jež lze ztotožnit ve výše zmíněném systému životních forem s *chamaefyty*, rostlinami, jejichž obnovovací pupeny se nacházejí obvykle do 0,5 m nad povrchem půdy a jsou proto v nemorální a boreální zóně během zimy významně chráněny sněhovou pokrývkou. Přechody mezi jednotlivými kategoriemi bývají nezřídka plynulé, vlastnosti konkrétního jedince přitom mohou významně modifikovat jak stanoviště, tak způsob pěstování v kultuře. Od přírodních taxonů odlišnou růstovou formu mají některé jejich kultivary.

Strom (arbor)
Strom má stonek výrazně diferencovaný. V dolní části přímý nevětvený kmen, výše rozvětvený v korunu (např. *Fagus sylvatica* – buk lesní). Stromy jednoděložné mají často pouze rovný nevětvený kmen se štětkovitě (chocholovitě) uspořádanými listy na vrcholu (např. palmy). Poměrně často se však lze setkat s dřevinami, jejichž architektura připomíná keře, ale oproti nim jsou vyšší (viz dále). Bývají označovány jako keřovitý strom či stromovitý keř, lze použít i obecnější označení stromovitá dřevina, respektive stromovitá forma, používá se i výraz vícekmenný strom. Příkladem může být *Acer saccharinum* – javor stříbrný, *Pterocarya fraxinifolia* – lapina jasanolistá.

Keř (frutex)
Keř má stonek rozvětvený zpravidla od země do několika os stejného významu. Výška obvykle 0,5 až 5(7) m (např. *Corylus avellana* – líska obecná).

Liána (liana)
Stonek liány není natolik pevný (samonosný), aby rostl bez opory vzpřímeně. Energie, kterou rostlina uspoří tím, že ho nevytváří samonosný, je věnována na dlouživý růst, jenž je zřetelně rychlejší než u ostatních růstových forem.

Způsob uchycení k opoře podstatně ovlivňuje možnosti použití dané liány a potřebné vlastnosti opory (např. orientaci a dimenze prvků opěrných konstrukcí). Nerespektování této vlastnosti může vést i k negativnímu působení této skupiny dřevin (např. popnutí nežádoucích míst a poškození popínaných povrchů), či k růstovým depresím. Např. u ovíjivých lián k nim dochází dočasně, pokud se nerespektuje při navádění na oporu směr jejich ovíjení, trvalé zpomalení růstu pak nastává, pokud se orientace opěrných prvků výrazně odchyluje od svislého směru.

Dle způsobu uchycení na oporu rozeznáváme liány:
- **(1) vzpěrné** – přichycují se pasivně bočními výhony (např. *Rosa canina* – růže šípková), ostny (např. *Rubus laciniatus* – ostružiník dřípený, *Rosa canina* – růže šípková), trny (např. *Lycium barbarum* – kustovnice cizí);
- **(2) ovíjivé** – přichycují se aktivně ovíjením stonku kolem opory (např. *Lonicera caprifolium* – zimolez kozí list); ovíjí-li se při pohledu shora ve směru hodinových ručiček, jsou označovány jako *pravotočivé* (např. *Wisteria floribunda* – vistárie květnatá), otáčí-li se v opačném směru, jsou označovány jako *levotočivé* (např. *Wisteria sinensis* – vistárie čínská);
- **(3) úponkaté** – přichycují se aktivně úponky, a to jednak otáčením kolem opory (např. *Vitis vinifera* – réva vinná, *Parthenocissus inserta* – loubinec popínavý, *Clematis vitalba* – plamének plotní), dále pak se upevňují prostřednictvím příchytných terčíků na koncích svých ramen (*Parthenocissus quinquefolia* – loubinec pětilistý, *P. tricuspidata* – loubinec trojlaločný);
- **(4) příčepivé (kořenující)** – přichycují se aktivně příčepivými kořínky (např. *Hedera helix* – břečťan popínavý, *Hydrangea petiolaris* – hortenzie popínavá, *Euonymus fortunei* – brslen Fortuneův).

Keřík, keříček, kříček (fruticulus)
Keřík je obvykle pouze 0,5 m vysoká dřevina, zpravidla bohatě se větvící (např. *Calluna vulgaris* – vřes obecný, *Daphne cneorum* – lýkovec vonný).
Často tvoří souvislé porosty (tzv. vřesoviště nebo tundrová společenstva).

Polokeř (suffrutex)
Polokeř je rostlina, která má ve spodní části stonek dřevnatějící a vytrvávající, zatímco horní části zůstávají bylinné a každoročně odumírají (např. *Salvia officinalis* – šalvěj lékařská, *Ruta graveolens* – routa vonná, *Lavandula angustifolia* – levandule lékařská).

Polštářovitá dřevina
Polštářovitá dřevina má stonky velmi hustě větvené a nahloučené do kompaktních, ploše vyklenutých až polokulovitých polštářků, výška obvykle do 0,3 m (např. některé druhy rodu *Acantholimon* – ježourek).
- V zahradní architektuře a skalničkářství se tento termín používá i pro kultivary jehličnanů (např. *Picea abies* ‘Little Gem’).

Kobercovitá dřevina
Kobercovitá dřevina je zřídkakdy vyšší než 0,1 (0,2) m, osy rozprostřené po zemi, jejich konce mohou být vystoupavé (např. *Dryas octopetala* – dryádka osmiplátečná, *Cotoneaster dammeri* – skalník Dammerův). Obě posledně jmenované kategorie jsou dle stupně dřevnatění os běžně zahrnovány do keříků nebo polokeřů.

Dřevinné vegetační prvky

Rozlišení mezi dřevinou a dřevinným vegetačním prvkem představuje klíčový posun od botanické klasifikace k prostorové syntéze uplatňované v krajinářské architektuře a urbanismu. Zatímco první pojem popisuje biologický organismus, druhý definuje jeho kompoziční, prostorovou a funkční roli v krajině či městském organismu. Vynikajícím způsobem zpracoval tento princip pro uplatnění stromů Mader.[184] Jiným způsobem, ale v souladu s teorií vegetačních prvků, popisuje jejich potenciál na konkrétních příkladech Stefulesco.[185]

184 MADER, Günter a NEUBERT-MADER, Laila. *Bäume: Gestaltungsmittel in Garten, Landschaft und Städtebaum.* Stuttgart: Deutsche Verlag-Anstalt, 1996. ISBN 3-421-03086-3.

185 STEFULESCO, Caroline. *L' urbanisme végétal.* Paris: Institut pour le développement forestier, 1993. ISBN 2-904-740-38-4.

Diagnostickým znakem památek krajinářské architektury jsou vegetační prvky (VP) výrazně proměnlivé v čase a prostoru. Nejdůležitější z nich jsou – pro svou vzrůstnost, vytrvalost nadzemní části a dlouhověkost – dřevinné vegetační prvky (DVP), jež zásadním způsobem určují stabilitu a autenticitu kompozice.

Na vzhledu DVP se uplatňuje velké množství vlastností konkrétních taxonů dřevin (např. barva a proměnlivost olistění, výrazné kvetení či výrazná barevnost plodů, velikostní parametry, textura, struktura a řada dalších). Jedná se o desítky vlastností a stovky jejich kombinací. V případě složených DVP (např. skupiny stromů) pracuje krajinářský architekt s nepřeberným množstvím kombinací, které činí z navrhování DVP velmi profesionální a současně kreativní činnost. K usnadnění navrhování DVP byly vytvořeny četné tabelární přehledy dřevin a jejich vlastností a nověji oborové databáze a softwarové aplikační nástroje. Obě tyto skupiny „pomůcek" však vycházejí z údajů popsaných v kvalitních dendrologických publikacích, za které pro naše potřeby především považujeme.[186] Na informace obsažené v uvedených publikacích autoři odkazují jako na primární zdroje, popisující vlastnosti konkrétních taxonů. Jedná se kromě jiného i o výběr publikací s ohledem na navrhování DVP v památkách zahradního umění. Uvedení příkladů taxonů bez specifikace jejich vlastností by bylo zavádějící. Nejen z těchto důvodů nejsou uvedeny příklady taxonů u jednotlivých DVP.

Dřevinné vegetační prvky jsou logickou podmnožinou všech vegetačních prvků. Teorie vegetačních prvků umožňuje hierarchicky vymezit předmět našeho zájmu. Předmět zájmu se může tedy týkat např. stromořadí jako celku (primární DVP) a stejně tak každého jednotlivého stromu (sekundární DVP) rostoucího ve stromořadí.

Klasifikační systém dřevinných VP vytvořený nejen pro potřeby památkové péče zahrnuje všechny primární a sekundární (šedá políčka) DVP uvedené ve schématu č. 1.

186 SILVA TAROUCA, Ernst a SCHNEIDER, Camillo, eds. *Unsere Freiland-Nadelhölzer: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadel-Hölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra.* 2. neudurchgesehene und vermehrte Aufl. Wien – Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky, 1923. 314 s.

SILVA TAROUCA, Ernst a SCHNEIDER, Camillo, eds. *Unsere Freiland-Laubgehölze: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Laubgehölze.* 3. gänzlich umgearb. u. verm. Aufl., Wien – Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky – G. Freytag, 1931. 434 s.

KAVKA, Bohumil. *Krajinářské sadovnictví.* Praha: SZN, 1970. s. 337–408.

HIEKE, Karel. *Praktická dendrologie.* (1). Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1978. 533 s.

HIEKE, Karel. *Praktická dendrologie.* (2). Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1978. 589 s.

PEJCHAL, Miloš. *Sadovnická dendrologie: návody do cvičení – jehličnany.* Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 168 s.

HIEKE, Karel. *Lexikon okrasných dřevin.* Praha: Helma, 1994. 730 s.

KAVKA, Bohumil. *Sadovnická dendrologie I.: listnaté stromy.* Brno: EDEN, 1995. 203 s.

WARDA, Hans-Dieter. *Das große Buch der Garten- und Landschaftsgehölze.* 2. Auflage. Bad Zwischenahn: Bruns Pflanzen Export, 2002. 864 s. ISBN 3-9803833-3-4.

BÄRTELS, Andreas a SCHMIDT, Peter A., ed. *Enzyklopädie der Gartengehölze.* Stuttgart: Ulmer, 2014. ISBN 978-3-8001-7738-7.

MÁLEK, Zdeněk, HORÁČEK, Petr a KIESENBAUER, Zdeněk. *Stromy pro sídla a krajinu.* Olomouc: Agriprint s.r.o. ve spolupráci s firmou Arboeko, 2022. ISBN 978-80-87091-98-2.

Schéma č. 1: Klasifikace dřevinných vegetačních prvků

Komentář ke schématu: jedinci tvořící složený VP jsou označováni jako sekundární VP – ve schématu znázorněno vždy šedým políčkem (např. strom ve stromořadí, strom ve skupině stromů atd.).

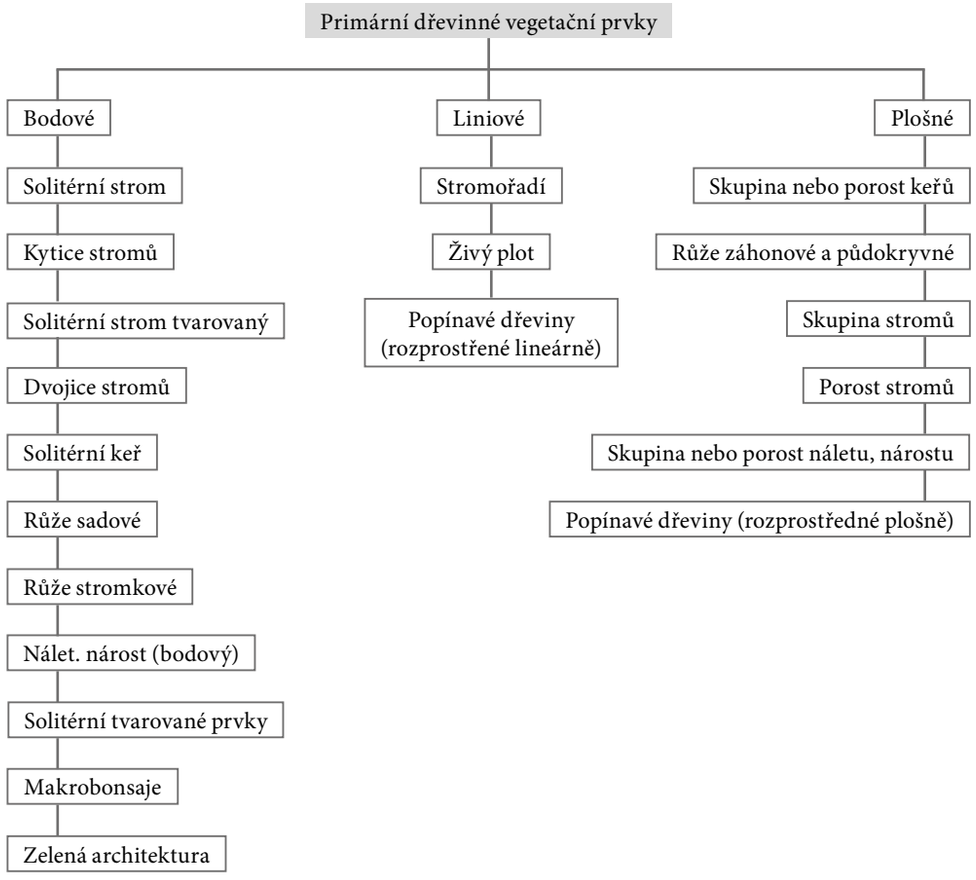

Byliny

Pojem bylina

Pojmem bylina jsou označovány rostliny, které nepokračují v růstu na druhotně tloustnoucích stoncích z předešlých let, jejich nadzemní lodyhy s listy a květy vyrůstají z pupenů na podzemních orgánech (kořeny, oddenky, hlízy, cibule). Někdy nejsou lodyhy vyvíjeny vůbec a listy s květními stopkami (stvoly) pak vyrůstají přímo z podzemních orgánů. Před životně nebezpečnými dopady nepříznivých klimatických období (vymrznutí, vyschnutí atd.) bývají tak pupeny navíc chráněny ještě vrstvou půdy nebo organického detritu (spadané listí, stařina trav), v chladnějších oblastech případně i občasnou sněhovou pokrývkou.

Byliny okrasného charakteru bývají označovány jako „květiny“ a v zahradnické praxi se obvykle rozdělují na letničky nebo dvouletky (tzv. byliny hapaxantní[187], kvetoucí, plodící a zanikající v průběhu jediného vegetačního cyklu) a trvalky (byliny pollakantní, zimovzdorné a na odpovídajícím stanovišti opakovaně kvetoucí po více let); případně jsou ještě samostatně vymezovány cibuloviny a hlíznaté rostliny)[188]. Jakkoli jde o členění praktické a osvědčené, samotné pojmy jsou značně proměnlivého obsahu a sdružují nestejnorodé kategorie, sestávající ze skupin s různými životními cykly.

Například letničkám přičítali starší autoři vedle přirozeně jednoletých druhů též taxony v tropech a subtropech vytrvalé, ve středoevropském klimatu však nepřezimující; nepočítali k nim vegetativně množené „kobercovky“, vždy šlo o rostliny celé léto spolehlivě kvetoucí z jarního výsevu, jakými jsou například hledíky (*Antirrhinum*), nestařce (*Ageratum*) nebo nocenky (*Mirabilis*)[189]. Už před půlstoletím byla ovšem kategorie „nepravých letniček“ běžně rozšiřována i o tyto vegetativně množené taxony[190]; ostatně řada z nich, mimo jiné petúnie, mnohé šalvěje (*Salvia*) anebo netýkavky (*Impatiens*), ještě před sto lety množené výhradně vegetativně, jsou dnes běžně dostupné v odrůdách vyvinutých pro množení z výsevů. U řady bylinných druhů se navíc často formují populace hapaxantní i pollakantní (byť pak obvykle jen krátkověké). Jako trvalky jsou pochopitelně označovány druhy v klimatických poměrech daného území spolehlivě přezimující; jejich vymezení je ale proměnlivé nejen v důsledku globálních klimatických změn posledních desetiletí, ale také díky snahám šlechtitelů vyvinout odrůdy schopné kvetení už několik týdnů po výsevu. To je ovšem spojeno s blokádou tvorby dormantních hormonů a v důsledku toho i takto prošlechtěné odrůdy taxonů obecně mrazuvzdornosti proslulých (sibiřské druhy rodů *Platycodon*, *Delphinium* atd.) přestávají být trvalkami.

Životní formy bylin

Na rozdíl od dřevin nemá u bylin vymezení skupin podle výšky valný význam – ač i mezi nimi jsou rostliny zcela přitisklé k podkladu a jiné dorůstají několikametrových výšek (včetně popínavých letniček/trvalek), jde o efekt pomíjivý, dosahující vrcholu až ke konci vegetační sezony, načež nadzemní části odumírají. Jak bylo řečeno, vegetačně nepříznivá období přečkávají v pupenech a na této skutečnosti vymezil Raunkiær[191] základní životní formy. Fanerofyty byly již zmíněny – jsou to dřeviny, vyvíjející pupeny na neodumírajících, stále dorůstajících dřevnatějících stoncích vysoko nad povrchem půdy a musí se tak spolehnout jen na vlastní ochranu (šupiny, někdy plstnaté nebo přelité pryskyřicí atd.). Proti tomu u bylin se (pochopitelně s výjimkou therofytů) na ochraně do jisté míry podílí vnější prostředí.

187 WARMING, Eugenius. *Oecology of plants: an introduction to the study of plant-communities.* Oxford: Clarendon Press, 1909.

188 KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

189 PRŮCHA, Jaroslav. *Letničky a dvouletky.* Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1966.

190 SEYFFERT, Willy. *Sommerblumen: Vorkommen, Anzucht, Pflege und Verwendung, Gattungen, Arten, Sorten.* Berlin: VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag, 1987. ISBN 3-331-00194-5.

191 RAUNKIÆR, Christen C. *The Life Forms of Plants and Statistical Plant Geography.* Oxford: Clarendon Press, 1934.

Therofytní byliny

Therofyty obývají nejčastěji subtropické pustinné a polopustinné oblasti s dlouho přetrvávajícími periodami bez srážek a často s horkými vysušujícími větry. Rezignovaly proto na vývin pupenů, jejichž přečkávání bývá v takových poměrech rizikové, a veškerou uspořenou energii vynakládají na tvorbu co největšího množství semen. Jde tudíž o jednoleté rostliny, nepříznivá období nepřečkávají a pěstují se jako *letničky* (annuely).

Pro záhonové výsadby jsou nejvýznamnější letničky z oblastí s převládajícími pozdně letními srážkami, po nichž ještě pokračuje teplé období (srov. tzv. „indiánské léto“ mexické fytogeografické oblasti) následované podzimem a zimou téměř beze srážek, přesto ale vzhledem k nižším teplotám s dostatečnou zbytkovou vláhou pro růst rostlin; rostliny tu s nástupem krátkodenní periody kvetou a plodí v průběhu relativně dlouhého období, někdy až do pozdního jara, kdy s rostoucími teplotami voda zcela mizí. Před výsadbou do zahrad se často předpěstují ve sklenících a neustane-li přísun vody, kvetou obvykle až do podzimu. Typickými letničkami z těchto oblastí jsou např. druhy rodů *Tagetes* (aksamitník), *Zinnia* (ostálka), *Godetia* (zářivka), *Eschscholtzia* (sluncovka), některé druhy krásnoočeček (*Coreopsis tinctoria*, *C. basalis*), slunečnic (*Helianthus annuus*, *H. debilis*), vlčích bobů (*Lupinus mutabilis*, *L. varius*) a další.

Takzvané *ozimé letničky* z oblastí s převládajícími zimními srážkami (např. středozemní a íránsko-turanská fytogeografická oblast) vzcházejí na podzim a vyvíjejí obvykle zimní růžice, z nichž zjara prorůstají větvené lodyhy s násadou květů tím početnější, čím více se stihnou rozvětvit. Lze je ovšem pěstovat i z jarních výsevů, dorůstají pak ale omezených rozměrů s méně početnými květy – období růstu a větvení bude totiž ukončeno s nástupem dlouhých dní, kdy už pro kvetení a uzrání semen zbývá jen krátké období před náhlým nástupem vražedného letního sucha. Pro krátké kvetení se stěží uplatní v záhonových výsadbách, spíše jsou pěstovány pro řez květů. Pro příklad lze uvést druhy rodů *Nigella* (černucha), *Consolida* (ostrožka), *Carthamus* (světlice), některé máky (*Papaver somniferum*, *P. rhoeas*), chrpy (*Centaurea cyanus*, *Amberboa moschata*) atd.

Chamaefytní byliny

Podobny spíše dřevinám obnovují chamaefytní byliny každoročně růst z pupenů na nadzemních stoncích, ty však druhotně netloustnou, nedřevnatí a zůstávají proto útlé a nízké. Pupeny jsou často nahé, jen v náznaku vyvinuté a v optimálních poměrech bývají chráněny např. sněhovou pokrývkou. Z okrasných rostlin patří k této skupině především řada „skalniček“, např. kobercovitě rostoucí druhy rodů *Aubrieta* (tařička), *Arabis* (huseník), *Herniaria* (průtržník), mnohé rozchodníky *(Sedum acre*, *S. sexangulare*, *S.album*) a lomikameny (*Saxifraga ×arendsii*, *S. cymbalaria*), některé plaměnky (*Phlox subulata*, *P. douglasii*), vrbiny (*Lysimachia nummularia*) a další. Často nebývá snadné posoudit, jde-li ještě o byliny anebo o útlé polokeře (mateřídoušky *Thymus praecox*, *Thymus serpyllum* a další). A spíše chamaefyty než hemikryptofyty jsou také byliny s nadzemními růžicemi listů, z nichž prorůstají kvetoucí lodyhy, odumírající poté s celou mateřskou růžicí současně s tvorbou šlahounů s dceřinými růžicemi, které jsou vlastně celé neuzavřenými obnovovacími pupeny: zběhovce (*Ajuga*), pochybky (*Androsace*), netřesky (*Sempervivum*) atd.

Svéráznou skupinou často jen zdánlivých chamaefytů jsou tropické a subtropické poduškovitě a kobercovitě rostoucí taxony, často bez výrazného klidového období. Ve

středoevropském klimatu ovšem nepřezimují, v zahradách se pěstují jako tzv. „*nepravé letničky*“. Klasickými květinami z této skupiny jsou sporýše rodu *Glandularia*, kosmatce rodů *Lamprocapnos*, *Delosperma* nebo *Aptenia*, plevuňky (*Alternanthera*), vitálky (*Sanvitalia*), mnohé netýkavky (*Impatiens wallerana*, *I. repens*), ale také hybridy odvozené z „*Begonia semperflorens*“ atd. Mnohé z takových „nepravých letniček“ jsou ovšem v domovině dřevnatějící keře, nezřídka fanerofytních rozměrů, a v zahradách po přemnožení (obvykle vegetativním) setrvávají v bylinném stavu, než podzimní mrazíky ukončí jejich růst. Příkladem mohou být mnohé neotropické šalvěje (včetně *Salvia splendens*), muškáty (včetně *Pelargonium zonale*, *P. inquinans* a mnoha dalších druhů), libory (druhy a hybridy rodu *Lantana*), čílka (*Fuchsia*), ale i jako klasické letničky pěstovatelné skočce (*Ricinus*).

Kombinace chamaefytních letniček a trvalek byly základem dříve vysoce ceněných skupinových výsadeb – kobercových neboli mozaikových záhonů.[192] V takových případech se i použité trvalky na konci vegetace nezřídka likvidovaly a používaly se tedy spíše jako nepravé letničky.

Hemikryptofytní byliny

Hemikryptofyty jsou předobrazem typických vytrvalých bylin s obnovovacími pupeny zpravidla na oddencích (v podstatě přetrvávajících stoncích) bezprostředně pod povrchem půdy. Z nich zjara vyrážejí olistěné letní stonky (lodyhy), po odkvětu a dozrání semen před příchodem zimy odumírající. Sem patří klasické zahradní *trvalky* – početné druhy a hybridy bylinných pivoněk (*Paeonia*), straček (*Delphinium*), orlíčků (*Aquilegia*), letních plamének *(Phlox paniculata, P. maculata*), vytrvalých máků (*Papaver* ×*setiferum* s rodičovským *P. orientale*), zápleváků (*Helenium* ×*clementii* s *H. autumnale*), kopretin a chryzantém (*Leucanthemum*, *Tanacetum* a *Chrysanthemum*), oddenkatých kosatců (*Iris*), denivek (*Hemerocallis*), mnohokvětek (*Kniphofia*) a další. Poslední tři se už charakterem blíží spíše kryptofytům a vlastně ani lodyhy nevyvíjejí, kvetou na dlouhých stopkách prorůstajících mezi listy, které pak spolu s nimi po odkvětu a dozrání semen odumírají.

Spíše hemikryptofytním trvalkám než letničkám (s nimiž však v zahradnické praxi bývají obvykle spojovány) jsou blízké *dvouletky*, přečkávající zimu podobně jako ozimé letničky v listových růžicích, tyto však často zakončují růst pupenem a prorůstání lodyhy pak nevyhnutelně musí předcházet delší období nízkých teplot (vernalizace); z jarních výsevů je proto v témže roce do květu obvykle přivést nelze. K takovým „pravým dvouletkám“ spadají některé zvonky (*Campanula medium*, *C. thyrsoidea*), náprstníky (*Digitalis purpurea*), divizny (*Verbascum bombyciferum*, *V. speciosum*), anebo měsíčnice (*Lunaria annua*). „Nepravé dvouletky“ proti tomu vlastně dvouletkami nejsou, vernalizaci nevyžadují a lze je dopěstovat do květu i z jarních výsevů, v podstatě jde o krátkověké trvalky v teplém prostředí brzy přerůstající a chátrající, proto se obvykle vysévají na podzim, přes zimu pak pomalu přirůstají a nezřídka současně i kvetou – např. macešky (*Viola* ×*wittrockiana* nebo *V.* ×*williamsii*), sedmikrásky (*Bellis perennis*) nebo krátkověké pomněnky (*Myosotis sylvatica*).

192 HAMPEL, Carl. *Gartenbeete und Gruppen: 333 Entwürfe für einfache und reiche Ausführung mit mehrfachen und erprobten Bepflanzungen in verschiedenen Jahreszeiten nebst ziffermässiger Angabe des Pflanzenbedarfs* [online]. Berlin: Paul Parey, 1901. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: http://kramerius4.mendelu.cz/search/handle/uuid:1399d1c4-3ae6-498a-a4fc-7190ba980609.

Předpokladem mrazuvzdornosti klasických trvalek je tvorba a hromadění inhibičních látek, které během chladného období udržují rostliny v dormanci. Současně se tyto látky postupně odbourávají (vernalizace), zjara se pupeny probudí a rostliny pokračují v růstu. Subtropy a tropy nicméně obývá množství hemikryptofytů, které inhibice v dostatečné míře netvoří a zimy v chladnějších klimatických pásech proto nepřečkají. Právě pro slabé inhibice se ovšem vyvíjejí rychleji, kvetou v několika málo týdnech po výsevu a lze je tedy pěstovat rovněž jako „nepravé letničky“, než podzimní mrazy jejich život ukončí. K nejznámějším takovým „letničkám“ patří hledíky (*Antirrhinum*), letní nebo zimní „fialy“ (*Matthiola*, *Erysimum*), některé statice (*Limonium sinuatum*, *L. bonduellei*), hlaváče (*Scabiosa atropurpurea*), třapatky (*Rudbeckia hirta*) atd., jejichž pěstování a použití se od skutečných letniček nijak zásadně neliší.

Kryptofytní byliny

Naprostá většina kryptofytů roste v polopustinných a stepních oblastech s nedostatkem letních srážek a pupeny proto musí přečkat dlouhé nehostinné období: nezřídka se tvoří už na počátku léta, před nepříznivými povětrnostními poměry se skrývají hluboko pod povrchem půdy a raší až zjara následujícího roku. Aby přečkaly dlouhá období bez vyschnutí, bývají pupeny robustní a vyvíjejí se na zásobních orgánech (hlíznatě ztlustlé kořeny nebo oddenky), nebo se v zásobní orgány prakticky celé samy přeměňují (cibule). Tvorba takových orgánů je ovšem energeticky velmi náročná a často zdlouhavá – zejména cibuloviny často potřebují dva i tři roky po výsevu k dosažení květuschopnosti, což je jako možné nepravé letničky zcela vylučuje. V dormantním stavu často mají specifické nároky, pročež se často skladují mimo půdní prostředí; na druhé straně lze s takovými zásobními orgány snadno manipulovat a exaktně řízenými aktivačními procesy usměrňovat vývin v nich založených květů, což z nich dělá ideální rostliny pro rychlení. Z těchto důvodů, jakkoli jde v principu o trvalky, nebývají zpravidla ani trvalkovými školkami nabízeny, množí a rozšiřují je specializované firmy a zpravidla se o nich také pojednává v samostatných publikacích. Samozřejmě je i spousta kryptofytů vázaných na tropické a subtropické oblasti, ať už z pustin a savan nížinných nebo vysokohorských, a jako trvalky je v evropských klimatických poměrech pěstovat nelze, je nezbytné je z půdy vyjímat a uchovávat v bezmrazých prostorách.

Jakkoli jsou cesty evoluce nevyzpytatelné a také mezi cibulemi a hlízami se vyvinuly přechodné typy – například zhlíznatělé podpučí chráněné suknicemi z vysychavých listových bází jako u mečíků (*Gladiolus*) nebo šafránů (*Crocus*) – funkčně jsou založeny na zásadně odlišných principech. Cibule je komplexním orgánem zahrnujícím stonek (podpučí) se zdužnatělými listy (anebo jen jejich bázemi po zaschnutí nadzemních asimilačních čepelí) a později i založené květenství; v podstatě tu jde o zbytnělý pupen, vyvíjený bezprostředně po vzejití semen současně s vývojem nadzemních orgánů. Hlíza je obvykle jen zbytnělým stonkem (např. u sasanek, talovínů, brambořík) nebo kořenem (u jiřinek, pryskyřníků atd.), tvoří se často až po vzestupu hladiny stresových hormonů před ukončením růstu nadzemních lodyh (nezřídka již kvetoucích) a pupeny se na ní vyvíjejí samostatně. S tím bývá spojen i rychlejší vývin rostlin, kvetení je v prvním roce po výsevu na dokončení tvorby hlíz nezávislé, a proto lze i tyto kryptofyty využít jako celé léto kvetoucí „nepravé letničky“ – např. hlíznaté begonie (*Begonia* ×*tuberhybrida*), nocenky (*Mirabilis*), případně i některé jiřinky (*Dahlia*) nebo dosny (*Canna*).

Určité omezení širšího použití kryptofytů vyplývá právě z jejich poměrně krátké vegetace a natě nevzhledně zasychající často v době vrcholného efektu záhonů. Uplatní se proto spíše v trávnících nebo ve výsadbách s nepravými dvouletkami, které odumírající listy cibulovin skrývají a poté jsou, samy už nevzhledné, ke konci jara likvidovány.

Bylinné vegetační prvky

Květinové vegetační prvky
Bylinné vegetační prvky (BVP) jsou vytvářeny z jednoděložných a dvouděložných rostlin, méně či více okrasných květem, méně či více zahradnické praxi známé a používané. Příkladem takového prvku je trávník parkový. BVP tvořený převážnou měrou kvetoucími taxony je kvetoucím prvkem. Protože nositelem kvetení jsou květiny, je možné ho označit také jako květinový vegetační prvek.

Květinové vegetační prvky, ve své přebohaté historii používání, byly popisovány a také tříděny podle různých kritérií. Typickým příkladem je termín „rabato“ (resp. rabatový záhon) používaný pro označení podélných okrajových záhonů parterových polí. Skutečná krása obvodových rabat spočívala v bohatém zastoupení květin, v množství jejich květů a květenstev, jejich rozmanitosti, pečlivém rozmístění, seskupování a barevnosti.[193] Této skutečnosti bylo podřízeno i zastoupení pěstitelských skupin květin v osazovacím detailu včetně případného doplnění dalšími vegetačními prvky – např. kvetoucími keři či rostlinami v nádobách.

Tab. 2 Rozdělení bylinných květinových vegetačních prvků [*1)]

Pěstitelská skupina (životní forma) [*2)]	Oborové označení	Složené bylinné vegetační prvky	Kombinované bylinné vegetační prvky
letničky	letničky pravé	letničkové záhony	smíšené květinové záhony, např.: letničky a dvouletky, letničky a dvouletky a cibuloviny, letničky a trvalky, trvalky a cibuloviny
	letničky nepravé		
dvouletky	dvouletky pravé	záhony z dvouletek	
	dvouletky nepravé		
trvalky	trvalky záhonové	trvalkové záhony	
	trvalky plané se záhonovým charakterem		
	trvalky plané (neboli divoké)		
cibulnaté a hlíznaté rostliny		záhony z cibulnatých a hlíznatých rostlin	
			smíšený bylinný přírodě podobný[194] vegetační prvek [*3)]
[*1)] Přehled obsahuje pouze typologii plošných prvků (bodové a liniové nejsou uvedeny).			
[*2)] Oborové pojetí pěstitelské skupiny je nadřazeno životní formě (tzn. např. u letniček významné zastoupení jiných životních forem než terofytů apod.)			
[*3)] Mohou být přítomny zástupci všech pěstitelských skupin. Podle kompozičního cíle zpravidla některá pěstitelská skupina převládá.			

Rozdělení vychází z typologie vegetačních prvků. Pro potřeby monografie zpracovali: Kuťková, Šimek, 2022.

Podle prostorového uspořádání může být i BVP (podobně jako dřevinný) bodový, liniový nebo plošný.

Trávníky
Termín „trávník“ je používán pro skupinový vegetační prvek, který zahrnuje několik velmi odlišných typů trávníků. Současně je tento termín používán i pro označení v dalších klasifikačních systémech vytvořených pro zemědělské účely, popř. potřeby krajinářství. Nejen z těchto naznačených důvodů je obtížné vytvořit všeobjímající, jednoznačnou definici. Jednotliví autoři vytvořili celou řadu definic, které vycházejí z potřeb jejich sdělení.[195, 196, 197, 198] Pro potřeby typologie vegetačních prvků je použita tato definice:

Trávník je rostlinné společenstvo složené převážně z travních druhů s nízkou produkcí, případně s dílčím zastoupením dvouděložných bylin, které má téměř výlučně nezemědělskou (neprodukční) funkci.

Další bylinné vegetační prvky
Pro potřeby krajinářské architektury jsou využívány kromě trávníků a květinových vegetačních prvků další BVP, které jsou zahrnuty a popsány v dalších kapitolách. Tak jak trávníky představují nejrozšířenější vegetační prvek a květinové vegetační prvky patří jistě mezi ty nejatraktivnější, tak podobně bylinná společenstva mají svoje nezastupitelné místo v kompozici především velkých krajinářských parků. Jejich uplatnění např. jako podrostů porostů dřevin má význam nejen estetický, ale také jako příklad z naší krajiny mizejících biotopů.

193 KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

194 PEJCHAL, Miloš. „Přírodě blízké“ vegetační prvky – možnosti a hranice jejich použití v zahradní a krajinářské tvorbě. In: *Dny zahradní a krajinářské tvorby: management sídelní zeleně.* Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2004. s. 93–95. ISBN 80-902910-7-4.

195 ONDŘEJ, Jan. *Trávníky v obytném prostředí.* Praha: MON, 1982. Aktuality Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích. Řada Sadovnictví, krajinářství; sv. 4.

196 HRABĚ, František a kol. *Trávníky pro zahradu, krajinu a sport.* Olomouc: Petr Baštan, 2009. ISBN 978-80-87091-07-4.

197 HAMATA, Marek a kol. *Zakládání a péče o vybrané vegetační prvky.* Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, 2014. ISBN 978-80-213-2449-7.

198 STRAKOVÁ, Marie et al. *Trávníky a květnaté louky v památkách zahradního umění* [online]**.** Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015. [cit. 28. 7. 2026]. Odborné a metodické publikace, svazek 60. ISBN 978-80-7480-031-3. Dostupné z: https://www.npu.cz/publikace/met60-nczk-travniky.pdf.

Charakteristika jednotlivých vegetačních prvků

Stromy

Kompoziční potenciál stromů se od ostatních dřevinných prvků odlišuje zejména svojí kvantitativní účinností (objem koruny, velikost listové plochy aj.), délkou časoprostorové působnosti a mimořádnými (osobitými) duchovními a kulturně společenskými hodnotami. Šíře a kvalita jejich kompozičního významu (potenciálu) je daná především typickou prostorovou nadřazeností (dominancí), v níž se uplatňují zejména jejich proporční a habituální předpoklady. Chápání krásy stromů ve spojitosti s jejich věkem jej pro jejich kompoziční využití velmi typické. Stromy nejen s ohledem na svoji dlouhověkost vnášejí do kompozice nenahraditelný význam pro vnímání času, umocňují naši historickou paměť a genia loci daného místa. Takto vynikajícím způsobem charakterizuje stromy z hlediska kompozičních východisek prof. Mareček.[199]

Podle Wagnerova[200] pojetí prostorové tvorby je strom základním vertikálním nositelem měřítka, který definuje prostorový rámec, modeluje plasticitu území a určuje objemové vztahy v kompozici (vztah mezi plnou hmotou a volným prostorem).

Stromy jsou také nositeli informací o cílevědomé pěstitelské praxi zahradníků – tvůrců kompozice napříč historickými etapami. Stromy mají svoje nenahraditelné místo ve světových mytologiích[201], je to „strom života“ nebo také „strom poznání“, které jsou nositeli symboliky. Své pevné místo má i strom v umění. Haľák[202] mj. připomíná, že rodokmenové diagramy se používají v genealogii k vizualizaci široce rozvětvených vazeb a jako příklad uvádí motiv Jesseho stromu, jehož původ (Erit radix Jesse) sahá až k Jessemu, otci izraelského krále Davida.

199 MAREČEK, Jiří. *Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska.* Praha: ČZU v Praze, 2022. ISBN 978-80-213-3178-5.

200 WAGNER, Bohdan. *Sadovnická tvorba 1.* Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1989. ISBN 80-209-0031-4.

201 CATTABIANI, Alfredo. *Florarium: mýty, legendy a symboly spjaté s květinami a rostlinami.* Praha: Kořeny, 2020. ISBN 978-80-906629-9-5.

202 HAĽÁK, Miroslav (ed.). *Strom v umění / Let it Grow Again!* Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie ve spolupráci s nakladatelstvím KANT – Karel Kerlický, 2024. ISBN 978-80-7437-428-9.

Solitérní strom, Průhonice, Průhonický park. *Foto Jana Kohlová.*

Solitérní strom

Popis vegetačního prvku
Samostatně stojící strom představuje kompoziční prvek bez zřetelného konkurenčního nebo i podpůrného biologického vztahu k jiným dřevinám v okolí. Strom je zřetelně prostorově izolovaný od dalších jedinců, v kompozici je vnímaný jako samostatný vegetační prvek, tedy není součástí skupiny stromů nebo porostů dřevin. Jedinec může mít více kmenů, jejich projev na celkovém habitu stromu však nedosahuje vlastností „kytice stromů".

Stromy listnaté opadavé, stromy listnaté stálezelené, stromy jehličnaté (opadavé a stálezelené) se svými vlastnostmi významně od sebe liší.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- uplatňují se plně habituální vlastnosti taxonu, které jsou vnímané zrakem (architektura/ struktura, velikost, tvar, textura, barva),
- uplatňují se i další vlastnosti jako vůně (květy, plody i listy), zvuk, proměnlivost a v neposlední řadě sociokulturní souvislosti,
- jednoznačné uplatnění tvarových kultivarů,
- potenciál pro dominantní postavení v kompozici,
- uplatnění jedinečnosti v detailu koruny i kmene, jsou měřítkem v prostoru,
- často nepravidelné linie obrysu koruny listnatých stromů s hlubokými zářezy umocňují výrazný plastický účinek světla a stínu.

Kytice stromů

Popis vegetačního prvku
Shodně jako u solitérního stromu se jedná o kompoziční prvek, bez zřetelného konkurenčního nebo i podpůrného biologického vztahu k jiným dřevinám v okolí. Strom je zřetelně prostorově izolovaný od dalších jedinců, v kompozici je vnímaný jako samostatný vegetační prvek, tedy není součástí skupiny stromů nebo porostů dřevin. Použitý termín „kytice stromů" odkazuje na německý termín „Baumstrauß", který použil poprvé Hermann von Pückler-Muskau[203] pro založení výsadby vícero jedinců stromů do jedné výsadbové jámy. I přes tento odlišný způsob založení (více jedinců do jedné výsadbové jámy) je nejpozději v dospělosti vegetační prvek vnímán jako jeden vícekmenný exemplář.

V současnosti se používá i termín „supersolitera". Diferenciačním znakem, který odlišuje tento VP od solitérního stromu je větší počet kmenů, které se významně projevují na celkové architektuře (habitu) a mohutnosti stromu a umocňují jeho roli v kompozici.

Pokud je více stromů vysazeno blízko sebe (často do jedné výsadbové jámy), vnímají se v dospělosti z dálky jako jeden vícekmenný exemplář s obrovským objemem, ale s jedinečnou strukturou. Jejich koruny se časem propojí a vytvoří společnou korunu, zatímco v úrovni kmenů je jasně čitelná jejich vyšší četnost. V detailu pak vyniká plastický účinek světla a stínu v místě, kde se všechny koruny potkávají a proplétají.

Kytice stromů, Kladruby nad Labem, park Mošnice. *Foto Přemysl Krejčiřík.*

203 Pückler-MUSKAU, Herrman von. *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei.* Stuttgart: Deutsche Verlag-Anstalt, 1977. ISBN 3-421-01795-6.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- umocnění některých vlastností jedince/taxonu a dosažení jeho vysoké malebnosti[204],
- významná (jiná než běžná) velikost jedince v kompozici.

Solitérní strom tvarovaný

Popis vegetačního prvku
Jedná se o specifický vegetační prvek, u kterého se záměrně potlačuje (opakovaným tvarovacím řezem) jeho přirozený habitus ve prospěch uměle vytvořeného a pravidelně udržovaného tvaru včetně tzv. hlavového řezu. Umělý tvar (koule, krychle, kužel, válec, střechovitá forma) vnáší do kompozice jasný řád, linii a architektonický detail.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- prostorová dominanta zvláštní svým pěstebním tvarem, strhující na sebe pozornost v kompozici,
- dosažení tvarového kontrastu.

Solitérní strom tvarovaný, Bad Liebenstein, zámecký park Altenstein. *Foto Pavel Šimek.*

204 Malebnost jako pojem, kterým vyjadřuje specifickou estetickou, výtvarnou kvalitu ve smyslu: STIBRAL, Karel. *O malebnu: estetika přírody mezi zahradou a divočinou.* Praha: Dokořán, 2011. Bod. ISBN 978-80-210-6023-4.

Dvojice stromů

Popis vegetačního prvku
Dvojice stromů představuje specifický vegetační prvek, který zpravidla rámuje (doprovází) stavbu, tedy neživý kompoziční prvek (např. kaple, kříž, cesta) či jiný prvek (např. lavička). Jedná se o stromy bez zřetelného konkurenčního nebo i podpůrného biologického vztahu k jiným dřevinám v okolí.

Pro kompozici má dvojice zajímavý význam – už to není izolovaný jedinec (solitéra), ale ještě to není skupina. Mezi dvěma stromy v prostoru okamžitě vzniká vzájemný vztah a napětí. Dvojice stromů vnáší do kompozice vztahovost. Zatímco solitéra prostor fixuje do jednoho bodu, dvojice stromů prostor buď rozděluje (jako brána), nebo spojuje (vytvořením společné hmoty – srostlice).

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- použití jako vegetační doprovod nebo součást stavby/stavebního prvku,
- zvýraznění (především ve formálních kompozicích) důležitých bodů na kompozičních osách, jako jsou např. hranice mezi dílčími kompozičními jednotkami, vstupy apod.,
- v kompozici má specifické uplatnění,
- dvojice může v prostoru fungovat jako jedna sdružená dominanta.

Dvojice stromů, Lysá nad Labem, zámecká zahrada. *Foto Jana Kohlová.*

Skupina stromů

Popis vegetačního prvku

Skupina stromů je souborem stromů, u kterého je prostorová struktura určena dvěma a více stromy (nejsou vysázeny do jedné výsadbové jámy), které v kompozici působí jako jednotný celistvý prvek. Tento soubor stromů společně tvoří samostatně uplatněný prvek v kompozici. Mezi stromy ve skupině stromů existuje zřetelný konkurenční nebo i podpůrný biologický vztah, přičemž jedinci stojící na okraji VP tvoří větší část jeho prostoru než jedinci uvnitř (tato charakteristika může být v některých případech zřetelná až když dřeviny dosáhnou stadia dospělosti).

Specifickou vlastností tohoto VP je skutečnost, že existencí/soužitím jedinců vznikají kvalitativně nové, specificky systémové vlastnosti. Tyto vlastnosti jsou u skupin stromů velmi rozdílné a závisí na celé řadě prostorových charakteristik. Jedná se o prostorově vymezitelné jednotky, charakterizovatelné jednotnou výškou, zdravotním/pěstebním stavem popř. kombinací i dalších porostních charakteristik. Významnou vlastností VP je vliv stromů/stromové etáže na potenciálně v jejich podrostu zastoupené další VP (keře, trávník, bylinná společenstva aj.).

Podle zastoupení taxonů rozlišujeme skupiny:
- Jednodruhové: složené z jednoho druhu/kultivaru. Působí harmonicky, klidně a uceleně. Plně zde vyniká textura a fenofáze daného taxonu v masivnějším měřítku.
- Smíšené: kombinují více druhů. Klíčem k úspěchu je kontrast nebo harmonie v habitu (např. kombinace jehličnanů s plastickými, listnáči).

Základní (diferenciační) vlastností je dosažený zápoj stromové etáže, podle kterého rozlišujeme zapojené a rozvolněné skupiny stromů. Zápoj stromového patra je rozhodujícím kritériem pro vlastnosti nižších pater.

Zapojené skupiny stromů: stromové patro je zapojené: koruny stromů se vzájemně dotýkají, popř. překrývají. V zapojené skupině se koruny slévají do jediného korunového patra.

Rozvolněné skupiny stromů: stromové patro je rozvolněné a koruny stromů se většinově vzájemně nedotýkají. V rozvolněné skupině si stromy udržují částečně autonomní koruny.

Podle zastoupení taxonů podílejících se na výstavbě stromového patra, zápoje a sponu rozlišujeme celou řadu zjednodušených kombinací, které se různě projevují v kompozici objektu.

Skupina stromů				
Zápoj	**Dle typu dřeviny**			
	jehličnatá	listnatá opadavá	listnatá stálezelená *1)	smíšená
zapojená (spon pravidelný)	neobvyklá	neobvyklá	neobvyklá	neobvyklá
rozvolněná (spon pravidelný)	běžná	běžná	možná	běžná
zapojená (spon nepravidelný)	běžná	běžná	možná	běžná
rozvolněná (spon nepravidelný)	běžná	běžná	možná	běžná

*Komentář: *1 V našich podmínkách omezené použití.*

***Skupina stromů rozvolněná**, Kynžvart, zámecký park. Foto Pavel Šimek.*

V naprosté většině se u výše uvedených typů skupin stromů uplatňují na jejich prostorové výstavbě netvarované (volně rostlé) stromy. Použití tvarovaných stromů ve skupinách stromů je však možné, ale neobvyklé. Typickým příkladem takového uplatnění je pravidelný rastr zpravidla tvarovaných stromů. Obdobným příkladem, a to nejen z historie, je prostorová a tvarová varianta uspořádání stromů do kruhu tzv. rondelu.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- kombinací různých taxonů ve skupině stromů vznikají mimořádně cenné kompoziční vlastnosti tohoto VP. Výsledné kompoziční vlastnosti mohou být založeny na kontrastu či harmonii textur, barev, proměnlivosti atd. použitých taxonů,
- tvorba kulis a clon: na rozdíl od solitéry, která prostor fixuje v bodě, skupina stromů prostor aktivně vymezuje a rozděluje. Funguje jako vertikální stěna, která cloní nežádoucí pohledy, nebo jako kulisa, která dává prostorovou hloubku parteru,
- vztah vnitřní dynamiky a vnějšího obrysu: skupina se z dálky vnímá jako jedna objemová hmota. Podle míry dotyku korun vykazuje nepravidelné linie obrysu s hlubokými zářezy, což (podobně jako u solitéry, ale ve větším měřítku) umocňuje výrazný plastický účinek světla a stínu,
- měřítková gradace: skupina tvoří ideální přechodový článek mezi porostem a solitérou či trávníkem.

Porost stromů

Popis vegetačního prvku

Porost je souborem stromů s větším počtem jedinců, u kterého často bývá vytvořena složitější prostorová (horizontální i vertikální) struktura a společně tvoří samostatně uplatněný prvek v kompozici. Mezi stromy v porostu existuje zřetelný konkurenční nebo i podpůrný biologický vztah. Soubory stromů jsou často uspořádané do porostních etáží a vytváří zcela typické porostní prostředí. Jedinci vytvářející interiér porostu zaujímají zpravidla větší korunový prostor vegetačního prvku než jedinci v porostním okraji (tedy větší část prostoru tohoto vegetačního prvku tvoří jedinci bez přímého kontaktu s jeho okrajem). Uvedené charakteristiky vymezují tento vegetační prvek vůči skupině stromů. Často se jedná o seskupení stromů zpravidla i s dalšími vegetačními prvky.

Na rozdíl od skupiny stromů porost stromů tvoří plošné makro-struktury, kde se individuální habitus jednotlivých stromů plně podřizuje kolektivnímu uspořádání a podmínkám v interiéru porostu.

Porost stromů představuje často jeden ze základních strukturálních prvků (prostorových jednotek) objektu krajinářské architektury. Konkrétní porost je vymezen svojí typickou funkcí v objektu. Pro potřebu praxe krajinářské architektury lze porost členit na nižší prostorové jednotky (porostní skupiny).

Poznámka: porost dřevin je termín, který je nejen odbornou veřejností chápán jako pojem mnohovýznamový. Jeho konkrétní obsah lze uspokojivě vysvětlit pouze ve vztahu ke konkrétnímu oboru lidské činnosti. Tato skutečnost se mj. také projevuje rozdíly v jeho samotné definici.[205, 206, 207, 208]

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- porost je základním nástrojem pro modelování velkého měřítka krajiny či parku. Funguje jako masivní prostorová clona, optická bariéra nebo pozadí (kulisa), na kterém vynikají menší vegetační prvky (skupiny, solitéry, trávníkové plochy),
- porostní okraje tvořené konkrétními stromy v porostu, a tedy taxony, jsou nositeli četných kompozičních principů,
- porostní okraj ve funkci ekotonu umožňuje uplatnění specifických kompozičních forem dalších VP (především bylinných),

205 BORUSÍK, Pavel, MARTINEK, Jiří a ŠIMEK, Pavel. *Metodika hodnocení porostů dřevin pro potřeby památkové péče* [schválená metodika] [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2020. [cit. 28. 7. 2026]. ISBN 978-80-7509-726-2. Dostupné z: http://www.nusl.cz/ntk/nusl-415392.

206 PEJCHAL, Miloš a ŠIMEK, Pavel. *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče* [certifikovaná metodika] [online]. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, 2015. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/203604.

207 Ministerstvo životního prostředí. *Věstník Ministerstva životního prostředí* [online]. Ročník XXXII, částka 3, duben 2022. [cit. 28. 7. 2026], s. 3. Dostupné z: https://portal.gov.cz/vestniky/9gsaax4/1032388657.pdf

208 Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky. *SPPK A02 008:2023. Zakládání a péče o porosty dřevin* [online]. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2023. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: https://aopk.gov.cz/platne-standardy.

Porost stromů, katastr Lednice, lesní porost mezi Lednicí a Nejdkem. *Foto Miloš Pejchal.*

- porostní okraje mají (především v krajinářských parcích) mimořádný význam pro uplatnění celoobjektových kompozičních principů,
- specifické kvalitativní vlastnosti interiéru porostu, často jako podmiňující pro uplatnění jiných VP v jejich podrostu,
- porostní interiér nabízí zcela specifickou estetickou hodnotu spočívající v kompozici jednotlivých kmenů, popř. pohledů do korun stromů s hrou světel a stínů,
- kromě výjimečného významu pro kompozici objektů krajinářské architektury je třeba zdůraznit, že porosty dřevin často vytváří kompaktní celky s mimořádným významem mikroklimatickým a ekologickým,
- v prostoru může plnit funkci jako prostorová clona, optická bariéra nebo pozadí (kulisa),
- porosty určují poměr mezi osluněnými (volnými, otevřenými) a stinnými plochami v území, což je klíčové pro estetiku území, vztah vnitřního a vnějšího prostoru:
- zvenčí porost působí jako kompaktní tektonická hmota s proměnlivou horní linií (siluetou) a strukturou pláště (dřevinného lemu),
- zevnitř vytváří specifický architektonický prostor s horizontální bází (půda/podrost), vertikálními sloupy (kmeny) a klenbovou střechou (zápojem korun).

Stromořadí

Popis vegetačního prvku

Stromořadí je tvořeno souvislou linií stromů (přísně lineární, geometrický vegetační prvek), v rámci které jsou stromy obvykle rozmístěny v pravidelných rozestupech (sponu). Nejčastěji jsou stromořadí složena z jednoho taxonu, stromořadí tvořená více taxony jsou méně častá. Podle počtu řad rozlišujeme stromořadí jednořadé a víceřadé.

Jedná se o jeden z historicky nejstarších a architektonicky nejvýznamnějších prvků, kde se živý organický materiál plně podřizuje prostorové ose, rytmu a inženýrské struktuře (komunikaci, vodním kanálům, hranicím pozemků).

Stromy ve stromořadích, které jsou integrální součástí stromořadí, lze tvarovat, včetně uplatnění tzv. hlavového řezu – tvarováním stromů pak vzniká tvarované stromořadí.

Stromořadí volně rostlé: stromořadí je tvořeno výhradně ze stromů s volně rostlou (netvarovanou) korunou.

Stromořadí tvarované: stromořadí je tvořeno výhradně ze stromů, u kterých se provádí pravidelný tvarovací řez (včetně případného hlavového řezu). Do skupiny zařazujeme i tzv. „stromořadí z tvarovaných stěn“, v němž jsou koruny stromů přísně formovány řezem do tvaru kvádru (ve čtyřúhelném profilu) a vytváří uzavřený, lineární pás ve tvaru úzké a vysoké stěny, zatímco kmeny zůstávají volné.

Podle zastoupení taxonů ve stromořadí a podle pěstebního tvaru stromů ve stromořadí vylišujeme nejčastější kombinace:

Stromořadí			
Pěstební tvar	**Dle typu dřeviny**		
	jehličnaté	listnaté opadavé	listnaté stálezelené
tvarované	neobvyklé	běžné	není zpravidla možné
volně rostlé	možné	běžné	není zpravidla možné

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- mocný nástroj pro lineární usměrnění a gradaci prostoru: směřuje lidský pohled i pohyb určeným směrem k dominantě (např. k zámečku, kapli, nebo dominantní městské stavbě) a graduje tak osové systémy,
- stromořadí opticky zužuje a zlidšťuje měřítko prostoru,
- vertikální linie kmenů tvoří propustné dělení prostoru,
- koruny stromů při dostatečném zapojení vytvářejí zelenou klenbu (střechu), čímž radikálně mění psychologické vnímání prostoru,
- linie stromořadí jsou zpravidla v kompozici dobře rozlišitelné a vnáší/kultivují do jejího upořádání řád,
- rytmus a optická délka: pravidelné rozestupy kmenů (spon) vnášejí do kompozice rytmus. Při pohledu v ose stromořadí dochází k perspektivnímu sbíhání linií, což může prostor opticky prodlužovat,

Stromořadí volně rostlé, Moravský Krumlov, zámecký park. *Foto Roman Zámečník.*

- vegetační linie tvořené stromořadím se mohou uplatnit jako komponované prvky průhledů a pohledů,
- stromořadí jako vegetační doprovod liniových staveb (cesty, silnice, pěšiny…) vytváří specificky odlišný charakter prostředí „pod korunami stromů ve stromořadí“ a navíc umožňují pozorovat detaily utváření stromů samotných.

Poznámka: pojem stromořadí je často zaměňován s termínem „alej“.

- Alej je tvořena cestou, která je oboustranně lemovaná záměrně vysazenými stromořadími. Alej vyznačuje půdorysnou cestní trasu v prostoru, zviditelňuje ji, a proto je důležitým navigačním a orientačním činitelem. Z téhož důvodu hraje významnou roli i při organizování krajiny. Pro zvýraznění záměrných krajinářských úprav nebo hlavních dálkových komunikací se nejčastěji používají aleje ze vzrůstných stromů domácího původu, jako jsou např. dub, lípa, javor. Alej může být i vícedruhová.

Keře

Keře se mohou uplatňovat zejména svojí bohatostí habituálních a dalších vlastností.

Vynikajícím způsobem charakterizuje keře z hlediska kompozičních východisek prof. Mareček,[209] když uvádí, že v počtech prakticky použitelných taxonů vysoce překračují sortimentální bohatost stromů. Barevnost u keřů může být i jedním ze základů utváření tematicky laděných sestav, dojmové gradace, dominance i abstrakce a představuje jednu z nejvýznamnějších hodnot vegetačního detailu.

Introdukované taxony využitelné v našich podmínkách nabízejí širokou škálu vlastností uplatnitelných v kompozici. Naše domácí keře představují relativně malý sortiment. Nenahraditelný význam mají keře při komponování podrostů skupin stromů a porostů stromů, kde mohou mít až fenomenální význam pro jejich patrovité uspořádání.

Solitérní keř volně rostlý

Popis vegetačního prvku

Samostatně (jednotlivě, solitérně) rostoucí keř všech věkových stadií a všech výškových kategorií s přirozenou strukturou nadzemní části. Jedinec není součástí skupiny nebo porostu keřů a není zřetelně biologicky ovlivňován, ať už pozitivně či negativně, jinými dřevinami ve svém okolí.

Keře listnaté, jehličnaté a stálezelené se svými vlastnostmi významně od sebe liší. Specifický význam pro tvorbu kompozice má keř zapěstovaný na kmínku.

Solitérní keř na kmínku: jedná se o pěstební tvar, který vzniká cíleným zapěstováním korunky keře v určité výšce nad kořenovým krčkem. Výška zapěstování korunky je daná záměrem pro uplatnění v kompozici.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- naplnění role prostorové dominanty v menších objektech (zahrada) nebo v rámci konkrétního kompozičního celku velkého objektu (park),
- výjimečná bohatost vlastností taxonů, které jsou vnímané zrakem (architektura/struktura, velikost, tvar, textura, barva), nad ostatní vlastnosti vyniká paleta barev u nápadně kvetoucích taxonů,
- uplatňují se i další vlastnosti jako vůně (květy, plody i listy), zvuk a proměnlivost.

209 MAREČEK, Jiří. *Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska*. Praha: ČZU v Praze, 2022. ISBN 978-80-213-3178-5.

Solitérní keř tvarovaný, Libochovice, zámecký park. *Foto Jana Kohlová.*

Solitérní keř tvarovaný

Popis vegetačního prvku
Samostatně (jednotlivě, solitérně) rostoucí keř všech věkových stadií a všech výškových kategorií, který je pravidelně tvarovaný do žádoucího pěstebního tvaru. Jedinec není součástí skupiny nebo porostu keřů a není zřetelně biologicky ovlivňován, ať už pozitivně či negativně, jinými dřevinami ve svém okolí.

Tvarované keře listnaté, jehličnaté a stálezelené se svými vlastnostmi významně od sebe liší. Specifické místo v použitelném sortimentu zaujímají keře, které při pravidelném tvarování vykvétají.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- naplnění role prostorové dominanty v menších objektech (zahrada) nebo v rámci konkrétního kompozičního celku velkého objektu (park),
- dosažení tvarového kontrastu.

Skupina keřů rozvolněná, Sychrov, zámecký park. *Foto Pavel Šimek.*

Skupina keřů

Popis vegetačního prvku
Skupina keřů je souborem (sestavou) keřů na konkrétním místě. Tento soubor keřů společně tvoří samostatně uplatněný prvek v kompozici. Mezi keři ve skupině keřů existuje zřetelný konkurenční nebo i podpůrný biologický vztah. Vegetační prvek se může vyskytovat jako podrost vyšší dřevinné etáže. Důležitým determinačním znakem u skupiny keřů je dosažený zápoj.

Skupina keřů zapojená:
- Jedná se o skupinu keřů, u kterých se jednotlivé rostliny navzájem dotýkají, popř. překrývají či do sebe vrůstají. Mezi jednotlivými keři není volný prostor. Ve skupinách keřů může být vytvořena výšková diferenciace. Důležitou vlastností tohoto vegetačního prvku je plný zápoj bez významných proluk a volných míst.

Skupina keřů rozvolněná:
- Jedná se o skupinu keřů, u kterých se jednotlivé rostliny vzájemně nedotýkají, popř. je vytvořena hloučkovitá nebo mezernatá prostorová struktura. Důležitou určující vlastností tohoto prvku je absence porostního zápoje. Mezi jednotlivými keři vzniká prostor pro uplatnění jiných VP (trávník, byliny, trvalky aj.)

Skupina keřů jako samostatný VP může být tvarovaná nebo volně rostlá.

Skupina keřů zapojená, Mariánské Lázně, lázeňský park u Lesního pramene. *Foto Jana Kohlová.*

Skupina keřů tvarovaná:

- Jedná se o skupinu keřů, u které se dosahuje pravidelným tvarovacím řezem požadovaného pěstebního tvaru. Cílový tvar je určen především významem vegetačního prvku v kompozici, který je odlišný od pěstebního cíle pro tvarované živé ploty a předěly.

Skupina keřů volně rostlá				
Zápoj	**Dle typu dřeviny**			
	jehličnatá	listnatá opadavá	listnatá stálezelená	smíšená
zapojená	běžná	běžná	běžná	běžná
rozvolněná (spon nepravidelný)	běžná	běžná	běžná	možná
rozvolněná (spon pravidelný)	možná	možná	možná	neobvyklá

Skupina keřů tvarovaná			
Zápoj	**Dle typu dřeviny**		
	jehličnatá	listnatá opadavá	listnatá stálezelená
zapojená	možná	možná	možná
rozvolněná	neobvyklá	neobvyklá	neobvyklá

Skupina keřů tvarovaná, Bad Liebenstein, zámecký park Altenstein. *Foto Pavel Šimek.*

Skupina keřů tvarovaná, Buchlovice, park státního zámku Buchlovice. *Foto Roman Zámečník.*

Porost keřů, Krásný Dvůr, zámecký park. *Foto Pavel Šimek.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- uplatnění působení souběhu výrazných fenologických fází – např. květu, květu a barvy olistění, olistění a plodů apod., u keřů ve skupině keřů,
- uplatnění habitu keřů v rozvolněné skupině keřů,
- významná role především stálezelených skupin keřů v podrostech stromů při utváření kompozičního detailu v rámci interiéru porostu.

Porost keřů

Popis vegetačního prvku
Porost keřů je souborem keřů na konkrétním místě. Jedinci uvnitř porostu zaujímají vždy větší prostor (pokryvnost) vegetačního prvku než jedinci v porostním okraji (tedy větší část prostoru tohoto vegetačního prvku tvoří jedinci bez přímého kontaktu s jeho okrajem). Mezi jedinci v porostu existuje zřetelný konkurenční nebo i podpůrný biologický vztah. Vegetační prvek se může vyskytovat jako podrost vyšší dřevinné etáže.

V kulturní krajině mají porosty keřů (křoviny, křovinná vegetace) významnou ekologickou funkci, především pokud se jedná o druhově bohaté, vícepatrové porosty věkově, sukcesně, prostorově i tvarově diferencované obsahující prosvětlené i zastíněné, dostatečně husté partie a květnaté bylinné lemy.[210]

210 FILIPPOV, Petr et al. *Příručka hodnocení biotopů* [online]. Praha: Agentura ochrany, přírody a krajiny České republiky, 2008. [cit. 28. 7. 2026], s. 233–237. Dostupné z: https://www.forumochranyprirody.cz/sites/default/files/prirucka_hodnoceni_biotopu.pdf.

Skupina keřů pokryvných, Průhonice, Průhonický park. *Foto Jana Kohlová.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- uplatnění výrazné fenologické fáze – např. květ, barva olistění, plody,
- významná role při plnění ekologických i estetických funkcí v krajině, popř. jako součást lesních okrajů.

Skupina keřů pokryvných

Popis vegetačního prvku
Souvislé zapojené porosty nízkých půdopokryvných keřů. Mezi půdopokryvné keře řadíme keře, keříky, polštářovité a kobercovité dřeviny. Dokonale vyvinutý zápoj je základním kritériem a předpokladem pro funkční účinnost tohoto prvku. Vegetační prvek se může vyskytovat jako podrost. Na utváření tohoto VP se mohou podílet keře jehličnaté, listnaté i stálezelené, které mohou být rovněž plošně tvarované a vytvářet tzv. „živé koberce“.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- v kompozici vnímaný jako plošná struktura/prvek, nevytváří pohledovou bariéru,
- součást nebo doplnění detailu květnových záhonů,
- zdůraznění jemných terénních modelací, popř. jejich nahrazení vhodným taxonem s uplatněním tvarovacího řezu.

Vegetační clony a předěly

Vegetační clona je tvořena rostlinami, jež jsou schopny při správném umístění a založení snížit negativní vlivy jednoho prostředí vůči jinému prostředí, snížit negativní vlivy jednotlivých prostředí vzájemně, případně snížit negativní vlivy okolí na konkrétní objekt. Kromě negativních vlivů se může také jednat o vytvoření „pouze" pohledové clony, resp. předělu.

S ohledem na zastoupené životní formy rostlin (resp. pěstitelské skupiny) je možné vegetační clony podrobněji dělit z hlediska patrovitosti (stromové, keřové, bylinné patro a pnoucí rostliny), stupňovitosti (jednostupňové a vícestupňové), věkové struktury (stejnověké a různověké), taxonomické struktury (jednodruhové a vícedruhové) a vytrvalosti olistění (opadavé, stálezelené a smíšené). Problematiku zevrubně popisuje Šimek.[211]

Živý plot volně rostlý

Popis vegetačního prvku
Živý plot volně rostlý je liniový vegetační prvek vytvořený z keřů (popř. z keřových pěstebních tvarů stromů), jejichž funkce je nejčastěji izolační (pohledová clona, oddělení dvou kvalit prostředí apod.). Základním kritériem je dokonalý vertikální i horizontální zápoj.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
• nepostradatelný VP pro funkční oddělení dvou rozdílných kvalit prostředí.

Živý plot tvarovaný

Popis vegetačního prvku
Živý plot tvarovaný je skupinový, liniový vegetační prvek vytvořený z keřů (popř. z keřových pěstebních tvarů stromů), jejichž funkce je nejčastěji izolační (pohledová clona, oddělení dvou kvalit prostředí atd.). Základním kritériem je dokonalý vertikální i horizontální zápoj, v letním období se zapojenou plochou listů (souvislý plášť vegetačního prvku). Tohoto kritéria se dosahuje pravidelným tvarovacím řezem, někdy opakovaným v průběhu roku (podle kvalitativních nároků 2–3x).

211 ŠIMEK, Pavel. *Význam a použití vegetačních clon v zahradní a krajinářské architektuře.* Lednice, 2012. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta.

Živý plot volně rostlý, Krásný Dvůr, zámecký park. *Foto Pavel Šimek.*

Podle výšky a funkce se živé ploty tvarované dělí na:
- lemy a plůtky: liniové prvky nevytvářející v blízkosti pozorovatele významnou pohledovou bariéru/kulisu, samonosné, jen zcela výjimečně s opěrnou kostrou, funkce – především dekorativní a provozní,
- tvarované ploty: liniové prvky vytvářející v blízkosti pozorovatele významnou až úplnou pohledovou bariéru/kulisu nepřesahující významněji výšku člověka, samonosné, zřídka s opěrnou kostrou (špalíry), funkce – především dekorativní, architektonická a provozní,
- tvarované stěny: liniové prvky přesahující významně výšku člověka), samonosné či s opěrnou kostrou (špalíry), funkce – především architektonická (případně dekorativní), provozní.

Terminologická poznámka: u některých autorů termín „špalír“ označuje tvarované ploty a stěny pokud lemují cestu[212] nebo mají opěrnou konstrukci.[213]

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- nepostradatelný VP pro funkční oddělení dvou kvalit prostředí,
- dosažení nepřirozených kontrastních tvarů v kompozici,
- významná, sjednocující textura jako pozadí pro jiné VP.

212 KREJČIŘÍK, Přemysl a KŘESADLOVÁ, Lenka. *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění* [online]**.** Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015. [cit. 28. 7. 2026]. Odborné a metodické publikace, svazek 61. ISBN 978-80-7480-034-4. Dostupné z: https://www.npu.cz/publikace/met61-nczk-vysoke-steny.pdf.

213 PEJCHAL, Miloš. *Tvarované vegetační prvky v zahradní a krajinářské architektuře – teze přednášky.* Lednice: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně, 2018. (Studijní materiál pro předmět „Použití rostlin“).

Lem a plůtek, Dobříš, zámecká zahrada. *Foto Jana Kohlová.*

Plot, Nové Město nad Metují, zámecký park.
Foto Jana Kohlová.

Stěna, Lysá nad Labem, zámecká zahrada.
Foto Jana Kohlová.

Lem a plůtek, Greiz, zámecká zahrada.
Foto Pavel Šimek.

Plot, Libochovice, zámecký park.
Foto Jana Kohlová.

Růže

Růže zaujímají mezi ostatními vegetačními prvky (pěstitelskými skupinami) zcela výjimečné místo. Nejen z tohoto důvodu byly pro účely této publikace vyjmuty ze skupiny keřů (resp. i popínavých dřevin) do samostatného oddílu VP. Výjimečnost růží spočívá v nezvyklé kumulaci jejich estetických a pěstebních vlastností a také v historii jejich pěstování sahající hluboko do starověku. Význam růží pro západní tradici snad nejlépe vystihuje citát Gertrude Stein[214], která si přála mít na svém pařížském hrobě tento epitaf:

„Růže je růže, je růží"[215]

V běhu času se vyvinulo pro růže mnoho třídicích systémů, které byly založeny na různých kritériích. Námi použité třídění včetně popisů vymezených VP odpovídá aktuálnímu zahradnickému (praktikovanému) pojetí a pro účely typologie VP vychází do značné míry z aktuální oborové literatury. [216, 217, 218]

Růže záhonové

Popis vegetačního prvku

Označení záhonové růže je souborným termínem pro skupinu růží velkokvětých (čajohybridy, a grandiflory (floribundy grandiflory)) a mnohokvětých (polyantky a floribundy). Jsou to keře dorůstající výšky od 50 do 100 cm (120 cm). Ve skupině jsou zastoupeny kultivary s různým počtem a velikostí květů všech barev v květenstvích. Velkokvěté růže se vyznačují ušlechtile tvarovanými a často vonícími květy na rovných stoncích. Mnohokvěté růže jsou bohatě kvetoucí keře s nejširší škálou barev a velikostí květů.

Růže zahrnuté do této skupiny se pěstují na záhonech. Specifický pěstební tvar VP mají tzv. růže stromkové, které se vyznačují různě vysokým kmínkem nesoucím konkrétní odrůdu.

214 Wikipedia: Gertrude Steinová byla americká avantgardní spisovatelka, básnířka, dramatička, libretistka a překladatelka židovského původu, od roku 1903 usazená v Paříži. Je známá svým literárním experimentováním, hodně pracovala s rýmem, rytmem a asociacemi zvuku.

215 CATTABIANI, Alfredo. *Florarium: mýty, legendy a symboly spjaté s květinami a rostlinami*. Praha: Kořeny, 2020. ISBN 978-80-906629-9-5.

216 ŽLEBČÍK, Jiří. *Růže v moderní zahradě*. (ilustrace M. Pinc). Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-492-4.

217 SUS, Josef, ŽLEBČÍK, Jiří a ROD, Jaroslav. *Svět růží*. Olomouc: Agriprint, 2013. ISBN 978-80-87091-45-6.

218 PEJCHAL, Miloš. *Růže v zahradní a krajinářské tvorbě. Studijní materiál pro předmět Použití rostlin*. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2017.

Růže záhonová cv. „Amarosa“, Dolná Krupá, Rozárium M. H. Chotkové. *Foto Pavel Šimek.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- pestrá paleta velikosti, plnosti, četnosti a barev květů,
- vůně.

Růže historické

Popis vegetačního prvku
Označení historické růže je souborným termínem pro vícero skupin růží, které vznikly před zrozením moderních růží v roce 1867.

Do této skupiny patří téměř výlučně růže jednou kvetoucí (vzniklé před zavedením opakovaně kvetoucích východoasijských růží do kultury v Evropě na přelom 18. a 19. století) a růže opakovaně kvetoucí (na jejich vzniku se podílely opakovaně kvetoucí východoasijské růže – část zástupců těchto růží je pnoucí). Růže z této skupiny mají svůj nezpochybnitelný význam především při obnovách památek zahradního umění.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- historie jejich pěstování, uplatnění ve sbírkách (rozária).

Růže historická cv. „Portland rose“, Dolná Krupá, Rozárium M. H. Chotkové. *Foto Pavel Šimek.*

Růže sadové (keřové)

Popis vegetačního prvku
Růže sadové jsou střední až velké kompaktní keře (od cca 1 m až po 3 m). Běžně se do této skupiny růží zahrnuje několik dílčích skupin včetně botanických druhů růží a opakovaně kvetoucích moderních sadových růží. Kromě květů mají svou okrasnou hodnotu často i šípky.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- kvetoucí, často vonící keře,
- jako součást větších keřových skupin v možné kombinaci s trvalkami či s jinými růžemi,
- dominanta v trávníku v menších kompozicích.

Růže pnoucí

Popis vegetačního prvku
Pnoucí růže se vyznačují dlouhými výhony, které vyžadují opěrnou konstrukci, ke které jsou vyvazovány. Přechod mezi růžemi sadovými a pnoucími není přesně vymezitelný

Růže sadová cv. „Kde domov můj“, Zvolen, arboretum. *Foto Pavel Šimek.*

Růže pnoucí cv. „Alaska“, Dolná Krupá, Rozárium M. H. Chotkové. *Foto Pavel Šimek.*

a záleží pak na způsobu pěstování. U pnoucích růží jsou vymezitelné dvě skupiny, které se výrazně liší svými vlastnostmi i způsobem řezu. Jednak to jsou odrůdy s ohebnými a dlouhými větvemi (tzv. rambler-ry), které kvetou většinou pouze jedenkrát. V druhé skupině (tzv. climbery) jsou zastoupeny odrůdy s tuhými větvemi a ± vzpřímeným růstem, dorůstající 2,5–3 m, které zahrnují jednou i opakovaně kvetoucí (remontující) odrůdy.

Růže pnoucí cv. „Marie Henriette Gräfin Chotek“, Dolná Krupá, Rozárium M. H. Chotkové. *Foto Pavel Šimek.*

Růže pokryvná cv. „Lavender Dream“, Průhonice, Zámecký park. *Foto Pavel Šimek.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- významný VP, který je využívaný k popnutí konstrukcí (pergoly, loubí), případně i jiných dřevin.

Růže pokryvné

Popis vegetačního prvku
Růže pokryvné dorůstají výšky max. do 0,8 m (1,2 m), zpravidla však pouze kolem 0,5 m. Nejdůležitější vlastností těchto růží je jejich schopnost pokrýt svými výhony půdu a bohatost kvetení. Květy jsou relativně malé, často v bohatých květenstvích.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- v kompozici vnímaný jako plošný kvetoucí vegetační prvek, který nevytváří pohledovou bariéru,
- uplatnění do popředí záhonů, okrajů skupin, do nádob a na svahy.

Růže stromková cv. „Schneewittchen“, v podrostu cv. „Topolina“, Znojmo, Jubilejní park. *Foto Pavel Šimek.*

Růže miniaturní

Popis vegetačního prvku
Růže miniaturní jsou zakrslého vzrůstu, obvykle 30–40 cm výšky, připomínající zmenšené mnohokvěté záhonové růže. Kvetení se pravidelně opakuje.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- vhodné jako vegetační obruby,
- použití ve skalkách a nádobách.

Růže stromkové

Popis vegetačního prvku
Zařazení stromkových růží jako samostatného vegetačního prvku vyplývá z jejich vzhledových vlastností a specifického významu pro tvorbu kompozice v současnosti i v historii. Jedná se o pěstební tvar, který vzniká naočkováním konkrétního kultivaru růže na kmínek zapěstovaný z podnože. Může se jednat v podstatě o kultivar z jakékoliv skupiny růží. Naočkováním např. pnoucí růže na kmínek vznikne tzv. kaskádová korunka. Nutností při pěstování stromkových růží je použití opory, ochrana před zmrznutím a speciální řez.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- zvýraznění vertikály v kompozici, popř. v detailu květinového záhonu,
- s ohledem na výšku korunky vyniknutí detailu květů, popř. vůně.

Další dřevinné vegetační prvky

Ovocné dřeviny

Popis vegetačního prvku
Ovocné dřeviny zaujímají mezi ostatními dřevinami zcela výjimečné místo. Toto specifické místo spatřuje Mareček[219] v celé řadě jejich vlastností, mj. následovně: Na rozdíl od většiny druhů stromů se ovocné druhy vyznačují historicky plynule uplatňovanou jednotou hospodářského (nutričního) a estetického užitku, takže představují souběžnou hodnotu hospodářskou i kulturně společenskou. Spolu se všeobecnou občanskou oblíbeností jsou tedy významnou součástí našeho kulturního dědictví a typickým útvarem „českého krajinářského genia loci".

Nejen z uvedených důvodů byly pro účely této publikace vyjmuty jako samostatná skupina vegetačních prvků. V kompozici se uplatňují ve všech kategoriích jako stromy a víceméně i jako keře, tzn. (a) jako bodové prvky (solitérní ovocný strom), (b) liniové (stromořadí z ovocných stromů), (c) plošné (ovocný sad).

Ovocné dřeviny volně rostlé: ovocné dřeviny pěstované v přirozené růstové formě, která však nevylučuje běžný výchovný a následně udržovací řez.
Ovocné dřeviny tvarované: ovocné dřeviny pěstované opakovaným speciálním řezem v přísně definovaném pěstebním tvaru.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- identifikátor měřítka kompozice i krajiny, vycházející z obecné znalosti růstových parametrů ovocných dřevin (podobně jako u běžných domácích stromů),
- výrazný projev fenologických fází (kvetení, podzimní vybarvení listí, plody),
- ovocný sad jako fenomén nejen krajiny,
- významný akcent přidává Mareček[220] ovocným stromům, v jejich uplatnění a symbolice pro českou a moravskou krajinu:
- výrazná vizuální proměnlivost – pravidelná bohatost a barevnost květu, podzimní zbarvení listu a mimořádná atraktivnost plodů,
- bohatá produkce plodů a pravidelná úrodnost ovocných stromů daly v minulosti vzniknout typické atmosféře, kterou lze označit jako pohostinnost,

219 MAREČEK, Jiří. *Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska.* Praha: ČZU v Praze, 2022. ISBN 978-80-213-3178-5.

220 MAREČEK, Jiří. *Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska.* Praha: ČZU v Praze, 2022. ISBN 978-80-213-3178-5.

Ovocná dřevina volně rostlá, Hradecko, krajina. *Foto Pavel Bulíř.*

- hostitelský prožitek spočíval v chuťovém „podmalování“ souběžných optických jevů,
- habituální ladnost (zaoblenost, měkkost) a proporční přiměřenost většiny ovocných druhů se kompozičně uplatňovaly velmi významně ve vztahu k analogickému tvarosloví terén.

Popínavé dřeviny

Popis vegetačního prvku

Popínavé dřeviny mohou vytvářet bodový, liniový i plošný vegetační prvek – zcela záleží na způsobu použití a pěstování. Z hlediska botanického se jedná o liány (viz kap. Dřeviny). Klasifikace lián podle způsobu uchycení k podpoře (vzpěrné, ovíjivé, úponkaté a příčepivé) se plně využívá i pro potřeby krajinářské architektury. V současnosti používaný termín „zelené fasády“ označují plášť budovy nebo samostatně stojící zeď pokrytou vegetací.[221]

Vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- popínavé dřeviny jsou ceněny především jako vertikální vegetační prvek, který má minimální prostorové nároky na velikost stanoviště, ze kterého vyrůstá,
- relativně rychlý, dlouživý růst,
- popínavé dřeviny mohou být použity i jako horizontální (půdo-pokryvný) vegetační prvek, s možností vytvoření vegetačního krytu různých technických/stavebních konstrukcí či jako zakrytí esteticky nežádoucích prvků,
- změkčení linií budov a jiných stavebních prvků,
- uplatnění pro popnutí fasád, pergol a loubí a přizpůsobení se tvaru opory.

Ovocná dřevina volně rostlá, Lednice, park státního zámku Lednice. *Foto Lenka Miksová.*

221 BURIAN, Samuel a kol. *Ozelenění fasád: metodika* [online]. Brno: Svaz zakládání a údržba zeleně, 2022. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: https://www.azsf.cz/media/_file/664/Metodika_zelene_fasady.pdf

Popínavá dřevina, Znojmo, Jubilejní park. *Foto Pavel Šimek.*

Specifické tvarované vegetační prvky

Tato nesourodá skupina zahrnuje především bodové vegetační prvky vytvořené (založené) ze dřevin, které jsou pravidelným tvarovacím řezem udržovány v požadovaném (pěstebním cílem stanoveném), často přísně geometrickém tvaru.
Solitérní tvarované prvky: dřeviny tvarované do základních či složených geometrických tvarů, mohou mít figurální formu ze světa lidí, zvířat, rostlin a věcí. Pro složitější tvarované dřevinné vegetační prvky se používá termín „topiary" (s odkazem na označení díla uměleckých zahradníků v Římě v 1. století n. l.).

Loubí: je specifický vegetační prvek založený výsadbou vhodných dřevin, které postupně vytvoří uzavřený/částečně uzavřený prostor (stinnou chodbu) nejčastěji nad cestou. Této základní vlastnosti se dosahuje systematicky vedeným řezem. Může být také založen pouze s pomocnou, dočasnou konstrukcí. Častěji se jedná o kombinaci konstrukce (dřevěná nebo kovová konstrukce, někdy se zděnými pilíři), která vytváří oporu pro pnoucí rostliny.

Makrobonsaje: dřeviny tvarované pomocí obdobných technik a pěstebních cílů jako miniaturní bonsaje, od kterých se liší svojí velikostí.

Zelená architektura: v oborovém kontextu se jedná o tvarované VP, které přejímají tvarosloví budov či jiných stavebních prvků.

Coppicing: periodické zmlazování dřevin využívající pařezovou výmladnost u stromů nebo výmladnost z báze větví a kořenového krčku u keřů.[222] Opakovaným zmlazováním se sleduje dosažení dynamiky (změn), omezení velikosti rostlin nebo změna či zatraktivnění vzhledových vlastností rostlin.

Ovocná dřevina tvarovaná, Apeldoorn, Het Loo. *Foto Miloš Pejchal.*

Vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- solitérní uplatnění, často jako dominanta,
- VP vnímán jako umělecké dílo (především u topiary) s odkazem na zahradní tradice.

Nálety a nárosty dřevin

Popis vegetačního prvku
Nálety a nárosty prvního věkového stadia dřevin, které vznikly přírodním nasemeněním dřeviny. Nálety dřevin tvoří plochy (nebo jedinci) doposud biologicky nezabezpečených (o střední porostní výšce do 0,5 m), nárosty jsou již růstově zabezpečení jedinci (o střední porostní výšce do 0,6–1,3 m).

Vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- v kompozici se mohou uplatnit jako významný VP v interiéru porostu – v takovém případě je nezanedbatelný jejich barevný aspekt,
- přítomnost VP je významný atribut přírodě podobných vegetačních prvků.

222 REIF, Jonas. Coppicing im öffentlichen: Grün Gehölzbeete und Rückschnitt. *Garten und Landschaft.* 2014, 124(12), s. 28–31. ISSN 0016-4720.

Květiny[223]

V porovnání se dřevinami mají květiny omezenou prostorotvornou funkci, dosahují menších velikostí a dožívají se nesrovnatelného nižšího věku.

Termín „květiny“ je čistě účelově vytvořeným termínem, vycházejícím z tradic a praktických zahradnických potřeb a může být vnímán relativně. Vymezení skupiny reflektuje skutečnost, že květ, v mnoha podobách a barvách, je u většiny rostlin takto označovaných tím nejzajímavějším a vizuálně nejpůsobivějším orgánem. Jako květiny praxe označuje a vnímá nejenom bylinné taxony, ale i řadu dřevnatějících taxonů životních forem chamaefytů nebo fanerofytů (Slavíková, 1986).[224] Jde o taxony z tropických nebo subtropických oblastí, pěstované v praxi jako letničky, výrazně a intenzivně kvetoucí (*Lycianthes rantonnetii, Lantana camara, Cuphaea ignea, Osteospermum ecklonis* a mnoho jiných), nebo pěstovaných jako oblíbené trvalky (např. *Lavandula angustifolia, Salvia officinalis, Iberis sempervirens, Helianthemum* hybridy, *Santolina chamaecyparissus* aj.). Relativnost termínu dokládá i skutečnost, že květinami nazýváme také taxony, které mají málo zajímavé, často nenápadné květy a jsou pěstované spíše pro zajímavé listy, textury či jiné kompoziční vlastnosti (např. *Alternanthera, Pillea microphylla, Asarum canadense, Stachys byzantina*).

Ve skutečnosti mnohé rostliny ve své domovině v subtropickém či tropickém pásmu rostoucí jako vytrvalé byliny pěstujeme pro své vlastnosti jako nepravé letničky (např. *Verbena rigida*, *Impatiens hawkeri*, *Pilea microphylla*). Podobně jako u nepravých letniček využíváme menší skupinu vytrvalých rostlin jako nepravé dvouletky. Ve druhém roce pěstování od výsevu totiž vykazují nejlepší kondici, nejvíce kvetou a poskytují největší efekt. Jsou to např. *Bellis perennis*, *Myosotis sylvatica, Fibigia clypeata* aj.

Na základě výše uvedeného jsou květiny specifickou zahradnickou skupinou rostlin, většinou bylinného charakteru, s vysokou okrasnou hodnotou v květu, popř. i v listu a plodu.

V průběhu vývoje květinářství, jako samostatného oboru zahradnictví, byly účelově vymezeny základní pěstitelské skupiny květin. Důvodem jsou společné atributy každé skupiny, kterými se výrazně liší od ostatních skupin. Každá pěstitelská skupina nabízí specifické výrazové vlastnosti pro kompozici, vyžaduje specifické způsoby pěstování, má optimální termíny zakládání a odstraňování z výsadeb. Každá se vyznačuje shodnými nebo velmi podobnými způsoby pěstebních technik při předpěstovávání, má stejné nebo velmi podobné požadavky na přípravu půdy, termíny výsevů či výsadeb. Rozdíly mezi skupinami lze nalézt také v množství a rozložení zálivky v průběhu pěstování, v potřebě okopávky a provzdušňování substrátu, v reakci na ukončení vegetačního období apod. Tato rozdílnost se následně

223 Kapitola je víc než inspirovaná dle KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

224 SLAVÍKOVÁ, Jiřina. *Ekologie rostlin.* Praha: SPN, 1986. Učebnice pro vysoké školy.

Záhon letničkový ze sadby, Praha, Stromovka. *Foto Pavel Šimek.*

projevuje v pěstebních technologiích, v nákladech na zakládání konkrétních vegetačních prvků realizovaných z jednotlivých skupin. Základní pěstitelské skupiny květin jsou **letničky, dvouletky, trvalky, cibulnaté rostliny, hlíznaté rostliny.**

Květinový záhon krátkodobý

Popis vegetačního prvku

Květinový záhon krátkodobý je souhrnné označení pro několik v praxi již tradičně zakládaných květinových záhonů. Jejich společným znakem je podmiňující nutnost každoroční obnovy. Z logiky tohoto vymezení mj. vyplývá i uplatnění konkrétních pěstitelských skupin, na kterých je tento VP vymezen. Jedná se především o monocyklické anuely[225] (pravé letničky) a bieny[226] (pravé dvouletky) a polycyklické vytrvalé mrazuvzdorné taxony s každoročním obnovováním cibulí.

Pro zakládání krátkodobých záhonů se také využívají polycyklické vytrvalé druhy, které v našich klimatických podmínkách nejsou mrazuvzdorné (tj. nepravé letničky, cibulnaté a hlíznaté rostliny subtropické a tropické bioklimatické zóny) a polycyklické vytrvalé druhy,

225 Anuela je botanický termín pro jednoletou rostlinu, která projde celým svým životním cyklem během jednoho vegetačního období.

226 Biena (bien) je botanický termín pro dvouletou rostlinu, která vegetuje dva roky – v prvním roce vyvine vegetativní orgány a až v druhém roce vykvete, vytvoří semena a následně uhyne.

Záhon (krátkodobý) smíšený, Praha, Královská zahrada. *Foto Jana Kohlová.*

které nejintenzivněji kvetou v prvním roce a v dalších letech jejich kvetení oslabuje a také degradují ve svých odrůdových vlastnostech (nepravé dvouletky).

Krátkodobé květinové záhony (stejně tak květinové záhony obecně) je možné kategorizovat podle různých kritérií, např. tvar, velikost, výškové uspořádání taxonů, vnitřní kompozice, způsob založení. Nejvýznamnějšími kritérii, která přímo souvisí s typologií vegetačních prvků a jejich uplatněním v kompozici, je vnitřní uspořádání záhonu (kompozice detailu), které zásadním způsobem u tohoto VP souvisí s technologií zakládání.

Záhon letničkový ze sadby: jedná se o klasický a stále nejčastější způsob zakládání letničkových záhonů. Předpěstovaná sadba bývá obvykle již nakvétající a výsledkem je rychlý účinek záhonů v kompozici po založení.

Na základě vnitřního řešení můžeme vymezit základní typy letničkových záhonů (monokulturní záhony/jednodruhové, kobercové záhony, paletové záhony, a pestré záhony). K tomuto tématu blíže.[227, 228]

V záhonech se uplatní zejména rychle dorůstající a dlouho do podzimu neúnavně kvetoucí druhy – ostálky (*Zinnia elegans*, *Z. haageana*, *Z.* ×*marylandica*), aksamitníky (*Tagetes patula*), třapatky (*Rudbeckia hirta*), krásnoočka (*Coreopsis tinctoria*, *C. basalis*), šalvěje (*Salvia*

227 KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

228 KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a KLASOVÁ, Kristýna. *Metodika obnovy květinového záhonu* [schválená metodika] [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2021. [cit. 28. 7. 2026]. ISBN 978-80-7509-807-8. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/454847.

splendens, *S. farinacea*), begonie (*Begonia ×digswelliana*) a další; často se kombinují i s listem okrasnými letničkami, jako jsou starčeky (*Jacobaea maritima*), perily (*Perilla frutescens*), bytele (*Bassia scoparia*) atd. Sortimenty jsou ovšem nepřeberné, zahrnují i velice působivé a dříve značně oblíbené, ale jen omezenou dobu kvetoucí taxony (např. zářivky – *Clarkia amoena*, kopretiny a řimbaby – *Glebionis carinata*, *Tanacetum parthenium*), u nichž je nutno počítat s náhradními výsadbami po odkvětu; v posledních letech se od jejich pěstování výrazně ustoupilo.

Mezi uvedenými typy letničkových záhonů se výrazněji odlišují kobercové záhony, které jsou vysazovány z nízkých barevně zajímavých rostlin (okrasné květem nebo listem). Mnohé z těchto rostlin také dobře snáší tvarování, zaštipování či seřezávání, čímž je možné dobře udržet kýžený vzor záhonu.

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
- rychlý účinek záhonů v kompozici a jeho okamžitý efekt působení záhy po založení,
- dlouhodobá barevnost a pestrost, široká škála možností podle použitého sortimentu,
- relativně přesné dosažení kompozičního účinku,
- kobercové záhony: pro památky zahradního umění jsou pozoruhodným dokladem vývoje krajinářské architektury druhé poloviny 19. a počátku 20. století.

Záhon letničkový z přímého výsevu: tyto záhony si již našly v uplynulých dvaceti letech své uplatnění v krajinářské architektuře. Jejich prosazení do praxe pomohlo nejenom vytipování a ověřování vhodných sortimentů letniček, ale především ekonomika založená na zvládnutí technologie jejich zakládání a následné péče. Výsledkem je květinový záhon s postupně nastávajícím a proměnlivým estetickým efektem v kompozici, kde lze dobře uplatnit i druhy rychle dospívající a poté často už v půli léta dokvétající (sluncovka – *Eschscholzia californica*, černucha – *Nigella damascena*, klanokvět – *Schizanthus ×wissetonensis*), kdy je přerostou a jejich místa v kompozici obsadí vzrůstnější a dlouho do podzimu kvetoucí krásenky (*Cosmos bipinnata*, *Cosmos sulphurea*), tabáky (*Nicotiana sylvestris*), nebo v posledních letech značně oblíbené, ale až invazně se přesévající sporýše (*Verbena bonariensis*).

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
- postupný, ale významný účinek záhonů v kompozici založený na široké škále barev, textur a dalších vlastností taxonů v použité výsevné směsi,
- barevnost, pestrost a proměnlivost v průběhu vegetace,
- dočasné použití v památkách zahradního umění při jejich obnovách,
- použití ve veřejné zeleni na místech, kde se předtím nepoužívaly, a zatraktivnění tak i míst dříve opomíjených nebo nevzhledných, jako jsou např. doprovodné plochy dopravních staveb apod.

Záhon dvouletkový: tyto záhony patří mezi tradiční krátkodobé květinové záhony. Především je zaužívané střídání letniček a dvouletek, často ještě v kombinaci s cibulovinami, které umožňuje pokrýt časový úsek celého roku.

Záhon (krátkodobý) smíšený, Výmar, Park an der Ilm. *Foto Pavel Šimek.*

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
- záhony založené z nepravých dvouletek, jejichž kvetení se v dominantní míře odehraje v jarních měsících roku (např. violka zahradní – *Viola ×wittrockiana,* sedmikráska obecná – *Bellis perennis*, pomněnka lesní – *Myosotis sylvatica*) mají největší efekt svého působení brzy na jaře, tedy v období, kdy se kvetení ostatních pěstitelských skupin květin (s výjimkou cibulovin) v kompozici neprojevuje,
- společné působení (synergický efekt) s cibulovinami umožňuje vytváření řady velmi působivých silných především barevných kombinací,
- doplnění jiných květinových záhonů o jednotlivé rostliny dvouletek nebo jejich skupin k podpoření jejich atraktivity.

Záhon cibulnatých (hlíznatých) rostlin: tyto krátkodobé záhony z pěstebních důvodů vyžadují pravidelné vybírání cibulí z půdy. V praxi se běžně kombinují s dvouletkami na jaře kvetoucími, se kterými se potkávají v květu a mají silný barevný účinek.

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
- společné působení (synergický efekt) s dvouletkami umožňuje vytváření řady velmi působivých, silných především barevných kombinací,
- i přesto, že cibulnaté rostliny působí v záhonech poměrně krátce, jsou každoročně obnovované záhony z nich významné a žádoucí. Po dlouhém období zimy mají vysoce pozitivní vliv na psychické zdraví člověka, mohou přispívat k pozitivnímu myšlení, navozovat pocity radosti a veselosti.

Záhon (krátkodobý) smíšený: v zahradnické praxi jsou zcela běžné smíšené krátkodobé záhony dvouletek a tulipánů či hyacintů použité tak, jak bylo popsáno výše. Ojedinělým, ale nedoceněným typem tohoto záhonu mohou být kombinace dvouletek, které nastupují do kvetení až v pozdním jaru a v létě (zvonek zahradní – *Campanula medium*, hvozdík vousatý – *Dianthus barbatus,* cheir vonný – *Erysimum ×cheiri,* měsíčnice roční – *Lunaria annua*) s letničkami nebo trvalkami. Navíc k nim mohou být přidány mrazu neodolné hlíznaté rostliny (jiřina – *Dahlia,* mečík – *Gladiolus* aj.), zeleniny, přisety pravé letničky a výsledný efekt je naprosto originální.

Květinový záhon dlouhodobý

Popis vegetačního prvku
Květinový záhon dlouhodobý je souhrnné označení pro několik aktuálně zakládaných typů květinových záhonů, u kterých je jejich délka působení na stanovišti více než dvě vegetační sezony. Od květinového záhonu krátkodobého ho odlišuje celá řada vlastností – především menší intenzita kvetení, postupné kvetení různých taxonů a jejich proměnlivost.

Klasický (tradiční) trvalkový záhon: principy uspořádání, výběr taxonů i technologie založení vychází z dlouholeté praktikované tradice a zahradnických zkušeností. Základ taxonomické skladby tvoří tzv. záhonové trvalky (dlouhodobě šlechtěny pro prostředí záhonu), popř. doplněné o tzv. trvalky plané se záhonovým charakterem. V kompozici záhonu je znatelné výrazné uplatňování estetických principů (rytmus, symetrie, opakování, proporcionalita, kontrast), které dávají záhonu jasný řád, statiku.

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
• vysoce reprezentativní typ květinové výsadby,
• vysoký stupeň estetického působení,
• kvetení a barevnost s propracovanými termíny kvetení a souběhu působení vícero taxonů.

Smíšený (štěrkový) trvalkový záhon: záhon je založený na vyšším stupni autoregulace jednotlivých taxonů. Pozice rostlin není striktně určena a je nahrazena definovaným principem stanoveným pro záhon. Jedná se o extenzivnější typ trvalkového záhonu. Sortiment je tvořen z převážně suchomilných taxonů, trvalky jsou doplněny krátkověkými druhy se schopností se přesévat a cibulovinami.

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
• menší důraz na kvetení, ale větší důraz na uplatnění textur, tvarů a struktury květin,
• vyšší předpoklad uplatnění přírodních procesů, a tedy nahodilosti v kompozici záhonu.

Záhon cibulnatých (hlíznatých) rostlin: květinové záhony zakládané z cibulnatých a hlíznatých rostlin jako víceleté se běžně v praxi nepoužívají. Důvodem je zatažení nadzemních částí rostlin po skončení kvetení do cibulí, v důsledku čehož by záhon větší část vegetační

Záhon (dlouhodobý) smíšený, Český Krumlov, zahrada fotoateliéru Seidl. *Foto Jana Kohlová.*

sezony zůstal prázdný. Běžná je jejich kombinace na záhonech s trvalkami v dlouhodobých smíšených záhonech.

Výjimkou jsou strojově sázené cibuloviny, v současnosti velmi oblíbené, které se zakládají jako pásy do travnatých ploch, což nelze chápat jako klasický záhon. Po zatažení nadzemních částí cibulovin, plocha dále nese charakter trávníků a je následně ošetřována jako trávník, a ne jako záhon květin.

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
• tematické výsadby v expozicích nebo při výstavách, uplatnění širokého sortimentu vybraných taxonů (např. jiřina – *Dahlia*).

Záhon (dlouhodobý) smíšený: záhon je příkladem historicky osvědčených oborových přístupů spočívajících v kombinaci několika pěstitelských skupin. V historii zahradního umění byla např. častá kombinace květin a zelenin. Koncept smíšeného záhonu květin a užitkových rostlin lze uplatnit i v současnosti. Nakonec nejlepším příkladem jsou (v rodinách tradované) koncepty venkovských zahrad a předzahrádek.

Nejen pro potřeby typologie trvalkového záhonu je rozhodující uplatněný základní kompoziční princip: pro tento VP je tímto principem právě a jen uplatnění působení různých pěstitelských skupin.

Záhon (dlouhodobý) smíšený, Výmar, Park an der Ilm. *Foto Jana Kohlová.*

Mezi výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici patří především:
- dosažení maximálně možných esteticky působících efektů (především kvetení) v konkrétním období (mnohdy i ve třech střídáních na záhonech – podzim a časné jaro, pozdní jaro, plné léto),
- originalita kombinací,
- prezentace historického způsobu použití květin,
- využití pro specifické výstavnické účely.

Solitérní letnička

Popis vegetačního prvku

Samostatně (jednotlivě, solitérně) rostoucí letnička. Jedinec není součástí květinové skupiny nebo záhonu a není zřetelně biologicky ovlivňován, ať už pozitivně či negativně, jinými květinami ve svém okolí.

Především se jedná o vzpřímeně rostoucí, robustní nepravé letničky (v tropických oblastech obvykle dřeviny), ať už přes léto dorůstající z výsevu (např. skočec – *Ricinus communis*, tabák – *Nicotiana tabacum*), nebo v zimě do bezmrazých prostor přenášené tzv. přenosné

Solitérní letnička, Lednice, sbírkové zahrady ZF MENDELU. *Foto Jiří Uher.*

květiny zapěstované na kmínku (různé druhy kladivníků – *Cestrum*, lilkovník – *Lycianthes rantonetti,* libora – *Lantana camara*, *Fuchsia magellanica* a její hybridy). V okruhu pravých letniček jsou vzrůstné a přitom ozdobné druhy ojedinělé, u mnohých nadto naráží pěstování na zákonná omezení (konopí – *Cannabis sativa*, případně invazní a karanténní taxony jako *Nicandra physalodes*, rdesno – *Persicaria orientalis*, nebo laskavce – *Amaranthus cruentus, A. hypochondriacus* atd.).

Letničky popínavé, které mohou na vhodných oporách působit také jako solitéry, jsou řazeny mezi „popínavé květiny".

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- výrazná atraktivita taxonu v jedné či vícero kompozičních vlastnostech,
- naplnění role prostorové dominanty v menších objektech (zahrada, atrium),
- ve větších objektech (např. park) mohou velmi vzrůstné letničky v počátečním období po založení objektu dočasně převzít roli prostorové dominanty, neboť rychle (během vegetačního období) dosahují větších rozměrů než mnohé založené dřevinné vegetační prvky,
- naplnění role vizuální atraktivnosti v těsném kontaktu s budovou (vstupy do objektů, balkony, terasy, lodgie; primárně u letniček v nádobách).

Solitérní trvalka

Popis vegetačního prvku
Samostatně (jednotlivě, solitérně) rostoucí trvalka. Jedinec není součástí trvalkové skupiny nebo záhonu a není zřetelně biologicky ovlivňován, ať už pozitivně či negativně, jinými trvalkami ve svém okolí.

Uplatnit lze k tomuto účelu množství vzrůstných hemikryptofytních trvalek, například slunečnice – *Helianthus maximiliani*, *H. salicifolius*, *H. ×laetiflorus* aj., třapatky (*Rudbeckia laciniata*), sadce a vernonie – *Eutrochium purpureum*, *E. maculatum*, *Vernonia novoeboracensis*, vzrůstné trávy (jako *Cortaderia selloana* nebo *Miscanthus sinensis* v dlouhé řadě odrůd), ojediněle i kryptofyty (například dosny – *Canna ×generalis*, liliochvostce – *Eremurus robustus*, *E. ×isabellinus*, vzrůstné dekorační jiřinky – *Dahlia ×variabilis*). Stejně dobře lze uplatnit i často perenizující dvouletky – některé divizny (*Verbascum speciosum*, *V. bombycinum*), děhel (*Angelica gigas*) anebo neblaze proslulý bolševník (*Heracleum mantegazzianum*). Podobně jako v případě solitérně pěstovaných letniček lze ovšem i tady s výraznějším solitérním efektem počítat až v druhé polovině vegetačního období, kdy dorostou každoročně obnovované lodyhy, anebo dokonce jen v relativně krátkém období kvetení (např. *Yucca flaccida*, *Cardiocrinum giganteum*).

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- výrazná atraktivita taxonu v jedné či vícero kompozičních vlastnostech,
- naplnění role prostorové dominanty v menších objektech (zahrada, atrium),
- dlouhá životnost v kompozici.

Skupina trvalek

Popis vegetačního prvku
Vegetační prvek tvoří seskupení trvalek rostoucích mimo záhon. V kompozici působí jako jednotný celistvý prvek. Ve svém růstu jsou jednotlivé rostliny navzájem ovlivňovány. Podle kompozičního záměru mohou být seskupovány např. trvalky stejného taxonu nebo různých taxonů současně kvetoucích, trvalky různých velikostí a struktur, popř. sestavy podle dalších zvolených principů.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- výrazné efekty založené na kombinaci barev a zvoleném záměru pro detail kompozice (kontrast, harmonie…),
- posílení plasticity kombinovaných vegetačních prvků,
- předsadby skupin keřů či stromů.

Solitérní trvalka, Tulln an der Donau, Garten Tulln. *Foto Pavel Šimek.*

Solitérní trvalka, Průhonice, Dendrologická zahrada. *Foto Adam Baroš.*

Vodní rostlina, Český Krumlov, zámecká zahrada. *Foto Pavel Šimek.*

Vodní rostlina, Nové Hrady, zámecká zahrada. *Foto Jana Kohlová.*

Vodní rostliny

Popis vegetačního prvku
Je označení vegetačního prvku, který je tvořen výlučně z hydrofyt (rostliny žijící trvale nebo převážně ve vodě) bez jejich další specifikace na typy submerzní, natantní či emerzní[229]. Nejnověji zpracováno v aktuálním atlasu.[230] Tyto rostliny mohou být použity solitérně i plošně.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- specifické uplatnění ve vazbě na vodní stavby a prvky,
- bohatost forem, ozvláštňující kompozici vodních prvků.

Cibuloviny (pěstované mimo záhon)

Popis vegetačního prvku
Cibuloviny jsou zastoupeny různými výškovými kategoriemi, barvami a většina pěstovaných taxonů je bohatě prošlechtěná. Vedle nejběžnějšího způsobu použití, kterým je jejich výsadba do záhonu, nacházejí uplatnění v mnoha dalších stanovištních prostorách: skalky (alpinum), stylizované výsadby stepního charakteru, parkové nebo květnaté trávníky (ruční nebo strojová výsadba), okraje porostu a podrosty dřevin (keře, stromy), mnohé cibuloviny i hlíznaté rostliny jsou také pěstovány v nádobách ke krátkodobé dekoraci.

V trávníku se uplatní především taxony, které nevyžadují každoroční vyjímání z půdy (početné druhy a odrůdy narcisů – *Narcissus ×incomparabilis*, *N. poëticus* aj., modřenců – *Muscari botryoides*, *M. armeniacum*, ocúnů – *Colchicum autumnale*, *C. byzantinum*), sněděk (*Ornithogalum umbellatum*, *Honorius nutans*), krátkodobě též jarních i podzimních šafránů (např. *Crocus vernus*, *C. speciosus*). V podrostu dřevin jsou nenahraditelné např. ladoňky (druhy rodů *Scilla, Othocallis, Hyacinthoides*), sněženky (*Galanthus*), z hlíznatých trvalek např. dymnivky (*Corydalis cava, C. solida*), brambořík (*Cyclamen purpuracens, C. hederifolium*), sasanky (*Anemone blanda*) a další. Stylizovaná stepní a polopustinná stanoviště svědčí většině ostatních pěstovaných cibulovin včetně botanických tulipánů – vysoce prošlechtěné zahradní tulipány (*Tulipa darwiniana*) a hyacinty (*Hyacinthus orientalis*) se ovšem stěží uplatní jinde než v záhonech, případně v předzahrádkách a podobných prostorách.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- zvýšení atraktivnosti jiného VP,
- rychlý nástup do kvetení, rychlý účinek v kompozici (většina),
- výrazná barevnost,
- velmi brzké kvetení na jaře (většina),
- působení pouze velmi krátkou, omezenou dobu,

229 Do tohoto vegetačního prvku tedy neřadíme hygrofyta (mokřadní, vlhkomilné rostliny), které zahrnujeme do VP: bylinné společenstvo.

230 NAVRÁTILOVÁ, Jana et al. (ed.). *Vodní a mokřadní rostliny České republiky.* Praha: Academia, 2025. Atlas. ISBN 978-80-200-3488-5.

Cibulovina (pěstovaná mimo záhon), Lednice, zámecký park. *Foto Lenka Miksová.*

- naplnění role vizuální atraktivnosti v těsném kontaktu s budovou (vstupy do objektů, balkony, terasy, lodgie; primárně u cibulovin v nádobách).

Popínavé květiny

Popis vegetačního prvku

Popínavé květiny jsou rostliny, které mají tak slabý stonek, že není schopen růst bez opory. Na rozdíl od popínavých dřevin jejich stonky nedřevnatí a většina druhů je jednoletá, některé jsou vytrvalé (např. chmel otáčivý – *Humulus lupulus*). V pěstování převažují letničky okrasné květem, některé jsou okrasné listem (povijnice jedlá – *Ipomoea batatas*) nebo plodem (lablab obecný – *Lablab purpureus*, srdcovnice lysá – *Cardiospermum halicacabum*, fazol šarlatový – *Phaseolus coccineus*). Pokud je popínavá květina pěstována a prověšena do oblouku mezi závěsnými body je označována jako girlanda.

Podle způsobu uchycení na oporu je lze rozdělit:

- vzpěrné – listy (např. lichořeřišnice větší – *Tropaeolum majus)*,
- ovíjivé (fazol šarlatový – *Phaseolus coccineus*, ačokča – *Cyclanthera pedata*, lablab obecný – *Lablab purpureus*, smatavka, „černooká Zuzana“ – *Thunbergia alata*, různé druhy povíjnic – *Ipomoea purpurea*, *I. tricolor*, *Quamoclit coccinea*, *Mina lobata* a další),

Popínavá květina, Schiltern, Kittenberger Erlebnisgärten. *Foto Pavel Šimek.*

- úponkaté (hrachor vonný – *Lathyrus odoratus*, srdcovnice lysá – *Cardiospermum halicacabum*, lagenárie obecná – *Lagenaria siceraria*, vilovec obecný – *Cobaea scandens*),
- jiné – např. lichořeřišnice větší – *Tropaeolum majus*, která se řapíky svých listů (aktivně) ovíjí kolem opory.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- velký a rychlý efekt na malém prostoru,
- úzká vazba na oporu v závislosti na způsobu popínání.

Liniové květinové prvky

Popis vegetačního prvku

Liniové květinové prvky zahrnují několik odlišných způsobů použití květin. Jejich společnou vlastností je, že vytváří linie, které jsou rozpoznatelné a pro kompozici důležité. Mohou být využity samostatně nebo jako součást složitějších vegetačních struktur.

Volně rostoucí nebo tvarovaný plůtek: např. z levandule lékařská – *Lavandula angustifolia*, yzop lékařský – *Hyssopus officinalis*, ožanka kalamandra – *Teucrium chamaedrys*), popř. jako liniové prvky v broderii,

Liniový květinový prvek, Třebelovice, centrum obce. *Foto Pavel Šimek.*

Květinová obruba záhonu: často např. spolu s růžemi, zeleninami (např. z iberka vždyzelená – *Iberis sempervirens*, trávnička přímořská – *Armeria maritima*, hvozdík sivý – *Dianthus gratianopolitanus*, jahodník obecný – *Fragaria vesca* var. s*emperflorens)*,
Liniová výsadba volně rostlých květin: např. z bytel metlatý – *Bassia scoparia*, topolovka růžová – *Alcea rosea*, skočec obecný – *Ricinus communis*, pivoňka čínská – *Paeonia lactiflora*).

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- prostorové vymezení odlišných částí záhonu,
- liniové prvky v broderiích,
- vegetační obruby.

Květinová skupina

Popis vegetačního prvku
Květinová skupina je specifický kombinovaný vegetační prvek (kombinace více životních forem, resp. pěstitelských skupin), který našel svoje plné uplatnění v prvorepublikových zahradách.[231] U těchto komponovaných vegetačních sestav nelze většinou jednoznačně stanovit

Květinová skupina, Výmar, Park an der Ilm. *Foto Pavel Šimek.*

nejdůležitější (nosnou) pěstitelskou skupinu – např. trvalky. Základním principem je totiž použití výrazně kvetoucích rostlin bez ohledu na příslušnost do různých pěstitelských skupin (letničky, dvouletky, cibulnaté, hlíznaté, polokeře, keře a v neposlední řadě růže) do ucelených komponovaných skupin. Zařazení „květinové skupiny“ do oddílu „květiny“ je tedy účelové, zdůrazňující více samotný princip komponování než zastoupení dominantních květin. Takto komponovaný vegetační prvek byl často použit jako kompoziční dominanta. V tomto vnímání kompozičního principu můžeme nacházet odkaz i na používání skupin (clumps) u krajinářských architektů 18. století (např. u Lancelota Browna).

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- výrazná atraktivita založená na kombinaci různých pěstitelských skupin a vícero kompozičních vlastnostech,
- použití jako kompoziční dominanta.

231 ZÁMEČNÍK, Roman a ŠIMEK, Pavel. *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky* [schválená metodika] [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2017. [cit. 28. 7. 2026]. ISBN 978-80-7509-491-9. Dostupné z: http://www.nusl.cz/ntk/nusl-295627.

Trávníky

Funkce trávníků v objektech krajinářské architektury je až na řídké výjimky neprodukční. Trávníky zaujímají mezi ostatními vegetačními prvky zcela výjimečné místo, které je dané především tím, že se jedná o mimořádně dominantní vegetační prvek téměř ve všech objektech krajinářské architektury. Zastoupení trávníků činí v průměru téměř 70 % celkové výměry VP v systémech sídelní zeleně.[232] Nejinak tomu je i v památkách zahradního umění.

Terminologická nejednoznačnost při označování a vymezování jednotlivých typů trávníků vede často k nepříjemnostem ve všech oblastech krajinářské architektury. Pro účely tohoto textu se terminologicky pouze vychází z existence ČSN 83 9001[233] a zvláště pak ČSN 83 9031. Typologie podle ČSN 83 9031 je však pro současné potřeby praxe již nedostačující. Nejnověji jsou tyto potřeby zohledněny v metodickém podkladu OCP MHMP[234], který vychází především z potřeby diferencované péče o jednotlivé typy trávníků, ale současně je i inspirativní pro širší potřeby krajinářské architektury v podmínkách památek zahradního umění. Tento metodický dokument vymezuje: trávníky parterové, trávníky pobytové, trávníky parkové, trávníky pro psí zóny, trávníky podrostové, trávníky bylinné (pochozí s bylinami), trávníky štěrkové (zatěžované s bylinami), travinobylinné porosty (květnaté louky, luční trávníky), travinobylinné porosty s cibulovinami, travinobylinné břehové porosty, travinobylinné litorální břehové porosty a ruderál (nestandardní porosty).

S ohledem na mimořádný rozsah trávníků ve všech funkčních typech zeleně je důležité zdůraznit jejich nenahraditelný význam pro plnění bioklimatických a hygienických funkcí ploch zeleně. Podíl volných (trávníkových) ploch ve vztahu k dalším vegetačním prvkům (především dřevinám) determinuje základní proporce v kompozici či ve vztahu k architektuře. Kromě proporcí se v kompozici uplatňuje i tvar trávníkové plochy.

232 ŠIMEK, Pavel, ŠTEFL, Lukáš a MARTINEK, Jiří. Systémová péče o trávníky a ekonomika údržby zeleně. *Zahradnictví.* 2021, 20(4), s. 27–31. ISSN 1213-7596.

233 Český normalizační institut. *ČSN 83 9001. Sadovnictví a krajinářství – Terminologie – Základní odborné termíny a definice.* Praha: Český normalizační institut, 1999.

234 STRAKOVÁ, Marie, HAMATA, Marek a DĚDEČKOVÁ, Alice. *Travní a travinobylinné porosty.* Koncepční metodický podklad pro celopražsky významné parky ve správě Odboru ochrany prostředí Magistrátu hl. m. Prahy (OCP MHMP), oddělení péče o zeleň. Praha, 2026.

Tab. č. 3 Kategorie trávníků, oblasti použití, vlastnosti a nároky na péči[235]

Sloupec	1	2	3	4
Řádek	Kategorie trávníku	Oblast použití	Vlastnosti [a)]	Nároky na péči
1	parterový (okrasný)	reprezentační zeleň	hustý kobercový trávník z jemnolistých trav, nízká zatížitelnost	vysoké až velmi vysoké
2	parkový (rekreační)	veřejná zeleň, obytné soubory, zahrady u domů, apod.	střední zatížitelnost, odolnost proti suchu	střední až vysoké
3	sportovní (zátěžový)	sportovní, hrací a odpočinkové plochy, parkoviště	vysoká zatížitelnost (celoročně)	střední až velmi vysoké
4	krajinný (extenzívní)	převážně extenzívně využívané a/nebo pěstované porosty ve veřejné a soukromé zeleni, v krajině, u komunikací, na rekultivovaných plochách, druhově bohaté porosty lučního charakteru	trávníky se širokým spektrem použití podle účelu a stanoviště, např. jako ochrana proti erozi, odolnost na extrémních stanovištích, základ pro rozvoj stanovištně vhodných biotopů, zpravidla nezatížitelné nebo jen málo zatížitelné	velmi malé až střední, ve zvláštních případech až velmi vysoké

[a)] Hustota porostu a jeho zatížitelnost klesá s rostoucím zastíněním.

Trávník parterový

Popis vegetačního prvku

Trávník parterový je směs jemných travních druhů. Je to trávník nejvyšší estetické a reprezentativní hodnoty. Pokryvnost plochy odrůdami travních druhů určených pro trávníkové využití přesahuje u parterových trávníků vždy 90 %.[236] Vlastnosti a náklady na neustálou a kvalifikovanou péči předurčují tento typ trávníku k použití především u ploch/objektů určených k reprezentaci.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- barevná jednotnost: jednotná (sytě zelená) barva celé plochy podmíněná nízkou výškou porostu obvykle od 5 do 50 mm,

235 Český normalizační institut. *ČSN 83 9031. Technologie vegetačních úprav v krajině – Trávníky a jejich zakládání.* Praha: Český normalizační institut, 2006.

236 STRAKOVÁ, Marie, HAMATA, Marek a DĚDEČKOVÁ, Alice. *Travní a travinobylinné porosty.* Koncepční metodický podklad pro celopražsky významné parky ve správě Odboru ochrany prostředí Magistrátu hl. m. Prahy (OCP MHMP), oddělení péče o zeleň. Praha, 2026.

Trávník parterový, Praha, zahrada Na Baště. *Foto Jana Kohlová.*

- jemná textura bez rušivé přítomnosti plevelných druhů,
- zdůraznění jemných terénních modelací,
- s ohledem na strukturu a jednotnost povrchu umožnění dokonalého působení vrženého stínu jinými kompozičními prvky včetně jeho pohybu v průběhu dne,
- vytváření světelných kontrastů a modelace hloubky komponovaného prostoru.

Trávník parkový

Popis vegetačního prvku

Trávník parkový je směs travních druhů, které odpovídají funkci a stanovištním podmínkám. Pro posílení specifických funkcí mohou být v druhovém složení akceptovatelné i dvouděložné rostliny, které jsou však vždy zastoupeny jako příměs mezi dominantními travními druhy.

Pokryvnost plochy kulturními travami u parkových trávníků přesahuje vždy 90 %. Je-li prioritou založeného parkového trávníku odolnost vůči zátěži, případně smyková pevnost, je výskyt dvouděložných plevelných rostlin a případně mechů ojedinělý v rozsahu maximálně do 3 %.[237]

237 STRAKOVÁ, Marie, HAMATA, Marek a DĚDEČKOVÁ, Alice. *Travní a travinobylinné porosty.* Koncepční metodický podklad pro celopražsky významné parky ve správě Odboru ochrany prostředí Magistrátu hl. m. Prahy (OCP MHMP), oddělení péče o zeleň. Praha, 2026.

Trávník parkový, Znojmo, Jubilejní park. *Foto Roman Zámečník.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- zdůraznění terénních modelací,
- možné zatížení provozem umožňující pobyt na ploše,
- relativně jednotná barva celé plochy se střední výškou porostu obvykle od 50 do 120 mm,
- základní kompoziční prvek v převážné většině objektů zeleně, který je nositelem proporcí v komponovaném prostoru (zahrada, park),
- s ohledem na vlastnosti povrchu trávníku je významné působení vrženého stínu jinými kompozičními prvky včetně jeho pohybu v průběhu dne,
- vytváření světelných kontrastů a modelace hloubky komponovaného prostoru.

Trávník luční

Popis vegetačního prvku
Trávník luční je směs travních druhů a dvouděložných bylin – v poměru, který odpovídá kompozičnímu, provoznímu a pěstebnímu záměru. Inspirací pro odvození druhové skladby může být studium přirozených biotopů, popř. fenospektra přirozených lučních porostů.

Trávník luční, Sychrov, zámecký park. *Foto Pavel Šimek.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- vnesení pohybu do kompozice (rozevláté luční porosty na velkých plochách),
- vnímatelná barevnost včetně působení kvetení jednotlivých taxonů,
- střídání vizuálních kontrastů odvozených z režimu péče (před a po seči).

Trávník luční květnatý

Popis vegetačního prvku
Květnatý trávník je typem trávníku, který je zakládaný s důrazem na druhovou pestrost, která se projevuje především výrazným (komponovaným, záměrným) aspektem (-y) kvetení dvouděložných bylin. Na rozdíl od trávníku lučního zde mohou dominovat (v různých obdobích roku) dvouděložné byliny nad trávami.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- výrazné (cíleně komponované) aspekty kvetení v různých obdobích roku s různou dominancí barev, textu a struktur porostu,
- vysoká biodiverzita s nezanedbatelným aspektem přítomnosti opylovačů (resp. hmyzu),
- kontrast struktur travních druhů a dvouděložných bylin.

Trávník luční květnatý, Kroměříž, Květná zahrada. *Foto Michaela Letá.*

Trávník sportovní, Kuřim, golfový areál. *Foto Lenka Miksová.*

Trávník sportovní

Popis vegetačního prvku

Trávník sportovní je typem trávníku, který je zakládaný jako odolný funkční povrch splňující herní vlastnosti specifické pro konkrétní sport. Ve směsi dominují prošlechtěné odrůdy snášející velkou zátěž, vyžadující odpovídající pěstební profil.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku

- specifické vlastnosti (barva, lesk, odolnost aj.), nad rámec potřeb pro použití v objektech krajinářské architektury.

Trávník zpevňovaný

Popis vegetačního prvku

Termínem „zpevněný trávník“ (nebo také zátěžový) označujeme trávník, u kterého je součástí vegetační nosné vrstvy zpevňující materiál (štěrk) či konstrukce (rošt, dlaždice). Účelem této skladby půdního profilu je ochránit vegetační nosnou vrstvu před nadměrným udusáním a případně travní drn před poškozením vlivem vysoké mechanické zátěže.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- vysoká odolnost proti důsledkům nadměrné zátěže.

Vegetační prvky v nádobách

Vegetační prvky pěstované v nádobách představují spojení dvou principů – konkrétní pěstované pěstitelské skupiny a použité nádoby jako prostředí, ve kterém mají být zabezpečeny potřebné podmínky pro zdárný růst.

K jejich založení lze použít všechny pěstitelské skupiny květin, a ty navíc ještě kombinovat s jinými skupinami rostlin (léčivé a aromatické rostliny, zeleniny, růže, keře, stromy). Pro použití květin mohou mít nádoby různorodou podobu (např. žardiniéra, mísa, váza, truhlík, koryto, závěsná nádoba různého provedení aj.)[238] Obdobně lze použít i všechny skupiny dřevin.

Vegetační prvky pěstované v nádobách mají celou řadu specifik (zvláštností). Základní odlišností od ostatních VP pěstovaných na rostlém terénu[239] je zcela uměle vytvořený pěstební profil v relativně omezeném prostoru nádoby. Technické parametry nádoby musí splňovat pěstební potřeby uplatněné pěstitelské skupiny. V závislosti na převažující pěstitelské skupině rostlin mohou být rovněž krátkodobé nebo víceleté. Specifickou podskupinu pak představují nádoby s teplomilnými rostlinami, někdy označované jako přenosné.

Vegetační prvky v nádobách – krátkodobé

Popis vegetačního prvku

Skupina krátkodobých vegetačních prvků pěstovaných v nádobách v sobě zahrnuje všechny pěstitelské skupiny rostlin, u kterých je společným znakem podmiňující nutnost jejich každoroční obnovy. Podle převládající pěstitelské skupiny tedy vymezujme:

Nádoby s letničkami: v zahradnické praxi se používají téměř výhradně výsadby zakládané z předpěstované sadby. Aktuálně nejrozšířenější formou použití jsou květinové truhlíky a různé závěsné nádoby.

Nádoby s dvouletkami: při samostatném použití pouze dvouletek představují relativně málo uplatňovaný květinový prvek. S ohledem na období kvetení však může představovat velmi cenný kompoziční prvek.

Nádoby s cibulovinami: při samostatném použití pouze cibulovin představují relativně málo uplatňovaný květinový prvek. S ohledem na možnost přesného „načasování“ období kvetení však může představovat velmi cenný kompoziční prvek.

238 KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

239 Rostlý terén je označení pro plochu, pod kterou není půdní (pěstební) profil oddělen od horninového podloží žádnou stavbou nebo technickým prvkem.

Nádoba s dvouletkami, Břeclav, městská zeleň. *Foto Tatiana Kuťková.*

Nádoba s cibulovinami, Mnichov, městský parter. *Foto Tatiana Kuťková.*

Nádoba – smíšená (krátkodobá) výsadba, Schwerin, BUGA. *Foto Pavel Šimek.*

Nádoby – smíšené výsadby: nádoby se smíšenými výsadbami různých pěstitelských skupin (především dvouletek a cibulovin) mají vysoký potenciál k vytváření originálních sestav.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- možnost vytvoření (dotvoření) kompozice v místech, kde není reálné uplatnit vegetační prvky na rostlém terénu,
- možnost načasování plného působení,
- bohatost kvetení,
- možnost krátkodobých instalací po dobu působení cílového estetického efektu,
- uplatnění ve výstavnictví.

Vegetační prvky v nádobách – dlouhodobé

Popis vegetačního prvku

Skupina dlouhodobých vegetačních prvků pěstovaných v nádobách v sobě zahrnuje všechny pěstitelské skupiny rostlin, u kterých je charakteristickým znakem jejich délka působení v pěstební nádobě více než jednu vegetační sezonu.

Podle převládající pěstitelské skupiny tedy vymezujme nádoby s trvalkami i dřevinami:

Nádoby s trvalkami: v osazovacím detailu se uplatňují taxony s nejrůznějším výraznými vlastnostmi a jejich kombinace.

Nádoby s dřevinami: uplatnění jednotlivých skupin dřevin a konkrétních taxonů je dané především velikostí nádoby, tedy prokořenitelného prostoru.

Nádoby – smíšené dlouhodobé: s ohledem na potenciální množství kombinací konkrétních taxonů z různých pěstitelských skupin se jedná o velmi cenný kompoziční prvek.

Nádoba s teplomilnými rostlinami, Kroměříž, Květná zahrada. *Foto Jana Kohlová.*

Nádoby s teplomilnými rostlinami (přenosné)[240]: teplomilné rostliny pěstované v nádobách za účelem doplnění (či vytvoření) zahradní kompozice v letním období mají s ohledem na svoji tradici používání zcela specifické místo v památkách zahradního umění. V zimním období byly (a jsou) pěstovány v bezmrazých prostorech nebo ve speciálních stavbách, které měly zprvu do značné míry utilitární charakter, z nichž se později vyvinula specifická součást zahradních a parkových kompozic, často vysoké umělecké kvality. Specifické uplatnění nacházely sestavy těchto nádob s teplomilnými rostlinami jako tzv. „ranžírunk“ (z německého Rangierung). Jednalo se komponované sestavy vystavovaných rostlin ve vybraných částech zahrady (např. u oranžerií, hlavních budov či jako doprovod staveb drobné architektury) nebo zapuštěné do ornamentálních letničkových záhonů.

Nádoby s kombinací sortimentů: do tohoto vegetačního prvku zařazujeme nádoby, ve kterých jsou uplatněny kombinace dlouhodobých a krátkodobých rostlin s tím, že většinově se uplatňují trvalky nebo dřeviny.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici

- možnost uplatnění vegetačních prvků v místech, kde není reálné jejich uplatnění na rostlém terénu,
- možnost krátkodobých instalací po dobu působení cílového estetického efektu,
- uplatnění ve výstavnictví.

240 KŘESADLOVÁ, Lenka et al. *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav ve spolupráci s Metodickým centrem zahradní kultury v Kroměříži, 2015. [cit. 28. 7. 2026]. Odborné a metodické publikace, svazek 63. ISBN 978-80-7480-032-0. Dostupné z: https://www.npu.cz/publikace/met63-nczk-rostliny-v-nadobach.pdf

241 KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

Nádoba – smíšená dlouhodobá výsadba, Bad Liebenstein, zámecký park Altenstein. *Foto Pavel Šimek.*

Nádoba s dřevinami, Výmar, centrum města. *Foto Pavel Šimek.*

Zelenina

Zelenina je prakticky (gastronomicky) vymezený souhrnný termín pro jedlé a většinou pěstované byliny nebo jejich části.

V historii zahradního umění byla častá kombinace květin a zelenin. Ještě v nedávné historii v prvorepublikových vilových zahradách se květiny mnohdy kombinovaly se zeleninami, drobným bobulových ovocem, kořeninovými rostlinami v podobě lemů záhonů, na kterých byly užitkové rostliny pěstovány.[241]

Při kombinacích květin a zelenin je nejrozšířenější uplatnění každoročně vysazovaných sortimentů. Tato skutečnost však nevylučuje použití i vytrvalých zelenin (*Helianthus tuberosus, Armoracia rusticana, Rheum rhabarbarum, Asparagus officinalis*).

Řazením solitérních zelenin do linie vznikne liniový prvek, který nejen s ohledem na rychlost růstu může znamenat významný dočasný prvek kompozice (pohledové rozdělení, dočasná clona).

Zeleninový záhon

Popis vegetačního prvku

Pro zeleninový záhon je typická nutnost každoroční obnovy. Obdobně jako v historii mají svoje zajímavé uplatnění zeleniny především jako součást květinového záhonu krátkodobého – tedy v záhonu smíšeném. Při tomto použití mohou zvláště vyniknout nejrůznější vlastnosti konkrétních zeleninových odrůd či kultivarů jako struktura, textura, velikost nebo barva.

Zeleninový záhon na rostlém terénu: záhony vytvořené pouze ze zelenin mají z hlediska zahradních kompozic rovněž svoje uplatnění. Snad nejlepším současným příkladem mohou být zahrady u rodinných domů, kde se uplatňují nejen kompozičně, ale především pro svůj mimořádný užitek v gastronomii. Zeleninové záhony v našich kuchyňských zahradách byly tou nejlogičtější součástí areálů klášterů a šlechtických sídel od středověku.

Zeleninový záhon vyvýšený: záhon je tvořen obvodovou konstrukcí (rámem), která vymezuje pěstební prostor. Vegetační nosná vrstva je tedy založena nad úrovní terénu. Pěstební profil je složen z několika vrstev – při správném vrstvení organického materiálu (především dle rychlosti rozkladu) je vyvýšený záhon logickým příkladem permakultury.

Zeleninový záhon na rostlém terénu, Bayreuth, BUGA. *Foto Pavel Bulíř.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- jednota hospodářského (nutričního) a estetického užitku,
- řád a opakování v kompozici záhonu (pěstování v pravidelných sponech, řady),
- výrazná atraktivita zelenin v jedné či vícero kompozičních vlastnostech (vzrůstnost, plody).

Zelenina solitérní

Popis vegetačního prvku
Některé druhy ze zeleniny (a jejich konkrétní kultivary) mohou dorůstat výšky až několika metrů. Tato vlastnost umožňuje jejich použití jako solitérního kompoziční prvku. V případě solitérních zelenin nerozlišujeme, zda se jedná o jednoletou rostlinu (např. kukuřice cukrová – *Zea mays convar. saccharata*), nebo rostlinu vytrvalou (např. reveň kadeřavá – *Rheum rhabarbarum*). Obdobný význam mohou mít zeleniny pěstované u opěrných konstrukcí (např. fazole tyčková – *Phaseolus vulgaris*).

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- jednota hospodářského (nutričního) a estetického užitku,
- výrazná atraktivita zelenin v jedné či vícero kompozičních vlastnostech (vzrůstnost, plody),
- naplnění role prostorové dominanty v menších objektech nebo v záhoně.

Zeleninový záhon vyvýšený, Nové Hrady, zámecká zahrada. *Foto Jana Kohlová.*

Zelenina solitérní, Valtice, Bylinková zahrada Lu & Tiree Chmelar. *Foto Jarmila Neugebauerová.*

Ostatní vegetační prvky

Bylinné společenstvo

Popis vegetačního prvku
Rostlinné společenstvo, ve kterém převládají byliny nad dřevinami. Tato převážně bylinná společenstva druhovým složením a porostní strukturou jsou typická pro konkrétní biotop. Bylinná společenstva mají vysoký kompoziční potenciál především (ale nejen) ve větších krajinářských parcích, kde se mohou výrazně uplatňovat např. jako:

- pohledově významné bylinné vegetační doprovody vodních prvků,
- louky a pastviny, tedy travní porosty s významným zastoupením kvetoucích bylin,
- podrostové etáže porostů dřevin,
- azonální společenstva determinovaná specifickými lokálními podmínkami (např. skalní výchozy, zaplavované území).

Bylinné společenstvo, Uherský Brod, soukromá zahrada. *Foto Pavel Šimek.*

Bylinné společenstvo, Sychrov, zámecký park. *Foto Pavel Šimek.*

Ruderální porost, Velké Borové, u hřbitova. *Foto Pavel Šimek.*

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- může se jednat o pohledově atraktivní plochy značného rozsahu,
- výrazné aspekty kvetení.

Ruderální porost

Popis vegetačního prvku
Jedná se o porosty rostlin tvořené ruderálním společenstvem, jež vzniklo v podmínkách člověkem výrazně pozměněného/narušeného prostředí. Porosty bylin (dřevin) převážně ruderálních, se v objektech krajinářské architektury vyskytují nejčastěji v souvislosti s absencí péče.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- spontánnost a dynamické změny v rámci sukcese,
- specifická krása tzv. městské divočiny na opuštěných místech.

Mechy

Popis vegetačního prvku
Mechy jsou výtrusné rostliny bez pravých cévních svazků a kořenů. Mezi vlastnosti, které předurčují mechy také k využití v objektech krajinářské architektury, patří především jejich

Mech, Kjóto, Saihódži. *Foto Miloš Pejchal.*

Bambus, Schwerin, BUGA. *Foto Pavel Šimek.*

malý vzrůst a pestrá paleta růstových forem – mechy vytvářejí např. povlaky, trsy, polštáře a v neposlední řadě schopnost osídlovat až extrémní stanoviště.

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- velmi malé rozměry a zajímavé životní formy,
- schopnost vytvářet nízké porosty (mechové koberce), popř. vyplňovat spáry,
- vytvoření specifické nálady.

Bambusy

Popis vegetačního prvku
Bambus je souhrnný název pro větší množství dřevnatějících rodů trav, které jsou vytrvalé a stálezelené. Vzhledové i pěstitelské vlastnosti jsou do značné míry určeny růstovou formou konkrétních taxonů (trsnaté – např. *Fargesia*, výběžkaté – např. *Phyllostachys*).

Výjimečné vlastnosti vegetačního prvku uplatnitelné v kompozici
- exotické působení,
- široké spektrum využití – solitéry, porosty, podrosty.

Bambus, Lednice, Akademická zahrada ZF. *Foto Pavel Šimek.*

Závěr

Publikace *Vegetační prvky v památkách zahradního umění ČR* kolektivu autorů ze Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně a Národního památkového ústavu představuje komplexní odborné zpracování problematiky vegetačních prvků jako základních stavebních složek historických zahrad a parků. Její hlavní přínos spočívá v prezentaci jednotného metodického systému, který propojuje biologické vlastnosti rostlin s jejich prostorovým, kompozičním a architektonickým významem. Vegetace zde není chápána pouze jako soubor rostlinných druhů nebo jako estetický doplněk zahradní kompozice, ale jako aktivní prostorotvorný prvek, který zásadním způsobem utváří charakter, strukturu a identitu zahradního díla. Právě tato skutečnost představuje základní myšlenkový rámec celé publikace a současně východisko pro navržený systém typologie vegetačních prvků.

Historický vývoj zahradního umění, který je v úvodních kapitolách představen v širších kulturních souvislostech, dokládá, že využívání vegetace bylo v jednotlivých historických obdobích podmíněno nejen biologickými možnostmi rostlinného materiálu, ale také dobovými estetickými představami, kompozičními principy a technickými možnostmi pěstování. Proměny druhového sortimentu, pěstitelských postupů i prostorového uspořádání vegetace odrážejí vývoj zahradního umění stejně výrazně jako vývoj architektury nebo výtvarného umění. Vegetační složka proto představuje nedílnou součást kulturního dědictví, jejíž hodnota spočívá nejen v samotných rostlinách, ale především ve způsobu jejich prostorového uspořádání, pěstování (péče o ně) a vzájemných vztazích vytvářejících výslednou kompozici zahradního díla.

Stěžejní část publikace je věnována obecné teorii vegetačních prvků. Ta překračuje tradiční botanické členění rostlin a zavádí jednotný systém založený na jejich kompoziční a prostorové funkci. Vegetační prvek je definován jako základní prostorová jednotka zahradní a krajinářské architektury, jejíž charakter vyplývá z fyziognomie použitých rostlin, jejich prostorové organizace, způsobu pěstování a funkčního uplatnění v celkové kompozici. Takto pojatá typologie umožňuje sjednotit terminologii používanou při dokumentaci, projektování, obnově i správě historických zahrad a parků a současně vytváří metodický základ pro objektivní hodnocení vegetační struktury památek zahradního umění.

Významným přínosem publikace je důsledné rozlišení biologické podstaty rostlin od jejich architektonického a kompozičního významu. Biologická klasifikace dřevin je doplněna o pojem dřevinného vegetačního prvku, který vyjadřuje jejich funkci v prostoru a jejich úlohu při vytváření architektonické struktury zahrady nebo krajiny. Na tomto principu je vystavěna typologie stromových, keřových i dalších vegetačních prvků, která umožňuje hodnotit vegetaci nejen z hlediska jednotlivých rostlin, ale především jako prostorově organizovaný systém. Publikace tak zdůrazňuje, že výsledné vlastnosti vegetačního prvku nejsou pouhým součtem vlastností jednotlivých rostlin, ale vznikají jejich vzájemným biologickým i prostorovým působením, tedy použitím v kompozici konkrétní památky zahradního umění.

Nejvýznamnější postavení v systému vegetačních prvků zaujímají stromy a stromové vegetační prvky. Jejich mimořádný význam je dán schopností vytvářet základní prostorovou kostru zahradních a krajinářských kompozic, určovat jejich měřítko, modelovat světelné podmínky a vytvářet dlouhodobě stabilní kompoziční struktury. Solitérní stromy, skupiny stromů, porosty, stromořadí i další stromové vegetační prvky představují nositele prostorové organizace zahradního díla a současně významné historické prvky, jejichž dlouhověkost umožňuje zachování kompozičních principů po několik generací. Publikace současně ukazuje, že jednotlivé stromové vegetační prvky nelze hodnotit izolovaně, ale vždy v kontextu jejich prostorových vztahů a jejich působení na okolní vegetační i stavební struktury.

Obdobně významnou úlohu plní keřové vegetační prvky, které rozšiřují kompoziční možnosti především prostřednictvím mimořádné druhové, tvarové a barevné rozmanitosti. Keře vytvářejí přechod mezi stromovým patrem a vegetací nižších etáží, spolupodílejí se na modelaci prostoru a umožňují vytváření vegetačních detailů, které významně ovlivňují výsledné estetické působení zahradního díla. Publikace zdůrazňuje význam skupin a porostů keřů, vegetačních clon, živých plotů i růží jako specifických vegetačních prvků s vlastními biologickými i kompozičními vlastnostmi. Především růže představují samostatnou typologickou skupinu, jejíž význam je podmíněn nejen estetickými kvalitami, ale rovněž dlouhou historickou tradicí jejich pěstování a využívání v zahradním umění.

Samostatnou součást typologie tvoří květinové vegetační prvky, jejichž hlavním znakem je výrazná časová proměnlivost. Letničky, dvouletky, trvalky, cibuloviny i další skupiny květin rozšiřují kompoziční možnosti zahrad především prostřednictvím sezonních změn barevnosti, struktury a fenologického vývoje. Publikace zdůrazňuje, že květinové vegetační prvky nelze posuzovat pouze podle jednotlivých druhů rostlin, ale zejména podle jejich schopnosti vytvářet dlouhodobě působící kompoziční celky prostřednictvím vhodné kombinace období kvetení, barevných vztahů a prostorového uspořádání.

Významné místo zaujímají rovněž trávníky, které představují základní plošný vegetační prvek většiny zahradních a krajinářských kompozic. Přestože jejich prostorové působení bývá méně nápadné než u stromů nebo keřů, plní nezastupitelnou úlohu při sjednocování kompozice, vytváření otevřených prostorů a zvýrazňování ostatních vegetačních prvků. Rozlišení jednotlivých typů trávníků podle jejich funkce a způsobu využití dokládá, že i zdánlivě jednoduché vegetační plochy představují významnou součást kompoziční struktury zahradního díla.

Publikace dále upozorňuje na význam vegetace pěstované v nádobách a dalších specifických vegetačních prvků, mezi něž patří např. zelenina a bylinná společenstva. Přestože se jedná o skupiny odlišné svým biologickým charakterem i způsobem využití, jsou všechny zařazeny do jednotného klasifikačního systému založeného na jejich prostorové a kompoziční funkci. Tím je vytvořen ucelený metodický rámec zahrnující všechny hlavní formy vegetace používané v zahradní a krajinářské architektuře.

Z celého textu jednoznačně vyplývá, že vegetační prvky nelze chápat izolovaně, ale jako vzájemně propojené prostorové struktury, jejichž výsledné vlastnosti vznikají působením biologických, architektonických i časových faktorů. Proměnlivost vegetace v průběhu času, její schopnost reagovat na stanovištní podmínky i na dlouhodobé pěstitelské zásahy představují charakteristický znak zahradního díla, který jej odlišuje od ostatních dokladů naší bohaté historie. Právě tato proměnlivost současně klade zvýšené nároky na dokumentaci, interpretaci, obnovu i dlouhodobou správu historických zahrad a parků.

Navržená typologie vegetačních prvků proto nepředstavuje pouze systematické třídění jednotlivých forem vegetace, ale především metodický nástroj umožňující jejich jednotný odborný popis, hodnocení a interpretaci. Vytvořený systém poskytuje společnou terminologickou základnu pro výzkum, projektovou činnost, památkovou péči i správu historických zahrad a parků. Jednotně definované vegetační prvky umožňují přesnější dokumentaci jejich prostorové struktury, lepší porozumění historickým kompozičním principům a objektivnější posuzování změn, které vegetace v průběhu svého vývoje prodělává.

Publikace tak představuje významný metodický příspěvek k teorii zahradní a krajinářské architektury i k ochraně památek zahradního umění České republiky. Její přínos spočívá především ve vytvoření uceleného klasifikačního systému, který propojuje biologické poznání rostlin s jejich architektonickou a kompoziční funkcí a vytváří odborný základ pro jednotnou interpretaci, dokumentaci a dlouhodobou péči o vegetační složku historických zahrad a parků.

Za autorský kolektiv
Roman Zámečník

Summary

The scientific monograph *Vegetation Features in Monuments of Garden Art in the Czech Republic* presents an expert analysis of the vegetation components within these heritage sites. The monograph is being published in conjunction with an exhibition of the same name (Czech title of the exhibition: *Vegetační prvky v památkách zahradního umění v České republice*). The text is based on the results of the research project *Identifikace, interpretace a typologie hmotné struktury památek zahradního umění* (Identification, Interpretation and Typology of the Material Structure of Garden Art Monuments, project ID: DH23P03OVV001) funded from the *NAKI III grant scheme – Programme NAKI III – a program to support applied research in the field of national and cultural identity for the years 2023 to 2030* of the Ministry of Culture, and strives for establishing a unified methodological framework for the description, assessment, and protection of vegetation features as essential components of not only historic gardens and parks. The research project was conducted between 2023 and 2027 in collaboration with the National Heritage Institute and the Faculty of Horticulture of the Mendel University in Brno. **The introductory part formulates the context of the evolution of garden art within the wider European historical landscape**. It traces the transformations in the use of vegetation, from medieval monastic, castle and urban gardens, through Renaissance, Baroque and landscape compositions, to the garden styles of the turn of the 19th and 20th centuries and the first half of the 20th century. Attention is paid to transformations of the species assortment, composition principles and plantsmanship methods, which reflected cultural, aesthetic, and social requirements of the respective historical periods. Vegetation is presented as an integral part of the architectural composition, the form of which was always the result of the synthesis of the biological properties of the plants with the artistic intent of the garden creators.

The core of the publication consists of the theory of vegetation elements, which is a unified classification system built upon the physiognomy of the plants, their spatial arrangement, and cultivation techniques.

The **Theory of vegetation elements** represents a systematic classification framework designed for the determination and terminological unification of plant cultivation groups used in landscape architecture and garden design. The development of this theory was necessitated by the need to create a clear system allowing for a description of the spatial arrangement of vegetation elements within the compositions of not only historical gardens and parks. The basic principle of this theory is the integration of botanical characteristics of the plants with their spatial and compositional uses. The classification of the vegetation elements therefore issues not only from the biological properties of the plants, but mainly from their physiognomy, spatial arrangement, and cultivation techniques. This approach allows for a description of the vegetation structures and their functions in a landscape composition that is more accurate than what can be achieved by applying solely the traditional botanical classification. The theory of vegetation elements has been gradually established as a generally accepted expert tool within a wide range of activities in landscape architecture. Its terminology finds application in the compositional analysis of both historical and contemporary

works of landscape architecture, in the designing of general landscaping measures and interventions in vegetation, in the specification of technological steps of greenery maintenance, as well as in heritage conservation. The unambiguity of the term "vegetation element" allows for accurate communication between landscape architects, landscaping and maintenance subjects, dendrologists, and heritage professionals, and makes it the unifying terminological cornerstone of the discipline. A vegetation element is defined as the primary space-defining component of a work of garden or landscape architecture. Its identity is defined by three main characteristics: physiognomy, spatial arrangement of the plants, and their cultivation methods. It is the connection of these three aspects that allows for separating a vegetation element from a mere botanical denomination of a plant taxon. While botany describes individual plant species, the theory of vegetation elements focuses mainly on their spatial arrangement and compositional importance in a work of garden or landscape architecture.

An important part of the theory is the classification of vegetation elements by their spatial composition. The main category is that of simple vegetation elements consisting of a single specimen. The second category is composite vegetation elements consisting of multiple specimens of the same life form. In case of these composite elements, the individual plants are referred to as secondary vegetation elements. Besides composite, the theory defines also combined vegetation elements represented by a group of several vegetation elements, for example a combination of a tree stand with shrub or herbaceous understorey. This division allows for covering not only the individual plants, but also more complex vegetation structures creating a spatial structure of a designed landscape work.

Besides individual vegetation elements, the theory uses also the term "group vegetation element". This term refers to a group of vegetation elements with identical or similar properties. A typical example is a group of roses that includes bedding, shrub, climbing, and other horticultural groups. Group vegetation elements therefore represent a more general level of classification enabling systematic structuring of individual specialised forms of vegetation. Simultaneously, it is underscored that the distinct attributes of each vegetation feature are invariably determined by the utilized woody or herbaceous taxa, with their nomenclature standardized in accordance with an internationally recognized system.

The fundamental principle of the entire classification is the integration of plant life-forms with their spatial arrangement. The life form represents the physiognomic characteristics of vegetation, whereas spatial arrangement expresses the way how a vegetation element is utilised in space. A combination of these two aspects provides a systematic structure of vegetation elements encompassing point, linear, and areal vegetation elements. This principle is applied across all the main groups of vegetation, from annuals and perennials, shrubs, climbers, to trees. Each life form comes with its characteristic spatial aspects, such as specimen trees or shrubs, linear plantings, hedgerows, groups, or stands. Such a system provides for a unified way of describing all the vegetation structures used in garden and landscape architecture.

The authors emphasize that the proposed **typology of vegetation elements** issues from a long-term and systematic development of the theory of vegetation elements as well as from pedagogical and practical experience gained during its application. The main aim of the proposed classification was to create a methodologically simple, clear, and unambiguous system that would capture the decisive common features of vegetation elements in terms of their use in compositions. Simultaneously, they point out that the typology cannot cover all the possible variants of vegetation structures occurring during the practical process of designing. In some cases, it was therefore necessary to adopt certain simplification of the classification rules.

As an example of this approach, a floral group is presented, for which the dominant growing group of plants cannot be clearly identified. The decisive criterion therefore becomes the use of strikingly flowering plants, irrespective of their botanical classification. Similarly, the classification of woody species is also simplified to accommodate for point and areal vegetation elements, where woody species are divided into three principal groups: coniferous, deciduous broad-leaved, and evergreen broad-leaved. The deciduous broad-leaved group covers also taxa with a significant share of marcescent foliage. This approach highlights the fact that the typology of vegetation elements follows mainly the compositional characteristics and spatial effect of the taxa rather than botanical systematics as such.

Based on these principles, a comprehensive typology of vegetation elements was developed; it covers all the main vegetation structures used in landscape architecture and garden design. The system is structured into main sections according to the predominant life-form or the method of vegetation utilisation. Separate groups comprise arboreal vegetation elements, shrub vegetation elements, vegetation screens and barriers, roses, other woody vegetation elements, flowers, lawns, container-grown vegetation elements, vegetables, other herbaceous vegetation elements, and other vegetation elements. Within each section, individual vegetation elements are subsequently defined, representing the core compositional units used in the design, assessment, and management of garden and landscape architecture sites. The entire typology establishes a unified methodological framework, which allows for describing vegetation structures from the simplest standalone specimens to extensive vegetation units, while preserving the unified classification principles.

In the theory of vegetation elements, the term 'woody plant' represents the baseline biological category, which is subsequently transformed into the compositional and spatial concept of garden and landscape architecture. **Woody plants** are characterised as a distinct group of plants that form perennial woody stems with regenerating buds, which do not die off, even during periods of adverse climatic conditions. The majority of species used in Central European climate conditions is also characterised by secondary thickening of the stem, manifested by the formation of annual growth rings and the development of secondary bark, or rhytidome. Concurrently, the authors highlight the existence of exceptions, represented notably by certain monocotyledonous woody plants or specific gymnosperms in which secondary thickening does not occur. Due to the fluid boundary between woody and herbaceous plants, it is impossible to establish a universally applicable definition of a woody plant that would be applicable across all geographical conditions. When differentiating between individual growth forms, the text issues from their size, the arrangement of their aboveground axes (stems), and their physiognomic characteristics. The primary growth forms include trees, shrubs and climbers, which are classified as phanerophytes within the system of plant life forms. A defining characteristic of this group is that the perennating buds are borne more than approximately half a metre above the soil surface. Besides these primary growth forms, the system distinguishes also dwarf shrubs, subshrubs (suffrutices), cushion and mat-forming woody plants, corresponding to chamaephytes, whose perennating buds are located in the immediate vicinity of the soil surface. Such a positioning of the buds represents a significant adaptation, particularly to the climate of the temperate zone, where they are protected by snow cover during the winter period. Furthermore, it is emphasised that the boundaries between individual growth categories are not rigid, and their specific expressions can be significantly influenced by the site, cultivation methods, and the existence of specific cultivars.

A tree is characterised as a woody plant with distinctly differentiated stem that forms an unbranched trunk transitioning into a higher positioned crown. Monocotyledonous trees may have

a different architecture, as their crown consists mainly of leaves concentrated on the top of the trunk. The authors also point out to the existence of intergrade forms between trees and shrubs, referred to as shrubby trees, arborescent shrubs, or more generally, arborescent woody species. A shrub, by contrast, is defined as a woody plant typically branching from the ground into several axes of similar significance, with its usual height ranging between 0.5 and 5–7 metres. A climber (liana) represents a specific growth form characterised by a stem incapable of supporting its own weight independently. The conserved energy is therefore utilised for intensive elongating growth, enabling climbers to achieve considerable lengths. At the same time, their climbing mechanism fundamentally influences their application options in landscape architecture as well as the design requirements for support elements. An inappropriately selected support or a failure to respect the biological traits of individual climbers can lead not only to stunting their growth but also to damaging surrounding structures or vegetation.

Based on their climbing mechanism, climbers are divided into four primary groups. The first consists of leaning climbers (scramblers and ramblers), which passively cling to the support using lateral shoots, prickles, or thorns. The second group is represented by twiners, whose stems actively wrap around the support, with a significant characteristic being the direction of coiling, which can be clockwise or counter-clockwise. The third group comprises tendril climbers, which utilise specialised tendrils or adhesive discs for attachment. The final group is formed by root climbers (clinging climbers), which secure themselves by means of adventitious clinging roots. This classification has a direct bearing on the design of green infrastructure support structures, as individual climbing mechanisms require distinct types of support systems and dictate the practical application options for each taxon.

In addition to the primary growth forms, further categories of woody plants are defined. Dwarf shrubs represent low-growing, typically profusely branched woody plants that frequently form continuous stands. Subshrubs are characterised by a partially woody stem whose lower part persists, while the herbaceous apical portions die back annually. Cushion woody plants form densely branched, compact hemispherical structures of low stature, whereas mat-forming woody plants spread across the soil surface, creating continuous vegetative carpets. The authors point out that, in terms of their degree of lignification, the latter two categories are often classified as dwarf shrubs or subshrubs, which demonstrates the gradual transition between individual growth forms.

The biological definition of woody plants is immediately followed by the concept of the woody vegetation element, which represents a fundamental **methodological** shift from botanical classification to the compositional approach utilised in landscape architecture. While the term ‘woody plant’ refers to a biological organism, the ‘woody vegetation element’ expresses its spatial, compositional, and functional role within the landscape or urban environment. This approach allows individual woody plants to be understood not in isolation, but as components of a spatial system that co-creates the architectural structure of the landscape.

A diagnostic feature of heritage gardens and designed landscapes is precisely these vegetation elements that vary in time and space, with woody vegetation elements occupying the most prominent position due to their longevity, spatial dominance, and ability to stabilise the composition over the long term.

The compositional properties of woody vegetation elements are the result of a broad spectrum of characteristics inherent to specific taxa. Key attributes notably include crown size and architecture, texture, structure, the coloration of leaves, flowers, or fruit, phenological variability, as well as other morphological features. Combinations of these properties create an exceptionally wide range of compositional design options, particularly when designing compound vegetation elements, such as tree groups or woodlands.

The diversity of potential combinations makes the design of woody vegetation elements both a highly professional and a creative discipline. At the same time, the authors point out that design practice is supported by extensive dendrological overviews, databases, and software tools, the information base of which is formed by high-quality dendrological literature. Therefore, individual chapters do not merely list examples of taxa without describing their characteristics, as such a procedure could distort their true compositional potential.

The theory of vegetation elements further enables the creation of a hierarchical structure of woody vegetation elements by distinguishing between primary and secondary elements. The subject of evaluation can be both the vegetation element as a whole, such as an avenue or a tree group, and the individual trees that form this whole. Each individual within a compound vegetation element is therefore understood as a secondary vegetation element, whereas the whole represents a primary vegetation element. This principle makes it possible to analyse vegetation structures at the level of both individual plants and entire compositional units, establishing a methodological basis for their evaluation, protection, and design.

The classification system of primary woody vegetation elements is built upon this principle, categorising vegetation elements based on their spatial character into point, linear, and areal forms. Point vegetation elements notably include solitary trees, tree clusters, topiary trees, pairs of trees, solitary shrubs, specific rose groups, self-sown woody plants, macro-bonsai, and green architecture features. Linear vegetation elements are primarily represented by avenues, hedges, and linearly trained climbers. The areal category comprises shrub groups and stands, tree groups and woodlands, stands of self-sown woody species, and ground-covering climbers. This classification represents the logical culmination of the theory of woody vegetation elements, as it links the biological nature of woody plants with their spatial organisation and compositional function within garden and landscape architecture projects.

Within the system of vegetation elements, **trees** represent the most significant group of woody vegetation elements in terms of their spatial, compositional, and cultural importance. Their compositional potential is distinguished from other vegetation elements primarily by an extraordinary quantitative efficiency resulting from crown volume, total leaf area, and long-term spatio-temporal impact. At the same time, they are bearers of major spiritual, cultural, and historical values that fundamentally contribute to shaping the identity of the landscape as well as individual garden and landscape architecture projects.

Their spatial dominance is primarily based on proportional and habitual characteristics, which enable trees to create the fundamental spatial backbone of a composition. The significance of trees is also closely linked to their longevity, through which they become bearers of the historical memory of a place and a major element shaping the genius loci. Within the compositional approach, they represent the basic vertical scale of space, model its plasticity, and dictate the volumetric relationships between vegetation masses and open space. Alongside their aesthetic function, they simultaneously serve as a testament to historical cultivation practices and a powerful symbol deeply rooted in cultural tradition and the visual arts. A solitary (specimen) tree is defined as a free-standing individual that is not part of a tree group or a woodland, and is therefore not significantly influenced by competitive or supportive biological relationships with surrounding woody plants. Within space, it is clearly perceived as an independent vegetation element. Although it may form multiple trunks, neither their number nor their spatial arrangement reaches the character of the vegetation element

designated as a tree cluster. The characteristics of a solitary tree vary significantly depending on whether it belongs to deciduous broadleaved, evergreen broadleaved, or coniferous taxa, with all of these groups bringing distinct spatial and aesthetic qualities to the composition.

The compositional significance of a solitary tree (specimen tree) lies primarily in the full expression of the growth habit characteristics of a specific taxon. The perception of crown architecture, its structure, size, shape, texture, and colouration is not restricted by the influence of other woody plants. Alongside visual qualities, sensory attributes also come into play, notably the fragrance of flowers, leaves, or fruit, the acoustic expressions of vegetation, and the variability of appearance throughout the growing season. A significant component of the compositional value is also represented by the socio-cultural associations of individual taxa. A solitary or specimen tree creates a natural spatial dominant, enables the full application of ornamental cultivars, and becomes the baseline vertical scale of space. A defining aesthetic feature is, in particular, the plastic effect of light and shadow created on the irregular outline of deciduous tree crowns.

A tree cluster represents an independent vegetation element that is spatially isolated in a similar manner to a solitary tree, yet develops through the combined growth of several individuals typically planted into a single planting pit. Although it consists of multiple trees, the vegetation element is perceived at maturity as a single multi-stemmed specimen. The term used is derived from the German designation ‘Baumstrauß’, which references the historical tradition of this planting method. Currently, the designation ‘supersolitary tree’ is also applied to a similar vegetation element. The fundamental differentiating feature compared to a solitary tree is the greater number of trunks, the presence of which fundamentally influences the architecture, volume, and spatial impact of the vegetation element. In the course of growth, the crowns of individual trees merge into a collective crown mass, while the multiplicity of trunks remains clearly legible, creating a characteristic interplay of light and shadow in the space where they interlace.

The compositional potential of a tree cluster lies primarily in enhancing the aesthetic qualities of an individual taxon through its multi-stemmed arrangement. This leads to an increased picturesqueness of the vegetation element and creates an exceptionally powerful spatial accent, the scale and artistic impact of which exceed the capabilities of a conventional solitary tree.

A solitary topiary tree represents a specific category of vegetation element, the natural habitus of which is suppressed over the long term and by design through regular formative pruning. The result of this cultivation practice is the creation of a geometrically defined shape, such as a sphere, cube, cone, cylinder, or roof form, or alternatively, the application of pollarding. The artificially created form introduces a high degree of order, geometric regularity, and architectural precision into the composition. A topiary tree therefore serves as a distinct spatial dominant that attracts attention, and simultaneously functions as a means of creating contrast between natural and geometrically formed vegetation structures.

A pair of trees represents a distinct vegetation element, the significance of which is based not only on the characteristics of the individual trees, but primarily on their mutual spatial relationship. Most frequently, it accompanies architectural or minor built features, such as chapels, crosses, pathways, or park furniture, with neither tree being biologically significantly influenced by other woody plants. In contrast to a solitary tree, it is no longer an isolated individual that plays the main role, but the relationship between two separate objects. This relationship creates spatial tension, allows for the dividing of space or, conversely, its connection by means of a collectively functioning vegetation mass. A pair of trees therefore represents a transition between solitary and group arrangements of vegetation.

In a composition, a pair of trees finds application primarily as a vegetative accompaniment to built structures, in highlighting significant points along compositional axes, or marking entrances and the boundaries of individual spatial units. Although formed of two separate individuals, they can be perceived as a single unified dominant that organises the surrounding space. A tree group is formed of two or more trees that are not planted within a single planting pit, yet collectively create a unified compositional whole.

In contrast to solitary vegetation elements, distinct biological relationships of both a competitive and supportive nature exist here between individual trees. Trees growing on the periphery of the group possess a larger crown growing space than individuals inside the group, a fact that becomes fully manifested particularly upon reaching maturity. An essential property of a tree group is the emergence of new systemic characteristics that cannot be deduced from a mere summation of the properties of the individual trees. The group represents a spatially definable unit characterised by a collective height, health status, silvicultural condition, or other stand characteristics. At the same time, it plays a significant role in affecting the vegetation elements of lower strata, notably shrubs, lawns, or herbaceous communities.

Based on their species composition, tree groups are categorised into single-species and mixed groups. Single-species groups create a harmonious and unified spatial whole, within which the texture and phenological expressions of the utilised taxon are fully displayed. Mixed groups are based on a combination of multiple species, the compositional effect of which arises through the contrast or harmony of growth habit characteristics. From the perspective of spatial structure, the fundamental differentiating feature is canopy closure. Closed-canopy groups are characterised by the mutual contact or overlapping of crowns, creating a continuous canopy layer. By contrast, open groups maintain a partial independence of the individual tree crowns. This distinction fundamentally affects the growing conditions of lower strata as well as the overall spatial impact of the vegetation element.

The compositional potential of a tree group lies in the possibility of creating exceptionally valuable combinations of textures, colours, phenological changes, and spatial contrasts. A tree group actively defines space, creates vegetation backdrops and screens, and represents a transition between individual solitary trees and extensive woodlands. From distant views, it is perceived as a unified volumetric mass, the irregular outline of which creates a distinct plastic effect of light and shadow. At the same time, it plays a significant role in the scale gradation of the landscape space, linking open grasslands with more extensive stand structures.

A woodland (stand of trees) represents the most extensive areal vegetation element of a tree-like character. It is formed of a larger number of individuals arranged into a more complex horizontal and vertical structure, within which individual trees are subordinated to the collective organisation of the stand. A defining characteristic is the existence of stand strata, which create a specific stand environment. The majority of trees occupy the interior of the woodland, and only a smaller portion forms its edge. In this respect, a woodland fundamentally differs from a tree group. Woodlands often incorporate other vegetation elements, notably a shrub or herbaceous stratum, which collectively create a complex spatial structure. A woodland represents one of the basic spatial units of garden and landscape architecture projects and, according to the needs of design practice, it can be further subdivided into smaller stand groups.

The compositional significance of woodlands lies primarily in their ability to model the large spatial scales of landscapes and park compositions. They function as massive spatial screens, visual barriers, and backdrops for the display of smaller vegetation elements. Woodland edges are of

extraordinary importance, as they create a transitional ecotone environment that allows for the application of further vegetation structures. Equally significant are the qualitative properties of the woodland interior, the architectural composition of which arises from the interplay of the soil surface, understorey, the vertical lines of trunks, and the forest canopy. Alongside their aesthetic and compositional function, woodlands also generate significant microclimatic and ecological conditions, determining the fundamental ratio between open, sunlit areas and the shaded environments of the landscape.

An avenue (tree line) is defined as a continuous linear row of trees typically arranged at regular spacing. Most frequently, it is formed of a single taxon, although multi-species variants are also possible. Based on the number of rows, single-row and multi-row avenues are distinguished. It is one of the oldest and architecturally most significant vegetation elements, within which the living plant material is fully subordinated to the spatial axis, rhythm, and linear built structures, such as communications, canals, or plot boundaries. An avenue can be formed of free-growing or regularly trained trees, with a special variant being avenues created from pleached tree walls. The classification further distinguishes individual combinations based on the type of woody plant and the cultivation method.

The compositional significance of an avenue lies primarily in its ability to organise space through a distinct linear structure. An avenue directs the observer's gaze and movement towards focal points, creates a rhythm through the regular repetition of trunks, visually elongates space through the perspective convergence of lines, and simultaneously scales it down. The vertical lines of the trunks create a permeable division of space, while the closed crowns can form a characteristic vaulted canopy that fundamentally transforms the spatial character of the communication route. An avenue represents an important means of creating composed vistas, providing a vegetative accompaniment to linear structures, and cultivating the overall spatial organisation of an area. At the same time, the authors highlight the necessity of distinguishing the concept of a tree line from a true avenue, which represents a pathway lined with rows of trees on both sides and performs a significant orientational and compositional function in the landscape.

Shrubs represent a significant group of woody plants within the system of vegetation elements, with a compositional potential based primarily on an extraordinary diversity of growth habit, phenological, and colour characteristics. Compared to trees, they possess a substantially wider assortment of practically applicable taxa, which creates extensive opportunities for their utilisation in shaping vegetation details as well as more extensive compositional units. A significant characteristic of shrubs is, in particular, the variety in the colouration of foliage, flowers, fruit, and shoots, which enables the creation of themed plantings, compositional gradations, focal points, and abstractly conceived vegetation arrangements. Alongside introduced taxa, which provide a wide spectrum of morphological and aesthetic properties, native species are also important; although their range is substantially narrower, they represent a significant component of natural vegetation structures. Shrubs play an irreplaceable role, particularly in creating the understorey of tree groups and woodlands, where they contribute to a multi-stratified spatial composition of vegetation and fundamentally influence both the architectural and ecological value of the vegetation design.

The fundamental point vegetation element of this group is the solitary shrub, which represents a free-standing individual of all age and size categories with a naturally formed above-ground portion. A defining characteristic is its spatial independence, as it is not part of a shrub group or a shrub stand, and its growth is not significantly influenced by surrounding woody plants. Within this category, deciduous broad-leaved, evergreen broad-leaved, and coniferous shrubs come into play, the compositional properties of which differ significantly from one another. A special position is occupied by a half-standard or standard shrub (top-grafted shrub), the crown of which is purposely trained to a specific height above the ground. This creates a specific cultivation form that allows for a different spatial impact of the vegetation element and its more precise integration into the composition according to the intended architectural effect.

A separate category is formed by a solitary topiary shrub, the natural habit of which is managed over the long term through regular pruning that leads to the creation of a precisely defined cultivation form. Just as with topiary trees, the natural growth is suppressed here in favour of a geometrically or architecturally defined form. The significance of this vegetation element lies primarily in its ability to create distinct spatial focal points in smaller garden compositions or within specific sections of more extensive park units. A regularly shaped topiary shrub also serves as an effective means of creating contrast between natural and geometrically formed vegetation structures. Taxa that maintain the ability to flower profusely even under regular shaping are of particular significance: they combine architectural regularity with a distinct phenological impact.

The areal application of shrubs is represented by the shrub group, which arises from a collection of several individuals collectively creating a single compositional whole. In contrast to solitary shrubs, distinct biological relationships of both a competitive and supportive nature exist here. Shrub groups can serve as independent vegetation elements or form the understorey of higher tree strata. The fundamental differentiating feature is the achieved canopy closure. Closed-canopy groups create a continuous vegetation mass without significant gaps between individual plants, and they may also exhibit height differentiation. By contrast, open groups maintain open spaces between individual shrubs or form a clustered structure that allows for the application of further vegetation elements, such as lawns, perennials, or other herbaceous communities. Both variants can be established as either free-growing or regularly shaped topiary groups. For topiary groups, the target form is determined primarily by their compositional function, rather than the requirements imposed on hedges.

The compositional significance of shrub groups lies primarily in the collective impact of the phenological expressions of individual taxa. The simultaneous presentation of flowers, foliage colouration, fruit, or autumn colour enables the creation of exceptionally striking vegetation accents. Furthermore, in open groups, the growth habit characteristics of individual shrubs are fully displayed, whereas closed-canopy evergreen groups represent a major component of tree understoreys, where they contribute to the spatial detail of the woodland interior.

The most extensive areal category is shrub stands, within which individual plants create a continuous vegetation structure with a predominance of individuals growing inside the stand. Similarly to stands of trees, a specific stand environment arises here, characterised by the mutual biological influence of individual shrubs. The stands can form independent vegetation formations or be part of the understorey of higher tree strata. A special significance is attributed to shrub stands within the cultural landscape, where multi-storeyed, species-rich, and age-differentiated shrublands (scrub) represent a major ecological and landscape-forming element. From a compositional perspective, they come into play primarily through distinct phenological expressions and as a natural component of woodland edges and other transitional vegetation structures.

A specific group is represented by ground-cover shrub stands, formed of low shrubs, dwarf shrubs, subshrubs, cushion and mat-forming woody plants. The fundamental prerequisite for their function is the creation of a continuous, closed canopy covering the soil surface. Within a composition, they are perceived primarily as an areal vegetation structure that does not create a significant

visual barrier. They find application in ground modelling, as a complement to flower beds, in slope stabilisation, or as a replacement for subtle terrain modulations through appropriately selected taxa and eventual formative pruning.

A separate section of the typology consists of vegetation screens and barriers, the primary purpose of which is the separation of environments or the mitigation of negative impacts between adjacent spatial units. Their function is not limited solely to creating visual barriers, but encompasses also protection against undesirable environmental influences. Vegetation screens can be formed of tree, shrub, or herbaceous strata, or climbing plants, and are categorised into single-stage and multi-stage systems based on their spatial composition. Furthermore, they are distinguished according to their age structure, species composition, and foliage character into deciduous, evergreen, or mixed vegetation systems. This classification emphasises that the effectiveness of a vegetation screen is the result not only of the taxa utilised, but primarily of their spatial arrangement and functional organisation.

The most significant linear vegetation element of this group is the free-growing hedge. It is formed of a continuous line of shrubs or shrub-like cultivation forms of trees, the fundamental function of which is the creation of a visual or functional barrier between two distinct environments. The deciding feature is the achievement of complete vertical and horizontal canopy closure, which ensures the full insulative effectiveness of the vegetation element. Within a composition, it represents an irreplaceable means of spatially separating different functional parts of garden and landscape architecture projects.

A clipped (formal) hedge is based on a similar principle, yet it acquires the desired shape through regular and long-term pruning. The result is a continuous vegetation surface with a uniform texture and precisely defined geometry. Based on height and function, single categories are distinguished as low borders and low hedges, medium-sized clipped hedges, and high vegetation walls, which can be either self-supporting or created with a support structure. Apart from their insulative function, formal hedges serve as a major architectural means of creating geometric contrast against free-growing vegetation. At the same time, their uniform texture presents a calm backdrop for the display of further vegetation elements and significantly contributes to the spatial unification of the composition.

Roses occupy an entirely exceptional position among vegetation elements, being separated from the group of shrubs and climbers into a distinct section for the purposes of typology. The reason for this is an extraordinary concentration of aesthetic, cultivation, and historical values that are unparalleled in other vegetation groups. The significance of roses is conditioned not only by their wide range but also by a long history of cultivation dating back to antiquity. The typology is based on the contemporary horticultural approach and distinguishes individual vegetation elements according to their cultivation properties and method of compositional utilisation.

Bedding roses form the fundamental group destined primarily for planting in flower beds. They bring together large-flowered and cluster-flowered cultivars, which are characterised by a considerable diversity in the size, fullness, colouration, and fragrance of their blooms. Historic roses (old garden roses) represent a group of extraordinary importance for the restoration of heritage gardens and designed landscapes, as well as for the establishment of specialised collections, whereas shrub roses find application as flowering shrubs in larger groups or as independent focal points in smaller compositions. Climbing and rambling roses find application primarily in covering pergolas, arbours, and other support structures; ground-cover roses create continuous low-growing flowering surfaces suitable for bed borders and slopes, while miniature roses serve notably as vegetative edgings or for planting in rock gardens and containers. A separate category is represented by standard roses, the crown of which is trained onto a stem. This specific cultivation form allows for a more prominent display of blooms and fragrance at the observer's eye level, and simultaneously enhances the vertical stratification of the composition.

Flowers represent a distinct group within the system of vegetation elements, with a compositional significance based primarily on an extraordinary variability of phenological expressions, high species diversity, and the ability to generate intense aesthetic effects within a relatively short period. In contrast to woody vegetation elements, the spatial impact of which is typically long-term, floral vegetation elements are characterised by a greater dynamics in time. Their compositional effect is based primarily on the alternation of flowering periods, and transformations in the colouration, texture, and structure of the stand during the growing season**.** The typology is therefore based not only on the botanical affiliation of the plants, but primarily on their cultivation groups and method of compositional application. It includes vegetation elements formed of annuals, biennials, perennials, bulbs, corms, and other geophytes, as well as climbing flowers, the common feature of which is the ability to generate distinct seasonal compositional effects.

The most significant compositional unit of this group is the flower bed, the essence of which is the purposeful combination of several plant cultivation groups into a unified spatial whole. The fundamental compositional principle is not the use of individual taxa in isolation, but their mutual interaction through a shifting rhythm of flowering, colouration, and spatial composition. Long-term mixed borders represent a historically proven method of flower utilisation, based on a combination of diverse life forms and different periods of decorative impact. Vegetation elements conceived in this manner make it possible to achieve maximum aesthetic efficiency throughout most of the growing season, to create original compositional combinations, and to simultaneously present historical methods of flower use in garden art. They also find significant application in exhibition installations and themed displays, where a wide assortment of specialised taxa can be utilised.

Alongside bedding compositions, the typology also distinguishes point vegetation elements, represented by solitary annuals and solitary perennials. Their common feature is independent growth without significant biological influence from the surrounding vegetation. Solitary annuals are applied primarily based on their exceptionally rapid growth and the ability to create a distinct spatial focal point within a single growing season. In smaller garden compositions, they perform the function of a primary accent, while in larger projects, they can temporarily replace a spatial focal point during the period following the establishment of the vegetation design. A similar position is occupied by tall perennials, the longer-term impact of which allows for a more stable integration into the composition while maintaining distinct aesthetic qualities.

A specific group is formed by **bulbs and other geophytes**, the compositional value of which lies primarily in early spring flowering and distinct colouration. They are frequently utilised as a complement to other vegetation elements, notably grasslands or tree understoreys. Their impact is limited in time; however, it is precisely the short-term nature of this intense aesthetic effect that represents their most significant compositional property. Furthermore, a significant group is represented by **climbing flowers**, which utilise support structures in a similar manner to climbers, yet their stems do not lignify, and the majority of species are annuals. Based on their method of attachment, a distinction is made between scramblers, twiners, tendril climbers, and other types, with their main compositional advantage being the ability to generate a striking vegetation effect within a short period on a relatively small area. Linear floral elements then utilise the arrangement of flowers into continuous lines, which organise space in a similar way to linear vegetation elements of a tree-like or shrub-like character.

A separate and, in terms of areal coverage, exceptionally significant group is formed by **grasslands**. Their position among vegetation elements is unique primarily due to their extensive presence in garden and landscape architecture projects, where they typically represent the dominant share of vegetation areas. The function of grasslands is predominantly non-productive, consisting notably in creating the fundamental compositional surface that links other vegetation elements into a unified spatial whole. Alongside their aesthetic significance, they simultaneously perform important bioclimatic, hygienic, and operational functions. The authors point out the terminological inconsistency used in the classification of grasslands and propose a system based on their function, method of use, and compositional properties.

A parterre lawn represents a vegetation element of the highest aesthetic value. It is characterised by a fine texture, high coverage of cultivated turfgrasses, a uniform deep green colour, and a low sward height. These properties enable the full application of subtle terrain modulations, the precise rendering of cast shadows from surrounding vegetation elements, and a distinct shaping of space through light contrasts. A parkland lawn (amenity grassland), by contrast, is adapted to a wider spectrum of site and operational conditions and represents the fundamental vegetation element of most park compositions. A flowering lawn (wildflower grassland) extends the aesthetic impact of turfgrass stands by incorporating purposely composed flowering aspects, high species diversity, and a significant support for biodiversity. Sports and reinforced turfgrasses are characterised primarily by their specific functional properties, which exceed the conventional requirements of garden and landscape architecture projects and relate notably to resistance against intense loading.

A significant component of the typology is represented by **container-grown vegetation elements**, which link the biological characteristics of plants with the architectural qualities of the container used. Here, the container does not merely represent a technical means of cultivation, but becomes an integral part of the resulting vegetation element. Based on the duration of their impact, short-term and long-term compositions are distinguished. Short-term container arrangements primarily utilise seasonal plants destined for an intense but time-limited aesthetic effect. Long-term container-grown vegetation elements include plantings of perennials, woody plants, tender plants, as well as their mutual combinations. Their main advantage is the possibility of applying vegetation where it is not possible to establish vegetation elements on natural ground, as well as the ability to create temporary compositional installations or exhibition displays.

Vegetation elements formed of vegetables are also included in the typology. Although vegetables are primarily defined in the context of food, the document highlights their significant historical role in garden art. The combination of flowers and vegetables was a common feature of historic gardens, and it was also applied in gardens of the first half of the twentieth century. Alongside traditional vegetable beds, individual species can also create solitary or linear vegetation elements, which, due to their rapid growth, represent significant, albeit temporary, compositional accents.

The final group includes **other vegetation elements** that cannot be explicitly assigned to the preceding cultivation groups. This primarily comprises herbaceous communities characterised by a predominance of herbs over woody plants. These communities form the natural vegetative accompaniment to water features, the understorey of woody plant stands, meadows, pastures, as well as other habitat-specific vegetation structures. Their compositional value lies notably in the ability to create extensive, visually attractive areas and distinct flowering aspects. The typology also incorporates ruderal stands arising in human-disturbed environments, the defining characteristic of which is spontaneity, a dynamic course of succession, and the specific aesthetics of urban vegetation. Mosses are also separated into a distinct category, the biological properties of which enable their utilisation in specific types of vegetation compositions, particularly where the creation of fine, continuous vegetation surfaces is desirable.

The presented typology of vegetation elements represents a **comprehensive methodological system** enabling the unified definition, description, and classification of vegetation utilised in garden and landscape architecture. Its fundamental contribution lies in linking the biological properties of plants with their spatial organisation, compositional function, and cultivation principles. Vegetation elements are understood not as a mere collection of plant taxa, but as the basic spatial units of a garden and landscape design project, the characteristics of which are determined by physiognomy, spatial arrangement, and the method of cultivation.

The proposed classification system enables a unified description of vegetation structures, ranging from individual solitary plants, through linear and areal vegetation elements, to extensive woodland units. It encompasses all primary vegetation groups – woody plants, flowers, grasslands, container-grown vegetation, vegetables, as well as other vegetation communities – and establishes a unified terminological baseline applicable to the design, evaluation, restoration, documentation, and management of garden and landscape architecture projects. The entire system is designed as a methodological tool that facilitates unambiguous professional communication and, at the same time, respects the extraordinary diversity of vegetation structures utilised in garden and landscape art, namely within Czech heritage gardens.

Prameny a literatura

ADÁMKOVÁ, Barbara. *Odraz anglické krajinářské školy v zahradním umění v Českých zemích*. Brno, 2002. Doktorská disertační práce. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Zahradnická fakulta v Lednici.

ALBERTI, Leo, Battista. *I Dieci Libri de l´Architettura, 1546, Deset knih o stavitelství*. SNKLHU, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.

ANDRÉ, Edouard. *L'art des jardins: traité général de la composition des parcs et jardins***.** Paris, 1879.

BÄRTELS, Andreas a SCHMIDT, Peter A., ed. *Enzyklopädie der Gartengehölze*. Stuttgart: Ulmer, 2014. ISBN 978-3-8001-7738-7.

BEDŘICH, Martin. Hypnerotomachia (Francesca Colonny Hypnerotomachia Poliphili). [online]. *Souvislosti: revue pro literaturu a kulturu*. roč. 2019, č. 3. ISSN 0862-6928. [cit. 9. 7. 2026]. Dostupné z: https://souvislosti.cz/clanek.php?id=2426.

BESLER, Basilius. *Der Garten von Eichstätt*. Köln: Taschen GmbH, 2016. 541 s. ISBN 978-3-8365-5785-6.

BLAŽÍČEK, Oldřich J., KROPÁČEK, Jiří. *Slovník pojmů z dějin umění: Názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malířství a užitého umění*. Praha, 1991.

BLONDEL, Jacques-François. *Cours d'architecture, ou Traité de la Décoration, Distribution, Construction des Bâtiments*. Paris, 1771–1777.

BLONDEL, Jacques-François. *De la distribution des maisons de plaisance, et de la decoration des edifices en general*, Paris, 1737–38.

BORUSÍK, Pavel, MARTINEK, Jiří a ŠIMEK, Pavel. *Metodika hodnocení porostů dřevin pro potřeby památkové péče* [schválená metodika] [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2020. [cit. 28. 7. 2026]. ISBN 978-80-7509-726-2. Dostupné z: http://www.nusl.cz/ntk/nusl-415392.

BURIAN, Samuel a kol. *Ozelenění fasád: metodika* [online]. Brno: Svaz zakládání a údržba zeleně, 2022. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: https://www.azsf.cz/media/_file/664/Metodika_zelene_fasady.pdf.

CATTABIANI, Alfredo. *Florarium: mýty, legendy a symboly spjaté s květinami a rostlinami*. Praha: Kořeny, 2020. ISBN 978-80-906629-9-5.

CONAN, Michel. *Dictionnaire historique del´art des jardins*. Paris, 1997.

ČSN 83 9001. Sadovnictví a krajinářství – Terminologie – Základní odborné termíny a definice. Praha: Český normalizační institut, 1999.

ČSN 83 9031. Technologie vegetačních úprav v krajině – Trávníky a jejich zakládání. Praha: Český normalizační institut, 2006.

D´AVILER, Augustin-Charles. *Cours d'architecture qui comprend les ordres de Vignole*. Paris: Chez Nicolas Langlois, 1691.

DANIELS, Stephen. *Humphry Repton: landscape gardening and the geography of Georgian England*. New Haven, CT: Yale University Press, 1999. ISBN 978-030-0079-647.

DGGL, Arbeitskreis Historische Gärten und Forschungsgesellschaft Landschaftsentwicklung-Landschaftsbau (FLL), FLL Historische Gärten, Teil 1:2006, *Pflege historischer Gärten*: Teil 1: *Pflanzen und Vegetationsflächen*, 2006.

DOBALOVÁ, Sylva. *Zahrady Rudolfa II.: jejich vznik a vývoj*. Praha: Artefactum, 2009. ISBN 978-80-86890-25-8.

DRHOVSKÝ, Karel. *Královská zahrada*. Diplomová práce MZLU v Brně, Lednice 1969. nepublikováno.

ESTIENNE, Charles. *De re hortensi libellus*. Paris, 1536. Dostupné z: https://viewer.onb.ac.at/1088C136/

FILIPPOV, Petr et al. *Příručka hodnocení biotopů* [online]. Praha: Agentura ochrany, přírody a krajiny České republiky, 2008. [cit. 28. 7. 2026], s. 233–237. Dostupné z: https://www.forumochranyprirody.cz/sites/default/files/prirucka_hodnoceni_biotopu.pdf.

FÜLCK, Johann. *Neue Garten-Lust.* Augsburg, 1720.

GOTTHEIN, Marie Luise. *History of Garden Art.* London, 1928.

GRAUBNER, Jan a ZATLOUKAL, Ondřej, (ed.). *Kroměříž – Květná zahrada 1691.* Kroměříž: Národní památkový ústav, 2008. ISBN 978-80-254-9957-3.

HAĽÁK, Miroslav, (ed.). *Strom v umění / Let it Grow Again!* Hluboká nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie ve spolupráci s nakladatelstvím KANT – Karel Kerlický, 2024. ISBN 978-80-7437-428-9.

HAMATA, Marek a kol. *Zakládání a péče o vybrané vegetační prvky.* Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů, 2014. ISBN 978-80-213-2449-7.

HAMPEL, Carl. *Gartenbeete und Gruppen: 333 Entwürfe für einfache und reiche Ausführung mit mehrfachen und erprobten Bepflanzungen in verschiedenen Jahreszeiten nebst ziffermässiger Angabe des Pflanzenbedarfs* [online]. Berlin: Paul Parey, 1901. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: http://kramerius4.mendelu.cz/search/handle/uuid:1399d1c4-3ae6-498a-a4fc-7190ba980609.

HANSMANN, Wilfried. *Das Gartenparterre*. Worms: Wernersche Verlagsgesellschft mbH.2009. ISBN 978-3-88462-283-4.

HANSMANN, Wilfried. Parterres: Entwicklung, Typen, Elemente in Gartendenkmalpflege. In: HENNEBO, Dieter, (ed.). *Gartendenkmalpflege. Grundlagen der Erhaltung historischer Gärten und Baudenkmalpflege*. Stuttgart: Ulmer Verlag, 1985. ISBN 3-8001-5046-8.

HÄUFLER, Joseph Vincenz a FEIL, Joseph. *Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17. Ansichten.* Wien, 1840.

HIEKE, Karel. *Lexikon okrasných dřevin*. Praha: Helma, 1994. 730 s.

HIEKE, Karel. *Praktická dendrologie*. (1). Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1978. 533 s.

HIEKE, Karel. *Praktická dendrologie*. (2). Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1978. 589 s.

HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz. *Theorie der Gartenkunst Band II*. Leipzig, 1780.

HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz. *Theorie der Gartenkunst Band IV*. Leipzig, 1782.

HIRSCHFELD, Christian Cay Lorenz. *Theory of Garden Art*, ed. Linda B. Parshall. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001. Penn Studies in Landscape Architecture. ISBN 0-8122-3584-3.

HOBHOUSE, Penelope. *Illustrierte Geschichte der Gartenpflanzen.* Wien: Scherz, 1999. ISBN 3-502-15315-9.

HRABĚ, František a kol. *Trávníky pro zahradu, krajinu a sport.* Olomouc: Petr Baštan, 2009. ISBN 978-80-87091-07-4.

CHAMBERS, William. *A Dissertation on Oriental Gardening.* Dublin, 1772.

CHAMBERS, William. *Plans, Elevations, Sections and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surrey.* London, 1763.

JÄGER, Hermann. Die Verwendung der Pflanzen *in der Gartenkunst, oder Gehölz, Blumen und Rasen*. Hugo Scheube, Gotha, 1858.

JANÁL, Jiří et al. *Formální vodní prvky v památkách zahradního umění*. 1. vydání. Praha: Národní památkový ústav, 2016. 151 s. Odborné a metodické publikace; svazek 87. ISBN 978-80-7480-073-3.

KALUSOK, Michaela. *Zahradní architektura*. Brno: Computer press, 2004. ISBN 80-251-0287-4.

KAUTER, Dirk. *Entwicklung der Rasenkultur in Mitteleuropa, Rasen-Turf-Gazon*, Bonn: Hortus-ZaeitschriftenCöllen+Bleeck GbR. č. 2/2002.

KAVINA, Karel, (ed.). *Zahradnický a ovocnářský slovník naučný.* Díl III, N–Ž s dodatky. Praha 1942.

KAVKA, Bohumil. *Krajinářské sadovnictví*. Praha: SZN, 1970.

KAVKA, Bohumil. *Sadovnická dendrologie I.: listnaté stromy*. Brno: EDEN, 1995. 203 s.

KRAUSCH, Heinz-Dieter. *Kaiserkron und Päeonien rot… Endeckung und Einführung unserer Gartenblumen.* München: Dölling und Galitz Verlag, 2003. 535 s. ISBN 3-935549-23-7.

KREJČIŘÍK, Přemysl a KŘESADLOVÁ, Lenka. *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace, svazek 61. ISBN 978-80-7480-034-4.

KROSIGK, Klaus Wiesen-, Rasen- und Blumenflächen in landschaftlichen Anlagen. In: HENNEBO, Dieter, (ed.), *Gartendenkmalpflege. Grundlagen der Erhaltung historischer Gärten und Baudenkmalpflege*. Stuttgart: Ulmer Verlag, 1985. ISBN 3-8001-5046-8.

KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Stavby s orientální tematikou v památkách zahradního umění v ČR*. Vydání první. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2021. 283 stran. Zahradní kultura v souvislostech; svazek I. ISBN 978-80-87231-57-9.

KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Sen o zeleném ráji: historické oranžerie, sbírkové skleníky a sortimenty rostlin s těmito stavbami související na území ČR*. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-902-0.

KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela. 2025. *Stavby inspirované antickou a staroegyptskou kulturou v památkách zahradního umění v ČR: kritický katalog k výstavě.* Kroměříž: Národní památkový ústav. ISBN 978-80-87231-62-3.

KŘESADLOVÁ, Lenka et al. *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění* [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace, svazek 63. ISBN 978-80-7480-032-0.

KŘESADLOVÁ, Lenka. Grafická díla jako doklad vývoje a prezentace památek zahradního umění na našem území. *Zprávy památkové péče.* 2024, 84(2). ISSN 1210-5538.

KUBÍKOVÁ, Anna. Zaniklá českokrumlovská knížecí zahrada na Novém Městě. *Památky a příroda,* 1986.

KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a DLABOVÁ, Alžbeta. *Květiny a květinový záhon.* Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2022. ISBN 978-80-7509-864-1.

KUŤKOVÁ, Tatiana, UHER, Jiří a KLASOVÁ, Kristýna. *Metodika obnovy květinového záhonu* [schválená metodika] [online]. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2021. [cit. 28. 7. 2026]. ISBN 978-80-7509-807-8. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/454847

LAIRD, Mark. Humphry Repton at Woburn Abbey, Bedfordshire: before and after the Red book, *Garden History* 48 (1).

LAIRD, Mark. *The Flowering of the Landscape Garden English Pleasure Grounds 1720–1800.* Philadelphia: University of Pensylvania Press, 1999. 446 s. ISBN 0-8122-3457-X.

LAUTERBACH, Iris. *Der französische Garten am Ende des Ancien Régime. „Schöne Ordnung" und „geschmackvolles Ebenmaß"*. Dissertation, Johannes Gutenberg-Universität Mainz, 1985.

LE BLOND, Jean-Baptiste Alexandre. *Die Gärtnerey sowohl in ihrer Theorie oder Betrachtung als Praxi oder Übung.* Augsburg, 1731.

MADER, Günter a NEUBERT-MADER, Laila. *Bäume: Gestaltungsmittel in Garten, Landschaft und Städtebaum*. Stuttgart: Deutsche Verlag-Anstalt, 1996. ISBN 3-421-03086-3.

MÁLEK, Zdeněk, HORÁČEK, Petr a KIESENBAUER, Zdeněk. *Stromy pro sídla a krajinu*. Olomouc: Agriprint s.r.o. ve spolupráci s firmou Arboeko, 2022. ISBN 978-80-87091-98-2.

MAREČEK, Jiří. *Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska*. Praha: ČZU v Praze, 2022. ISBN 978-80-213-3178-5.

MARILAUN, KERNER VON, Anton. *Die Kultur der Alpenflanzen*. Innsbruck, 1864.

MAŠÍN, Emil. *Skalky a skalničky*. Praha, 1969.

MIKEŠ, Josef. O vývoji a ušlechťování růže. *Zahrada (dříve „Zahrada domácí a školní“)*, 1926, XX., I.

Ministerstvo životního prostředí. *Věstník Ministerstva životního prostředí* [online]. Ročník XXXII, částka 3, duben 2022. [cit. 28. 7. 2026], s. 3. Dostupné z: https://portal.gov.cz/vestniky/9gsaax4/1032388657.pdf

MUDRÁK, Ondřej. Marcescence – přehlížený fenomén neopadaného listí. *Botanika*. 2024, 12(2). ISSN 2336-2243.

MUTHESIUS, Hermann. *Das englische Haus: Entwicklung, Bedingungen Anlage, Aufbau, Einrichtung und Innenraum: in 3 Bänden*. Berlin: Ernst Wasmuth, 1904.

NAUMAN, Jaroslav: *Skalky a skalničky. Hrst pokynů a rad pro pěstitele alpinek*. Praha 1946.

NAVRÁTILOVÁ, Jana et al. (ed.). *Vodní a mokřadní rostliny České republiky.* Praha: Academia, 2025. ISBN 978-80-200-3488-5.

NOVÁK, Zdeněk, MACHEK, Jiří a ZÁMEČNÍK, Roman. *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem*. Praha: FOIBOS BOOKS. Světové památky UNESCO, 2021. ISBN 978-80-88258-30-8.

NOVÁK, Zdeněk, MACHEK, Jiří a ZÁMEČNÍK, Roman. *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem*. Praha: FOIBOS BOOKS. Světové památky UNESCO, 2021. ISBN 978-80-88258-30-8.

NOVÁK, Zdeněk, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta a ZÁMEČNÍK, Roman. *Principy tvorby A. E. Silva-Tarouca a malířsko-krajinářská kompozice: kritická edice*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2025. ISBN 978-80-88270-54-6.

NOVÁK, Zdeněk. Proměny krajiny v kontextu zahradního umění ve vztahu ke krajině pro chov kočárových koní v Kladrubech nad Labem, 2017. In: *Ochrana kulturní krajiny: organizace kulturní krajiny se zvláštním zřetelem k chovu koní = Cultural Landscape Conservation: the organisation of cultural landscapes with special regard to horse breeding: sborník z mezinárodní konference: 25.–26. května 2017, Kladruby nad Labem, Česká republika*. Kladruby nad Labem: Národní hřebčín, 2018. ISBN 978-80-907015-0-2.

NOVÁK, Zdeněk. Průhonický park v kontextu dějin zahradního umění a světového kulturního dědictví. In: *Průhonický park v proměnách času: mezinárodní konference ke 140. výročí založení Průhonického parku a 15. výročí potvrzení jeho zápisu na Seznam světového dědictví, 21.–22. 5. 2025*, Průhonice.

NOVÁK, Zdeněk. *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století*. Praha: Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2017. ISBN 978-80-86874-91-3.

O´MALLEY, Therese. *Keywords in American landscape desing*. Washington: Yale University Press, 2010. ISBN 978-0-300-10174-4.

ONDŘEJ, Jan. *Trávníky v obytném prostředí*. Praha: MON, 1982. Aktuality Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích. Řada Sadovnictví, krajinářství; sv. 4.

PEJCHAL, Miloš a ŠIMEK, Pavel. *Metodika hodnocení dřevin pro potřeby památkové péče* [certifikovaná metodika] [online]. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, 2015. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/203604

PEJCHAL, Miloš. „Přírodě blízké“ vegetační prvky – možnosti a hranice jejich použití v zahradní a krajinářské tvorbě. In: *Dny zahradní a krajinářské tvorby: management sídelní zeleně.* Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2004. ISBN 80-902910-7-4.

PEJCHAL, Miloš. *Arboristika I: obecná dendrologie*. Mělník: Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola Mělník, 2008.

PEJCHAL, Miloš. *Růže v zahradní a krajinářské tvorbě. Studijní materiál pro předmět Použití rostlin*. Lednice: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2017.

PEJCHAL, Miloš. *Sadovnická dendrologie: návody do cvičení – jehličnany.* Brno: Státní pedagogické nakladatelství, 1983. 168 s.

PEJCHAL, Miloš. *Tvarované vegetační prvky v zahradní a krajinářské architektuře – teze přednášky.* Lednice: Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, Ústav biotechniky zeleně, 2018. (Studijní materiál pro předmět „Použití rostlin“).

PETRŮ, Jaroslav, In: PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín Marián. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku,* Praha, 1999.

PETZOLD, Eduard. *Die Landschafts-Gärtnerei*. Leipzig, 1888.

PLINIUS SECUNDUS, Gaius. *Letters of Pliny.* [online]. Project Gutenberg. 2001 [cit. 1. 7. 2026]. Dostupné z: https://www.gutenberg.org/files/2811/2811-h/2811-h.htm#link2H_4_0003.

PRŮCHA, Jaroslav. *Letničky a dvouletky*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1966.

PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau*. Stuttgart, 1834. Dostupné z: https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/pueckler1834a/0123/image,info,thumb.

PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Hints on Landscape Gardening.* Basel: Birkhäuser Verlag GmbH.,2014. ISBN 978-3-03821-469-4.

PÜCKLER-MUSKAU, Herrman von. *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*. Stuttgart: Deutsche Verlag-Anstalt, 1977. ISBN 3-421-01795-6.

RAUNKIÆR, Christen C. *The Life Forms of Plants and Statistical Plant Geography*. Oxford: Clarendon Press, 1934.

REIF, Jonas. Coppicing im öffentlichen: Grün Gehölzbeete und Rückschnitt. *Garten und Landschaft*. 2014, 124(12). ISSN 0016-4720.

ROBINSON, William. *Alpine Flowers for Gardens: rock, wall, marsh plants, and mountain shrub*. London, 1903.

ROBINSON, William. *The Wild Garden*. London, 1870.

ROBINSON, William. *The Wild Garden*. Expanded ed. Portland: Timber Press, 2009. ISBN 978-088-1929-553.

ROHDE, Michael. *Von Muskau bis Konstantinopel – Eduard Petzold ein europäischer Gartenkünstler 1815–1891*. Dresden: Verlag der Kunst, 1998.

ROYT, Jan a ŠEDINOVÁ, Hana. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, ISBN 80-204-0740-5.

RUTHERFORD, Sarah. *Capability Brown. And His Landscape Gardens.* London: National Trust, 2016. 192 s. ISBN 978-1-909881-54-9.

SCKELL, Friedrich Ludwig von. *Beträge zur Bilden den Gartenkunst*. München: 1825, repr. WORMS: 1998. 282 s. ISBN 3-88462-150-5.

SERRES, Olivier de. *Le Theatre d´Agriculture et Mesnage des Champs*. Paris, 1600.

SEYFFERT, Willy. *Sommerblumen*: *Vorkommen, Anzucht, Pflege und Verwendung, Gattungen, Arten, Sorten*. Berlin: VEB Deutscher Landwirtschaftsverlag, 1987. ISBN 3-331-00194-5.

SCHKELL, Friedrich Ludwig, *Beitraege zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Gartenliebhaber*. München: Lindauer, 1825.

SCHNEIDER, Camillo Karl. Über die landschaftliche Gartengestaltung von heute, Die Gartenkunst, 1902, XI, 6.

SCHROEDER, Fred-Günter. *Lehrbuch der Pflanzengeographie*. Wiesbaden: Quelle & Meyer Verlag, 1998. ISBN 3-8252-8143-4.

SILVA TAROUCA, Ernst a SCHNEIDER, Camillo, (ed). *Unsere Freiland-Nadelhölzer: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadel-Hölzer mit Einschluss von Ginkgo und Ephedra*. 2. neudurchgesehene und vermehrte Aufl. Wien/ Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky, 1923. 314 s.

SILVA TAROUCA, Ernst a SCHNEIDER, Camillo, (ed.). *Unsere Freiland-Laubgehölze: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Laubgehölze*. 3. gänzlich umgearb. u. verm. Aufl., Wien – Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky – G. Freytag, 1931. 434 s.

SILVA-TAROUCA, Arnošt. *Průhonický park – přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926*. Praha, 1926.

SILVA-TAROUCA, Arnošt. Používání stromů a keřů v zahradách i parcích. *Styl*. 1933–1934, XIII. (XVIII.).

SLAVÍKOVÁ, Jiřina. *Ekologie rostlin*. Praha: SPN, 1986.

SMRŽ, Oskar. *Dějiny květin. Díl 1–4, Rostlinstvo a člověk – Dějiny růže – Dějiny květin*. Chrudim 1924.

SPPK A02 008:2023. *Zakládání a péče o porosty dřevin* [online]. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2023. [cit. 28. 7. 2026]. Dostupné z: https://aopk.gov.cz/platne-standardy

STEFULESCO, Caroline. *L' urbanisme végétal*. Paris: Institut pour le développement forestier, 1993. ISBN 2-904-740-38-4.

STEINOVÁ, Šárka, ZÁMEČNÍK, Roman a OTTOMANSKÁ, Stanislava. 2017. *Zahradní umění první Československé republiky a její zahradníci*. 1. vyd. Praha: Národní zemědělské muzeum, 501 s. ISBN 978-80-86874-79-1.

STIBRAL, Karel. *O malebnu: estetika přírody mezi zahradou a divočinou*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-210-6023-4.

STRAKOVÁ, Marie et al. *Trávníky a květnaté louky v památkách zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. Odborné a metodické publikace, svazek 60. ISBN 978-80-7480-031-3.

STRAKOVÁ, Marie, HAMATA, Marek a DĚDEČKOVÁ, Alice. *Travní a travinobylinné porosty*. Koncepční metodický podklad pro celopražsky významné parky ve správě Odboru ochrany prostředí Magistrátu hl. m. Prahy (OCP MHMP), oddělení péče o zeleň. Praha, 2026.

SUS, Josef, ŽLEBČÍK, Jiří a ROD, Jaroslav. *Svět růží*. Olomouc: Agriprint, 2013. ISBN 978-80-87091-45-6.

ŠIMEK, Jakub. *Zahradní umění Pietra de´Crescenzi*. Uherský Brod: Florart, 2007. ISBN 978-80-254-0780-6.

ŠIMEK, Pavel, ŠTEFL, Lukáš a MARTINEK, Jiří. Systémová péče o trávníky a ekonomika údržby zeleně. *Zahradnictví*. 2021, 20(4), ISSN 1213-7596.

ŠIMEK, Pavel. Městská zeleň. In: ŠRYTR, Petr et al. *Městské inženýrství. 2 díl*. Praha: Academia, 2001, ISBN 80-200-0440-8.

ŠIMEK, Pavel. Projektování a realizace. In: *Praha 2001 – historické zahrady, parky a sady: seminář „Pražské zahrady a parky" pořádaný v říjnu 2001*. Hrdějovice: Agentura Bonus, 2001, 75 s. ISBN 80-902690-4-4.

Šimek, Pavel. Vymezení pojmu „vegetační prvek" a jeho praktické uplatnění. In: *Konference k 20. výročí trvání samostatného studijního oboru pro zahradní a krajinářskou tvorbu*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, 1998.

ŠIMEK, Pavel. *Význam a použití vegetačních clon v zahradní a krajinářské architektuře*. Lednice, 2012. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta.

ŠNAJDÁRKOVÁ, Romana a KUĽKOVÁ, Tatiana. Použití růží (Rosa sp.) v zahradní a krajinářské architektuře v období 1. Československé republiky. *Prameny a studie*. 2014. č. 54.

THOUIN, André. *Encyclopédie Méthodique ou par ordre de matières, VII. Dictionnaire universel et rais. d' Agriculture*. Paris, 1782.

TURNER, Tom. *Garden History*. London: Spon Press, 2005. ISBN 0-415-31748-7.

UERSCHELN, Gabriele, KALUSOK, Michaela. *Wörterbuch der europäischen Gartenkunst*. Stuttgart, 2009.

VRIES, Hans Vredeman de. *Hortorum viridariorumque elegantes et multiplicis formae ad architectonicae artis normam affabre delineatae*. [online] Antverpia: Gallaeus, 1583. [1. 7. 2026]. Dostupné z: https://www.digitale-sammlungen.de/en/view/bsb11346422?page=63.

WAGNER, Bohdan. *Sadovnická tvorba 1*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1989. ISBN 80-209-0031-4.

WARDA, Hans-Dieter. *Das gro*ße Buch der Garten- und Landschaftsgehölze. 2. Auflage. Bad Zwischenahn: Bruns Pflanzen Export, 2002. 864 s. ISBN 3-9803833-3-4.

WARMING, Eugenius. *Oecology of plants: an introduction to the study of plant-communities*. Oxford: Clarendon Press, 1909.

WHATELY, Thomas a SYMES, Michael. *Observations on Modern Gardening: An Eighteenth-Century Study of the English Landscape Garden*. Woodbridge: The Boydell Press, 2016. ISBN 978-1-78327-102-3.

WIMMER, Clemens Alexander. *Bäume und Sträucher in historischen Gärten*. Dresden: Verlag der Kunst, 2001. 255 s. ISBN 90-5705-148-6.

WIMMER, Clemens Alexander. Die Kunst der Teppichgärtnerei. *Der Gartenkunst*, 1991, roč. 2., č. 3., ISSN 0935-0519.

WIMMER, Clemens Alexander. *Lustwald, Beet und Rosenhügel*. Weimar: VDG, 2014. ISBN 978-89739-749-1.

WIMMER, Clemens, Alexander. *Die Broderie der Gärten*. In: *Barockberichte*, č. 46/47, 2007.

WIRTH, Zdeněk. *Pražské zahrady*. Umělecké památky. Řada II. Praha: Václav Poláček, 1943.

ZÁMEČNÍK, Roman a ŠIMEK, Pavel. *Metodika pro obnovu vilové zahrady první republiky*. Lednice, 2017.

ZÁMEČNÍK, Roman, (ed.) 2022. *Krajina pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem, kritický katalog výstavy = Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem, critical Catalogue of the Exhibition = Die Landschaft für die Zucht und Dressur von zeremoniellen Wagenpferden in Kladruby nad Labem, Kritischer Ausstellungskatalog*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 250 s. ISBN 978-80-88-270-33-1.

ZÁMEČNÍK, Roman. Lednický park a Lednicko-valtický areál – současný stav / Lednice Park and Lednice-Valtice Cultural Landscape – current status. In: *Průhonický park v proměnách času / Průhonice Park in the Passage of Time*. Praha-Průhonice: Botanický ústav AV ČR, Národní zemědělské muzeum, ISBN 978-80-88270-53-9.

ZÁMEČNÍK, Roman. *Postupy a specifika obnovy vilové zahrady meziválečného období*. Disertační práce. Lednice: Ústav biotechniky zeleně Zahradnické fakulty Mendelovy univerzity v Brně 2016.

ZVOLSKÝ, Zdeněk a HELLEBRANT, Ludvík. *Zahradnický slovník, Gartenbau-Wörterbuch*, 2011.

ŽLEBČÍK, Jiří. *Růže v moderní zahradě*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-492-4.

Kritický katalog k výstavě

Vegetační prvky v památkách zahradního umění v ČR

Roman Zámečník a kol.

Vydal: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2026
Autoři: doc. Ing. Roman Zámečník, Ph. D. – prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D. – Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D. – Ing. Jiří Olšan – prof. Ing. Miloš Pejchal, CSc. – doc. Ing. Tatiana Kuťková, CSc.
Redakce: Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D. – Ing. Michaela Letá
Jazykové korektury: Mgr. Dana Klimešová
Odborní recenzenti: Ing. Zdeněk Novák – doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc.
Překlad: Ing. Eva Žallmannová, Ph.D.
Grafická úprava a sazba: TEAGARDEN
Tisk a vazba: TISKÁRNA HELBICH, s. r. o.
Náklad: 500 ks
ISBN 978-80-87231-64-7

vydání první
Kroměříž 2026

www.npu.cz
www.mendelu.cz